MJPB 2019-2022

GEMEENTE Arnhem

Ontwerp Meerjarenprogrammabegroting
2019 - 2022

Begroting 2019 in één oogopslag

GEMEENTE Arnhem

Hoe komt de gemeente aan haar geld?

Totaal inkomsten
€ 728 miljoen

Het rijk | *Reserves* | *Overige inkomsten* | *Lokale heffingen*

Van het rijk	€ 509 miljoen
Uit reserves	€ 4 miljoen
Uit overige inkomsten	€ 106 miljoen
Van lokale heffingen	€ 109 miljoen

Toeristenbelasting € 2 p.p. per nacht
Nieuw in 2019

Woonlasten in 2019

De waarde van een gemiddelde koopwoning is € 191.870

Huurwoning € 331

Koopwoning	
OZB	€ 338
Riool	€ 172
Afval	€ 245
Totaal per jaar	€ 755

Waar geeft de gemeente haar geld aan uit?

Totaal uitgaven
€ 728 miljoen

Programma's | *Wijken*

Veranderopgaven

De dienstverlening van de gemeente Arnhem wordt doorlopend aangepast aan de eisen en verwachtingen die inwoners en bedrijven hebben. Daarvoor zet de gemeente Arnhem Veranderopgaven in, deze zijn van tijdelijke aard. De Veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's. Ook de activiteiten in de wijken dragen bij aan de Veranderopgaven.

Er zijn vijf Veranderopgaven: ***Vitale Economie Arnhem-Nijmegen***, ***Klimaat en Energie***, ***Doorbraak naar Werk***, ***Zorg Dichterbij*** en ***Inclusief Arnhem***.

Stedelijke programma's	€ 514 miljoen
Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	€ 13 miljoen
Veiligheid	€ 15 miljoen
Verkeer, vervoer en waterstaat	€ 23 miljoen
Economie	€ 6 miljoen
Educatie	€ 17 miljoen
Cultuur, recreatie en sport	€ 52 miljoen
Participatie en maatschappelijke ondersteuning	€ 216 miljoen
Gezondheid en Milieu	€ 31 miljoen
Wonen en Ruimte	€ 39 miljoen
Financien en bedrijfsvoering	€ 103 miljoen

Wijken	€ 214 miljoen
Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek	€ 33 miljoen
Noordwest	€ 28 miljoen
Noordoost	€ 24 miljoen
Presikhaaf	€ 24 miljoen
Malburgen	€ 37 miljoen
Schuytgraaf/Elderveld	€ 22 miljoen
De Laar/Elden	€ 17 miljoen
Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg	€ 27 miljoen

Meer weten? Kijk op begroting.arnhem.nl

INHOUDSOPGAVE

DEEL 1 HOOFDLIJNEN VAN BELEID EN FINANCIEEL KADER 1

1 Bestuurlijke hoofdlijnen van beleid 2
2 Ontwikkelingen in het financiële kader 4

DEEL 2 BELEIDSBEGROTING 22

VERANDEROPGAVEN (V) 23
V01 Vitale economie Arnhem Nijmegen 24
V02 Klimaat en energie 26
V03 Doorbraak naar werk 28
V04 Zorg dichterbij 30
V05 Inclusief Arnhem 32

WIJKPROGRAMMA'S (W) 35
W 1 Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek 39
W 2 Noordwest 44
W 3 Noordoost 49
W 4 Presikhaaf 54
W 5 Malburgen 59
W 6 Schuytgraaf/Elderveld 64
W 7 De Laar/Elden 68
W 8 Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg 72

PROGRAMMA'S STAD (R) 76
R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverlening 79
R1 Veiligheid 84
R2 Verkeer, vervoer en waterstaat 89
R3 Economie 95
R4 Educatie 100
R5 Cultuur, recreatie en sport 105
R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning 111
R7 Gezondheid en Milieu 120
R8 Wonen en Ruimte 126
R9 Financiën en bedrijfsvoering 131

PARAGRAFEN 138
1 Lokale heffingen 139
2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing 143
3 Onderhoud kapitaalgoederen 155
4 Financiering 165
5 Bedrijfsvoering 170
6 Verbonden partijen 174
7 Grondbeleid 191
8 Investeringen 195
9 Subsidies 203

OVERIG PROGRAMMAPLAN 207

DEEL 3 FINANCIËLE BEGROTING 209

Overzicht van baten en lasten per programma 210
Overzicht van geraamde incidentele baten en lasten 216
Geprognosticeerde balansen 218
EMU-saldo 2019 224
Overzicht geraamde lasten en baten per taakveld 226
Overzicht taakvelden per programma (lasten) 232
Overzicht taakvelden per programma (baten) 234
Mutaties meicirculaire 236

BIJLAGEN 238

Bijlage 1 Portefeuilleverdeling 239
Bijlage 2 Overzicht lokale heffingen..... 241
Bijlage 3 Verplichte prestatie-indicatoren BBV 242
Bijlage 4 Afkortingenlijst 243
Bijlage 5 Begrippenlijst 246

DEEL 1 HOOFDLIJNEN VAN BELEID EN FINANCIEEL KADER

DEEL 1 bestaat uit:

1. Bestuurlijke hoofdlijnen van beleid

2. Ontwikkelingen in het financiële kader

1 Bestuurlijke hoofdlijnen van beleid

1.1 Inleiding

'Arnhem is een groene, levendige, ondernemende en inclusieve stad.' Zo begint het Coalitieakkoord 2018-2022. De koers in dit akkoord is richtinggevend voor deze meerjarenprogrammabegroting 2019-2022.
Deze koers is in vier onderwerpen samengevat:

- Meedoen in een socialer Arnhem: werkgelegenheid; overheid, onderwijs en ondernemers; zorg en welzijn; armoede en schulden; inclusie.
- Wonen in een duurzamer Arnhem: duurzaamheid en klimaatbestendig; wonen; groen en ruimtelijke ontwikkeling.
- Genieten van een nog mooier Arnhem: levendige en leefbare wijken; veiligheid; vitale lokale en regionale economie; bereikbare en aantrekkelijke stad; cultuur en toerisme.
- Open en verantwoord besturen: Samenwerking met burgers en organisaties; gemeentefinanciën en belastingen.

Financieel gezien heeft de in gang gezette trend van economische verbetering doorgezet. De financiële effecten van het Regeerakkoord "vertrouwen in de toekomst" hebben voor Arnhem geresulteerd in ruimte om de stad nog mooier te maken. Er wordt een verdere invulling gegeven aan de voornemens uit het Coalitieakkoord.

De begroting van 2019 steunt op drie pijlers: de veranderopgaven, stedelijke programma's en de wijkprogramma's. Daardoor is in deze begroting de continuïteit gewaarborgd.
De gezamenlijke ambitie - zowel bestuurlijk als ambtelijk - is echter om de komende jaren te komen tot een andere opzet van de begroting. Hoewel er met deze begroting stappen zijn gezet, kunnen de leesbaarheid en de toegankelijkheid nog verder worden vergroot.

In lijn met de motie 17M75 d.d. 6 november 2017, waarin is uitgesproken om de begroting SMART vorm te geven, zijn de programma's in deze begroting allemaal opgesteld langs het stramien van de drie W-vragen:

- wat willen we bereiken
- wat gaan we ervoor doen
- wat mag het kosten

Daarnaast is een start gemaakt met het zo goed als mogelijk koppelen van de doelen aan wat we willen bereiken en de doelen scherper op te stellen.

In de volgende begrotingen moeten de doelen en de afspraken nog concreter en meetbaarder worden geformuleerd. Ook de koppeling met middelen moet beter. Hierdoor wordt voor een ieder inzichtelijker welk geld en welke capaciteit horen bij welke opgaven. Dit geeft meer transparantie voor de lezer. Dit is een (meerjarig) proces, waarmee al is gestart. Gezamenlijk met alle betrokkenen zal dit worden gerealiseerd.

1.2 Opbouw MJPB

De MJPB is opgebouwd uit vijf onderdelen:

Vijf veranderopgaven (V)

De gemeente moet zich doorlopend blijven aanpassen aan de eisen en verwachtingen die inwoners en bedrijven aan haar stellen. Veranderopgaven zijn tijdelijk en kunnen zelf ook steeds worden aangepast Momenteel heeft de gemeente vijf veranderopgaven:
1. Vitale economie Arnhem- Nijmegen - Een aantrekkelijke stad nodigt mensen uit om er te wonen, te werken en te recreëren. Daar is een gezonde economie voor nodig. Dat is niet iets dat Arnhem alleen kan doen, daarvoor is samenwerking binnen de regio Arnhem-Nijmegen nodig.
2. Klimaat en energie - We willen niet meer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen, maar uitsluitend van duurzame energiebronnen. Dat is de noodzakelijke inzet van de energietransitie. Die energietransitie vindt heel lokaal plaats, bij iedere inwoner. Voor Arnhem is dit daarmee een belangrijk thema.
3. Doorbraak naar werk - Te vaak blijven mensen zonder betaald werk aan de kant staan. Hoe langer dat duurt, hoe kleiner de kans op nieuw werk. We willen niemand structureel uitsluiten en zoveel mogelijk inwoners aan werk helpen. Een samenleving die structureel mensen uitsluit is niet houdbaar. Dit vraagt om een doorbraak op de arbeidsmarkt en op individueel niveau.
4. Zorg dichterbij - Op het gebied van zorg zijn de afgelopen jaren veel taken naar de gemeente gegaan. We luisteren naar wat Arnhemmers nodig hebben om zo zelfstandig mogelijk te kunnen leven. Iedereen moet de juiste hulp en zorg krijgen, op maat en afhankelijk van hun persoonlijke situatie.
5. Inclusief Arnhem - Een beperking, je geaardheid of je afkomst mag niet uitmaken voor de kansen die je krijgt, je mogelijkheden om mee te doen of de manier waarop we met elkaar omgaan.

Acht wijkprogramma's (W)
Sinds 2017 zijn acht wijkprogramma's ingesteld. De 24 wijken zijn geclusterd in acht gebieden: Noord-West, Noord-Oost, Presikhaaf, Centrum/Spijkerkwartier/Arnhemse Broek, Malburgen, Rijkerswoerd/Kronenburg/Vredenburg, Elden/De Laar en Schuytgraaf/Elderveld. Het Coalitieakkoord zet 'Van Wijken Weten', onverkort door. De ervaring die afgelopen jaren met 'Van Wijken Weten' is opgedaan (burgerparticipatie) wordt momenteel uitgewerkt naar praktische handvatten. Waar eerst vooral vrij besteedbare middelen werden aangewend om tot nieuwe activiteiten te komen, wordt de komende tijd in overleg met de inwoner veel meer gewerkt met bestaande budgetten, zonder dat telkens nieuw geld nodig is.
De wijkprogramma's bestaan uit de opgave zoals die uit de wijken worden opgehaald.
Binnen de wijken wordt daarnaast een belangrijke bijdrage geleverd aan de hierboven genoemde veranderopgaven. Ook de integrale benadering tussen alle doelen die de gemeente stelt in de wijk is een belangrijke opgave van de teams Leefomgeving. In de wijkprogramma's zijn ook de beschikbare budgetten op wijkniveau opgenomen.

Tien stedelijke programma's (R)
In de stedelijke programma's zijn de doelen, inspanningen, beleidskaders, de taken en de daarbij behorende budgetten op stedelijk niveau opgenomen. Denk daarbij aan onderhoud van wijken, wegen en straten, cultuur en sport of onderwijshuisvesting. Binnen de programma's wordt gewerkt aan de reguliere doelen uit de beleidsplannen, en wordt tegelijk ingezet op de doelen vanuit de veranderopgaven.

De taakvelden die vallen onder de reguliere programma's zijn niet in het boekwerk van de MJPB 2019-2022 opgenomen. Deze zijn wel ter informatie opgenomen op www.begroting.arnhem.nl.

Tussen de veranderopgaven, de wijkprogramma's en de stedelijke programma's zit veel samenhang. In de stedelijke programma's en de wijkprogramma's wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de doelstellingen van de veranderopgaven. De budgetten van de veranderopgaven bevinden zich ook binnen deze programma's.

Negen paragrafen
De paragrafen vormen een 'dwarsdoorsnede' van de begroting. Er worden kaderstellende beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot beheersmatige aspecten. De paragrafen geven daarmee belangrijke aanvullende informatie over de meerjarige financiële positie van de gemeente. Een deel van de paragrafen zijn in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht voorgeschreven.

De financiële begroting
In dit onderdeel wordt ingegaan op:
- Ontwikkelingen in het financieel kader;
- Mutaties meicirculaire van het gemeentefonds;
- Financiële begroting met de financiële tabellen;
- Overig programmaplan.

1.3 Arnhemse doelenboom
In de MJPB is ten behoeve van de inzichtelijkheid in en de meetbaarheid van het Arnhemse beleid de Arnhemse doelenboom opgenomen. Als basis van de doelenboom zijn de doelen van de veranderopgaven genomen. De doelenboom binnen de veranderopgaven en de programma's wordt zo nodig jaarlijks bijgesteld. De doelenboom is als volgt opgebouwd:

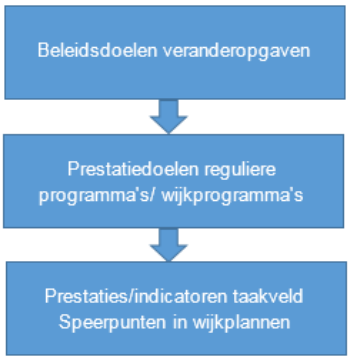

Elke veranderopgave kent een aantal strategische beleidsdoelen. Deze strategische beleidsdoelen worden in de MJPB meer concreet vertaald in:
- Prestatiedoelen in de stedelijke programma's
- Prestatiedoelen in de wijkprogramma's

Vervolgens worden de prestatiedoelen in de reguliere programma's vertaald naar concrete prestaties en/of indicatoren per taakveld.

De prestatiedoelen in de wijkprogramma's worden verder uitgewerkt in de plannen van de wijken. In deze wijkplannen worden de speerpunten in de wijken concreet vermeld. Deze zijn dan ook niet in de MJPB opgenomen.

1.4 Resultaat raadsbehandeling

Aangenomen amendementen
Eventuele aangenomen amendementen worden in de MJPB 2019-2022 verwerkt als het raadsbesluit bekend is.

Aangenomen moties
Eventuele aangenomen moties worden in de MJPB 2019-2022 vermeld als het raadsbesluit bekend is.

2 Ontwikkelingen in het financiële kader

2.1 Inleiding

De meerjarenprogrammabegroting 2019-2022 is de eerste van deze nieuwe bestuursperiode. Ze bevat veel nieuws, maar toont tegelijk ook de nodige continuïteit. Financieel gezien heeft de zich in gang gezette trend van economische verbetering doorgezet. De financiële effecten van het Regeerakkoord 'vertrouwen in de toekomst' hebben voor Arnhem geresulteerd in een gunstiger financiële positie.

In het Regeerakkoord staan veel doelstellingen die in samenwerking met medeoverheden behaald moeten worden. De gevolgen van de klimaatverandering, het tekort aan betaalbare woningen, de toenemende problematische schulden en het behoud van de leefbaarheid in de stad zijn belangrijke opgaven in het Interbestuurlijk Programma (IBP), maar waar ook in het Coalitieakkoord en met deze begroting fors op wordt ingezet. Het zijn opgaven die zich niet beperken tot de grenzen van een gemeente of regio of een bepaald beleidsterrein. Er moet hiervoor worden samengewerkt met andere overheden, partners en inwoners.
Hierbij zal zeker ook gekeken worden naar de ervaringen opgedaan met burgerparticipatie door Van Wijken Weten.

'Arnhem is een groene, levendige, ondernemende en inclusieve stad' en moet dat ook blijven. Deze begroting geeft een verdere invulling aan de voornemens uit het Coalitieakkoord. Hierbij wordt gestreefd naar een financiële solide positie. Zoals ook blijkt uit de paragraaf weerstandsvermogen zijn de kengetallen rondom solvabiliteit en weerstandsvermogen verder verbeterd. Zelfs weer verder dan voorzien in het Coalitieakkoord. Een verbetering hiervan leidt ertoe dat Arnhem tegen een stootje kan en dat onvoorziene ontwikkelingen (in elk geval tijdelijk) kunnen worden opvangen. Op deze manier is er tijd om meer structurele maatregelen te ontwikkelen. Dit zal ook nodig zijn.
Zo is bekend dat jaarlijks wordt ingeteerd op de omvang van het Noodfonds Sociaal domein. Recente inzichten laten ook dit jaar laten zien dat naar verwachting de volume en prijsontwikkelingen op het terrein van zorg en welzijn wederom op hogere niveaus uitkomen. Deze inzichten worden op dit moment bestudeerd. In het najaar, in de aanloop naar de volgende perspectiefnota, is de structurele doorwerking daarvan geanalyseerd alsmede de gevolgen voor de uitputting van het Noodfonds. Het Noodfonds is namelijk eindig. Er moet dus voor worden gezorgd dat de ontwikkeling van de reserves enerzijds en de vraagstukken binnen de exploitatie anderzijds in samenhang bezien blijven worden.

Door het gunstigere economische tij is er ruimte ontstaan om de stad nog mooier te maken. In deze begroting is terug te zien dat er fors wordt geïnvesteerd in thema's zoals duurzaamheid, armoede, werk, veiligheid en inclusie. Onderstaande grafieken laten per stedelijk- en wijkprogramma in de begroting zien, hoe er financieel op wordt ingezet. In dit hoofdstuk en in de programma's wordt dit nader toegelicht.

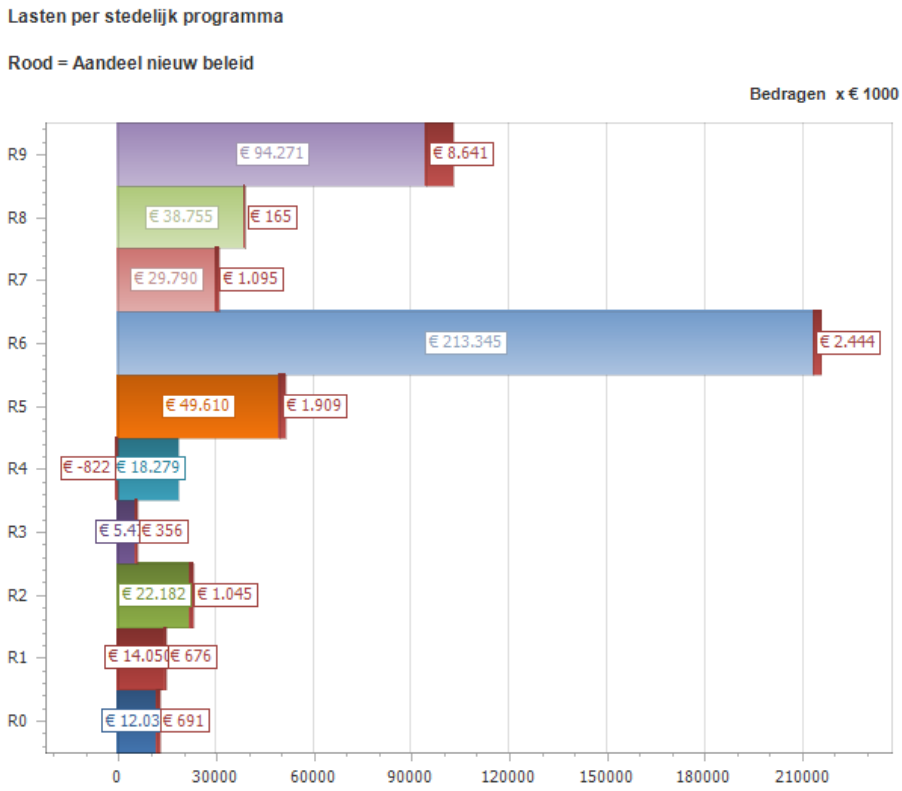

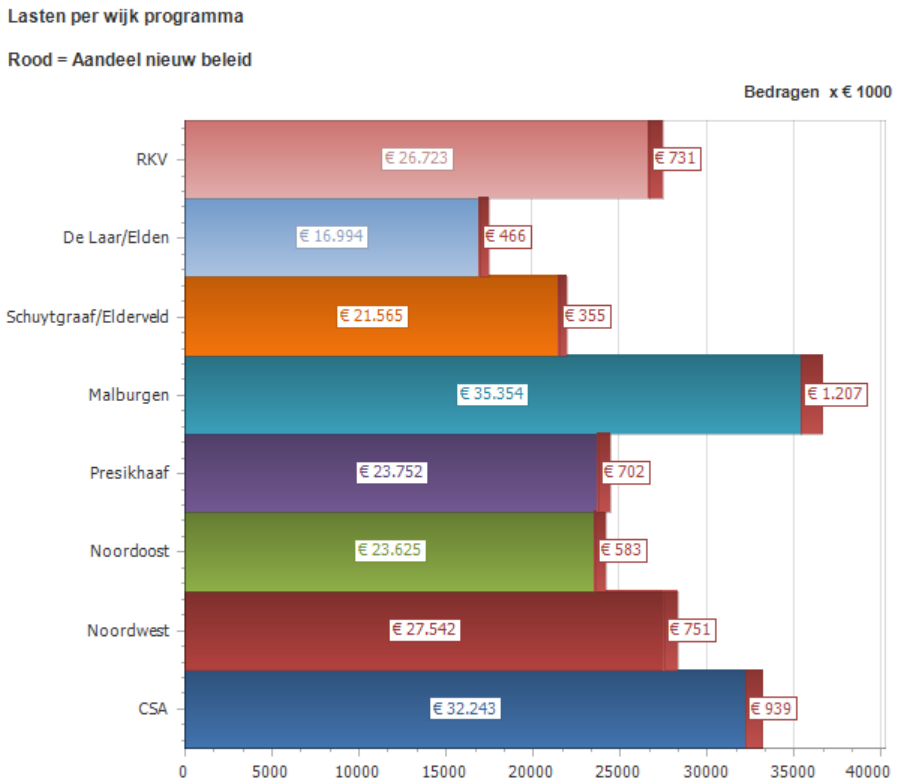

Keerzijde van een gunstiger economisch tij is dat de uitgaven die we moeten doen ook steeds hoger worden. Er zal hierdoor druk ontstaan op bijvoorbeeld de reeds geprogrammeerde investeringen. Het is koffiedik kijken of de getroffen maatregelen voor prijs- en volumeontwikkelingen in deze begroting afdoende zijn om de steeds duurder wordende investeringen te kunnen blijven betalen. De komende periode zal dan ook nader bekeken worden hoe in de toekomst met deze verwachte, maar nog moeilijk in te schatten kostenstijgingen, moet worden omgegaan.

In onderstaande tabel is samengevat weergegeven hoe de meerjarenbegroting 2019 - 2022 zich ontwikkelt ten opzichte van de vorige begroting.

Financieel beeld 2019-2022	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Uitgangspositie MJPB 2018-2020	0	0	0	0
Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	17.216	19.969	22.236	24.099
Beleidsontwikkelingen				
- Meedoen in een socialer Arnhem	-5.482	-2.934	-3.543	-3.372
- Wonen in een duurzamer Arnhem	-2.053	-1.803	-2.053	-1.720
- Genieten van een nog mooier Arnhem	-1.860	-1.910	-1.343	-2.943
- Open en verantwoord besturen	-4.156	-3.001	-1.593	-1.593
Bijstellingen en bedrijfsvoering	-13.009	-13.215	-12.995	-13.161
Invulling taakstellingen MJPB 2018-2021	-178	0	-350	-800
Totaal financieel beeld	**-9.522**	**-2.894**	**359**	**510**
Toevoeging (-) of onttrekking (+) aan de AR	**9.522**	**2.894**	**-359**	**-510**
Totaal saldo MJPB	**0**	**0**	**0**	**0**

De begroting kent in de eerste twee jaren nadelige saldi. Vanaf 2021 ontstaan voordelige saldi.
Bij de nadere uitwerking van deze begroting zijn conform het Coalitieakkoord, de tekorten in balans gebracht met de overschotten. De negatieve saldi in 2019 en 2020, in totaal € 12,4 miljoen moeten feitelijk worden bezien in relatie tot de overschotten in 2018 en in de laatste jaarschijven. Door de begrotingswijziging bij de turap-2 2018 wordt € 20,4 miljoen toegevoegd aan de algemene reserve in 2018. Hierdoor ontstaat voldoende ruimte om de tekorten in de jaarschijven 2019 en 2020 op te lossen.

Reëel en structureel sluitende begroting

Naast een reëel sluitende begroting, dient de (meerjaren)begroting ook structureel sluitend te zijn. Dit is het geval wanneer de structurele lasten in de begroting voor 2019 volledig worden gedekt door structurele baten of aannemelijk is gemaakt dat dit structurele evenwicht in de meerjarenbegroting (uiterlijk 2022) weer tot stand wordt gebracht. Uit het in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing (in de stresstest) opgenomen kengetal structurele exploitatieruimte blijkt dat vanaf 2020 wordt voldaan aan een structureel evenwicht

4. Structurele exploitatieruimte		begr. 2019	mjr. 2020	mjr. 2021	mjr. 2022
	Bedragen x € 1.000				
A	Totale structurele lasten	705.910	709.207	692.107	684.749
B	Totale structurele baten	704.521	712.006	704.282	695.005
C	Totale structurele toevoegingen aan de reserves	22.523	20.404	18.658	18.983
D	Totale structurele onttrekkingen aan de reserves	20.049	18.880	15.012	15.604
E	Totale baten	723.645	731.130	723.406	714.130
	Structurele exploitatieruimte ((B-A)+(D-C))/E x 100%	**-1%**	**0%**	**1%**	**1%**

2.2 Gemeentefonds

In deze MJPB is de prognose van het gemeentefonds verwerkt, zoals volgt uit de doorrekening van de meicirculaire 2018. De provincie beoordeelt de begroting op reëel en structureel evenwicht en dat er - voor wat betreft de algemene uitkering uit het gemeentefonds - tenminste uitgegaan moet worden van de meicirculaire (2018) en de daarin opgenomen uitkeringsfactoren. De meicirculaire geeft een vertaling van de Voorjaarsnota van het Rijk. Ten opzichte van de berekening in het Coalitieakkoord leidt de meicirculaire tot een aantal majeure effecten:

- een lichte stijging van het accres in 2018 (met een structurele doorwerking);
- een daling van het accres in de jaren 2019-2022 oplopend naar € 400 miljoen landelijk;
- het niet meer meerjarig inramen van de verwachte ruimte onder het plafond van het BTW-compensatiefonds;
- de overheveling vanaf 2019 van (een groot deel van) de integratieuitkering Sociaal Domein naar de algemene uitkering, waardoor deze voortaan meeloopt in de trap-op-trap-af systematiek.

In deze MJPB zijn deze effecten vertaald naar het financiële beeld voor Arnhem. Per saldo leidt dit voor Arnhem tot een enigszins gunstiger financieel beeld dan waarmee in het Coalitieakkoord rekening is gehouden. Bij het Coalitieakkoord was al grotendeels rekening gehouden met het niet inramen van de verwachte meerjarige ruimte onder het plafond van het BTW-compensatiefonds. Bij de doorrekening van het gemeentefonds voor deze MJPB hebben we de verwachte ruimte onder het plafond in zijn geheel niet meegenomen, waarmee we voor een behoedzame lijn kiezen.

De MJPB wordt in constante prijzen geraamd. Dit betekent dat de nominale indexatie voor het eerste jaar 2019 structureel en constant wordt doorgetrokken naar de jaren 2020 en verder. Het rijk rekent met de uitkeringsfactoren voor het gemeentefonds in lopende prijzen (dus een oplopende reeks voor de nominale indexatie). Vanaf 2020 hebben we dit dan ook gedefleerd met de prijsmutatie BBP, wat een officieel indexcijfer is van het CBS.

De meerjarige daling van het accres uit de meicirculaire leidt natuurlijk ook voor Arnhem tot een nadeel, maar dit wordt meer dan gecompenseerd door de effecten van de overheveling van de integratieuitkering sociaal domein naar de algemene uitkering. Ook is met deze meicirculaire de loon- en prijsbijstelling over het sociaal domein (tranche 2018) verwerkt en deze kent een structurele doorwerking naar latere jaren

2.2.1 Taakmutaties

Daarnaast is een beperkt aantal taakmutaties doorgevoerd. Voor zover deze taakmutaties leiden tot wijzigingen in de verwachte lasten op de beleidsvelden, worden deze ook doorgezet naar de beleidsvelden.

In het overzicht mutaties meicirculaire worden de wijzigingen van het gemeentefonds als gevolg van taakmutaties en nieuwe of gewijzigde decentralisatie- en integratie-uitkeringen toegelicht. Per mutatie is aangegeven in hoeverre deze met de verschillende beleidsvelden worden verrekend.

In de volgende tabel wordt een overzicht gepresenteerd over de ontwikkeling van het gemeentefonds op basis van de meicirculaire.

Gemeentefonds en overige rijksontwikkelingen	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Ontwikkeling gemeentefonds meicirculaire	20.663	23.604	25.467	27.330
Doorgeven nieuwe en wijzigingen in decentralisatieUitkeringen (DU) aan het beleidsveld	-3.447	-3.635	-3.231	-3.231
Totaal ontwikkeling gemeentefonds	*17.216*	*19.969*	*22.236*	*24.099*
Totaal gemeentefonds en overige rijksontwikkelingen	**17.216**	**19.969**	**22.236**	**24.099**

2.3 Beleidsontwikkelingen

De in het Coalitieakkoord uitgezette koers is richtinggevend voor deze meerjarenprogrammabegroting 2019-2022.
Deze koers is in vier onderwerpen samengevat:

- Meedoen in een socialer Arnhem: werkgelegenheid; overheid, onderwijs en ondernemers; zorg en welzijn; armoede en schulden; inclusie.
- Wonen in een duurzamer Arnhem: duurzaamheid en klimaatbestendig; wonen; groen en ruimtelijke ontwikkeling.
- Genieten van een nog mooier Arnhem: levendige en leefbare wijken; veiligheid; vitale lokale en regionale economie; bereikbare en aantrekkelijke stad; cultuur en toerisme.
- Open en verantwoord besturen: Samenwerking met burgers en organisaties; gemeentefinanciën en belastingen.

Beleidsontwikkelingen	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Meedoen in een socialer Arnhem	-5.482	-2.934	-3.543	-3.372
Wonen in een duurzamer Arnhem	-2.053	-1.803	-2.053	-1.720
Genieten van een nog mooier Arnhem	-1.860	-1.910	-1.343	-2.943
Open en verantwoord besturen	-4.156	-3.001	-1.593	-1.593
Totaal beleidsontwikkelingen	*-13.551*	*-9.649*	*-8.532*	*-9.628*
Totaal gemeentefonds en overige rijksontwikkelingen	**-13.551**	**-9.649**	**-8.532**	**-9.628**

In de volgende paragrafen worden per onderwerp de financiële ontwikkelingen ten opzichte van de vorige MJPB geschetst.

2.3.1 Meedoen in een sociale Arnhem

In deze paragraaf worden de wijzigingen in de begroting met betrekking tot werkgelegenheid, overheid, onderwijs en ondernemers, zorg en welzijn, armoede en schulden en inclusie weergegeven.

Meedoen in een socialer Arnhem	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Werk-Investeringsfonds	-2.500	0	0	0
Schulden signaleren en voorkomen	-250	-250	-250	-250
Armoedebudget op peil brengen	-400	-400	-400	-400
Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien	-761	-761	-761	-761
Inclusief Arnhem	-100	-100	-100	-100
Maatwerkvervoer	-400	-400	-400	-400
Sociale Bank Gelderland Centraal	-350	-350	-350	-350
Aanvullende maatregelen tbv tekort beschermingsbewind	-250	0	0	0
Beschermingsbewind, nog in te vullen taakstelling	-170	-482	-500	-500
Invulling: Onttrekking BR Taakmutaties GF	170	482	0	0
Nog in te vullen Beschermingsbewind vanaf 2021	0	0	500	500
Totaal afspraken coalitieakkoord	*-5.011*	*-2.261*	*-2.261*	*-2.261*
Onderwijsachterstandenbeleid	-895	-790	-685	-581
Overgang RBL naar MGR (correctie begroting)	-200	-200	-200	-200
BUIG: onzekerheid uitkeringslasten en baten (risicomelding)	0	0	0	0
Verlagen kader begroting Bijdrage aan Presikhaaf Bedrijven	571	320	24	24
Nog niet meegenomen voordeel Presikhaaf als gevolg van bijstelling opbrengsten van het rijk voor buitengemeenten	433	389	371	438
Kosten gemeentelijke ID-ers	-104	-104	-104	-104
Gratis bewaakte fietsenstallingen	-40	-40	-40	-40
HHT - Nieuwe tarieven Huishoudelijke toelage (vanaf 1-4-2018)	-156	-168	-168	-168
HHT - begroting nieuwe jaarschijf vanaf 2021	0	0	-400	-400
Tarieven jeugdbescherming	-80	-80	-80	-80
Totaal	*-471*	*-673*	*-1.282*	*-1.111*
Totaal meedoen in een socialer Arnhem	**-5.482**	**-2.934**	**-3.543**	**-3.372**

Werkinvesteringsfonds (V3/R6)

Er wordt een werkinvesteringsfonds op gericht ter grootte van € 2,5 miljoen. Doelstelling is om de landelijke trend qua uitstroom te volgen en daarnaast in een periode van 4 jaar nog 500 Arnhemmers extra aan werk helpen. Een voorstel voor de wijze van inzet op de veranderopgave Doorbraak naar Werk en daarbij de werking van het werkinvesteringsfonds wordt in het vierde kwartaal separaat aan de raad voorgelegd.

Schulden signaleren en voorkomen (R6 en wijken)

Er komt € 250.000,- per jaar beschikbaar om schulden te signaleren en te voorkomen zoals in de aanpak ‘Vroeg Eropaf’.

Armoedebudget op peil brengen (R6 en wijken)
Het armoedebudget wordt op peil gebracht, zodat organisaties kunnen doen wat nodig is om armoede aan te pakken. Hiervoor wordt jaarlijks €400.000,- extra budget beschikbaar gesteld.

Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (R6 en wijken)
De bezuiniging van €761.000,- per jaar op de kwijtschelding van de afvalstoffenheffing voor de minima wordt ongedaan gemaakt. (Zie ook 2.4.2 Ontwikkeling belastingopbrengst)

Inclusief Arnhem (V5)
Aan de veranderopgave 'Inclusief Arnhem' wordt verder invulling geven. Hiervoor zijn middelen vrij gemaakt van €100.000,- per jaar (zie veranderopgave Inclusief Arnhem).

In de financiële doorrekening van de plannen uit het Coalitieakkoord is rekening gehouden met een aantal indertijd ingebrachte mee - en tegenvallers. In deze begroting zijn voor de volgende items, passend binnen het "meedoen in een socialer Arnhem" oplossingen gezocht.

Maatwerkvervoer (R4, R6 en wijken)
Uit de begroting 2018-2022 van de BVO DRAN blijkt dat er op het doelgroepenvervoer sprake is van een aanvullend tekort. Dit wordt veroorzaakt door een te optimistische inschatting van de omvang (uren inzet) van het maatwerkvervoer en een te optimistisch beeld van de te bereiken efficiëntie (bundelingsvoordeel) op het maatwerkvervoer. De lasten zijn hierdoor te laag ingeschat. Dit additionele tekort bedraagt vanaf 2019 € 400.000.

Sociale Bank Centraal Gelderland (R6)
In de raadsbrief van 15 december 2017 (zaaknummer: 206100) is de raad geïnformeerd over de overdracht van werkzaamheden van de Sociale Bank Centraal Gelderland (SBCG) aan Kredietbank Nederland. Door de overname van de SBCG is de verwachting dat het structurele tekort ten aanzien van kredietverstrekking (€ 600.000) kan worden gereduceerd. Er resteert echter een nadeel dat vanaf 2019 maximaal kan worden gereduceerd tot € 350.000.

Aanvullende maatregelen tekort Beschermingsbewind (R6)
In de vastgestelde MJPB 2018-2021 is voor het opvangen van het tekort op beschermingsbewind opgenomen dat er als taakstelling nog aanvullende maatregelen dienen te worden uitgewerkt binnen het beleidsveld Schulddienstverlening/ Armoedebeleid. Zoals aangegeven in de bijlage over de Decentralisatie uitkeringen, zal een deel van het tekort in 2019 en het volledige tekort in 2020 worden gedekt uit deze door het Rijk beschikbaar gestelde middelen. Voor 2021 en verder dienen voor € 500.000 nog aanvullende maatregelen te worden uitgewerkt.

Onderwijsachterstandenbeleid (R4 en wijken)
Er is een nieuwe verdeelsystematiek geïntroduceerd om de op dit moment onevenredig verdeelde middelen over gemeenten en scholen voor het tegengaan van onderwijsachterstanden beter te verdelen. Om gemeenten in staat te stellen om hun beleid en bedrijfsvoering aan te passen aan de uitkomsten van de nieuwe verdeelsystematiek, wordt de herverdeling van het landelijke onderwijsachterstanden-budget doorgevoerd over een periode van drie jaren. Voor Arnhem betekent dit stijging van de inkomsten oplopend van € 100.000 in 2019 naar € 400.000 in 2022. Daarentegen worden de kosten van het verplicht uitbreiden van de vroeg en voorschoolse educatie (VVE) van 12 naar 16 uur per week worden geraamd op € 1 miljoen. Per saldo resteert een tekort van bijna € 900.000 in 2019 aflopend naar € 580.000 in 2022.

Overgang RBL naar MGR (correctie begroting) (R6 en wijken)
De gemeenschappelijke regeling Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL) was als zelfstandige separate eenheid ondergebracht binnen de begroting van gemeente Arnhem. Met ingang van 1-1-2018 is RBL opgegaan in de nieuwe Modulaire Gemeenschappelijke Regeling Domein Centraal Gelderland . Hierdoor komt de administratie die gemeente Arnhem voerde voor het RBL te vervallen. Daarnaast komt de dienstverlening aan het RBL rondom huisvesting en facilitaire zaken te vervallen omdat het RBL deze producten en diensten niet meer van Arnhem afneemt. In de onderwijsbegroting was hiervoor een opbrengstenpost opgenomen, die nu niet meer kan worden gerealiseerd. Het knelpunt wordt ten laste van de algemene middelen gebracht.

BUIG: onzekerheid uitkeringslasten en baten (risicomelding R6)
Het BUIG-budget is een gebundelde uitkering van het Rijk voor de bekostiging van uitkeringen op grond van de participatiewet, de IOAW, de IOAZ en het BBZ 2004 (voor zover deze laatste betrekking heeft op levensonderhoud voor startende ondernemers). Daarnaast kan het instrument loonkostensubsidie gefinancierd worden uit het BUIG-budget. Bij de MJPB 2018-2021 is voor het eerst een meerjarige doorkijk gemaakt van de BUIG. Voor de actualisatie van de MJPB 2019-2022 is een nieuwe meerjarige prognose gemaakt van het BUIG-budget en de verwachte uitkeringslasten. Met name voor dit meerjarige beeld wordt met veel aannames en onzekerheden gewerkt. Om deze reden zijn de cijfers niet in de begroting zelf, maar als risico in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing opgenomen.

Verlagen kader begroting Bijdrage aan Presikhaaf Bedrijven (R6)
In een vorige begroting is het budget ten behoeve van de Gemeenschappelijke Regeling Werkvoorziening Midden Gelderland (Presikhaaf Bedrijven) opgehoogd op basis van het uitgangspunt van de op dat moment aanwezige activiteiten en organisatieomvang van Presikhaaf Bedrijven als dienstverlener Sociale werkvoorziening. De bedrijfsactiviteiten van Presikhaaf Bedrijven (het begeleiden van SW-ers in de brede zin des woords) zijn per 1 januari 2018 overgedragen aan Scalabor B.V. Presikhaaf Bedrijven verzorgt vanaf 2018 alleen nog het werkgeverschap van de SW-medewerkers. De bijbehorende risico's rondom de werkzaamheden productie en begeleiding zijn hiermee ook overgedragen aan Scalabor B.V.. De begroting kan hierdoor in positieve zin worden bijgesteld, aflopend van € 571.000 in 2019 naar € 24.000 in 2022.

Voordeel Presikhaaf als gevolg van bijstelling opbrengsten van het rijk voor buitengemeenten (R6)
Er ontstaat een voordeel van ongeveer € 400.000 doordat het aantal arbeidsjaren SW-medewerkers buitengemeenten de komende jaren lager uit valt dan waar rekening mee is gehouden.

Kosten gemeentelijke ID-ers (R6)
Door de transitie van Presikhaaf Bedrijven naar Scalabor B.V. worden de Sociale Werkvoorziening (SW) medewerkers gedetacheerd bij Scalabor B.V. en zij blijven formeel in dienst bij Presikhaaf Bedrijven.. Voor de vijf ID-ers uit de gemeente Arnhem, die met een ambtelijke status in dienst bij Presikhaaf bedrijven is er voor gekozen om hen ook in dienst te laten bij Presikhaaf Bedrijven en hun ondanks de afwijkende aanstelling te beschouwen als SW-medewerkers en te detacheren bij Scalabor B.V.. Het tekort dat door de nieuwe situatie van de driehoek tussen gemeenten, Presikhaaf Bedrijven en Scalabor B.V. ontstaat in de exploitatie van Presikhaaf Bedrijven kan hier niet worden gedekt en komt dan ook voor rekening van de gemeente Arnhem. Het tekort wordt gedekt uit de geraamde financiële ruimte die ontstaat in het gemeentelijke financiële kader voor Presikhaaf Bedrijven (zie 2 voorgaande toelichtingen).

Inzet mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt bij fietsenstallingen (R6)
Op grond van de wet Banenafspraak staat de gemeente Arnhem voor de opgave om in 2024 39 banenafspraak-banen te realiseren (banen van 25,5 uur). Dit is onderdeel van de ambitie van de gemeente Arnhem om een inclusieve organisatie te zijn. Het voldoen aan de wet Banenafspraak is voor Arnhem als regiegemeente een lastige opgave. Bij het niet voldoen aan de taakstelling zal vanaf 2019 een quotumheffing worden opgelegd per niet-gerealiseerde baan. De gemeente en Scalabor B.V. hebben bekeken in hoeverre de opdracht voor het beheer van drie Arnhemse fietsenstallingen kan worden 'verbanenafspraakt'. Bij dezelfde inzet als in het verleden, kost het beheer van de fietsenstallingen € 375.000 per jaar. Het huidige budget van parkeerbeheer bedraagt € 335.000. Er is dus een structureel tekort van €40.000 per jaar. Daar staat tegenover dat hiermee een grote groep mensen met afstand tot de arbeidsmarkt verzekerd blijft van werk. Zij werken bovendien in een voorziening die door veel Arnhemmers erg wordt gewaardeerd en die bijdraagt aan de bereikbaarheid van de (binnen)stad'.

Huishoudelijke Hulp Toelage (HHT), nieuwe tarieven (vanaf 1-4-2018) (R6)
Per 1 april 2018 zijn die nieuwe loonafspraken van kracht voor zorgorganisaties die hulp bij het huishouden aanbieden. Binnen het Interbestuurlijk Programma (IBP) is afgesproken dat gemeenten de extra kosten voor de hogere loonschaal zelf betalen. De verwachte meerkosten bedragen in 2019 € 156.000 en lopen vanaf 2020 op naar € 168.000. Deze meerkosten worden ten laste van de algemene middelen gebracht.

Huishoudelijke Hulp Toelage (HHT) (R6)
Met de vaststelling van de MJPB 2017-2020 is besloten de rijksmiddelen HHT volledig voor de HHT in te zetten middels een algemene voorziening. Deze rijksmiddelen worden in 2021 en 2022 verhoogd met € 400.000. De begroting wordt aangepast aan deze verhoging van de rijksmiddelen.

Aanvulling Tarieven Jeugdbescherming (R6)
In 2017 heeft er voor de gehele regio Centraal Gelderland een nabetaling van € 193.000 plaatsgevonden ter compensatie van de, volgens de betrokken zorgpartijen, te lage tarieven binnen de jeugdbescherming. Deze aanvulling met 3,1% op de tarieven heeft een structureel karakter en is in 2017 incidenteel uit het regionale innovatiefonds gedekt. In de MJPB 2018-2021 is het budget regionale innovatiefonds geschrapt en niet meer beschikbaar. Voor Arnhem betekent dit dat er geen dekking meer is voor de extra kosten van € 80.000, zijnde het Arnhems aandeel in de genoemde € 193.000. De aanvulling op de tarieven ad € 80.000 wordt ten laste van de algemene middelen gebracht.

2.3.2 Wonen in een duurzamer Arnhem
In deze paragraaf worden de wijzigingen in de begroting met betrekking tot duurzaamheid en klimaatbestendig, wonen, groen en ruimtelijke ontwikkeling toegelicht.

Wonen in een duurzamer Arnhem	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Budget voor warmtetransitie en verduurzaming	-750	-1.000	-1.250	-1.250
Taakstelling rendement duurzaamheidsmaatregelen in bedijfsvoering	0	0	250	250
Structureel budget "Duurzaamheidsmaatregelen in de bedrijfsvoering"	0	0	-250	-250
Klimaatfonds 10 miljoen (invoering in 2018)				
Invasieve exoten	-333	-333	-333	0
Totaal afspraken coalitieakkoord	*-1.083*	*-1.333*	*-1.583*	*-1.250*
Baggeren havens, Defensiehaven	-500	0	0	0
PMD- afval	-470	-470	-470	-470
Ophogen budget voorstudies	-50	-50	-50	-50
Dekken vanuit erfpachtenbaten	50	50	50	50
Totaal	*-970*	*-470*	*-470*	*-470*
Totaal wonen in een duurzamer Arnhem	**-2.053**	**-1.803**	**-2.053**	**-1.720**

Budget voor warmtetransitie en verduurzaming (V2/R7)
De gemeente neemt een actieve regierol bij de warmtetransitie en verduurzaming van de stad. De warmtetransitie wordt wijkgericht gepland. De komende periode wordt gestart met het aardgasloos maken van tenminste drie wijken. Hiervoor wordt jaarlijks een bedrag gereserveerd vanaf 2019 €750.000 oplopend naar € 1,25 miljoen vanaf 2021. Dit geld is ook beschikbaar voor extra personele inzet.

Duurzaamheidsmaatregelen in de bedrijfsvoering (V2/R7)
Vanaf 2021 een taakstelling van € 250.000 per jaar opgenomen voor een te behalen rendement op duurzaamheidsmaatregelen in de bedrijfsvoering.
Investeringen in duurzaamheidsmaatregelen kennen door de lage energieprijs als grootverbruiker een lange terugverdientijd. Om aan de financiële taakstelling te kunnen voldoen zou sprake moeten zijn van een netto rendement (dus een winst bovenop het terugverdienen van de investering zelf) van € 250.000 per jaar op dergelijke investeringen. Het halen van een dergelijk financieel rendement is een uitdaging , het volledig terugverdienen van dergelijke investeringen is niet altijd mogelijk. Daarom wordt naast de taakstelling in deze begroting een budget beschikbaar gesteld voor de kosten van dergelijke investeringen. Door dit bedrag gelijk te laten zijn aan de taakstelling, kan de taakstelling worden ingevuld door investeringen die zich volledig terugverdienen.

Klimaatfonds (V2/R7)
Het klimaatfonds is opgezet om de stad te verduurzaming en de landelijke en Arnhemse klimaatdoelen te realiseren. De doelen van het Parijsakkoord en andere internationale, nationale en regionale afspraken worden in New energy made in Arnhem verwerkt. Het voorkomen van energiearmoede is daarbij uitgangspunt.
Het klimaatfonds heeft als doel om te investeren in en met de stad. De investeringen uit het klimaatfonds moeten bijdragen aan de klimaatdoelen van Arnhem en minstens met een even groot bedrag uit de stad worden vergroot. Hierdoor lokken gemeentelijke investeringen ook investeringen uit van overige overheden, bedrijven en bewoners. Het verduurzamen van gemeentelijk vastgoed valt hier buiten. Het inzetten en prioriteren van het klimaatfonds wordt daar waar mogelijk de stad betrokken. . In het kader van de regionale energiestrategie en het Arnhemse klimaatbod aan het rijk met daarbij de afspraken die de gemeente provinciaal, regionaal en lokaal met overheden, bedrijven, en corporaties maakt, is daarbij leidend.

Vanuit het Europees project 'Climate active neighbourhood' is het Arnhemse aanjaagfonds opgericht. Met dit fonds worden inwoners en bedrijven op weg geholpen en uitgedaagd om initiatieven te ontwikkelen die bijdragen aan de Arnhemse klimaatdoelen. Een financiële regeling vanuit het klimaatfonds om deze initiatieven blijvend te ondersteunen is denkbaar.

Bestrijding van invasieve exoten (R5)
Er wordt € 1 miljoen incidenteel gereserveerd voor de bestrijding van invasieve exoten. De inzet van deze middelen is gewenst vanaf 2019, maar kan het beste worden gespreid over 3 jaar: De doelstelling is om zo snel mogelijk een beheersbare situatie te realiseren. Deze moet vervolgens worden bijgehouden.

Bij de aanpak ligt de prioriteit bij:
- Uitvoeren wettelijke taken: bestrijding reuzenberenklauw en reuzenbalsemien.
- Stoppen nieuw vestiging Japanse Duizendknoop:
- Aanpak locaties waar vanuit de soort zich kan verspreiden (bermen wegen en watergangen)
- Het voorkomen van schade bij constructies van wegen en gebouwen.
- Beperken / reduceren in de stadsparken en de bos- natuurterreinen in verband met het verlies biodiversiteit
- Voor het stedelijk gebied het stimuleren van bewonersparticipatie, zodat mogelijk ook een Arnhemse duizendknoop brigade ontstaat.
- Herhaalde voorlichting voor alle soorten blijft van belang en zal ook de komende jaren nodig blijven.

Baggeren defensiehaven (R2)
In 2014 is het toen beschikbare budget voor baggerwerkzaamheden en de jaarlijkse reservering hiervoor wegbezuinigd. Het is noodzakelijk defensiehaven te baggeren. De kosten bedragen incidenteel €500.000.

Meerkosten PMD-afval (R7)
De gemeente wordt geconfronteerd met het feit dat PMD-afval (plastic-, metaalverpakkingen en drankenkartons) in toenemende mate wordt afgekeurd. Ondanks forse inzet hierop is 30% van het ingezamelde PMD-afval vervuild met restafval. Dit betekent dat deze ingezamelde PMD-stroom niet verkocht kan worden en de gemeente begrote inkomsten op deze afvalstroom misloopt. De vervuilde fractie dient vervolgens te worden afgevoerd en verwerkt als restafval. Er worden lagere baten/gederfde inkomsten PMD verwacht van € 400.000 en extra kosten als gevolg van verwerking als restafval van € 70.000, samen € 470.000. Er is afgesproken (zie ook 2.4.2 Ontwikkeling belastingopbrengst) dat de afvalstoffenheffing kostendekkend is, waarbij het knelpunt rondom PMD en het terugdraaien van de bezuiniging op de kwijtschelding niet aan de afvalstoffenheffing wordt toegerekend. In deze begroting is het knelpunt op de meerkosten PMD dan ook verwerkt ten laste van de algemene middelen.

Ophogen budget voorstudies (R8)
In de crisisjaren is het niet nodig geweest om het beschikbare budget voor voorstudies volledig aan te wenden om ruimtelijke initiatieven in de markt te faciliteren. Het aantal verzoeken om mee te werken aan ruimtelijke initiatieven neemt echter toe. Voor de komende jaren wordt door de afname van het aantal beschikbare bouwlocaties een toenemend aantal projecten in de initiatieffase verwacht. Het beschikbare budget voor voorstudies zal daardoor onvoldoende zijn om alle initiatieven te kunnen faciliteren.
Om projecten in de initiatieffase te kunnen faciliteren en te voorzien in voldoende ruimte voor met name aantrekkelijke woonmilieus (onder andere sociale woningbouw, particulier opdrachtgeverschap) is een aanvullend budget noodzakelijk van €50.000. Dit kan worden gedekt vanuit de toegenomen erfpachtbaten.

2.3.3 Genieten van een nog mooier Arnhem

In deze paragraaf worden de wijzigingen in de begroting met betrekking tot levendige en leefbare wijken, veiligheid, vitale lokale en regionale economie, bereikbare en aantrekkelijke stad, cultuur en toerisme toegelicht.

Genieten van een nog mooier Arnhem	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Budget voor behouden, verbeteren of toevoegen wijkvoorziening	-250	-500	-500	-500
Investeren in veiligheid	-300	-300	-300	-300
Mogelijk maken markt langs Jansbeek	-250			
Extra toevoeging aan groenfonds	-100	-100	-100	-100
Jaarlijks budget autobereikbaarheid	-700	-700	-700	-700
Dekken jaarlijks budget voorautoberikbaarheid uit extra opbrengsten autobereikbaarheid	100	100	100	100
Structureel budget onderhoud blauwe golven / groene corridor	-50	-100	-100	-100
Extra budget Citymarketing	-100	-100	-100	-100
Invoeren Toeristenbelasting (€ 2,- per persoon per nacht)	625	625	625	625
Kapitaallasten cultuurinvesteringen vanaf 2022	0	0	0	-1600
Kapitaallasten knelpunt Museum Arnhem	-600	-600	-600	-600
Totaal afspraken coalitieakkoord	*-1.625*	*-1.675*	*-1.675*	*-3.275*
Bijdrage aan VGGM Bevolkingszorg	-65	-65	-65	-65
Sporthal Middachtensingel geschikt maken voor wedstrijdsport	-170	-170	-170	-170
Correctie ontwerpbegroting: budget DU-bodem ten onrechte gekopieerd in 2021 en 2022	0	0	567	567
Totaal	*-235*	*-235*	*332*	*332*
Totaal genieten van een nog mooier Arnhem	**-1.860**	**-1.910**	**-1.343**	**-2.943**

Budget voor behouden, verbeteren of toevoegen wijkvoorziening (R6)
Er komt in 2019 €250.000en vanaf 2020 €500.000 per jaar beschikbaar om voorzieningen, zoals een buurthuis of sportclub, te verbeteren of toe te voegen in wijken waar de behoefte het grootst is en de noodzaak het hoogst. Uitgangspunt is dat deze voorzieningen toegankelijk en betaalbaar zijn voor bewoners.

Investeren in veiligheid (R1)
Er wordt gewerkt aan het verbeteren van de veiligheid in de wijken en de binnenstad door € 300.000 per jaar in te zetten voor onder andere het tegengaan van ondermijning en overlast. De prioriteiten op het gebied van veiligheid worden samen met bewoners, politie, andere betrokkenen en de gemeenteraad bepaald.

Mogelijk maken markt langs Jansbeek (R3)
Voor een goede verbinding en wisselwerking tussen de warenmarkt en de binnenstad wordt het mogelijk gemaakt dat de warenmarkt langs de Jansbeek en omgeving komt, dit in overleg met onder andere de verzelfstandigde markt, het Platform Binnenstad Arnhem en bewoners. In de begroting is hiervoor incidenteel € 250.000 voor de verplaatsingskosten opgenomen.

Extra toevoeging aan groenfonds (R5)
Er wordt jaarlijks € 100.000 toegevoegd aan het Groenfonds voor extra groenmaatregelen.

Jaarlijks budget autobereikbaarheid (R2)
Voor een betere autobereikbaarheid wordt jaarlijks een budget van € 700.000 gereserveerd. Dit budget wordt ingezet voor een aantal maatregelen:
- In overleg met onder andere Platform Binnenstad Arnhem (PBA) en bewoners wordt de gastvrijheid ten behoeve van autobereikbaarheid vergroot. Met innovaties en tariefacties worden nieuwe bezoekers naar de Arnhemse binnenstad getrokken;.
- Flitsparkeren wordt ingevoerd (circa 60 plaatsen, locatie en duur in overleg met ondernemers en bewoners). Om onnodig zoekverkeer zo veel mogelijk te voorkomen wordt bij voorkeur ingezet op concentratie van alle flitsparkeerplekken op enkele locaties (bij voorkeur 3) en op intelligente zoekhulpmiddelen.
- Er wordt zo spoedig mogelijk een onderzoek gedaan naar de combi-parkeerkaart voor de auto (met onder andere Burgers Zoo/Nederlands Openluchtmuseum).
- Er worden circa 80 extra straatparkeerplaatsen toegevoegd in het plangebied Blauwe Golven/Groene Corridor. Bij behoud van het parkeren op de Blauwe Golven betekent dit 80 extra plaatsen op/rond het Roermondsplein. Bij invoering van het plan Groene Corridor betekent dit een parkeerdek en straatparkeerplaatsen met een capaciteit van in totaal circa 280 plaatsen.
- In overleg met de provincie wordt gestreefd naar het mogelijk maken van hooguit 12 dagen per jaar en met de inzet van verkeersregelaars toegestaan parkeren op de Markt. Bijvoorbeeld op dagen dat er door grote te verwachten drukte (bij evenementen) een behoefte aan overloop te voorzien is.

Met bovenstaande inspanningen wordt op €100.000 extra parkeerinkomsten gerekend. Wanneer de opbrengsten minder zijn, wordt dit verrekend met het budget van € 700.000.

Structureel budget onderhoud blauwe golven / groene corridor (R2)
Voor onderhoud van het plangebied Blauwe Golven/groene corridor zijn in deze begroting middelen opgenomen van €50.000in 2019 en vanaf 2020 een €100.000.

Extra budget Citymarketing (R3)
Voor Citymarketing wordt in deze begroting een extra budget opgenomen van €100.000 per jaar

Invoeren Toeristenbelasting (R3/R9)
Er wordt één belasting ingevoerd en dat is de toeristenbelasting met een tarief van €2 per persoon per nacht. Dit zal worden ingevoerd in overleg met de sector. Mogelijke extra opbrengsten (bovenop het bedrag dat terugvloeit in onze begroting ad €625.000) worden ingezet om de toeristische aantrekkingskracht van de stad te vergroten (toerisme en recreatie) en de marketing te versterken. Een voorstel hiervoor wordt in de komende periode uitgewerkt.

Kapitaallasten cultuurinvesteringen vanaf 2022 (R5)
Het beschikbare budget voor cultuur en daarbinnen de gelden bestemd voor programmering onderscheidenlijk de overige middelen, blijven (gecorrigeerd voor inflatie) op peil. Daarnaast wordt € 1,6 miljoen extra kapitaallasten gereserveerd vanaf 2022 ten behoeve van cultuurinvesteringen, in elk geval voor een toekomstbestendige huisvesting van Stadstheater Arnhem, Toneelgroep Oostpool en Introdans. De ambitie van deze organisaties en Het Gelders Orkest om tot een intensievere samenwerking te komen wordt ondersteund.

Kapitaallasten knelpunt Museum Arnhem (R5)
Het uitgangspunt is dat Museum Arnhem behouden blijft voor de stad. Het hiermee gepaard gaande financiële knelpunt wordt zo spoedig mogelijk opgelost. Er wordt maximaal € 600.000 aan kapitaallasten gereserveerd. Daarmee is er € 7,5 miljoen beschikbaar om het knelpunt op te lossen.

Bevolkingszorg (volumeontwikkeling indexering en crisisbeheersing) (R2)
De huidige inwonerbijdrage voor bevolkingszorg(gemeentelijke rol in crisisbeheersing) wordt verhoogd met € 0,45 per inwoner. Hier staat vanuit de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) een efficiëntiewinst in beschikbare uren tegenover en een verlaging van de lokale kosten voor opleiden, trainen en oefenen. De kosten voor gemeente Arnhem komen uit op € 70.000 waarvan € 5.000 kan gedekt worden uit de huidige begroting voor opleiden, trainen en oefenen bevolkingszorg. De resterende € 65.000 wordt opgevangen ten laste van de algemene middelen.

Sporthal Middachtensingel geschikt maken voor wedstrijdsport (R5)
In het huidige beleid van sportaccommodaties is de sloop van sporthal Kermisland opgenomen. Met de sloop van deze sporthal verdwijnt een sportaccommodatie met tribune en nevenruimten voor verenigingsgebruik.
Er ontstaat hierdoor een capaciteitsgebrek voor wedstrijdsport in de stad. Vanuit onderwijsbehoefte wordt een nieuwe sportaccommodaties gerealiseerd op de Middachtensingel. Om deze geschikt te maken voor wedstrijdsport zijn extra middelen voor de investeringen en exploitatie nodig van € 170.000.

Correctie ontwerpbegroting: budget DU-bodem ten onrechte gekopieerd in 2021 en 2022 (R7)
De middelen voor bodemsanering komen via het gemeentefonds beschikbaar (Decentralisatieuitkering Bodemsanering) en zijn beschikbaar t/m 2020. In de begroting was reeds rekening gehouden met een lagere uitkering gemeentefonds vanaf 2021. Echter op het beleidsveld waren deze lasten nog niet afgeraamd. Per saldo betekent dit er ten gunste van de algemene middelen een voordeel ontstaat van € 568.000 per jaar in 2021 en 2022.

2.3.4 Open en verantwoord besturen

In deze paragraaf worden de wijzigingen in de begroting met betrekking tot samenwerking met burgers en organisaties, gemeentefinanciën en belastingen toegelicht.

Open en verantwoord besturen	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Shared Service Center voor vrijwilligersinitiatieven.	-100	-100	-100	-100
Vanaf 2019 reservering voor aflossen schulden in BR Kapitaallasten	-7.796	-6.506	-5.098	-5.098
Reeds gereserveerd in begroting voor verbeteren vermogenspositie (onttrekking AR)	4.238	3.807	3.807	3.807
Weerstandsfactor 1,4, ruimte nieuw beleid (onttrekking 12,5 mln aan AR in 2018)	0	0	0	0
Parkeertarieven en legestarieven stijgen niet	-125	-125	-125	-125
Ruimte door vrijvallen BR revolverend fonds jongvolwassenen met schulden en BR revolverend fonds duurzaamheid (€ 6 miljoen in 2018)	0	0	0	0
Totaal afspraken coalitieakkoord	*-3.783*	*-2.924*	*-1.516*	*-1.516*
Borgen en verstevigen regionale samenwerking Mobiliteit, Duurzaamheid, Economie en Wonen	-296	0	0	0
Uitbreiding wethouders met 0,4 fte salariskosten en appa	-60	-60	-60	-60
Verzelfstandiging Natuurcentrum (correctie begroting)	-17	-17	-17	-17
Totaal	*-373*	*-77*	*-77*	*-77*
Open en verantwoord besturen	**-4.156**	**-3.001**	**-1.593**	**-1.593**

Shared Service Center voor vrijwilligersinitiatieven (R6).
Bewoners- en vrijwilligersinitiatieven worden ondersteund door de gemeente. Om de administratieve lasten voor deze initiatieven te verminderen wordt er een Shared Service Center opgezet met een budget van € 100.000 per jaar.

Vanaf 2019 reservering voor aflossen schulden in BR Kapitaallasten (R9)
Om de solvabiliteit te verbeteren wordt per 2019 de beleidsregel ingevoerd om schulden in maximaal 20 jaar af te lossen en dit te verankeren in de verordening Financieel beleid en beheer. De betreffende middelen worden overgeheveld naar de bestemmingsreserve kapitaallasten.

Reeds gereserveerd in begroting voor verbeteren vermogenspositie (onttrekking AR R9)
In de afgelopen jaren is al gereserveerd is voor een versterking van onze vermogenspositie. Deze reservering in de algemene reserve wordt gedeeltelijk vanaf 2018 ter compensatie ingezet ten gunste van de algemene middelen. Dit ook in samenhang met de voorgaande maatregel, waarbij ingezet wordt op verbetering van de solvabiliteit.

Weerstandsfactor 1,4, ruimte nieuw beleid (onttrekking 12,5 mln aan AR in 2018 R9)
Door het hanteren van de weerstandsfactor van 1,4 kan eenmalig een bedrag voor nieuw beleid van € 12,5 miljoen uit de Algemene Reserve worden onttrokken.

Parkeertarieven en legestarieven stijgen niet
Het gevolg van de afspraak om de parkeertarieven en legestarieven niet te laten stijgen, leidt tot een knelpunt van € 225.000. Voorgesteld wordt om € 100.000 daarvan meerjarig op te vangen binnen de bestemmingsreserve Bereikbaarheidsfonds, zodat het resterende deel van € 125.000 ten laste van de algemene middelen komt.

Ruimte door vrijvallen BR revolverend fonds jongvolwassenen met schulden en Bestemmingsreserve (BR) revolverheld fonds duurzaamheid (€ 6 miljoen in 2018) (R6/R7)
Bij de MJPB 2018-2021 is een tweetal amendementen aangenomen voor de vorming voor revolverende fondsen. Het betrof het amendement "Revolverend fonds voor jongvolwassenen met schulden" (17A29), waarbij een bedrag van € 5 miljoen uit de algemene reserve is overgeheveld naar een bestemmingsreserve Revolverend fonds (schuld) en het amendement "3 Miljoen duurzaam inzetten" (17A30g), waarbij een bedrag van € 3 miljoen uit de algemene reserve wordt overgeheveld naar een bestemmingsreserve Revolverend fonds (duurzaamheid).

Bij het Coalitieakkoord is besloten een gedeelte uit de bestemmingsreserve te halen, omdat dat niet nodig is voor het verstrekken van de leningen. Voor dergelijke fondsen wordt namelijk een financiering aangetrokken, die later in verband met de revolverendheid weer terugkomt. Het gedeelte dat blijft staan is bedoeld:

- om eventuele rentekosten te kunnen dragen;
- om het eventuele deel dat niet inbaar ofwel niet revolverend blijkt te zijn te kunnen dekken;
- om uitvoeringskosten te dekken voor zover die niet binnen het betreffende beleidsveld kunnen worden opgevangen.

De komende periode worden de kosten (uitvoering en oninbaarheid) voor de uitvoering van het fonds in beeld gebracht.

Er is niet aangegeven hoe de resterende € 2 miljoen over de reserves is verdeeld. Op basis van de ervaringen bij de duurzaamheidsleningen wordt voorgesteld om € 0,75 miljoen te laten staan in de BR Revolverend fonds (duurzaamheid) en € 1,25 miljoen in de BR Revolverend fonds (schuld).

Borgen en verstevigen regionale samenwerking Mobiliteit, Duurzaamheid, Economie en Wonen (R0)
Sinds 2015 wordt in een 'lichte' vorm regionaal samen gewerkt op de onderwerpen mobiliteit, duurzaamheid, economie en wonen. In de regio Arnhem-Nijmegen is overigens al een lange traditie van het samenwerken, waarbij lokale en regionale belangen hand in hand gaan en dit toegevoegde waarde oplevert voor Arnhem. De samenwerking krijgt op dit moment vorm in een gemeenschappelijk orgaan, met vier inhoudelijke portefeuillehoudersoverleggen. Dat is vanuit Arnhem een heel bewuste keuze geweest, na het beëindigen van de Stadsregio. Het heeft Arnhem in de afgelopen jaren teruggebracht tot de essentie van de samenwerking. Een belangrijke waarde vanuit Arnhem (ook voor de toekomst) is om altijd vanuit inhoud en doelen te blijven redeneren.
De betrokken gemeenten denken na over de systematiek waarmee middelen voor toekomstige regionale opgaven bijeen gebracht kunnen worden. De inhoudelijke velden mobiliteit, duurzaamheid, wonen en economie zijn nu (omdat het ook nog niet eerder aan de orde was) niet of niet geheel toegerust om deze investering in meer regionaal resultaat te dragen. Voorgesteld wordt om voor 2018 en 2019 incidenteel middelen in te zetten ten behoeve van een algemeen secretaris Gemeenschappelijk Orgaan Arnhem-Nijmegen (0,8 fte), overige secretarissen (4 maal 0,4 fte), regionaal programma werklocaties, regionale woonagenda en een regionaal uitvoeringsprogramma 'Samen slim en schoon'. Voor 2019 betekent dit een inzet van € 296.000.

Uitbreiding wethouders met 0,4 fte salariskosten en APPA (R0)
Als gevolg van de uitbreiding van de totale formatie van de wethouders met 0,4 fte in de nieuwe bestuursperiode ontstaan er meerkosten. Deze zijn berekend op € 48.000 extra salariskosten en € 12.000 extra pensioenkosten APPA. In totaal € 60.000, waarvan wordt voorgesteld deze te dekken uit de algemene middelen.

Correctie begroting verzelfstandiging natuurcentrum (R4)
Het Natuurcentrum is verzelfstandigd per 01-01-2017. De Gemeente Arnhem heeft de stadsboerderijen nog in bezit (afdeling vastgoed). Daarnaast heeft de Gemeente Arnhem een subsidierelatie met het Natuurcentrum. In de begroting staan per abuis naast de subsidierelatie en de begroting Vastgoed nog 2 posten (een stelpost kapitaallasten en een negatieve post overige goederen en diensten) die bij de verzelfstandiging niet zijn geëlimineerd. Dit wordt in deze begroting gecorrigeerd, wat resulteert in een nadeel van € 17.000 ten laste van de algemene middelen.

2.4 Jaarlijkse bijstellingen

Voor elke begroting wordt een actualisatie gemaakt van de belastingen (indexatie), het investeringsplan, het gemeentelijk rioleringsplan en de prijs en volume-ontwikkelingen. Daarnaast ontstaat er een aantal voor- en nadelen in de bedrijfsvoering. In totaal leidt dit, zoals zichtbaar in de volgende tabel, tot een nadeel in het algemeen beeld.

Bijstellingen	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Prijs en volume-ontwikkelingen	-13.733	-13.703	-13.697	-13.697
Ontwikkelingen belastingen en legesopbrengst	19	10	12	16
Actualisatie meerjareninvesteringsplanning	376	149	361	191
Ontwikkelingen rente en overige financieringszaken	329	329	329	329
Totaal	*-13.009*	*-13.215*	*-12.995*	*-13.161*
Totaal bijstellingen	**-13.009**	**-13.215**	**-12.995**	**-13.161**

2.4.1 Prijs en volumeontwikkelingen

In de raadsbrief van 16 januari 2018 inzake de financiële positie is als tweede maatregel een voorstel gedaan voor het robuuster maken van de exploitatiebegroting. In het Coalitieakkoord 2018 -2022 is deze systematiek van de berekening van prijs- en volumeontwikkelingen de komende vier jaar overgenomen. Dit heeft geleid tot een budget van € 11,8 mln. waarvan € 7,9 miljoen voor prijsontwikkelingen en € 3,9 miljoen voor volumeontwikkelingen. Bij de Perspectiefnota 2020-2023 (in 2019) zal een nieuwe prognose worden opgesteld en zal worden gekeken wat verrekend moet worden met het financiële beeld.

Prijs en volume ontwikkelingen	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Ontwikkelingen loonsom, aanname 2%	-1.454	-1.436	-1.436	-1.435
Nominale compensatie gesubsidieerde instellingen	-1.799	-1.799	-1.799	-1.799
Nominale compensatie gemeenschappelijke regelingen	-986	-986	-986	-986
Indexatie sociale wijkteams	-306	-306	-306	-306
Indexatie Sociaal Domein: Zorg in Natura	-3.249	-3.249	-3.249	-3.249
Indexatie Sociaal Domein: Persoonsgebonden budget	-176	-176	-176	-176
Indexatie presentiegelden Rekenkamer	-2	-2	-2	-2
Indexatie presentiegelden commissieleden juridische zaken	-2	-2	-2	-2
Totaal afspraak coalitieakkoord prijsontwikkeling	*-7.974*	*-7.956*	*-7.956*	*-7.955*
Volume Contributie VNG ivm verhoging inwoneraantal	-22	-22	-22	-22
Beroep op volumeontwikkelingen: wegenonderhoud	-465	-930	-930	-930
Beroep op volumeontwikkelingen: overig (fysiek en sociaal domein), nog te verdelen	-3.466	-3.001	-3.001	-3.001
Totaal afspraak coalitieakkoord volumeontwikkeling	*-3.952*	*-3.952*	*-3.952*	*-3.952*
Premieontwikkeling 2018 (afspraak coalitieakkoord)	-1.023	-1.023	-1.023	-1.023
Pensioenpremieontwikkeling 2019	-783	-771	-765	-766
Totaal aanvullende ontwikkelingen	*-1.806*	*-1.794*	*-1.788*	*-1.789*
Totaal volume en prijsontwikkelingen	**-13.733**	**-13.703**	**-13.697**	**-13.697**

Prijsontwikkeling

Diverse onderdelen binnen de begroting moeten worden verhoogd als gevolg van prijs (loon) ontwikkelingen. Voor de ambtelijke loonsom geldt dat de huidige CAO op 1 januari afloopt. Momenteel is er nog geen zicht op de inzet voor loonsverhoging. In deze MJPB wordt met een schatting van 2% stijging van de loonsom gerekend. Daarnaast worden de bijdragen aan gesubsidieerde instellingen geïndexeerd volgens de afgesproken percentages. De nominale compensatie van de gemeenschappelijke regelingen volgt uit de betreffende begrotingen die reeds (vrijwel) allemaal ter besluitvorming zijn voorgelegd.
De gemeente heeft zich contractueel verplicht om de Overheidsbijdrage arbeidskostenontwikkeling (OVA) aan de zorgaanbieders binnen het sociaal domein door te geven, voor zover deze middelen ook door het Rijk aan de gemeente ter beschikking worden gesteld. De compensatie voor loon en prijs voor 2019 bedraagt 2,9%.

Volumeontwikkeling

In het budget voor volumeontwikkelingen wordt er vanuit gegaan dat dit budget volledig nodig is voor de dekking van de kosten van areaal en volume ontwikkelingen. De systematiek die hiervoor in de raadsbrief van januari 2018 werd geïntroduceerd ter verbetering van de robuustheid van de begroting is nog nieuw, en moet nog verder uitgewerkt worden. Op basis van deze uitwerking wordt gestreefd naar een objectieve toedeling van deze volumestijging aan budgetten die door de groei van de stad ook daadwerkelijk verhoging behoeven. Onzeker is nog welk bedrag hiervoor uiteindelijk daadwerkelijk noodzakelijk zal zijn. Om deze reden wordt het verantwoord geacht om op voorhand éénmalig een deel van het voor volumestijgingen gereserveerde budget in te zetten voor de intensivering van het wegenonderhoud. Als in de loop van 2019 blijkt dat hierdoor onvoldoende ruimte over is gebleven om andere onvermijdelijke volumestijgingen op te vangen, dat zal een eventuele overschrijding ten laste van het jaarresultaat 2019 komen. Bij de vaststelling van de MJPB 2020-2023 kan dan het structurele effect daarvan worden meegenomen bij de dan opnieuw vast te stellen te reserveren ruimte voor volume- en prijsstijgingen.

Aanvullende ontwikkelingen

Per januari 2018 zijn de (pensioen)premies voor ambtenaren gestegen. Daarnaast ontstaan er meerkosten als gevolg van de invoering van het Individuele Keuzebudget (IKB). Dit leidt tot een structureel knelpunt dat uit binnen de algemene middelen wordt opgevangen. Daarnaast is er nu al een vooraankondiging van een nieuwe stijging van de pensioenpremie per januari 2019. Ook dit effect leidt tot een nadeel binnen de algemene middelen.

2.4.2 Ontwikkeling belastingopbrengst

Door de afspraken in het Coalitieakkoord neemt de belastingopbrengst in Arnhem nauwelijks toe. Inwoners van Arnhem zullen dus de komende coalitieperiode nauwelijks meer belasting gaan betalen.
De Onroerend Zaak Belasting (OZB) voor inwoners en ondernemers zal niet stijgen. Dit betekent dat de komende coalitieperiode er op de OZB ook geen indexatie plaats vindt. Er wordt een uitzondering gemaakt voor de extra opbrengst direct volgend uit de netto toevoeging van woningen of niet-woningen.

Voor de heffingen is het uitgangspunt kostendekkendheid, de rioolheffing mag jaarlijks groeien met 1,5%. De afvalstoffenheffing is kostendekkend waarbij het knelpunt rondom PMD en het terugdraaien van de bezuiniging op de kwijtschelding niet aan de afvalstoffenheffing wordt toegerekend. Tenslotte stijgen de parkeertarieven en legestarieven niet.
In onderstaande tabel worden de effecten van deze afspraken op de begroting weergegeven.

Ontwikkelingen belastingopbrengsten	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Belastingen: ontwikkeling OZB	75	75	75	75
Belastingen: ontwikkeling afvalstoffenheffing	0	0	0	0
Belastingen: ontwikkeling rioolheffing	0	0	0	0
Totaal ontwikkeling belastingopbrengsten	*75*	*75*	*75*	*75*
Leges: paspoorten, verwachte dip in opbrengsten agv geldigheidsduur van 5 naar 10 jaar	-56	-65	-63	-59
Totaal ontwikkeling legesopbrengsten	*-56*	*-65*	*-63*	*-59*
Totaal ontwikkelingen belastingopbrengsten	**19**	**10**	**12**	**16**

Ontwikkeling OZB
De meeropbrengst OZB ad € 75.000 betreft de extra opbrengst direct volgend uit de netto toevoeging van woningen of niet-woningen.

Ontwikkeling afvalstoffenheffing
De afvalstoffenheffing mag kostendekkend zijn, waarbij als uitgangspunten het knelpunt rondom PMD (zie 2.3.2 Wonen in een duurzamer Arnhem) en het terugdraaien van de bezuiniging op de kwijtschelding (zie 2.3.1 Meedoen in een socialer Arnhem) niet aan de afvalstoffenheffing wordt toegerekend. Op basis van onderstaande ontwikkelingen stijgt voor 2019 het tarief voor de afvalstoffenheffing licht. Het tarief is echter nog niet kostendekkend.

Recent heeft de Raad besloten tot uitstel van de invoering van Diftar. De gevolgen hiervan zijn in deze begroting verwerkt. Er is voor 2019 uitgegaan van voortzetting van de huidige wijze van tarifering: een vast bedrag voor één- en voor meerpersoonshuishoudens. In het tarief wordt rekening gehouden met een aantal kosten die het omgekeerd inzamelen beter faciliteren en met de voorbereiding van de invoering van Diftar.

In de MJPB 2018-2021 werd er al rekening mee gehouden dat door een betere afvalscheiding de kosten van afvalinzameling en -verwerking dalen, en de opbrengsten van herbruikbare afvalstromen zullen toenemen. Deze voordelen leiden tot een lagere afvalstoffenheffing en daarmee een lagere begrote belastingopbrengst. Voor de bepaling van de hoogte van de afvalstoffenheffing 2019 in de MJPB 2019-2022 zijn de ramingen voor de opbrengst uit de afvalstoffenheffing aangepast vanwege:

- extra kosten voor beheer en onderhoud van ondergrondse containers;
- verwachte prijsstijging als gevolg van de reguliere indexering van de contracten voor afvalinzameling en -verwerking. Gerekend wordt met het voor de MJPB 2019 geldende normatieve percentage voor prijsstijgingen van 1,6%;
- De ontwikkeling van kosten van afvalinzameling en -verwerking. De belangrijkste ontwikkelingen zijn:
  - De financiële gevolgen van uitstel invoering Diftar: minder beheerskosten in 2019, maar ook minder besparingen op de kosten van afvalinzameling en -verwerking en minder opbrengsten uit herbruikbare afvalstromen.
  - In 2019 kosten voor de voorbereiding van de invoering van Diftar: projecten om een beter vertrekpunt voor invoering Diftar te creëren (PMD, grofvuil, stimulerings-, nudgingprojecten) (€ 100.000), voor communicatie (€ 150.000) en projectmanagement (€ 150.000). Voor het continueren van de inzet van afvalcoaches wordt € 250.000 geraamd. Verder wordt rekening gehouden met een investering van € 500.000 voor cardreaders om te kunnen voldoen aan eisen voor privacy;
  - tenslotte een verwachte hogere vergoeding die de gemeente zal ontvangen voor herbruikbaar PMD-afval door nieuwe contractvorm.

Per saldo stijgt het tarief voor de afvalstoffenheffing in 2019 met 0,5%.

Ontwikkeling rioolheffing (R9)
De lasten van de riolering en de baten uit de rioolheffing zijn ook geactualiseerd. Een belangrijke aanname die hieraan ten grondslag ligt is de afspraak 4.9, dat de rioolheffing jaarlijks mag groeien met 1,5%. De voor- en nadelige verschillen worden verrekend met de bestemmingsreserve Groot onderhoud Openbare Ruimte. Het voordelige saldo blijft zo beschikbaar voor toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot de riolering. Per saldo heeft de actualisatie van de rioolheffing geen effect op de Algemene middelen.

Het bovenstaande resulteert in het volgende plaatje dat de lastenontwikkeling voor 2019 afzet tegen 2018

Gem. lastenontwikkeling per woning (eigenaar)	2018	2019	%
Onroerend zaakbelasting	€ 338	€ 338	0,0%
Rioolheffing	€ 169	€ 172	1,5%
Meerpersoonshuishouden afvalstoffenheffing	€ 244	€ 245	0,5%
	€ 751	**€ 755**	**0,5%**

Voor de effecten die de ontwikkelingen hebben voor de eigenaren en huurders wordt verwezen naar de paragraaf Lokale heffingen.

Leges paspoorten
Als gevolg van een wijziging in de Paspoortwet in 2014 is de geldigheidsduur van paspoorten en identiteitskaarten voor 18 jaar en ouder verlengd van vijf naar tien jaar. Hierdoor kent het aantal aanvragen gedurende vijf jaar een piek, maar daarna gedurende vijf jaar een dip. Vanaf 2019 zal de uitgifte van reisdocumenten over een periode van vijf jaar sterk teruglopen. Dit betekent wegvallende legesinkomsten.

2.4.3 Investeringen en de bijbehorende kapitaallastenontwikkelingen

Het huidige meerjarig Investeringsplan dat is opgenomen in de paragraaf Investeringen is een gedetailleerd plan waarin afzonderlijke investeringen per programma zijn gerangschikt. Hiermee heeft het gemeentebestuur een middel in handen om goed onderbouwde afwegingen te maken en de realisatie van investeringen door de tijd nauwgezet te volgen. Op basis van deze investeringsplanning is het voor de gemeenteraad mogelijk om investeringen over de programma's tegen elkaar af te wegen om – wanneer nodig – ruimte te scheppen voor de ambities met onze stad.

In de Investeringsplanning 2019 - 2022 zijn alle voorgenomen investeringen opgenomen met een onderscheid in programma- en bedrijfsvoeringinvesteringen. De bedrijfsvoeringsinvesteringen betreffen veelal de vervanging van bedrijfsmiddelen, zoals het vervangen van de computers, de ICT-infrastructuur, meubilair en dergelijke.

De investeringen zijn zo reëel als mogelijk geraamd; dit conform de in de MJPB 2014-2017 ingezette lijn om structurele vrijval op kapitaallasten te realiseren door het reëler plannen van investeringen. Voor de jaren 2019 t/m 2022 worden in deze MJPB kredieten aangevraagd van € 169,7 miljoen. De nadruk ligt op het jaar 2019 met geplande investeringen van € 62,8 miljoen. Voor de hele planperiode van deze MJPB inclusief 2018 wordt uitgegaan van investeringen tot een totaalbedrag van € 233,1 miljoen. In het MIP 2017 - 2021 was dit nog € 260,7 miljoen.

Dit is dus minder dan dat in de vorige MJPB was voorzien. Bij een vergelijking tussen deze investeringsplanningen valt op dat de oorspronkelijke nadruk in het jaar 2018 is verdeeld over de jaren 2018 en 2019. Deze verschuiving wordt voor het grootste deel verklaard door een gewijzigde planning van investeringen in de sfeer van de onderwijshuisvesting en cultuur. Geplande onderwijsinvesteringen en de investering in Museum Arnhem in 2018 schuiven door naar 2019. Voor het museum is € 7,5 miljoen beschikbaar om het financiële knelpunt voor de verbouw op te lossen. Verder valt op dat voor de jaren 2020 en 2021 geen grote, nieuwe investeringen worden begroot. Alleen een aantal min of meer reguliere investeringen (onder andere onderwijshuisvestingsplan, riolering en bedrijfsvoering) is voorzien. Er wordt €1,6 miljoen extra kapitaallasten gereserveerd vanaf 2022 ten behoeve van cultuurinvesteringen, in elk geval voor een toekomstbestendige huisvesting van Stadstheater Arnhem, Toneelgroep Oostpool en Introdans.

Ontwikkelingen agv actualisatie MeerjarenInvesteringsplanning	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Ontwikkeling kapitaallasten MIP	393	171	105	-560
Ontwikkeling kapitaallasten bestaande activa	-17	-22	256	751
Totaal Ontwikkelingen agv actualisatie MeerjarenInvesteringsplanning	*376*	*149*	*361*	*191*
Totaal ontwikkelingen agv actualisatie MeerjarenInvesteringsplanning	**376**	**149**	**361**	**191**

In de vorenstaande tabel is de ontwikkeling van de kapitaallasten geschetst ten opzichte van de vorige begroting gebaseerd op basis van de in de paragraaf Investeringen opgenomen meerjareninvesteringsplanning (MIP). Daarnaast is de ontwikkeling van de vrijval meegenomen die ontstaat door het verschil tussen de werkelijke kapitaallasten van alle in het verleden gedane investeringen (niet MIP investeringen) en de begrote kapitaallastenruimte

In meerjareninvesteringsplanning is ook rekening gehouden met Investeringen in duurzaamheid van gemeentelijke panden. De transitie naar duurzame gemeentelijke gebouwen is zeer ingrijpend en een grote uitdaging. Er zijn tal van maatregelen denkbaar om het eigen vastgoed van de gemeente te verduurzamen.

In de MJPB 2018-2021 is daarbij reeds een voorschot gemaakt. Dat was al een stap voorwaarts, maar inmiddels is wel zeker dat er veel meer nodig is om aan gestelde vereisten (New Energy made in Arnhem; klimaatakkoord) te kunnen voldoen. Daarom moet in een hoger tempo worden geïnvesteerd in duurzaamheid in onze bestaande gebouwen en moeten meerdere zaken tegelijk worden aangepakt.

Sinds 2016 wordt voor de verduurzaming van de bestaande Arnhemse panden gewerkt met een systematische aanpak in uitgewerkte plannen met verduurzamingsmaatregelen per pand. Met wat tot nu toe gedaan is wordt nog niet aan wenselijke besparingen voldaan, die hiermee zouden moeten worden gerealiseerd. Om hier slagvaardig mee verder te kunnen gaan wordt voorgesteld om voor € 800.000 aan extra duurzaamheidinvesteringen te mogen doen onder de nadrukkelijke voorwaarde dat, voorafgaand aan het investeringsbesluit, wordt aangetoond dat deze maatregelen binnen de levensduur van de investering in principe kunnen worden terugverdiend. Het is op deze wijze over de gehele looptijd van de investering een neutrale begrotingspost. Als gevolg het verschil in onze manier van lineair- afschrijven en het annuïtair afschrijven beoordelen van de terugverdienmogelijkheden op een investering ontstaan in de eerste jaren tekorten, terwijl in latere jaren dit tekort omslaat in een voordeel. Het gaat bij een investering van € 800.000 de komende jaren om marginale tekorten van ongeveer €10.000 per jaar. Deze zijn meegenomen in de berekening van de ontwikkeling van de kapitaallasten, de eerste genoemde reeks.

2.4.4 Ontwikkelingen rente en overige financieringszaken

Ontwikkelingen rente en overige financieringszaken	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Renteontwikkelingen	0	0	0	0
Dividenduitkering BNG	329	329	329	329
Totaal ontwikkelingen rente en overige financieringszaken	*329*	*329*	*329*	*329*
Totaal ontwikkelingen rente en overige financieringszaken	**329**	**329**	**329**	**329**

Renteontwikkelingen
In recente jaren is als gevolg van de lage rentestand de gemiddeld te betalen rente voor de gemeente gestaag gedaald. Deze zal naar verwachting de komende jaren rond de 2% schommelen. De omslagrente is vorig jaar, als gevolg van gewijzigde wetgeving in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verlaagd naar 2%. De gemeente is niet meer vrij in het bepalen van de intern in rekening te brengen omslagrente, maar moet binnen marges de gemiddelde marktrente worden gevolgd. Een omslagrente van 4%, zoals de gemeente hanteerde voor 2018, is dus niet meer toegestaan. Om meerjarig gebruik te blijven maken van de lage marktrente en om de omslagrente stabiel en meerdere jaren constant te kunnen houden kiest de gemeente ervoor om nu en in de komende jaren leningen met lange looptijden aan te trekken waarvan de rente nog steeds laag is (onder de 2%) en waardoor de omslagrente ook voor 2019 onveranderd kan blijven op 2%. Wanneer de rente in de jaren na 2019/2020 niet gaat stijgen is de kans aanwezig dat de omslagrente verlaagd moeten worden om te voldoen aan de eisen uit het BBV. Er zijn voor deze begroting dan ook geen financiële consequenties.

Dividenduitkering Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)
De BNG heeft bekend gemaakt dat de zij de komende periode meer dividend zal uitkeren.

2.5 Invulling taakstellingen
In de laatste twee begrotingen uit de vorige coalitieperiode resteerden nog een aantal taakstellingen uit eerdere bezuinigingstrajecten. Dit was voornamelijk het gevolg van de aanzienlijke bezuinigingen van het rijk. Daarnaast heeft ook het slechte economische tij, met een stilstaande vastgoedmarkt en oplopende werkeloosheid er voor gezorgd dat de druk op de Arnhemse voorzieningen steeds groter werd. Ondanks de onaangename consequenties van de bezuinigingsmaatregelen is het overgrote deel van de in de afgelopen jaren getroffen maatregelen gerealiseerd. Door de significante verbetering van het financiële perspectief vanaf 2017 is het overgrote deel van de nog niet ingevulde taakstellingen heroverwogen. De laatste taakstellingen worden in deze begroting vrijwel volledig ingevuld. Hierbij gaat het om de taakstellingen op cultuur, sport en vastgoed.

Invulling nog openstaande taakstellingen	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Nog openstaande taakstelling cultuur uit de MJPB 2018-2021	-150	-150	-150	-150
Invulling structurele vrijval agv het niet verstrekken van subsidie aan theater 't Hof	62	62	62	62
Invulling taakstelling opnieuw bezien	0	88	88	88
Totaal taakstelling cultuur	*-88*	*0*	*0*	*0*
Nog openstaande taakstelling sport (aframen bestaande stelpost)	-150	-150	-150	-150
Invulling nog openstaande taakstelling sport	0	90	90	90
Invulling gedurende de bouw van het zwembad Valkenhuizen is een van de voetbalvelden niet in gebruik	15	15		
Invulling velden niet meer te verhuren en te onttrekken aan onderhoud	45	45	45	45
Nog op te lossen deel van de taakstelling in de MJPB 2020-2023	0	0	15	15
Totaal taakstelling sport	*-90*	*0*	*0*	*0*
Nog in te vullen besparingen op regulier programma R8	-50	-50	-50	-50
Invulling binnen het programma	50	50	50	50
Nog in te vullen taakstelling op verkoop Vastgoed	0	-700	-700	0
Opbrengst verkoop Vastgoed	0	700	450	0
Afspraak uit de MJPB 2018-2021 om de taakstelling vanuit de algemene middelen te financieren	0	0	0	-700
Nog in te vullen besparing op beheerslastenvastgoed	0	-150	-150	-150
Invulling R8	0	150	50	50
Totaal taakstelling vastgoed	*0*	*0*	*-350*	*-800*
Totaal taakstelling ten laste van algemene middelen	**-178**	**0**	**-350**	**-800**

Taakstelling cultuur

Op de uitgaven voor cultuur rust vanaf 2018 een besparingstaakstelling van € 150.000. In 2018 is die incidenteel ingevuld binnen het programma R5; voor 2019 en verder staat nog een taakstelling van € 88.000. In 2019 gebeurt dit eenmalig uit de algemene middelen. Voor 2020 en verder wordt een voorstel uitgewerkt.

Taakstelling sport

De taakstelling op sport van € 150.000 wordt als volgt ingevuld:

- Op sportpark de Paasberg kunnen drie voetbalvelden worden afgesloten. Dit zal naar verwachting leiden tot een bezuiniging op beheer en onderhoud bij het Sportbedrijf Arnhem en een overeenkomstige verlaging van de subsidie aan het Sportbedrijf van in eerste instantie ca. € 60.000 en na aanpassing van de beheersorganisatie in totaal ca. € 90.000.
- Gedurende de bouw van het zwembad Valkenhuizen is een van de voetbalvelden niet in gebruik. Dat betekent een bezuinigingsmogelijkheid op onderhoud van circa € 15.000 in 2019 en 2020.
- Op dit moment worden door een aantal verenigingen velden gehuurd, die nauwelijks worden gebruikt. Er kan besloten worden deze velden niet meer te verhuren en te onttrekken aan onderhoud. Dit brengt een besparing van circa € 45.000 met zich mee.
- Voor het resterende vanaf 2021 zal in de MJPB 2020-2023 een voorstel voor invulling worden gedaan.

Taakstelling R8 en vastgoed

De taakstelling op R8 en vastgoed wordt in deze begroting volledig ingevuld. Een deel van de taakstellig is ten laste van de algemene middelen gebracht en voor het andere deel wordt invulling bereikt binnen de budgetten van het programma

De enige significante taakstelling die vanaf 2021 nog resteert is de taakstelling op schulddienstverlening/ armoedebeleid van € 500.000.(zie 2.3.1 Meedoen in een socialer Arnhem). Voor deze taakstelling wordt voorgesteld om aanvullende maatregelen uit te werken binnen dit beleidsveld ter compensatie van het tekort op beschermingsbewind/Budgetondersteuning op maat (Boom). Dit zal in samenhang gebeuren met de voorgenomen evaluatie op het traject van schuldhulpverlening.

2.6 Het totale financiële beeld

De in de paragrafen 2.1 tot en met 2.4 beschreven ontwikkelingen resulteren per saldo in een begroting met in de laatste 2 jaarschijven overschotten.

Financieel beeld 2019-2022	2019	2020	2021	2022
*Bedragen * € 1.000*				
Uitgangspositie MJPB 2018-2020	0	0	0	0
Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	17.216	19.969	22.236	24.099
Beleidsontwikkelingen				
- Meedoen in een socialer Arnhem	-5.482	-2.934	-3.543	-3.372
- Wonen in een duurzamer Arnhem	-2.053	-1.803	-2.053	-1.720
- Genieten van een nog mooier Arnhem	-1.860	-1.910	-1.343	-2.943
- Open en verantwoord besturen	-4.156	-3.001	-1.593	-1.593
Bijstellingen en bedrijfsvoering	-13.009	-13.215	-12.995	-13.161
Invulling taakstellingen MJPB 2018-2021	-178	0	-350	-800
Totaal financieel beeld	**-9.522**	**-2.894**	**359**	**510**

Robuustheid van de begroting

In de paragraaf weerstandsvermogen is de meest recente vermogenspositie geschetst. Hieruit blijkt dat wanneer de beschikbare weerstandscapaciteit van € 45 miljoen wordt geconfronteerd met de berekende benodigde weerstandscapaciteit van € 28 miljoen (bij een zekerheidspercentage van 90%) dat de gemeente, over voldoende weerstandsvermogen beschikt. De weerstandsfactor komt bij een zekerheidspercentage van 90% uit op 1,61. En ligt daarmee boven de 1,4. De gemeente beschikt hiermee over voldoende weerstandsvermogen. Het weerstandsvermogen is ten opzichte van het Jaarverslag 2017 wel gedaald met € 7,5 miljoen.

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	Jaarverslag 2017	MJPB 2019-2022
	90%	90%
		Bedragen x € 1.000
Benodigde weerstandscapaciteit		
Gemeentebrede risico's	16.172	21.356
Risico's grondexploitatie	6.007	6.007
Grote projecten niet zijnde grondexploitatie	685	685
Totaal	**22.864**	**28.048**
Beschikbare weerstandscapaciteit		
Algemene reserve	58.240	22.232
Weerstandscapaciteit Grondbedrijf	8.913	8.913
Begroting (begrote mutaties in de AR, post onvoorzien en strikt onvermijdbaar)	-5.055	-6.464
Begroot resultaat 2018		20.401
Verwachte besluitvorming	-14.699	
Totaal	**47.399**	**45.082**
Benodigd versus beschikbaar ruimte irt aanzuivering	**24.535**	**17.034**
Verschil (> factor 1,4)	**17.676**	**5.815**
Weerstandsfactor	**2,07**	**1,61**

Naast de vermogenspositie moet ook worden gekeken naar de balansposities. Uit de analyse van de kengetallen in deze begroting, blijkt nog steeds dat de balansposities broos zijn. De financiële positie is op het totaal bezien matig.

Ondanks de overschotten in de laatste twee jaarschijven van onze meerjarenraming blijft onze financiële positie bezien vanuit de balansposities aandacht vragen.

Er kan een sluitende begroting worden gepresenteerd, die kan worden samengevat in het onderstaande financiële beeld:

Financieel beeld 2019-2022	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
*Bedragen * € 1.000*				
Uitgangspositie MJPB 2018-2020	0	0	0	0
Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	17.216	19.969	22.236	24.099
Beleidsontwikkelingen				
- Meedoen in een socialer Arnhem	-5.482	-2.934	-3.543	-3.372
- Wonen in een duurzamer Arnhem	-2.053	-1.803	-2.053	-1.720
- Genieten van een nog mooier Arnhem	-1.860	-1.910	-1.343	-2.943
- Open en verantwoord besturen	-4.156	-3.001	-1.593	-1.593
Bijstellingen en bedrijfsvoering	-13.009	-13.215	-12.995	-13.161
Invulling taakstellingen MJPB 2018-2021	-178	0	-350	-800
Totaal financieel beeld	**-9.522**	**-2.894**	**359**	**510**
Toevoeging (-) of onttrekking (+) aan de AR	**9.522**	**2.894**	**-359**	**-510**
Totaal saldo MJPB	**0**	**0**	**0**	**0**

DEEL 2 BELEIDSBEGROTING

De Beleidsbegroting bestaat uit vijf onderdelen:

1. **Veranderopgaven (V)**

2. **Wijkprogramma's (W)**

3. **Stedelijke programma's (R)**

4. **Paragrafen**

5. **Overig programmaplan**

VERANDEROPGAVEN (V)

De volgende veranderopgaven (V) zijn opgenomen in de MJPB 2019-2022:

V01 Vitale economie Arnhem en Nijmegen

V02 Klimaat en energie

V03 Doorbraak naar werk

V04 Zorg dichterbij

V05 Inclusief Arnhem

V01 Vitale economie Arnhem Nijmegen

Het programma Vitale economie draagt bij aan het verduurzamen van onze stad waar mensen graag komen en blijven, met een sterke en gezonde arbeidsmarkt, waar bedrijven kansen zien en investeren, waar partners samen meerwaarde creëren die past bij de ambities van Arnhem.
Arnhem vitaal maken en houden is de essentie van het programma, met aandacht voor de lange termijn en voor duurzame relaties. Met aandacht ook voor het grotere gebied. In het programma liggen het oog springende opgaven en ambities op stedelijk niveau besloten: werk, economische ontwikkeling en innovatie, New Energy Made in Arnhem, de culturele eredivisie van Nederland, aantrekkelijke en vitale binnenstad en het beter positioneren van Arnhem in de buitenwereld.

Wat willen we bereiken

Als stad en regio moet Arnhem sterk staan om onze maatschappelijke opgaven goed aan te kunnen. Dat kan en wil Arnhem niet alleen doen. Bedrijven, instellingen en ook de opgaven bijvoorbeeld op goede werklocaties, duurzaamheid en een goede bereikbaarheid houden zich niet aan de gemeentegrenzen. Arnhem zal dus moeten denken vanuit allianties. Met andere overheden, in de regio, maar zeker ook met partners uit bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstellingen. De voedingsbodem daarvoor is goed. Voor de gemeente zijn woorden als stimuleren, faciliteren en verbinden belangrijke termen. Deze duiden onze rolneming. Alert zijn op het leggen van bijvoorbeeld verbindingen tussen grote bedrijven en lokaal Midden en Kleinbedrijf (MKB), tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven, maar ook met de buren in Nordrhein-Westfalen, Food Valley en Health Valley. Op een aantal onderwerpen heeft Arnhem een voortrekkersrol, bijvoorbeeld op duurzaamheid en culturele positie.

Doelen veranderopgaven
Aantrekkelijke (centrum)stad aan de rivier/ bruisende binnenstad Een aantrekkelijk vestigingsklimaat Behoud en groei van passende werkgelegenheid Positioneren van Arnhem en de regio

Wat gaan we doen

Optimale dienstverlening aan ondernemers en partijen

Arnhem is als gemeente zelf aan zet. Door het ontwikkelen van het platform ‘Van Bedrijven Weten’ voor bedrijven zal, voor een optimale dienstverlening, veel meer de vraag centraal staan evenals de mogelijkheden voor bedrijven drempels weg te nemen. Accountmanagement moet daarbij zeker op peil blijven.

Een bereikbare vitale economie

De bereikbaarheid en aantrekkelijkheid van de stad als geheel en van de binnenstad in het bijzonder is van groot belang. Goede bereikbaarheid van stad en regio (bijvoorbeeld ook via de ICE), voldoende parkeerruimte, een schoon stadsdistributiesysteem maar ook de OV-bereikbaarheid van de Arnhemse bedrijventerreinen zijn belangrijke speerpunten.

Ruimte met kwaliteit maken voor bedrijven

Om (letterlijk en figuurlijk) ruimte te maken voor de versterking van de economie in stad en regio zet Arnhem consistent in op kwalitatief hoogwaardige werklocaties voor kantoren, bedrijven, detailhandel en horeca. In de regio zijn hier al stevige afspraken over gemaakt. De gunstige ontwikkeling in het economisch tij vraagt nieuwe aangescherpte afwegingen. Voor behoud en groei van werkgelegenheid is een stad waar het fijn wonen is van belang. Dit betekent het bouwen van een gevarieerd woningaanbod. Ook is er een relatie tot bijvoorbeeld de woonlocaties en het transformatiebeleid in de stad. Lange lijnen en de toekomst van de stad staan hierbij voorop.

Human capital stevig aandacht geven

Factor nummer één voor veel bedrijven in komende jaren is het vinden van (de juiste) medewerkers. Voor sommige sectoren vraagt dit investeringen vanaf het basisonderwijs (techniek), voor andere sectoren vraagt het samenwerken in innovatieve trajecten. Kennisinstellingen en bedrijfsleven slaan hierop de handen ineen en de gemeente zal hier een faciliterende rol in spelen.

Versterking van het Energy cluster

De Arnhemse Hotspot Energy vraagt - binnen het regionale systeem van kennis en innovatieve werklocaties - om versterking. Specifieke kansen liggen er op het gebied van waterstof.
In de komende periode wordt scherp welke harde investeringen, maar ook versterkingen in samenwerking, nodig zijn om stevige stappen te zetten. Hierbij wordt ook gekeken naar de samenhang met de (Nijmeegse) regio. Ook de lijnen ondernemerschap, acquisitie en internationalisering wordt op deze manier verder uitgewerkt. Daarnaast liggen er veel kansen om ook samen met bedrijven te werken aan verduurzaming.

De binnenstad als kloppend hart

De binnenstad is een belangrijk hart voor Arnhem, ook in economisch opzicht. Het winkelhart moet compact zijn. Aan de randen van de binnenstad is ruimte voor nieuw programma, zoals andere vormen van bedrijvigheid, wonen, en combinaties van wonen en werken. Om de kracht van de binnenstad te versterken wordt samengewerkt met Nijmegen, met oog voor de complementariteit van beide steden. De Arnhemse plek in de culturele eredivisie wordt behouden door duurzame versterking van de ketens, samenwerking in de Lauwersgracht Alliantie, versteviging van (beeldbepalende)evenementen en een keuze over Museum Arnhem. Ook wordt verkend welke mogelijkheden er zijn voor het verplaatsen van de markt en wordt stevig ingezet op versterking van de bereikbaarheid .

Een stevige positionering van Arnhem

Vanwege de vestiging van bedrijven in de Arnhemse regio werkt Arnhem in een sterke verbondenheid met Nijmegen, de regio, de provincie Gelderland, Economic Board regio Arnhem Nijmegeb, het rijk en andere partners aan de versterking van haar positie. Zowel richting Duitsland maar ook een bredere internationale profilering is daarbij de inzet waarbij de bewegingen op de markt van bedrijven nauwlettend in de gaten wordt gehouden. Daarnaast verstevigt Arnhem ook in allianties met andere overheden, Economic Board regio Arnhem Nijmegen, bedrijven en kennisinstellingen haar positie richting Den Haag en Brussel. Door de juiste allianties te smeden en consequent te agenderen hoopt Arnhem meer en meer solide resultaat te bewerkstelligen.

Aantrekken van bezoekers, bewoners, bedrijven en bollebozen door inzet op toerisme en marketing

Een gedragen en professionele marketing van de stad - in samenhang met de regio - is randvoorwaarde voor het uitvoeren van de opgave. Het gaat dan zowel om de toeristische marketing als om citymarketing . Bij de citymarketing zet Arnhem nadrukkelijk stappen om citymarketing niet 'van de gemeente' maar 'van de stad' te laten zijn. De samenwerking met de hogescholen is hierin nu al een bijzonder voorbeeld. Voor de toeristische aantrekkelijkheid is het van belang om samen met de huidige partners verder werken aan een gastvrije binnenstad, en de allianties met de Veluwe en de bijzondere Airbornegeschiedenis te koesteren.

Wat mag het kosten

De veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's.

V02 Klimaat en energie

Het is belangrijk dat we werk maken van het verduurzamen van onze stad. De urgentie van de klimaatverandering, huidige economische groei en de ontwikkeling van Arnhem als hotspot voor innovaties op het gebied van elektriciteit en duurzaamheid bieden Arnhem kansen. Door nu te handelen en een grote stap vooruit te zetten, voldoet Arnhemj niet alleen aan de noodzaak te zorgen dat onze stad de noodzakelijke fossielvrije beweging inzet. Als Arnhemj het snel doet, wordt Arnhem hierin een voorbeeld voor andere steden en een vliegwiel voor de bedrijven die zich hier vestigen .

Wat willen we bereiken

Het is onze ambitie om de doelen, zoals die in de gemeenteraad zijn vastgesteld, binnen New Energy made in [Arnhem] te realiseren. Daarbij worden de afspraken van het Parijsakkoord en de op handen zijnde Klimaatwet meegenomen. Voor deze intensivering van het verduurzamen van onze stad neemt de gemeente de regierol **.**

Deze ambitie is een antwoord op de conclusies uit de voortgang New energy made in Arnhem 2017 en het rekenkameronderzoek "Oranje is het nieuwe groen" waarvan de gemeenteraad op 5 maart 2018 de aanbevelingen heeft overgenomen en waarover de gemeenteraad op 4 juli 2018 is geïnformeerd naar aanleiding van het aangenomen Amendement "prioriteit geven aan duurzaamheid".

Doelen veranderopgaven
Meer energiebesparing en -opwek Versterken Energie en milieutechnologie sector (Hot spot energy) Duurzamere Mobiliteit Schonere lucht Beter eigen voorbeeld gemeente

Wat gaan we doen

Klimaatakkoord

Op landelijk niveau wordt gewerkt aan het klimaatakkoord om te komen tot de Nederlandse bijdrage aan de afspraken van Parijs. Het klimaatakkoord moet ervoor zorgen dat Nederland 49 procent minder CO2 uitstoot in 2030 ten opzichte van het niveau in 1990. Een belangrijke rol is weggelegd voor de regio's middels de regionale energiestrategie (RES) en de Arnhemse bijdrage hieraan. In de RES moet de energieopgave van de regio worden benoemd, met daarbij het potentieel voor duurzame opwekking en besparingen en een voorstel om de energievraag en het aanbod bij elkaar te brengen. De energiestrategie omvat tevens een overzicht van de acties die al in gang gezet zijn en versneld kunnen worden, beoogde concrete resultaten, een gezamenlijk uitvoeringsprogramma voor de korte termijn en een agenda voor de langere termijn. Het uitgangspunt van de RES is dat een breed regionaal samenwerkingsverband de nationale afspraken over het realiseren van veel meer duurzame energie een regionale invulling krijgt. Begin januari 2019 zal een 'startnotitie' met hierin een voorstel voor de Arnhemse bijdrage wordt voorgelegd aan de gemeenteraad. In de zomer van 2019 dient de concept-RES voor iedere regio vastgesteld zijn door de gemeenteraad met daarin het bod aan het rijk over de regionale bijdrage aan de landelijke opgave.

New Energy made in Arnhem

In deze begroting wordt structureel meer geld vrij gemaakt. Dit is nodig om invulling te geven aan de toenemende landelijke en lokale ambitie en urgentie om klimaatverandering aan te pakken. De gemeenteraad heeft in maart 2018 de aanbevelingen van de rekenkamer overgenomen om versnelling aan te brengen in de doelen zoals gesteld in het programma en het aanstaande klimaatakkoord. Hierover is de gemeenteraad in juni 2018 geïnformeerd. In samenhang met de hierboven geschetste RES, zal de raad een voorstel voorgelegd krijgen voor de voor de periode New energy made in Arnhem 2020 - 2030.

Warmtetransitie en verduurzaming van de stad

De warmtetransitie en verdere verduurzaming van de stad heeft landelijk en lokaal prioriteit en met de verplichting om aardgasvrij te worden, wordt de aanpak urgenter. De gemeente neemt een actieve regierol bij de warmtetransitie en verduurzaming van de stad en dat gaat wijkgericht. De komende periode wordt gestart met het aardgasloos maken van tenminste drie wijken. Voor een aardgasvrij Arnhem worden criteria vastgesteld en zo snel mogelijk voorgelegd aan de gemeenteraad. Vanuit deze uitgangspunten worden tenminste drie wijken geselecteerd om te starten in 2019. De keuze van de wijken wordt samen met stakeholders gemaakt, zoals netbeheerder Alliander, de woningbouwcorporaties en de wijk. Voor alle Arnhemse wijken moet wettelijk in 2021 een warmtetransitieplan gereed zijn.

Klimaatfonds
Het klimaatfonds is opgezet om de stad te verduurzamen en de landelijke en Arnhemse klimaatdoelen te realiseren. We verwerken de doelen van het Parijsakkoord en andere internationale, nationale en regionale afspraken in New energy made in Arnhem. Het voorkomen van energiearmoede is daarbij uitgangspunt.

Het klimaatfonds heeft als doel om te investeren in en met de stad. De investeringen uit het klimaatfonds moeten bijdragen aan de klimaatdoelen van Arnhem en minstens met een even groot bedrag uit de stad worden vergroot. Hierdoor lokken gemeentelijke investeringen noodzakelijke investeringen uit van overige overheden, bedrijven en bewoners. Het klimaatfonds is niet bestemd voor verduurzamen van gemeentelijk vastgoed. Het inzetten en prioriteren van het klimaatfonds vindt plaats in overleg met de stad. In het kader van de regionale energiestrategie en het Arnhemse klimaatbod aan het rijk met daarbij de afspraken die de gemeente provinciaal, regionaal en lokaal met overheden, bedrijven, en corporaties maken is daarbij leidend.

Vanuit het Europees project 'Climate active neighbourhood' is het Arnhemse aanjaagfonds opgericht. Met dit fonds worden inwoners en bedrijven op weg geholpen en uitgedaagd om initiatieven te ontwikkelen die bijdragen aan de Arnhemse klimaatdoelen. Een financiële regeling vanuit het klimaatfonds om deze initiatieven blijvend te ondersteunen is denkbaar.

Arnhem als hotspot Energy (zie ook V01 Vitale economie Arnhem Nijmegen)
Door innovaties te stimuleren en goede triple helix samenwerking tot stand te brengen wordt de komende jaren vanuit economisch en duurzaamheidsperspectief hier extra inzet op gepleegd. Een sterk energie en milieutechnologie versterkt de Arnhemse economische positie en geeft de innovatie die nodig om de klimaatdoelen te bereiken. In de Investeringsagenda Arnhem Nijmegen is Energy hotspot als een belangrijk economisch icoonprogramma opgenomen. De samenwerking met provincie Gelderland, gemeente Nijmegen en Economic Board regio Arnhem Nijmegen kan de positie van het Arnhemse Energiecluster verder versterken.

Luchtagenda en milieuzone
Eén van de doelen uit New energy made in Arnhem is het reduceren van de uitstoot van stikstofoxiden en roet (10 % in 2020). Eind 2017 en begin 2018 is de gemeenteraad geïnformeerd over de voortgang van enkele maatregelen en is aangekondigd dat er in 2018 een luchtagenda zal worden voorgelegd aan de gemeenteraad. In de luchtagenda zal in ieder geval de milieuzone zoals eerder in de gemeenteraad besloten worden opgenomen, maar niet uitgebreid naar brommers en scooters (ook niet elders in de stad) en er komt geen uitbreiding van het zonegebied. De binnenstad heeft daarnaast zowel op milieugebied als in de aantrekkelijkheid van de openbare ruimte baat bij een schoon stadsdistributiesysteem. Daarvoor wordt de samenwerking met ondernemers aan de realisatie daarvan opgezocht.

Windmolens
Arnhem heeft de ambitie van meer windmolens in de stad voor meer duurzame opwek. Hierbij zijn participatie en winstdeling door omwonenden van belang. De komst van meer windmolens is onderdeel van het Arnhemse deel in de regionale energiestrategie (RES).

Verduurzamen maatschappelijk vastgoed
Gemeente overlegt met scholen, sportverenigingen, zorginstellingen en andere eigenaren/gebruikers van maatschappelijk vastgoed op welke wijze zij hun panden kunnen verduurzamen door verbindingen te leggen met partijen uit het lokale netwerk en te faciliteren in kennisuitwisseling en advisering (zoals de Green Deal verduurzamen zorginstellingen Arnhem eo, april 2018). Het gemeentelijk vastgoed wordt fasegewijs verduurzaamd met de Trias Energetica (eerst energie besparen, restbehoefte zoveel mogelijk duurzaam invullen) als kompas (zie paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen).

Wat mag het kosten
De veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's.

V03 Doorbraak naar werk

Werk is een belangrijke vorm van meedoen in onze samenleving. Het zorgt voor bestaanszekerheid, het geeft eigenwaarde, het vergroot iemands sociale netwerk, samenredzaamheid en daarmee zelfredzaamheid. Werk draagt bij aan de integratie van kwetsbare groepen en is goed voor de sociale samenhang in onze stad.

Daarom is het cruciaal om meer Arnhemmers aan het werk te helpen. Het liefst betaald werk, want dat is het doel. Ligt dat buiten iemands bereik, dan komen andere vormen van werk in beeld.
Inwoners die aan de kant staan aan (betaald) werk helpen is goed voor de mensen in kwestie, goed voor de werkgevers, goed voor de wijken, goed voor de stad en goed voor de gemeentelijke financiën. Want de tekorten op de gemeentelijke uitkeringsbudgetten zijn fors en Arnhem scoort landelijk gezien nog steeds te hoog als het gaat om het aantal inwoners in de bijstand.

Wat willen we bereiken

Doorbraken naar werk zijn juist nu heel noodzakelijk. In de eerste plaats om te profiteren van de aantrekkende economie. Nu liggen er kansen om meer mensen aan het werk te helpen en dat kan goed gebruikt worden:

- Arnhem heeft een relatief zwakke sociaal-economische positie en telt relatief veel kwetsbare inwoners.
- In Arnhem staan veel mensen langs de kant en is er een groot onbenut arbeidspotentieel.

Daarnaast dreigen de economische ontwikkeling en de groei van ondernemingen in de arbeidsmarktregio Midden Gelderland afgeremd te worden:

- In onze arbeidsmarktregio krimpt de potentiële beroepsbevolking.
- In onze arbeidsmarktregio blijft de vraag naar arbeid groeien.

Het is dus wenselijk dat er meer mensen aan het werk gaan:

- om de negatieve effecten van concentratie van werkloosheid en inactiviteit bij specifieke groepen te voorkomen;
- om de economische ontwikkeling en de groei van ondernemingen in onze arbeidsmarktregio niet af te remmen;
- om de beschikbaarheid en kwaliteit van onze publieke dienstverlening op peil te houden;
- om de inzet van onze sociale voorzieningen betaalbaar te houden.

Kortom: iedereen is nodig en dat biedt kansen:

- de groeiende vraag naar arbeid geeft de kans en de noodzaak om het talent van ieder mens te ontwikkelen;
- ook de mensen die nu niet of te beperkt meedoen.

De ambitie van Arnhem is om kansen te verzilveren. Om meer Arnhemmers die aan de kant staan of dreigen te komen staan te ondersteunen in hun arbeidsontwikkeling om zo hun kansen op aansluiting bij de arbeidsmarkt en het vinden en behouden van (bij voorkeur betaald) werk duurzaam te vergroten. En om tegelijkertijd ondernemers in onze arbeidsmarktregio te helpen bij het invullen van hun personeelsvraag en hen te ontzorgen in hun maatschappelijke verantwoordelijkheid om hun werk inclusiever te organiseren.

De drie hoofddoelen van Doorbraak Naar Werk zijn:

- Meer Arnhemmers richting (betaald) werk.
- Meer Arnhemmers minder afhankelijk van inkomensondersteuning.
- Meer inclusieve werkgelegenheid in de arbeidsmarktregio Midden Gelderland (meer passend werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt).

Doelen veranderopgaven
Meer Arnhemmers richting (betaald) werk Meer Arnhemmers minder afhankelijk van inkomensondersteuning Meer inclusieve werkgelegenheid in de arbeidsmarktregio Midden Gelderland (meer passend werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt)

Wat gaan we doen

Vanuit de veranderopgave wordt gewerkt aan de noodzakelijke doorbraken om deze doelen te realiseren. Daarbij is het onze concrete ambitie om het aantal Arnhemmers in de bijstand terug te dringen door in te zetten op (i) het jaarlijks volgen van de landelijke trend (netto uitstroom) en (ii) 500 extra Arnhemmers uit de bijstand te laten uitstromen in vier jaar tijd. Hiervoor is een Werkinvesteringsfonds van 2,5 miljoen euro ingesteld.

De gemeente wil dat inwoners/ kandidaatwerknemers zich realiseren dat tegenover het recht op loon of uitkering de verantwoordelijkheid staat om zichzelf naar vermogen te ontwikkelen of om naar vermogen te participeren. Inwoners/ kandidaatwerknemers moeten in staat en bereid zijn om voortdurend aan hun competenties te werken. Arnhem voert de participatiewet uit op basis van vertrouwen. Uitgangspunt is 'aan het werk, tenzij'; gericht op een positieve aanpak en ondersteuning op maat. De begeleiding naar werk door de gemeente en haar partners is echter niet vrijblijvend. Als het te maken heeft met onwil of tegenwerking heeft dit consequenties .

Arnhem wil dat werkgevers zich realiseren dat tegenover een adequate invulling van hun personeelsvraag de verantwoordelijkheid staat dat zij investeren in hun werknemers, in aantrekkelijk werk, in goede loopbaanperspectieven en dat zij zich inspannen om de talenten van kwetsbare groepen meer te benutten en hen kansen te bieden. Voor alles is het van belang dat het voor inwoners in een uitkeringssituatie eenvoudiger en lonender wordt om in deeltijd (of volledig) te werken.

Als aan deze voorwaarden wordt voldaan kunnen gemeente en uitvoeringspartners inwoners/ kandidaatwerknemers en werkgevers ondersteunen in hun verantwoordelijkheden door middel van een vraaggerichte, pro-actieve werknemers- en werkgeversbenadering:

- Inwoners/ kandidaatwerknemers worden geholpen om (i) hun menselijk kapitaal te versterken (opleiding, werkervaring), (ii) hun sociaal kapitaal te versterken (sociaal netwerk), (iii) hun belemmeringen te verkleinen of weg te nemen (verstandelijke, psychische, fysieke belemmeringen en praktische beperkingen), (iv) hun motivatie te vergroten (werken moet ‘lonen’) en (v) hun zoekgedrag te verbeteren (focus, intensiteit en kwaliteit).
- Werkgevers worden geholpen om (i) de drempels om hun werk inclusief te organiseren te verlagen en (ii) de motivatie om inclusief te werkgeven te vergroten.

De uitwerking en toelichting op de strategische inspanningen is te vinden in programma R6 'Participatie en maatschappelijke ondersteuning'.

Wat mag het kosten

De veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's.

V04 Zorg dichterbij

Voorzieningen worden zo dichtbij mogelijk in de buurt van inwoners aangeboden zodat het onderdeel wordt van het wonen, leven en werken. Zorg en ondersteuning worden zoveel mogelijk geïntegreerd in het dagelijks leven in plaats van een voorziening buiten de reguliere leefomgeving. Zorg moet thuis/ambulant, binnen het eigen netwerk, de buurt, op scholen, in buurtcentra, bij de huisarts, door vrijwilligers enzovoort geboden kunnen worden zodat inwoners in een vroeg stadium worden geholpen en een beroep op zwaardere zorg wordt voorkomen. Daar draait het om bij de transformatie van zorg.

Wat willen we bereiken

Arnhem wil dat inwoners passende en kwalitatief goede zorg en ondersteuning ontvangen, waardoor mensen zo zelfredzaam en zelfstandig mogelijk kunnen leven. Daarbij staan drie doelstellingen centraal:

- Meer Arnhemmers ontvangen zorg op maat, zo licht mogelijk en dichtbij; daarbij hebben de wijkteams regelruimte om te doen wat nodig is.
- Meer (kwetsbare) Arnhemmers wonen eerder en langer (zelfstandig) thuis.
- Meer Arnhemmers zijn financieel zelfredzaam.Verwacht wordt dat het verkleinen van de armoede en schuldenproblematiek uiteindelijk zal leiden tot een vermindering van de behoefte aan zorg.

De veranderopgave Zorg dichterbij geeft een impuls aan deze transformatie van het sociaal domein (WMO, Jeugdzorg, Armoedebeleid en schulddienstverlening). Gezien de oplopende kosten voor jeugdzorg en Wmo zal het een uitdaging zijn om de juiste hulp en zorg te kunnen blijven bieden. De komende jaren zijn er diverse autonome en structurele ontwikkelingen, waardoor de uitgaven in het sociaal domein sterk zullen toenemen. Het betreft onder andere ontwikkelingen binnen de Wet Langdurige Zorg (Wlz) en een toenemende vergrijzing die tot een hoger beroep op de Wmo zullen leiden. Daarnaast wordt de integratie-uitkering sociaal domein onderdeel van het gemeentefonds. Onduidelijk is of de prijscompensatie die Arnhem gehouden is te vergoeden aan de zorgaanbieders in voldoende mate wordt gecompenseerd vanuit het gemeentefonds.
Om de stijging in de uitgaven op te kunnen vangen is het noodzakelijk om de zorg te transformeren en te komen tot zorg op maat; niet teveel, niet te weinig maar precies goed en passend bij dat wat inwoners nodig hebben, beoordeeld door de Arnhemse sociale wijkteams.
De transformatie van het zorgdomein is een aanzienlijke opgave waarvan op voorhand niet kan worden gesteld dat deze de stijgende zorgvraag in voldoende mate kan opvangen. Daarom is het nodig een goede prognose te hebben voor wat betreft de stijgende zorgvraag en zal mede naar aanleiding daarvan de begroting dienen te worden herijkt. Dit analoog aan de herijking die in januari 2018 heeft plaatsgevonden.

Doelen veranderopgaven
Meer Arnhemmers ontvangen zorg op maat, zo licht mogelijk en dichtbij (doen wat nodig is) Meer Arhemmers zijn financieel zelfredzaam Meer kwetsbare Arnhemmers wonen eerder en langer (zelfstandig) thuis

Wat gaan we doen

Meer Arnhemmers ontvangen zorg op maat, zo licht mogelijk en dichtbij (doen wat nodig is)

Passende en kwalitatief goede zorg voor alle kwetsbare Arnhemmers staat voorop. Daarvoor wordt een passend kwalitatief goed zorgaanbod (preventie, algemene voorzieningen, maatwerkvoorzieningen Wmo en specialistische jeugdhulp) georganiseerd. Samen met inwoners, vrijwilligers, kerkelijke en (andere) ideële organisaties en aanbieders geven de teams Leefomgeving en de sociale wijkteams inhoud aan dit aanbod. De adviesraden hebben hierbij een belangrijke inhoudelijke inbreng. Op termijn zal de transformatie van het sociale domein leiden tot een wijkgericht aanbod en tot kostenbesparing door een verschuiving van specialistische naar algemene voorzieningen. Dit draagt bij aan de doelstelling dat meer Arnhemmers zorg op maat ontvangen, waarbij de zorg zo licht mogelijk en dichtbij is (doen wat nodig is).

Meer Arnhemmers zijn financieel zelfredzaam

Arnhem gaat zich erop richten om inwoners die in armoede leven zo min mogelijk en zo kort mogelijk afhankelijk zijn van de diverse voorzieningen die de gevolgen van armoede moeten ondervangen. Centraal staat het voorkomen van armoede en schulden en het ondervangen van de gevolgen van armoede. Naast het zo vroeg mogelijk aanpakken van schulden door middel van vroegsignalering wordt het accent gelegd op het zoveel mogelijk voorkomen dat Arnhemse kinderen in armoede opgroeien. Meer gelijke kansen voor kinderen die in armoede opgroeien, het optimaal borgen van bestaanszekerheid voor minima en in samenhang met het programma Doorbraak naar Werk meer perspectief realiseren op werk zijn de belangrijkste aandachtspunten. Daarbij wordt verwacht dat een grotere financiële zelfredzaamheid zal leiden tot een lager beroep op zorg.

Er wordt een evaluatie uitgevoerd op het hele traject van schulddienstverlening. Doel is om de meest passende en effectieve schulddienstverlening in te zetten voor verschillende doelgroepen .

Meer kwetsbare Arnhemmers wonen eerder en langer (zelfstandig) thuis

De ambitie om Arnhemmers uit kwetsbare groepen (inwoners die nu nog beschermd wonen, inwoners uit de maatschappelijke opvang of vrouwenopvang, oude inwoners die niet meer in een geschikte woning wonen, jongeren met een laag inkomen zonder recht op aanvullende uitkering en huurtoeslag etc.) zelfstandig kunnen blijven wonen wordt gedeeld met ruimtelijke ontwikkeling en vastgoed. Voldoende en geschikte woningen voor deze groepen voorkomt inzet van dure zorgvormen (beschermd wonen) en vermindert specifieke dure woningaanpassingen.

Algemeen

Er zal onderzoek worden gedaan naar de effectiviteit en doeltreffendheid van de bestedingen van de middelen in het sociale domein, met daarbij als uitgangspunt dat de bestedingen in het sociale domein in balans zijn met de andere domeinen in de begroting. De budgetten voor jeugdzorg en WMO blijven ontschot . De sociale wijkteams hebben een belangrijk aandeel in de transformatie van zorg. De gemeente Arnhem is in overleg met de sociale wijkteams of de huidige formatie voldoende is om deze taak goed uit te kunnen voeren.

Wat mag het kosten

De veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's.

V05 Inclusief Arnhem

Binnen het veranderprogramma Inclusie wil de gemeente vanuit een overkoepelende visie de randvoorwaarden scheppen in het publieke domein dat mensen, ongeacht hun achtergrond, beperkingen, en/of seksuele voorkeur, kunnen meedoen en zich thuis voelen in Arnhem. De gemeente draagt actief uit dat samenleven in diversiteit niet kan zonder gemeenschappelijkheid, wederzijds vertrouwen en respect waarbij een ieder zichzelf moet kunnen zijn. Er wordt ingezet op bewustwording, en activering in de eigen organisatie, de stad en in de wijken.

Wat willen we bereiken

Over Inclusie moet je niet praten, dat moet je doen. Om focus aan te brengen zijn de volgende speerpunten geformuleerd:

1. Ontwikkelen en toepassen van de Arnhemse norm voor toegankelijkheid als koplopergemeente.
2. Verbeterslag naar een meer inclusieve gemeentelijke communicatie.
3. Stimuleren dat alle Arnhemmers met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk gaan.
4. Stimuleren dat de beheersing van de Nederlandse taal en laaggeletterdheid geen belemmering vormt om mee te doen in Arnhem.
5. Optimaliseren contacten vanuit zorgaanbieders en (sociale) wijkteams richting Arnhemmers met een ondersteuningsbehoefte om de toegang tot de sociale voorzieningen te verbeteren.
6. Bevorderen acceptatie van seksuele diversiteit.
7. Bestrijding van discriminatie.
8. Het bevorderen van diversiteit en inclusie onder het personeel van de gemeente Arnhem.
9. Zichtbaar maken van kracht in de Arnhemse samenleving en gesprekken voeren met burgers die zorgen hebben over de diversiteit in de samenleving.

Doelen veranderopgaven

Versterken van sociale cohesie en het bestrijden van uitsluiting en intolerantie

Wat gaan we doen

Activiteiten vinden voornamelijk plaats in de programma's/afdelingen en in de wijken/stad. Het programma Inclusie heeft een stimulerende en verbindende rol, tussen de programma's en afdelingen en van binnen naar buiten en vice versa.

De gemeente Arnhem heeft het Charter Diversiteit ondertekend, is koplopergemeente op het gebied van toegankelijkheid en onderzoekt de wenselijkheid om de Verklaring van Dordrecht te onderschrijven. De gemeente haakt aan bij veel landelijke activiteiten zoals de week van de Alfabetisering, de week van de Toegankelijkheid, de week van Respect, Coming Outday enzovoorts. Jaarlijks wordt samen met de stad een conferentie georganiseerd waarin de uitwerking van de geformuleerde speerpunten en de doelen voor de komende jaren bij elkaar komen.

1. Ontwikkelen en toepassen van de Arnhemse norm voor toegankelijkheid als koplopergemeente

Naar aanleiding van de motie 'Arnhemse gebouwen toegankelijk' (november 2017) wil Arnhem- als één van de 25 koplopergemeenten in Nederland- komen tot een Arnhemse norm toegankelijkheid. Gedachte hier achter is dat de huidige bouwnormen niet (meer) toereikend zijn en er momenteel verschillende werkprocessen en richtlijnen binnen de gemeente rondom vastgoed en openbare ruimte zijn die de toegankelijkheid nog onvoldoende versterkten.

Het ontwikkelen en opstellen van die norm vindt plaats in overleg met relevante interne en externe partners (onder andere. Arnhems Platform Chronisch zieken en Gehandicapten, adviesraden, programmamanagers, architecten).
Doel daarbij is dat in gebouwen (in eigendom) van de gemeente Arnhem (en de directe openbare ruimte daaromheen) iedereen moet kunnen doen waarvoor het gebouw bestemd is. Bij nieuwe gebouwen zullen ervaringsdeskundigen van meet af aan bij het bouwproces worden betrokken, om hun wensen in beeld te brengen. Daar waar in bestaande gebouwen belemmeringen zijn voor mensen met een beperking, zullen deze stapsgewijs en daar waar mogelijk, worden verwijderd, verbeterd of aangepast.

Er worden actief samenwerkingsverbanden van organisaties en instellingen benaderd om te bespreken hoe de eigenaren van gebouwen, die niet in gemeentelijk bezit zijn, kunnen betrekken bij de Arnhemse norm van toegankelijkheid. Met als doel dat zij, in samenspraak met ervaringsdeskundigen, letterlijke en figuurlijke drempels wegnemen zodat de toegankelijkheid in brede zin vergroot wordt.

2. Verbeterslag naar een meer inclusieve gemeentelijke communicatie

Vanuit het programma Inclusie is een verbeterslag van de gemeentelijke communicatie als speerpunt benoemd. Hiermee wil Arnhem bereiken dat communicatie ook voor mensen voor wie dat niet vanzelfsprekend is, begrijpelijk en aansprekend is en niet onnodig drempels opwerpt. In de komende tijd wordt ingezet op:

- ontwikkeling van een stijlgids voor begrijpelijke en genderneutrale taal;
- bevordering bewustzijn van inclusieve communicatie in programma's en projecten;
- verdere verbetering van toegankelijkheid van de (online) gemeentelijke kanalen, mede op basis van een gebruikersonderzoek.

Daarnaast wordt onderzoek uitgevoerd naar verbetermogelijkheden voor inclusieve communicatie vanuit de ervaring en beleving van verschillende bewonersgroepen. De uitkomsten van dit onderzoek worden gebruikt om verdere verbeteringen door te voeren.

3. Stimuleren dat alle Arnhemmers met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk gaan

In het programma Doorbraak naar werk wordt tot Arnhemmers gericht die al een lange tijd aan de kant staan en een grote afstand tot de arbeidsmarkt hebben. Om deze doelgroep te bereiken zijn er doorbraken nodig waarbij het uitgangspunt is dat er actief op mensen wordt afgaan, gericht wordt op iemands gehele leefsituatie en -omgeving, alle relevante partijen ingeschakeld worden én maatwerk wordt geleverd. Samen met het programma Inclusie worden de mogelijkheden verkend om deze doelgroep nog beter te bereiken.

4. Stimuleren dat de beheersing van de Nederlandse taal en laaggeletterdheid geen belemmering vormt om mee te doen in Arnhem

4.1. Meer Arnhemmers kunnen onderwijs volgen dat bij hen past

Vanuit Onderwijs wordt de komende jaren ingezet op een maatschappelijk-educatieve agenda waarin prioriteit wordt gelegd bij de thema's kansengelijkheid; passend onderwijs / passende ondersteuning (verbinding onderwijs-jeugdhulp) en aansluiting arbeidsmarkt / leven lang ontwikkelen. Arnhem wil hiermee bevorderen dat meer Arnhemmers onderwijs kunnen volgen dat bij hen past, en zorgen voor een betere uitstroom van onderwijs naar een actieve en passende plek in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Hierbij is er extra focus op risicogroepen

Een mooi voorbeeld van Inclusie betreft de pilot van passende voorschoolse kinderopvang. Hierbij worden alle kinderen, ongeacht afkomst, met en zonder lichamelijke beperking opgevangen in de eigen leefomgeving. In de komende tijd wordt deze pilot uitgerold over heel Arnhem en verkend of succesvolle elementen van deze werkwijze een blauwdruk kunnen vormen voor de andere segmenten van het onderwijs. Vanuit het programma Inclusie worden mooie voorbeelden als deze belicht en worden waar mogelijk verbindingen met andere programma's gelegd.

4.2 Laaggeletterdheid

Arnhem telt ongeveer 13.000 laaggeletterden. Inwoners die zo veel moeite hebben met taal en rekenen, dat ze zich niet goed genoeg zelfstandig kunnen redden in de samenleving. Hierdoor lopen zij meer risico om tegen problemen aan te lopen op het gebied van gezin, gezondheid, geld en werk. Er wordt ingezet op:

- bewustwording en het vergroten van bekendheid van de problemen rondom laaggeletterdheid;
- meer signalering en doorverwijzing door professionals naar aanbod;
- een samenhangend aanbod aan voorzieningen (formeel en non-formeel onderwijs);
- meer inzicht in het bereik en effect van het aanbod.

Laaggeletterdheid komt voor bij inwoners die Nederlands als eerste taal geleerd hebben (NT1) en inwoners die op latere leeftijd Nederlands leerden (NT2). Over het algemeen wordt gezien dat voor de groep NT2 de drempel om mee te doen aan een traject vaak lager ligt, dan voor de groep NT1. Zij zijn moeilijker bereikbaar. Schaamte en onzekerheid weerhouden hen ervan om problemen met taal en rekenen te bespreken. Omdat de kloof tussen de behoeftevraag van de inwoner en het aanbod bij groep NT1 groter is dan bij de groep NT2-ers, wordt daarom de aanpak vooral gericht op de NT1-doelgroep. Maar de groep NT2 wordt niet uitgesloten. Ook voor hen blijft het belangrijk dat er passend aanbod van mogelijkheden is om aan de basisvaardigheden te werken en dat dit aanbod inzichtelijk en toegankelijk is.

De mogelijkheden worden verkend om de doelgroep nog beter te bereiken. Daarnaast versterkt de aandacht vanuit het programma Inclusie de bewustwording van de persoonlijke en maatschappelijke impact van laaggeletterdheid.

5. Optimaliseren contacten vanuit zorgaanbieders en (sociale) wijkteams richting Arnhemmers met een ondersteuningsbehoefte om de toegang tot de sociale voorzieningen te verbeteren

Vanuit het programma Zorg dichterbij wordt ingezet op intensiveren van preventie en vroeg signalering, alsmede het versterken van de toegang tot zorg en ondersteuning. Op dit moment worden niet alle Arnhemmers met een ondersteuningsbehoefte bereikt. Met behulp van het programma Inclusie wordt verkend hoe deze nu nog onzichtbare groep bereikt kan worden.

6. Bevorderen acceptatie van seksuele diversiteit

Als één van de regenboogsteden heeft Arnhem zich gecommitteerd aan de volgende doelstellingen:

- sociale acceptatie van seksuele en genderdiversiteit vergroten;
- vooroordelen, discriminatie, intimidatie en geweld tegen lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT's) aanpakken;
- LHBT's steunen om zich veilig te voelen en weerbaar te zijn in het sociale domein: op school, op straat, op het werk, in de zorg en thuis, in de sport en in hun sociale kring.

Om acceptatie van seksuele diversiteit te bevorderen wordt de komende jaren ingezet op:

- inbedden, verduurzamen en zo nodig actualiseren van het ingezette beleid voor de doelgroepen jongeren, ouderen en mensen met een migratie achtergrond;
- voorlichting en informatie aan sociale wijkteams om het draagvlak te verbreden, knelpunten te signaleren en netwerkorganisaties te kunnen inzetten;
- versterken van de werkgroep seksuele diversiteit (sociale partners die samen zorg dragen voor de uitvoering), waarmee maximaal resultaat gehaald wordt met minimale inzet vanuit de gemeente (regie) en uitvoering door de sociale partners.

7. Bestrijding discriminatie

Voorop staat dat de gemeente Arnhem de norm uitdraagt dat discriminatie terecht strafbaar is. Want discriminatie vernietigt talenten, maakt levens kapot en doet onze samenleving ernstig tekort. De aanpak van discriminatie is dus erg belangrijk voor Arnhem. Doel is dat het stopt.

Het Meldpunt Discriminatie en Pesten (MDP) heeft sinds 2010 een overeenkomst met de gemeente Arnhem om uitvoering te geven aan de wettelijke taken van de gemeente op basis van de Wet Gemeentelijke Antidiscriminatievoorzieningen (Wga). Dit bestaat uit het registreren en bijstand verlenen aan betrokkenen bij discriminatie, uitsluiting en pesten. Daarnaast wordt samen met het MDP ingezet op een effectieve gezamenlijke aanpak van discriminatie in de horeca (met het Horecadeurpanel) en bij werkgevers en de uitzendbranche in Arnhem.

8. Het bevorderen van diversiteit en inclusie onder het personeel van de gemeente Arnhem

De gemeente Arnhem streeft naar een divers samengesteld personeelsbestand. Verschillende talenten, kennis, achtergronden en ervaringen van medewerkers maakt dat de organisatie beter kan inspelen op dat wat in de stad en onder de bewoners leeft. In de organisatie van de gemeente Arnhem maken mensen het verschil. Hoe meer diversiteit, hoe krachtiger geopereerd kan worden in de samenleving. De inclusie aanpak van de eigen organisatie is onderdeel van het veranderprogramma Inclusie. De gemeente Arnhem heeft daarin een voorbeeldfunctie.

Het accent ligt de komende jaren op het werken aan bewustwording rond dit thema en aan het accepteren en benutten van verschillen. Dit wordt gedaan door trainingen, lezingen en workshop aan te bieden aan het eigen personeel. Bij het aantrekken van nieuw personeel wordt een zo groot mogelijke diversiteit nagestreefd. De arbeidsmarktcommunicatie wordt hierop aangepast.
Diversiteit is de eerste stap, inclusie de tweede. Dat betekent dat iedereen, met of zonder beperking of met een diverse achtergrond of specifieke seksuele voorkeur mee moet kunnen doen. Hiervoor wordt georganiseerd dat met elkaar het goede gesprek wordt gevoerd over 'hoe verschillend wij allemaal zijn' en 'hoe je die verschillen kunt waarderen'.

9. Zichtbaar maken van kracht in de Arnhemse samenleving en gesprekken voeren met burgers die zorgen hebben over de diversiteit in de samenleving

De gemeente Arnhem heeft een taak in het versterken van de inclusieve samenleving. De gemeente is samen met bewoners(groepen), organisaties en ondernemers de maatschappij. Als gemeente wordt moreel leiderschap getoond en wordt voor het algemeen belang gestaan en de verbinding tussen mensen. Daarbij heeft de gemeente een stimulerende, faciliterende en verbindende rol naar de stad.

Vanuit het programma Inclusie worden mooie voorbeelden van Inclusie zichtbaar gemaakt. Deze voorbeelden vinden plaats in de wijken en zijn talrijk en divers. Daarnaast wordt vanuit het programma ook gesprekken gevoerd met burgers over kansen om de speerpunten die benoemd zijn in het programma Inclusie concreet te maken.

Wat mag het kosten

De veranderopgaven worden bekostigd uit de begrotingen voor de stedelijke programma's.

WIJKPROGRAMMA'S (W)

De diverse taken waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en die op wijkniveau plaatsvinden, zijn opgenomen in de volgende 8 wijkprogramma's (bundeling van logisch samenhangende wijken):

W1 **Wijkprogramma Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek (CSA)**
Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek

W2 **Wijkprogramma Noordwest**
Burgemeesterswijk, Hoogkamp, Transvaal, Heijenoord, Lombok, Klarendal, Klingelbeek e.o, Schaarsbergen e.o, Sint Marten en Sonsbeekkwartier.

W3 **Wijkprogramma Noordoost**
Alteveer, Cranevelt, Geitenkamp, Monnikenhuizen, Velperweg e.o.

W4 **Wijkprogramma Presikhaaf**
Presikhaaf West en Presikhaaf Oost

W5 **Wijkprogramma Malburgen**
Malburgen West, Malburgen Oost/Noord, Malburgen Oost/Zuid, waaronder Het Duifje en Immerloo.

W6 **Wijkprogramma Schuytgraaf/Elderveld**
Schuytgraaf en Elderveld

W7 **Wijkprogramma De Laar/Elden**
De Laar en Elden

W8 **Wijkprogramma Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg (RKV)**
Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg/Holthuizen

Wijkprogramma's

In dit hoofdstuk worden speerpunten van de wijkprogramma's toegelicht. Het Coalitieakkoord zet Van Wijken Weten onverkort door. Sinds 2017 zijn acht wijkprogramma's ingesteld. De 24 wijken zijn geclusterd in acht gebieden. De wijken kunnen zelf invloed uitoefenen om de beschikbare middelen zo in te zetten dat deze een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de wijk. In de wijkprogramma's zijn ook de beschikbare budgetten op wijkniveau opgenomen. Binnen de wijken wordt daarnaast een belangrijke bijdrage geleverd aan de doelen van de veranderopgaven en stedelijke programma's. Of dat nu klimaat is, Inclusie, veiligheid of economie.
De wijkprogramma's bestaan uit de opgaven zoals die uit de wijken worden opgehaald. In de wijkactieprogramma's worden de speerpunten vertaald in uit te voeren activiteiten. Zo is 'ontmoeten' een speerpunt maar is de klank en kleur die bijvoorbeeld de wijk Presikhaaf het geeft 'de Overkant'.

Burgerparticipatie

Met Van Wijken Weten is tevens een belangrijke stap gezet in de mogelijkheden die Arnhemse inwoners hebben om invloed te hebben op gemeentelijk beleid en te participeren in de uitvoering. De wijkteams Leefomgeving hebben inmiddels samen met inwoners en partners talloze activiteiten uitgevoerd en ondersteund en gaan daar de komende jaren mee door. De ervaring die is opgedaan met burgerparticipatie wordt momenteel uitgewerkt naar praktische handvatten. Waar eerst vooral vrij besteedbare middelen werden aangewend om tot nieuwe activiteiten te komen, wordt de komende tijd in overleg met de inwoner veel meer ge werkt met bestaande budgetten, zonder dat telkens nieuw geld nodig is. Wat doen we wel en wat niet meer? Deze wijze van werken doet een sterk appel op het zelf organiserend vermogen van de Arnhemmer.
Fonds burgerkracht is ook de komende tijd nog een uitstekend instrument om hierop te oefenen.
Van Wijken Weten is bovendien de Arnhemse invulling van het Right to Challenge, onder andere, omdat inwoners kunnen opteren voor het uitvoeren van activiteiten die tot dan toe voorbehouden waren aan de gemeente.

Afspraken Coalitieakkoord

Een groot aantal van de afspraken uit het Coalitieakkoord zijn van invloed op de wijken. De wijken dragen bij aan het realiseren van de afspraken. Een groot aantal van deze afspraken zijn in deze MJPB in de stedelijke programma's opgenomen.
Een afspraak gaat om een werkwijze die door alle wijkteams Leefomgeving wordt opgepakt. Wanneer de gemeente Vastgoed verkoopt , dan maakt zij dit eerst kenbaar aan de wijk. De wijk bekijkt of vastgoed wordt ingezet of verkocht voor maatschappelijke doeleinden of voor initiatieven van bewoners.

Evaluatie

Van Wijken Weten heeft van Raad en College een driejarige experimenteerperiode gekregen. Op 31 december 2019 loopt deze periode af. De resultaten van de evaluatie die dan gaat plaatsvinden (eigenlijk meer een voortgangsverantwoording) worden gebruikt om met nog meer kracht en kwaliteit, samen met onze inwoners de toekomst aan te gaan. Aan het eind van het nieuwe begrotingsjaar wordt een start gemaakt met die evaluatie.

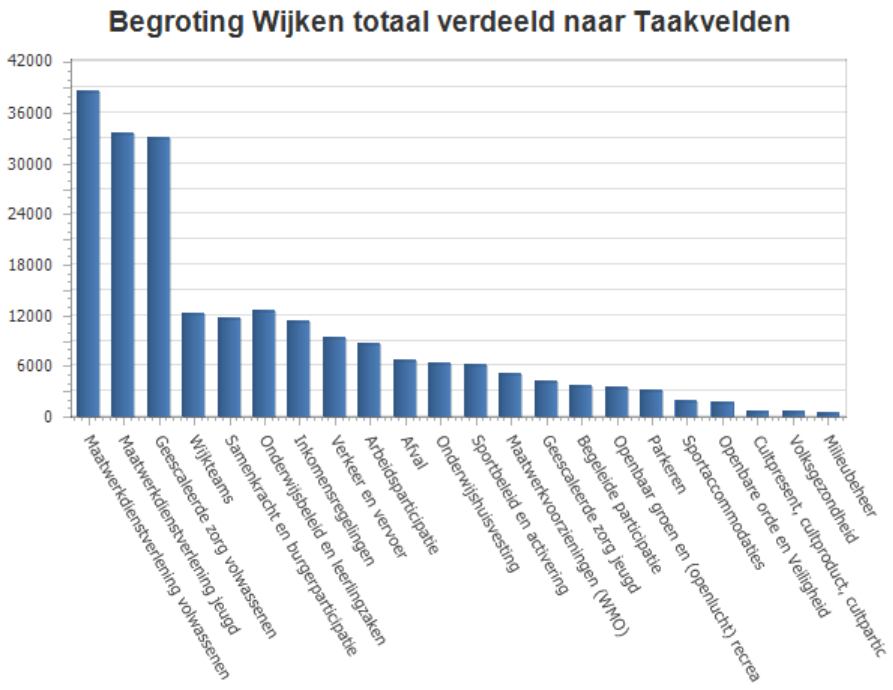
Begroting Wijken totaal verdeeld naar Taakvelden
42000
36000
30000
24000
18000
12000
6000
0
Maatwerkdienstverlening volwassenen
Maatwerkdienstverlening jeugd
Geescaleerde zorg volwassenen
Wijkteams
Samenkracht en burgerparticipatie
Onderwijsbeleid en leerlingzaken
Inkomensregelingen
Verkeer en vervoer
Arbeidsparticipatie
Afval
Onderwijshuisvesting
Sportbeleid en activering
Maatwerkvoorzieningen (WMO)
Geescaleerde zorg jeugd
Begeleide participatie
Openbaar groen en (openlucht) recrea
Parkeren
Sportaccommodaties
Openbare orde en Veiligheid
Cultpresent, cultproduct, cultpartic
Volksgezondheid
Milieubeheer

Lasten en baten 2019 per wijkprogramma

Bedragen x € 1.000

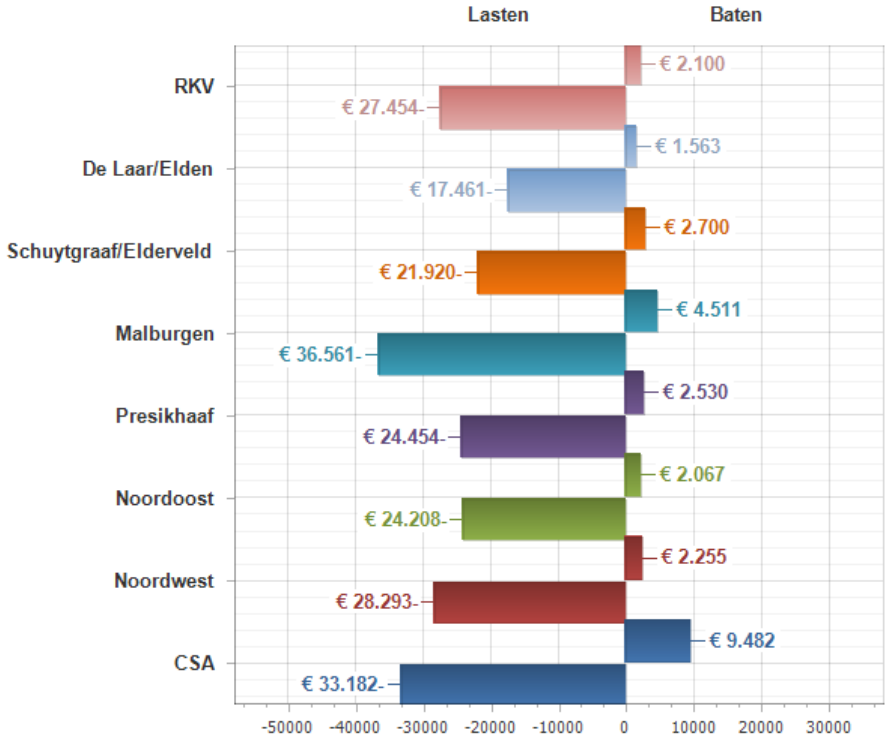

W 1 Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek

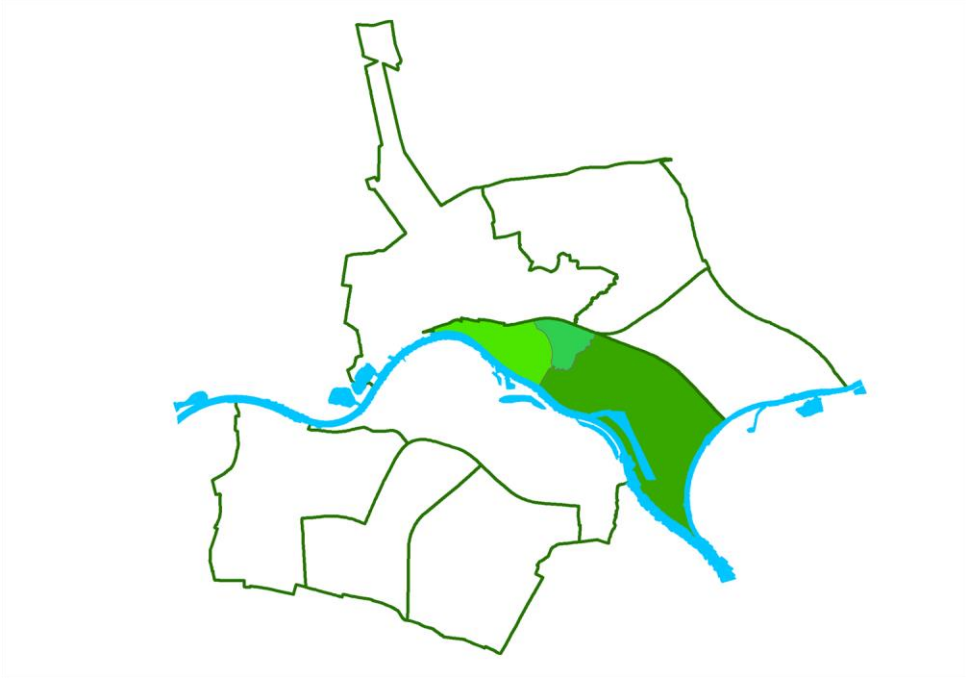

In het wijkprogramma Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek (CSA) bevinden zich de wijken Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek.
Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder

Cathelijne Bouwkamp

Wat willen we bereiken

Integrale leefbaarheidsaanpak

De leefbaarheid, kwaliteit en beleving van de leefomgeving staan in een aantal buurten en straten onder druk. Verschillende factoren beïnvloeden deze leefbaarheidsbeleving. Groot stedelijke dynamiek en maatschappelijke thema's en vraagstukken zijn van invloed op de leefomgeving in de wijken. Om deze doelstelling te bereiken, wordt ingezet op:

- versterking samenwerking met de sociale wijkteams (SWT) door projectmatige aanpak (van individueel naar algemeen/preventief);
- versterken van het formele en informele netwerk met betrokken partners en bewoners;
- meer ogen en oren op straat (inclusieve samenleving) en iedereen is welkom;
- vergroten van de ruimtelijke en belevingskwaliteit en balans in dynamiek;
- wonen voor kwetsbare jongeren/ 2e kanswoningen/ magic mix;
- versterken van de samenredzaamheid in de leefomgeving door inzet van een ervaringsdeskundige;
- integraal preventieve aanpak overlast verwarde personen;
- inzet op participatie van verschillende doelgroepen.

Integrale aanpak armoede en kwetsbare jongvolwassenen

In het Arnhemse Broek groeien verhoudingsgewijs meer kinderen in armoede op en starten zo met een achterstand in de samenleving. Sturing op een integrale en maatwerk gezinsaanpak kunnen voor een verandering zorgen en een positief toekomstperspectief bieden.
In CSA worden de groep kwetsbare jongeren en jongvolwassenen herkend die zelfstandig wonen en leven in de stad. Kwaliteit van woonruimte en gezamenlijke woonvoorziening ontbreken in het Arnhemse woonaanbod. Kenmerkend voor deze groepen is de schuldenproblematiek en het perspectief op werk en toekomst. Deze doelstelling heeft een relatie met:
Het aangenomen amendement (MJPB 2018-2021). Geld voor kinderen in armoede
De extra middelen (totaal € 1,1 miljoen) voor het 'voorkomen van achterstanden bij kinderen in armoede op het gebied van onderwijs en gezondheid' in te zetten door het zorg dragen voor voorzieningen in natura, zodat alle kinderen kunnen meedoen op school, aan sport, aan cultuur en sociale activiteiten. Dit te doen in samenwerking met hiervoor relevante fondsen en stichtingen.

Om deze doelstelling te bereiken, wordt ingezet op:
- versterking samenwerking SWT door projectmatige aanpak (van individueel naar algemeen/preventief);
- inzet op doorontwikkeling Thialf;
- uitvoering Project 'Fort' in het Arnhemse Broek en doorrol naar Spijkerkwartier;
- integraal toolkit Sport en gezondheid, cultuur en Werk (Scalabor);
- vroegtijdige aanpak schuldenproblematiek jongeren;
- perspectief op werk;
- nadere verkenning van aard en omvang om wijk/buurtspecifieke interventies in te zetten;
- interventies richten op positief perspectief op wonen, werken en leven;
- wonen voor kwetsbare jongeren/ 2de kanswoningen/ magic mix;
- in samenspraak met basisonderwijs in het Arnhems broek, komen tot een doorgaande schoollijn;
- Vroeg erop af.

Sociaal maatschappelijk ontmoeten en samenleven in de wijk
Behouden en versterken van ontmoetingsplekken en aanleidingen die laagdrempelig zijn om de sociale samenhang en betrokkenheid in en met de wijk te vergroten. Voorop staat dat meer fysieke ontmoetingsplekken niet garant staan voor meer ontmoeting. De huidige plekken in de wijk voor ontmoeting worden ondersteund en blijven bestaan en worden waar nodig geadopteerd door de wijk. Om deze doelstelling te bereiken, vindt inzet plaats op:
- meer buurt community's ontstaan en zijn zichtbaarder in de wijk;
- versterken en het verbinden van kwaliteiten en waarden in de wijk;
- onzichtbaar wordt zichtbaar (alles wordt zichtbaar alleen verbinding is nodig);
- versterken van bestaande wijkinitiatieven;
- op basis van behoefte (door)ontwikkelen van ontmoetingsplekken en activiteiten in de wijk;
- de dialoog faciliteren als er op samenleven spanning zit;
- samen met bewoners de onderlinge zelfredzaamheid vergroten (vitale buurtjes).

Integrale duurzaamheidsaanpak
De circulaire wijkeconomie houdt in dat de sociale en economische waarden in de wijk ten goede komen aan de wijk in een cyclisch proces en daarmee duurzaam zijn. In alle wijken is dit aan de orde, vooral in het Spijkerkwartier en delen van het Centrum wordt hier actief invulling aan gegeven. Onder andere de het buurtgroenbedrijf en de uitvoering van het Parkeerplan in het Spijkerkwartier die beide naast financiële opbrengsten onderzoekt wat de maatschappelijke waarde is voor een wijk, maar ook ontwikkeling Coehoorn leveren een bijdrage aan de opgave. In alle wijken zijn tal van initiatieven die een bijdrage leveren aan de wijkeconomie en duurzaamheidsambitie van de wijk. Om deze doelstelling te bereiken, wordt ingezet op:
- ontwikkeling Coehoorngebied, vergroening binnenstad, eilandje Urk en de Melkfabriek;
- de blauwe wijkeconomie om duurzaamheid, participatie en activerend werk in de wijken bevorderen;
- bevorderen groen in versteende wijken om te komen tot gezonde wijken en sociale cohesie;
- circulaire wijkeconomie mogelijk maken door flexibele regelgeving en inzet van middelen.

Verschuiving van het specialistische (individuele) naar het collectieve (algemene) domein
Gezamenlijk zijn de teams Leefomgeving en de sociale wijkteams verantwoordelijk voor een zo effectief mogelijke inzet van de beschikbare instrumenten, waarbij het streven is om verschuivingen te realiseren van het gespecialiseerde (individuele) naar het collectieve (algemene) domein. Om deze doelstelling te bereiken, wordt ingezet op:
- de zelfredzame inwoner in de zelfredzame (zelforganiserende) wijk;
- uitvoering transformatie agenda.

Voor meer achtergrondinformatie van het wijkprogramma wordt verwezen naar de bijlage van de Perspectiefnota 2018-2021.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Verbeteren leefbaarheid kwetsbare inwoners	V05
Participatie en wonen gericht op kwetsbare jongeren en jongvolwassenen	V03; V04
Ontmoeten in de wijk versterken	V04; V05
Verbeteren leefklimaat / duurzaamheid	V01; V02; V03; V05
Afschalen specialistische zorg naar voorliggende voorziening	V04
Minder kinderen die opgroeien in armoede	V03; V04

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-32.448	-35.662	-33.280	-33.182	-33.024	-32.675	-32.651
Baten	9.363	10.061	9.262	9.482	9.452	9.408	9.376
Saldo lasten en baten	***-23.085***	***-25.602***	***-24.019***	***-23.700***	***-23.572***	***-23.267***	***-23.275***
Gerealiseerd resultaat	**-23.085**	**-25.602**	**-24.019**	**-23.700**	**-23.572**	**-23.267**	**-23.275**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-38
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-60
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-114
- Straatparkeren (CA-fb)	-70
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-90
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-8
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-452
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-21
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-59
Bestaand beleid	
- 2018 Incidenteel BGB Spijkerkwartier (gefinancierd uit onttrekking BR)	1.000
- BGB overig	142
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	118
- Overig	-219
Totaal lasten	**98**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-53
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-167
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	10
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-19
Bestaand beleid	
- Parkeeropbrengsten Spijkerkwartier	300
- Straatparkeren	183
- Overig	-34
Totaal baten	**220**
Totaal mutaties van baten en lasten	**318**

Uit welke programma's komt het budget

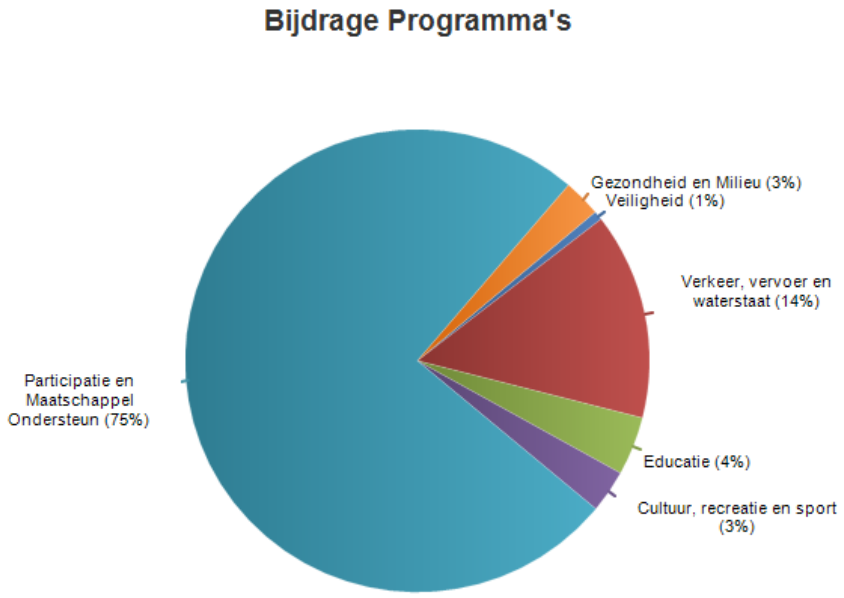

Overzicht lasten per taakveld

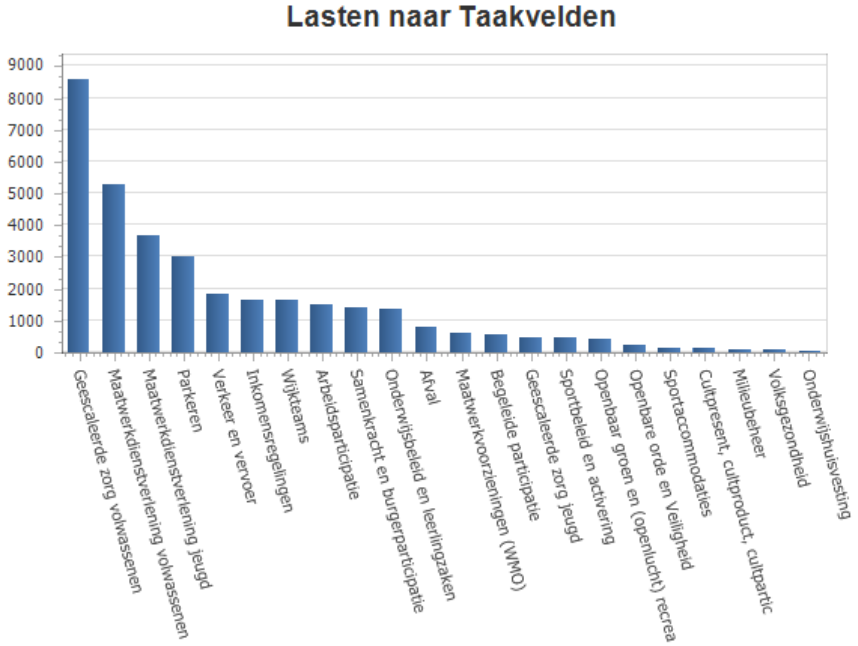

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-218	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-3.035	-3.990	-2.886	-1.817	-1.815	-1.813	-1.811
Parkeren	-2.490	-2.501	-2.636	-2.978	-2.959	-2.940	-2.920
Arnhem promotie	-1	0	0	0	0	0	0
Onderwijshuisvesting	0	-25	-14	-14	-14	-14	-14
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-1.014	-1.272	-1.228	-1.345	-1.338	-1.338	-1.338
Sportbeleid en activering	-390	-407	-408	-406	-406	-406	-406
Sportaccommodaties	-125	-77	-110	-106	-106	-105	-105
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-81	-82	-82	-82	-82	-82	-82
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-194	-337	-465	-395	-342	-342	-342
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.219	-1.443	-1.428	-1.383	-1.348	-1.348	-1.348
Wijkteams	-1.753	-85	-1.612	-1.612	-1.612	-1.612	-1.612
Inkomensregelingen	-1.491	-1.843	-1.560	-1.627	-1.627	-1.627	-1.627
Begeleide participatie	-523	-481	-481	-518	-518	-518	-518
Arbeidsparticipatie	-2.408	-2.439	-1.498	-1.441	-1.441	-1.439	-1.439
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-276	-658	-577	-576	-576	-576	-576
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-5.737	-5.653	-4.986	-5.231	-5.215	-5.199	-5.199
Maatwerkdienstverlening jeugd	-3.133	-4.644	-3.565	-3.612	-3.602	-3.322	-3.322
Geëscaleerde zorg volwassenen	-6.996	-8.309	-8.309	-8.540	-8.511	-8.483	-8.483
Geëscaleerde zorg jeugd	-539	-412	-412	-424	-424	-424	-424
Volksgezondheid	-54	-50	-55	-55	-55	-55	-55
Riolering	17	0	0	0	0	0	0
Afval	-755	-679	-679	-742	-741	-740	-739
Milieubeheer	-78	-56	-68	-68	-68	-68	-68
Totaal	**-32.448**	**-35.662**	**-33.280**	**-33.182**	**-33.024**	**-32.675**	**-32.651**

W 2 Noordwest

In het wijkprogramma Noordwest bevinden zich de wijken Klarendal, Burgemeesterswijk/ Hoogkamp, Schaarsbergen en omgeving, Sint Marten/ Sonsbeekkwartier, Heijenoord en Lombok, Hoogstede/Klingelbeek en omgeving.
Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Hans de Vroome

Wat willen we bereiken
Participeren in de wijk bevorderen
Inwoners activeren naar betaald- of onbetaald werk en/of deelname aan de samenleving. Om de doelstelling te bereiken, wordt ingezet op:

- meedoen: iedereen die kan levert een maatschappelijke bijdrage op zijn of haar manier. Middels een nieuwe samenwerking van wijkteam Arnhem samen met Werk en Inkomen, genaamd 'Maatwerkt', inzetten op meer mensen aan het werk en meer mensen die gebruik maken van mogelijkheden van activerend werk. Daarbij wordt specifiek ingezet op gezinnen, de groep leeftijd van 18-45 en de statushouders in de bijstand. De doelstelling is dat in 2019 zestig personen duurzaam uit de bijstand stromen en dat inwoners die daar nog niet aan toe zijn actief bezig zijn met hun ontwikkeling richting activerend of betaald werk. Daarbij wordt ook ingezet op inloopspreekuren en matchen bij werkgevers in de wijk;
- vrijwilligers en actieve bewoners ondersteunen en begeleiden in het werk dat zij doen. Om dit te bereiken worden zij ondersteund via opbouw-en participatiewerk en via studenten in de wijk, die de opleiding Sociaal Werker van het Rijn-IJsselcollege volgen;
- er zijn verschillende ontmoetingsplekken in ons gebied die voor de wijken heel belangrijk zijn maar die het om verschillende redenen (financieel) moeilijk hebben. Het blijkt bijzonder lastig om een zonder subsidies of ondersteuning een buurthuis financieel gezond te laten draaien. Het in stand houden en verbeteren van huidige ontmoetingsplekken en het faciliteren van nieuwe plekken in wijken waar sociaal isolement een thema is heeft prioriteit. Ze vervullen een belangrijke functie voor bewoners om deel te kunnen nemen aan de maatschappij en in de verbinding tussen wijkbewoners. Een aantal voorbeelden zijn; de exploitatie van de nieuwe Hommel staat onder druk en er wordt gezocht naar wegen om de nieuwe Hommel als ontmoetingsplek voor de wijk te behouden; het Huukske in Heijenoord/Lombok doet zijn best om zelfvoorzienend te zijn; de wasplaats in Klarendal ontwikkelt zich meer en meer tot een ontmoetingsplek maar is nog afhankelijk van een stevige subsidie.
  Eenzaamheid is een thema dat speelt in de Burgemeesterswijk. Er wordt onderzocht welke behoeften er in de wijk leven en of de Bakermat (ontmoetingscentrum Diakonessekerk) zich zou kunnen ontwikkelen en verbreden naar een ontmoetings- en activiteitenplek voor de wijk;
- Inclusie: Binnen het gebied worden initiatieven ondersteund die gericht zijn op inclusie. Voorbeelden hiervan zijn: Kunst met mekaar, vitale verbinden, landenkookgroep.

Duurzame wijk stimuleren

Energiebeperking, waterafvoer verbeteren, vergroenen, schone wijk. Er wordt ingezet op:

- energietransitie en de bewustwording daarover. Voor prioritaire wijken, die stedelijk zijn geselecteerd en wijken die daarmee aan de slag gaan, faciliteren in het ontwikkelen van een wijkplan in samenwerking met bewoners. Binnen het gebied lopen meerdere bewonersinitiatieven die op verschillende wijzen ondersteund en gefaciliteerd worden. Daarbij wordt aangesloten op de bewegingen in de wijk met betrekking tot vergroenen, duurzaam opwekken en omgaan met energie en het verbinden van de verschillende initiatieven;
- schone wijk: extra inzet op het schoonhouden van de wijk na invoering omgekeerd inzamelen;
- waterafvoer: verminderen wateroverlast door stimuleren maatregelen op eigen terrein (Schaarsbergen);
- vergroten aandeel slimme mobiliteit (delen vervoersmiddelen) in de wijken Sint Marten/Sonsbeek en Heijenoord en Lombok;
- onderzoek mogelijkheid om 'van het gas af' te gaan in de wijk Sterrenberg in combinatie met het geplande groot-onderhoud.

Achterstanden bij kinderen voorkomen en aanpakken

Een geïntegreerde aanpak in de keten (thuis, school, buitenschools) ontwikkelen die zich onder andere richt op het wegnemen en voorkomen van achterstanden bij kinderen. Ingezet wordt op:

- de aanpak richt zich voornamelijk op de wijken Klarendal en St. Marten middels de pilot 'Kansrijk Opgroeien'. Doel is betere samenwerking, vroeg signalering en activiteiten op maat voor de drie doelgroepen; 0-4 jarigen, 4-12 jarigen en 12-14 jarige. Dit gebeurt samen met het wijknetwerk in de wijk waarin Sportbedrijf, Wijkteams Arnhem, Rijnstad Kind-en Jongerenwerk, consultatiebureau, primair en voortgezet onderwijs, Peuteropvang en Stichting Leergeld deelnemen;
- vroeg signalering: Partijen zijn zichtbaar aanwezig op de vindplaatsen, zoals school, multifunctionele centra (MFC's) en consultatiebureau. Daardoor zijn ook zijn de lijnen tussen verschillende voorzieningen kort. Dit moet ertoe leiden dat kinderen en hun gezinnen vroeg in beeld zijn, problemen vroegtijdig gesignaleerd worden en ondersteuning op maat ingezet wordt. Bijvoorbeeld middels inzet van een gezinscoach, 'Homestart' en laagdrempelige voorzieningen zoals 'Speelmorgen' en laagdrempelig plaatsen op kinderopvang, naschoolse activiteiten;
- laagdrempelige voorzieningen. De activiteiten vergroten de kansen van de kinderen/jongeren zodat zij op gelijkwaardige basis kunnen deelnemen in de samenleving en zich ontwikkelen tot zelfredzame- en zelfstandige burgers. De inzet is gericht op versterking van de ontwikkeling van het kind én het gezin. De activiteiten vormen een samenhangend geheel met de bestaande ondersteuningsstructuur;
- de voorzieningen zijn vanuit het wijknetwerk opgezet en erop gericht dat kinderen/jongeren eerder gezien worden en ze activiteiten aangeboden krijgen die gericht zijn op het versterken van de ontwikkeling van het kind. Een voorbeeld hiervan is de dagelijkse naschoolse opvang, door het wijknetwerk, voor kinderen. Tevens is er aandacht voor betrokkenheid van ouders bij de activiteiten die gericht zijn op; taal en leesontwikkeling, huiswerkbegeleiding, sport, spel en cultuurontwikkeling en een gezonde levensstijl. De begeleiding vindt plaats door het brede wijknetwerk met professionals, stagiaires en vrijwilligers op diverse locaties in Klarendal, zoals in de Mix, het MFC en buiten in De Leuke Linde;
- schulden: Vergroten van financieel zelfredzaamheid en financiële opvoeding onder andere door 'Vroeg erop af' en 'geld kan je leren';
- onderzoek in samenwerking met het Sociaal Wijkteam naar mogelijkheden financieel impuls voor werkende (een-ouder)gezinnen in armoede.

De extra middelen voor het 'voorkomen van achterstanden bij kinderen in armoede' op het gebied van onderwijs en gezondheid' worden voor bovenstaande aanpak en activiteiten ingezet.

Wijkeconomie versterken

Initiatieven van ondernemingen in de wijk stimuleren, die ondersteunend zijn aan het realiseren van de gebiedsdoelen en het levensvatbaar houden van de wijk. Er wordt ingezet op:

- versterken van het ondernemersnetwerk en betrokkenheid samen met de wijk; community bouwen van zichtbare (winkeliers) en niet zichtbare ondernemers(legio), ook met actieve wijkbewoners.

Openbare ruimte/verkeer met wijkregie

Het creëren van een aantrekkelijke en veilige leefomgeving in samenspraak met de inwoners. Er wordt ingezet op:

- groot onderhoud Sterrenberg, de uitvoering van het parkeerplan Sint Marten/Sonsbeek (afhankelijk van uitkomst bewonersenquête in september/oktober 2018, uitvoering reconstructie Apeldoornseweg, ontwikkelen speelplan met bewoners in relatie bewegen en ontmoeten in openbare ruimte in Penseelstreek;
- in samenloop met het uitvoeren van groot onderhoud in Schaarsbergen (Bakenberg) maatregelen treffen om wateroverlast bij ernstige regenval zoveel mogelijk te beperken. Om dit te kunnen realiseren wordt nog gezocht naar extra financiële middelen;
- verkenning veiligheidssituatie en leefbaarheid aan de Hommelseweg.

Voor meer achtergrondinformatie van het wijkprogramma wordt verwezen naar de bijlage van de Perspectiefnota 2018-2021 Voortgang 'Van Wijken weten'.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Participatie in de wijk bevorderen	V03;V04;V05
Duurzame wijk stimuleren	V02
Ketenaanpak sociaal domein bevorderen. Achterstanden bij kinderen voorkomen en aanpakken.	V03; V04
Wijkeconomie versterken	
Openbare ruimte/verkeer met wijkregie	

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-31.298	-28.985	-28.041	-28.293	-28.143	-27.800	-27.678
Baten	3.488	2.325	2.517	2.255	2.263	2.256	2.264
Saldo lasten en baten	***-27.810***	***-26.659***	***-25.524***	***-26.038***	***-25.880***	***-25.544***	***-25.414***
Gerealiseerd resultaat	**-27.810**	**-26.659**	**-25.524**	**-26.038**	**-25.880**	**-25.544**	**-25.414**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-63
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-52
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-99
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-80
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-13
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-367
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-18
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-35
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling BGB-programmering	253
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	102
- Overige	160
Totaal lasten	**-252**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-46
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-194
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	8
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-16
Bestaand beleid	
- Overige	-14
Totaal baten	**-262**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-514**

Uit welke programma's komt het budget

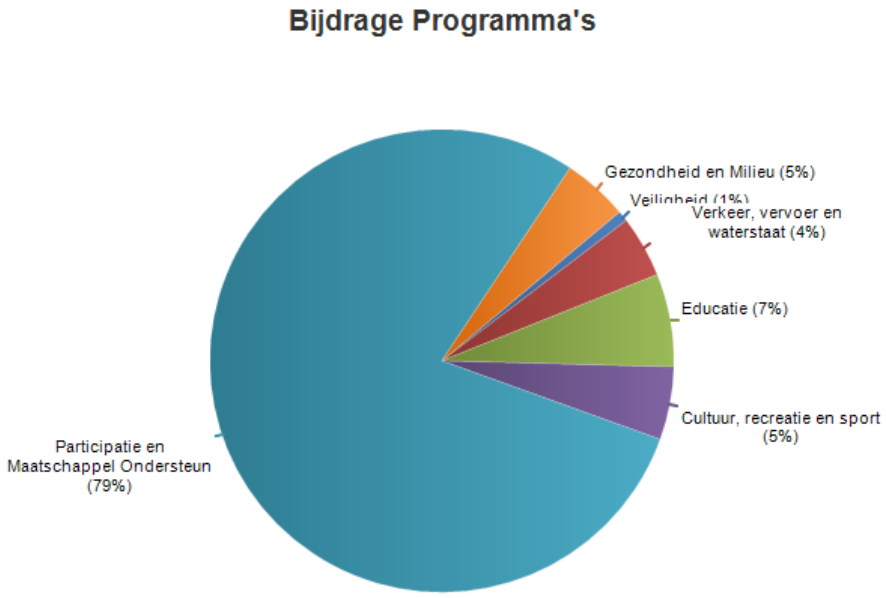

Overzicht lasten per taakveld

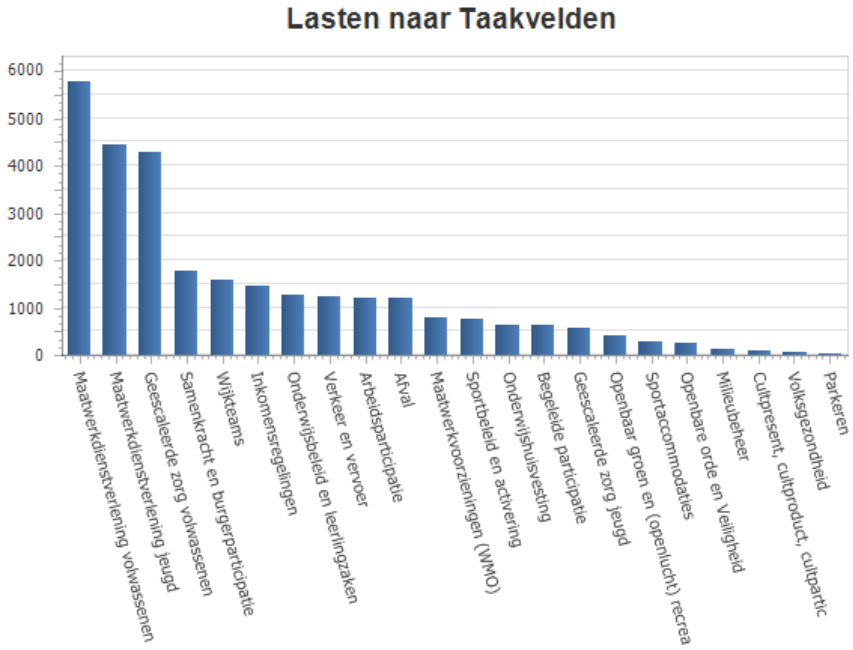

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Overhead	0	0	0	0	0	0	0
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-218	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-3.864	-1.238	-1.481	-1.212	-1.211	-1.208	-1.195
Parkeren	1	-3	-3	-3	-3	-3	-3
Onderwijshuisvesting	-828	-664	-598	-606	-600	-595	-590
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-852	-1.160	-1.130	-1.234	-1.228	-1.228	-1.228
Sportbeleid en activering	-943	-926	-922	-738	-731	-731	-731
Sportaccommodaties	-365	-254	-252	-250	-248	-246	-165
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-78	-78	-79	-79	-79	-79	-79
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-199	-321	-299	-372	-371	-371	-371
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.683	-1.799	-1.876	-1.744	-1.701	-1.701	-1.701
Wijkteams	-1.709	-85	-1.572	-1.572	-1.572	-1.572	-1.572
Inkomensregelingen	-1.365	-1.626	-1.384	-1.444	-1.444	-1.444	-1.444
Begeleide participatie	-543	-548	-548	-591	-591	-591	-591
Arbeidsparticipatie	-1.907	-2.009	-1.219	-1.186	-1.186	-1.185	-1.185
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-452	-855	-766	-772	-772	-772	-772
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-4.903	-6.088	-5.419	-5.750	-5.730	-5.709	-5.709
Maatwerkdienstverlening jeugd	-5.758	-5.196	-4.371	-4.420	-4.394	-4.098	-4.098
Geëscaleerde zorg volwassenen	-3.641	-4.163	-4.166	-4.274	-4.260	-4.245	-4.245
Geëscaleerde zorg jeugd	-675	-531	-531	-546	-546	-546	-546
Volksgezondheid	-17	-20	-19	-19	-19	-18	-18
Riolering	5	0	0	0	0	0	0
Afval	-1.230	-1.086	-1.083	-1.186	-1.150	-1.150	-1.126
Milieubeheer	-116	-117	-105	-86	-86	-86	-86
Totaal	**-31.298**	**-28.985**	**-28.041**	**-28.293**	**-28.143**	**-27.800**	**-27.678**

W 3 Noordoost

In het wijkprogramma Noordoost bevinden zich de wijken Geitenkamp, Monnikenhuizen, Velperweg e.o., Alteveer en Cranevelt. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Jan van Dellen

Wat willen we bereiken
Leefbare wijken
Samen met bewoners en onze partners in de wijk worden vraag en aanbod van voorzieningen en ontmoetingsplaatsen beter op elkaar afgestemd. De actuele vraag van bewoners is leidend: zij geven aan dat ze ontmoetingsplekken wensen die beter passen bij hun behoefte: dichtbij, kleinschalig en laagdrempelig. Bewonersinitiatieven worden gefaciliteerd en gestimuleerd.
Er worden gesprekken georganiseerd met bewoners over de leefbaarheid in de wijken, waarbij 'schoon, heel en veilig' de uitgangspunten zijn. Samen met bewoners en professionals wordt gezocht naar kansen, mogelijkheden en middelen die nodig zijn in de wijk. Er wordt ingezet op:
- bewoners hebben een sociaal netwerk in de buurt;
- bewoners voelen zich meer betrokken, trots en meer verantwoordelijk voor de buurt;
- bewoners voelen zich veiliger, blijer en vitaler in de eigen leefomgeving;
- minder (woon)overlast in de wijken.

Versterken Geitenkamp en Plattenburg
Door schulden en werkloosheid verkeren te veel bewoners in een uitzichtloze situatie. Van deze groep heeft een hoog percentage geen of onvoldoende opleiding, waardoor er onvoldoende aansluiting is op de arbeidsmarkt. Ook is er sprake van laaggeletterdheid. Te veel kinderen groeien op in armoede. Deze problemen worden van generatie op generatie overgegeven. Samen met het sociaal wijkteam, Werk en Inkomen, woningcorporaties, onderwijs en andere betrokken partners wordt per onderwerp een alliantie gevormd om de problematiek aan te pakken. Er wordt ingezet op:
- het perspectief van bewoners is vergroot; meer inwoners participeren in de vorm van (vrijwilligers)werk;
- de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van bewoners is vergroot;
- minder mensen afhankelijk van een uitkering;
- er is minder laaggeletterdheid;
- kinderen hebben mogelijkheden om kansrijk op te groeien;
- meer bewoners met een hoog risico op financiële problemen zijn in een zo vroeg mogelijk stadium in beeld gebracht en ontvangen outreachend hulp om bestaande problemen op te lossen en ernstige schuldsituaties te voorkomen.

Minder verkeer- en parkeeroverlast
In Noord- Oost wordt veel verkeer- en parkeeroverlast ervaren. Waar nodig wordt het gesprek aangegaan met bewoners en betrokken partijen, om oplossingen te realiseren voor ervaren knelpunten. Er wordt ingezet op:
- bewoners ervaren minder parkeer- en verkeeroverlast.

Noordoost klimaatbestendig
Veel initiatieven van bewoners gaan over het vergroenen en verduurzamen van de (eigen) ruimte, over de energiezuinige wijk en het beperken van wateroverlast. Initiatieven van bewoners worden ondersteund en gestimuleerd en er wordt aangesloten bij het programma "Duurzame Wijken".
In een aantal wijken is nog relatief weinig aandacht voor bewuste omgang met energie. Er wordt ingezet op:
- meer bewoners gaan bewuster om met energie.

Kaders, uitgangspunten, randvoorwaarden
Onze speerpunten en werkzaamheden worden afgestemd met het sociale wijkteam. Bij de uitvoering van de speerpunten wordt aansluiting gezocht bij de programma's van de kernorganisatie en het Coalitie-akkoord. Een aantal uitgangspunten die richtinggevend zijn voor onze speerpunten:
- bewoners maken meer gebruik van algemene voorzieningen; er is sprake van verminderde inzet van specialistische voorzieningen;
- integrale buurtaanpak;
- meer mensen aan het werk.

Voor meer achtergrondinformatie van het wijkprogramma wordt verwezen naar de bijlage van de Perspectiefnota 2018-2021 Voortgang 'Van Wijken weten'.

Het bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Versterken Geitenkamp - Plattenburg	V03; V04;V05
Minder verkeer- en parkeeroverlast	
Leefbare wijken	V04; V05
Noordoost klimaatbestendig	V02

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-23.846	-24.448	-23.955	-24.208	-24.136	-23.777	-23.718
Baten	2.818	2.391	2.300	2.067	2.076	2.073	2.082
Saldo lasten en baten	***-21.028***	***-22.057***	***-21.655***	***-22.142***	***-22.060***	***-21.704***	***-21.635***
Gerealiseerd resultaat	**-21.028**	**-22.057**	**-21.655**	**-22.142**	**-22.060**	**-21.704**	**-21.635**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-47
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-48
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-76
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-90
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-11
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-294
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-15
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	24
Bestaand beleid	
- Afloop projecten BGB	113
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	79
- Overige	151
Totaal lasten	**-254**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-42
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-167
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	9
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-18
Bestaand beleid	
- Overige	-15
Totaal baten	**-233**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-487**

Uit welke programma's komt het budget

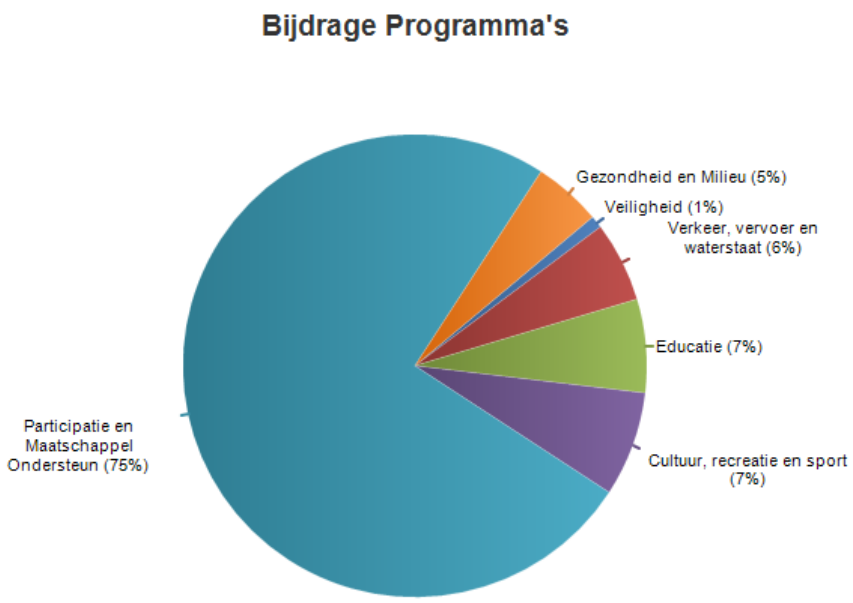

Overzicht lasten per taakveld

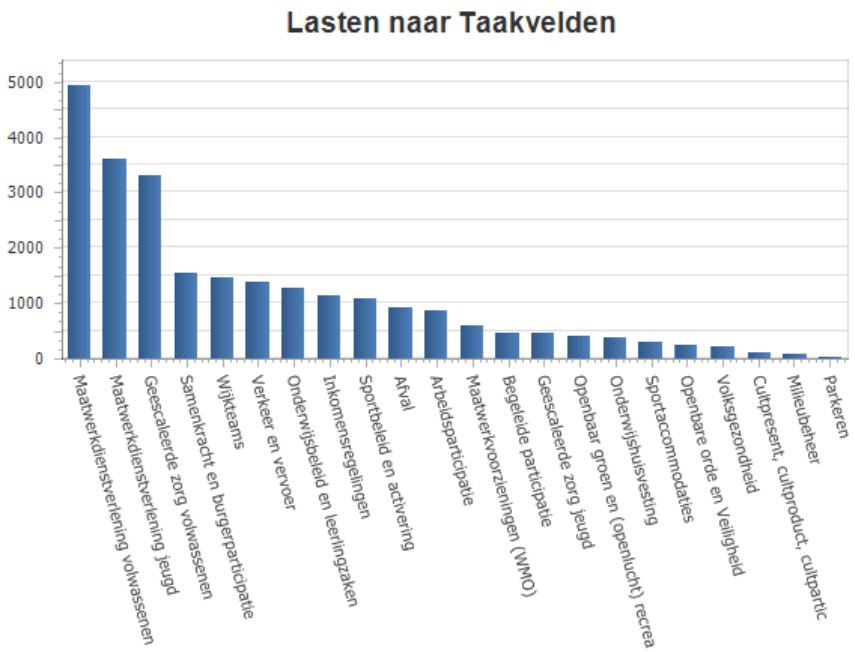

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-218	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-2.036	-1.391	-1.665	-1.353	-1.352	-1.339	-1.299
Parkeren	0	-2	-2	-2	-2	-2	-2
Onderwijshuisvesting	-107	-177	-347	-344	-342	-338	-337
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-890	-1.155	-1.131	-1.236	-1.230	-1.230	-1.230
Sportbeleid en activering	-1.110	-1.054	-1.055	-1.048	-1.048	-1.048	-1.048
Sportaccommodaties	-330	-315	-345	-282	-280	-279	-277
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-70	-70	-70	-70	-70	-70	-70
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-222	-317	-311	-375	-374	-374	-374
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.149	-1.570	-1.563	-1.517	-1.484	-1.484	-1.484
Wijkteams	-1.554	-85	-1.432	-1.432	-1.432	-1.432	-1.432
Inkomensregelingen	-1.028	-1.252	-1.070	-1.125	-1.125	-1.125	-1.125
Begeleide participatie	-505	-397	-397	-428	-428	-428	-428
Arbeidsparticipatie	-1.403	-1.435	-881	-847	-847	-847	-847
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-274	-660	-579	-577	-577	-577	-577
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-4.008	-5.308	-4.649	-4.909	-4.893	-4.878	-4.878
Maatwerkdienstverlening jeugd	-3.571	-4.367	-3.549	-3.590	-3.580	-3.300	-3.300
Geëscaleerde zorg volwassenen	-3.857	-3.204	-3.204	-3.293	-3.282	-3.271	-3.271
Geëscaleerde zorg jeugd	-337	-412	-412	-424	-424	-424	-424
Volksgezondheid	-254	-173	-195	-193	-191	-190	-175
Riolering	5	0	0	0	0	0	0
Afval	-906	-819	-818	-893	-892	-860	-857
Milieubeheer	-66	-65	-59	-59	-59	-59	-59
Totaal	**-23.846**	**-24.448**	**-23.955**	**-24.208**	**-24.136**	**-23.777**	**-23.718**

W 4 Presikhaaf

In het wijkprogramma Presikhaaf bevinden zich de wijken Presikhaaf West en Presikhaaf Oost. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Martien Louwers

Wat willen we bereiken
'Binden en Verbinden'
Het versterken van de relatie en begrip tussen buurtbewoners onderling en het versterken van de binding van buurtbewoners met hun woonomgeving. Voor het prettig (samen) leven in een wijk is het van essentieel belang om je verbonden te voelen met je omgeving en je mede buurtbewoners. Dit is ook de basis voor bewoners om zich betrokken te voelen en verantwoordelijkheid te nemen voor hun (sociale) omgeving.

In sommige buurten wordt nog te weinig verbinding tussen bewoners onderling en hun omgeving gezien. Hiervoor zijn uiteenlopende redenen zoals een hoog verloop van bewoners, bewoners met veel verschillende achtergronden, een grote concentratie van mensen met sociaal maatschappelijke problemen en een matig onderhoud en inrichting van de omgeving.

Het doel is een grotere betrokkenheid van bewoners bij elkaar en bij hun eigen leefomgeving. Deze basis is nodig om verder te kunnen bouwen aan het verhogen van (arbeids)participatie, verhogen sociale cohesie en het vergroten gevoel van eigenaarschap voor hun eigen straat en buurt. De volgende projecten worden opgepakt:

- Het voormalig buurthuis de Overkant is aangekocht en hier wordt geïnvesteerd om, in samenwerking met de buurt, vorm te gaan geven aan een aansprekende programmering gericht op de omliggende buurt en de relatie te leggen met andere buurtplekken.
- Er wordt geïnvesteerd in het verbeteren van de samenwerking tussen buurtpartijen onderling en de rol die zij kunnen spelen bij de diverse buurtplekken.

'Overlast en Grensoverschrijdend Gedrag Openbare ruimte'
Veel bewoners ergeren zich er aan hoe hun directe leefomgeving eruit ziet en de wijze waarop een deel van de inwoners zich in de openbare ruimte gedraagt. Niet iedereen voelt zich in staat om zelf iets te ondernemen om hier iets aan te doen of medebewoners hierop aan te spreken.

Door de samenwerking tussen professionals in de wijk een nieuwe impuls te geven wil het team Leefomgeving samen met hen een integrale wijkaanpak ontwikkelen die bewoners zoveel mogelijk betrekt bij het terugdringen van de ervaren verloedering. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de veiligheidsagenda die per wijk/gebied opgesteld gaat worden.

De volgende projecten worden uitgevoerd:

- Er worden een aantal bijeenkomsten georganiseerd met professionals en bewoners om een gedragen aanpak te ontwikkelen.
- Tegelijkertijd wordt in de buurt Presikhaaf 1 een casus aangepakt waar concreet aan de slag gegaan wordt met de woningcorporatie rondom een appartementencomplex. Hier wordt zowel sociale problematiek als de fysieke ruimte in combinatie met pilot van afval een project aangepakt. Wat hier geleerd wordt, wordt in de aanpak meegenomen.

'Kansen voor Kinderen'

In Presikhaaf wonen veel kinderen in een moeilijke sociaal maatschappelijke positie die minder kansen krijgen dan hun leeftijdsgenootjes elders in de stad.

De doelstelling is om de ontwikkelkansen voor kinderen in Presikhaaf te verhogen door middel van een vraaggericht aanbod wat aansluit bij de behoeften van kinderen en hun ouders. Ook van kinderen die buiten de wijk naar school gaan. Hierbij wordt gericht op kinderen vanaf de geboorte tot en met de overgang naar de middelbare school. De thema's gezonde leefstijl, het beter benutten van de talenten van kinderen en het verbeteren van de ouderbetrokkenheid hebben hierbij specifieke aandacht. De volgende projecten worden opgepakt:

- Er wordt samen met bewoners, de kindcentra en wijkpartners gewerkt aan een gedeelde visie, van waaruit ieder zijn bijdrage levert aan een samenhangend, integraal en vraaggericht programma voor kinderen. Daarbij is er specifieke aandacht voor de koppeling tussen wat er op kindcentra en in de omliggende buurten gebeurt.
- Er wordt gewerkt aan een wijkbreed plan voor speel-, beweeg- en ontmoetingsplekken en activiteiten voor kinderen in de wijk. Op basis van dit plan gaat het team Leefomgeving in 2019 aan de slag met het verbeteren van deze voorzieningen in de verschillende buurten. Omdat het bij spelen en ontmoeten ook gaat over het in contact komen van bewoners met elkaar, heeft dit plan relatie met het thema binden & verbinden.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Vergroten van betrokkenheid bewoners bij elkaar en hun leefomgeving	
Verbeteren samenwerking tussen buurtpartijen rondom diverse buurtplekken	
Impuls geven aan de samenwerking tussen professionals voor een integrale aanpak grensoverschrijdend gedrag in de openbare ruimte	
Vergroten ontwikkelkansen van kinderen in Presikhaaf door integraal, samenhangend en vraaggericht aanbod	V03

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-22.873	-25.087	-24.407	-24.454	-24.368	-24.047	-24.033
Baten	2.699	2.754	2.752	2.530	2.545	2.539	2.554
Saldo lasten en baten	***-20.174***	***-22.332***	***-21.654***	***-21.924***	***-21.823***	***-21.508***	***-21.479***
Gerealiseerd resultaat	**-20.174**	**-22.332**	**-21.654**	**-21.924**	**-21.823**	**-21.508**	**-21.479**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-40
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-52
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-106
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-140
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-12
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-280
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-14
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-27
Bestaand beleid	
- Afloop projecten BGB	323
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	110
- Overige	231
Totaal lasten	**-47**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-46
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-162
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	15
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-27
Bestaand beleid	
- Overige	-3
Totaal baten	**-223**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-270**

Uit welke programma's komt het budget

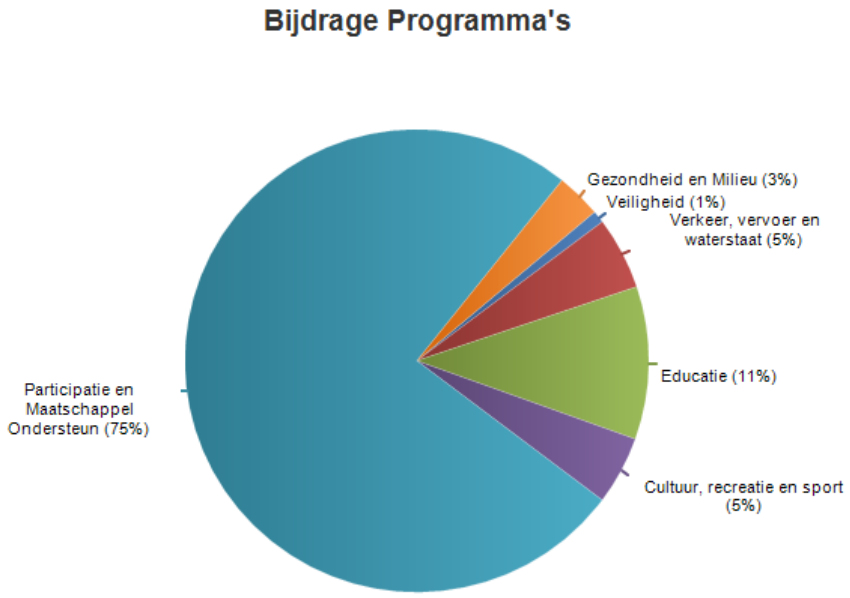

Overzicht lasten per taakveld

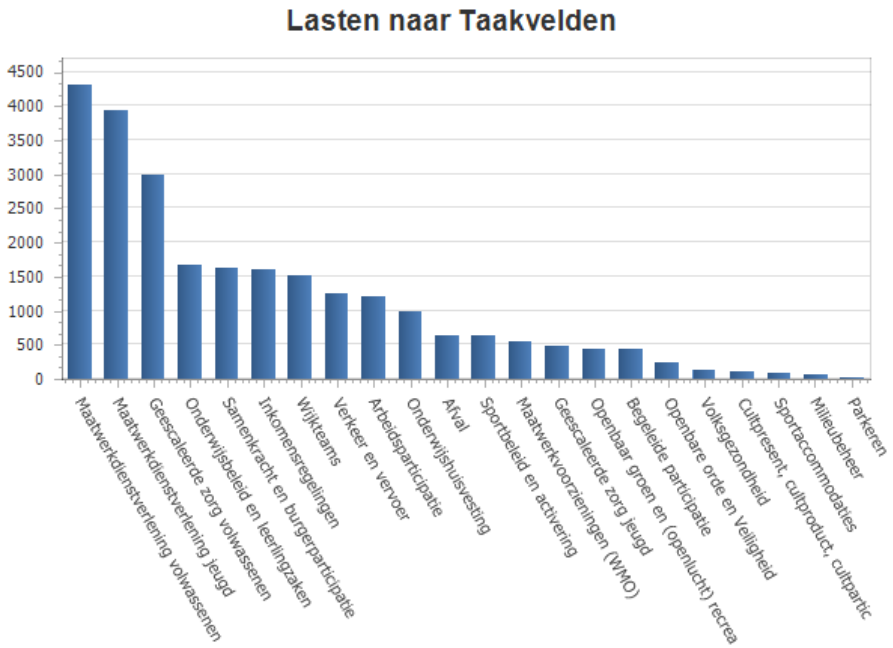

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Overhead	0	0	-15	0	0	0	0
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-231	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-1.095	-1.313	-1.768	-1.240	-1.235	-1.229	-1.221
Parkeren	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Onderwijshuisvesting	-1.173	-936	-965	-964	-959	-955	-950
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-1.248	-1.521	-1.484	-1.646	-1.636	-1.636	-1.636
Sportbeleid en activering	-608	-612	-608	-606	-602	-602	-602
Sportaccommodaties	-41	-62	-57	-65	-65	-65	-65
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-112	-84	-85	-85	-85	-85	-85
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-249	-353	-341	-414	-413	-413	-413
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.305	-1.665	-1.730	-1.603	-1.569	-1.569	-1.569
Wijkteams	-1.650	-85	-1.498	-1.498	-1.498	-1.518	-1.518
Inkomensregelingen	-1.367	-1.778	-1.523	-1.582	-1.582	-1.582	-1.582
Begeleide participatie	-469	-383	-383	-413	-413	-413	-413
Arbeidsparticipatie	-1.909	-2.009	-1.170	-1.186	-1.186	-1.185	-1.185
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-238	-616	-531	-534	-534	-534	-534
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-4.259	-4.726	-4.059	-4.284	-4.271	-4.258	-4.258
Maatwerkdienstverlening jeugd	-3.213	-4.729	-3.915	-3.923	-3.907	-3.650	-3.650
Geëscaleerde zorg volwassenen	-2.374	-2.884	-2.883	-2.964	-2.954	-2.944	-2.944
Geëscaleerde zorg jeugd	-661	-460	-460	-473	-473	-473	-473
Volksgezondheid	-41	-51	-104	-112	-112	-62	-61
Riolering	5	0	0	0	0	0	0
Afval	-639	-559	-560	-613	-612	-612	-611
Milieubeheer	-53	-40	-37	-38	-38	-38	-38
Totaal	**-22.873**	**-25.087**	**-24.407**	**-24.454**	**-24.368**	**-24.047**	**-24.033**

W 5 Malburgen

In het wijkprogramma Malburgen bevinden zich de wijken Malburgen West, Malburgen Oost/Noord, Malburgen Oost/Zuid, waaronder het Duifje en Immerloo. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Ronald Paping

Wat willen we bereiken
Ontmoeten in de wijk
Om mee te kunnen doen in de samenleving en daardoor onder andere eenzaamheid te bestrijden en de onderlinge betrokkenheid in de buurt te vergroten, is het belangrijk om aantrekkelijke en laagdrempelige ontmoetingsplekken in de wijk te hebben. Inzet op dit thema vindt onder meer plaats door het creëren van nieuwe en verbeteren van bestaande (mobiele) ontmoetingsplekken, waaronder:

- Buurtcentrum Prisma: Verder professionaliseren buurtcentrum Prisma. De afgelopen periode is samen met de gebruikers een traject uitgevoerd om tot een nieuw concept te komen. Dit heeft niet tot een gewenst resultaat geleid. Het plan is bijgesteld Het doel om sociaal huis Prisma een buurthuis voor de wijk te laten en te versterken blijft overeind staan maar vraagt een andere procesaanpak.
- Malburgen Oost-Noord: dit betreft een kwetsbaar deel van de wijk waar een grote behoefte leeft onder de bewoners om elkaar laagdrempelig te ontmoeten. MFC de Malburcht voldoet onvoldoende aan de behoefte en bestaande plekken die wel goed gebruikt worden, dreigen te verdwijnen. Onderzocht wordt hoe tegemoet gekomen kan worden aan deze behoefte binnen eigen wijk.
- MFC De Spil: Dit MFC in Malburgen-West is een belangrijk aandachtspunt. Het betreft de enige, doch kwetsbare, ontmoetingsplek in deze wijk.

Fysieke en sociale veiligheid vergroten
De beleving van veiligheid is in sommige delen van Malburgen erg laag. Ter verbetering hiervan worden onder andere de volgende projecten uitgevoerd:

- Inzetten van rolmodellen: rolmodellen sluiten aan bij specifieke doelgroepen waarvoor geldt dat het voor professionals veelal moeilijk en soms zelfs onmogelijk blijkt om contact mee te leggen.
- Winkelcentrum De Drieslag: Traject Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO) is dit jaar gestart en loopt in 2019 door.
- Aandacht voor verwarde personen in samenwerking met sociaal wijkteam.
- Resultaten onderzoek "Betrekken van ouders bij thema polarisatie/radicalisering" implementeren.
- Verkeersveiligheid verbeteren: verkeersveiligheid rondom scholen blijft aandachtspunt, verkeersveiligheid in het algemeen.

Taal - en laaggeletterdheid verbeteren
Malburgen kent relatief veel inwoners die laaggeletterd zijn en/of de Nederlandse taal niet voldoende beheersen. Er wordt ingezet op:
- Taal- en laaggeletterdheid: In 2018 is een wijkgericht uitvoeringsplan Malburgen opgesteld. De uitvoering hiervan vindt in 2019 plaats.

Jeugd
- Voortzetten pilot jeugd Malburgen: Maatwerk leveren aan jongeren die in Malburgen opgroeien. Doelgroep is kwetsbare groep jongeren van > 10-12 jaar. Op basis van deze pilot wordt de maatschappelijke opgave opnieuw geformuleerd. Hier worden geschikte partners bij gezocht middels een voor de gemeente Arnhem nieuwe manier van aanbesteden/subsidiëren.
- Kansrijk opgroeien: Wijkgerichte uitvoering geven aan plan kansrijk opgroeien.

(Arbeids)participatie vergroten
- Vergroten van (arbeids)participatie van inwoners.
- Achter-de-voordeur projecten. Dit zijn projecten gericht op vroegtijdige signalering en aanpak van problematiek dat zich afspeelt achter de voordeur. Onderdeel hierin is activering van bewoners.

Armoede- en schuldenproblematiek
In Malburgen leven veel inwoners die rond moeten komen van het sociaal minimum. Er zijn relatief veel inwoners met schulden. Het is belangrijk te onderzoeken hoe in de toekomst betalingsachterstanden kunnen worden voorkomen. Daarom wordt ingezet op armoede- en schuldenproblematiek onder andere:
- project vroegsignalering schulden;
- plan Kansrijk Opgroeien, gericht op gelijke kansen voor jeugd;
- achter-de-voordeur projecten.

Preventieve gezondheid
Malburgen kent relatief veel inwoners met overgewicht en/of een ongezonde levensstijl dat zich kan uiten in allerlei (fysieke) problemen. Het is belangrijk om bewoners de mogelijkheid te geven in hun directe omgeving (onder begeleiding) te sporten en te bewegen en geholpen te worden bij keuzes met betrekking tot voeding en levensstijl. De volgende projecten op het gebied van preventieve gezondheid worden uitgevoerd:
- Realiseren van een nieuw beweegcentrum door Formupgrade binnen het Olympus kwadrant op het gebied van bewegen, voeding, fysiotherapie, coaching en lifestyle-interventies. Formupgrade wordt zowel financieel als procesmatig ondersteund door het team leefomgeving.
- Beweegtuin en wandelroutes realiseren.
- Olympusgebied: Inrichting openbare ruimte zodanig dat bewoners/gebruikers gestimuleerd worden tot bewegen.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Vergroten gevoel van sociale en fysieke veiligheid	V04
Gelijke kansen voor jeugd in de wijk. Een afgestemd en integraal aanbod.	V05
Inwoners met dreigende financiële problemen komen eerder in beeld en worden ondersteund in de aanpak hiervan	V04
Meer inwoners op basisniveau Nederlandse taal	V03; V05
Goed functionerende ontmoetingsplekken in de wijk	V04; V05
Meer inwoners participeren	V03;

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-35.561	-36.902	-35.644	-36.561	-36.411	-36.042	-36.028
Baten	4.644	4.754	4.793	4.511	4.548	4.573	4.609
Saldo lasten en baten	***-30.917***	***-32.148***	***-30.851***	***-32.050***	***-31.863***	***-31.469***	***-31.418***
Gerealiseerd resultaat	**-30.917**	**-32.148**	**-30.851**	**-32.050**	**-31.863**	**-31.469**	**-31.418**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-71
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-88
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien	-175
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-350
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-21
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-445
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-22
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-4
Bestaand beleid	
- Afloop projecten BGB	-127
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017	274
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	181
- Overige	-29
Totaal lasten	**-917**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-77
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-180
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	37
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-67
Bestaand beleid	
- Overige	5
Totaal baten	**-282**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-1.199**

Uit welke programma's komt het budget

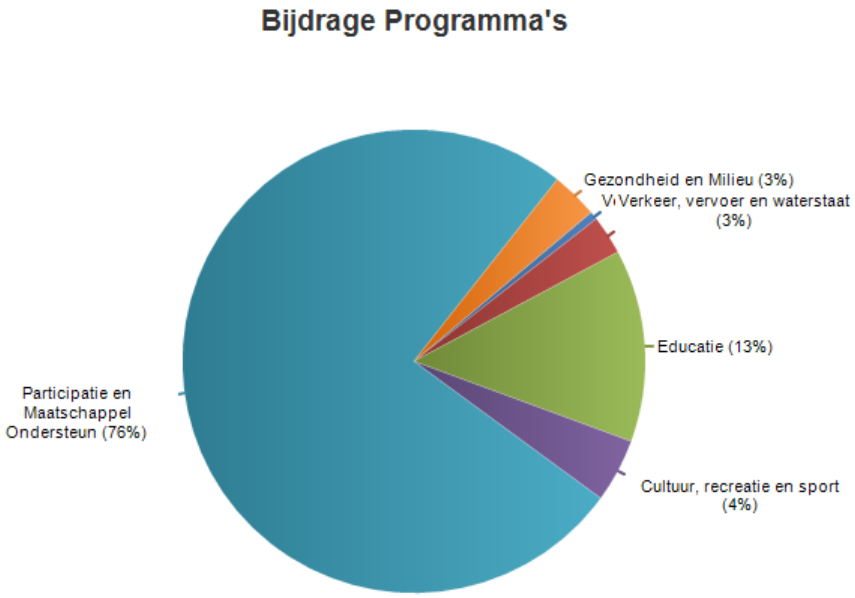

Overzicht lasten per taakveld

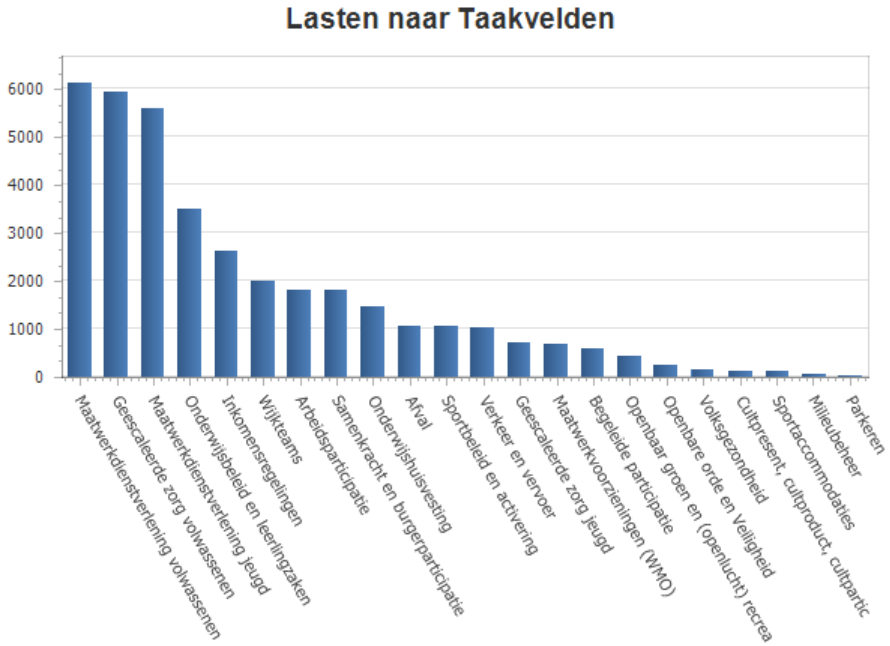

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Overhead	-1	0	0	0	0	0	0
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-218	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-723	-1.065	-859	-993	-990	-987	-984
Parkeren	0	-2	-2	-2	-2	-2	-2
Onderwijshuisvesting	-1.784	-1.400	-1.452	-1.442	-1.437	-1.432	-1.427
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-2.691	-3.137	-3.085	-3.468	-3.442	-3.442	-3.442
Sportbeleid en activering	-1.025	-1.032	-1.033	-1.029	-1.028	-1.028	-1.028
Sportaccommodaties	-89	-121	-90	-90	-89	-89	-89
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-90	-91	-91	-91	-91	-91	-91
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-250	-357	-381	-414	-414	-414	-414
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.391	-1.822	-1.819	-1.770	-1.732	-1.732	-1.732
Wijkteams	-2.138	-85	-1.963	-1.963	-1.963	-1.963	-1.963
Inkomensregelingen	-2.276	-2.923	-2.512	-2.606	-2.606	-2.606	-2.606
Begeleide participatie	-600	-518	-518	-558	-558	-558	-558
Arbeidsparticipatie	-2.930	-3.013	-1.952	-1.779	-1.779	-1.778	-1.778
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-364	-752	-671	-669	-669	-669	-669
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-6.381	-6.468	-5.786	-6.095	-6.079	-6.063	-6.063
Maatwerkdienstverlening jeugd	-4.159	-6.347	-5.646	-5.576	-5.529	-5.212	-5.212
Geëscaleerde zorg volwassenen	-6.507	-5.757	-5.757	-5.917	-5.897	-5.877	-5.877
Geëscaleerde zorg jeugd	-710	-681	-681	-701	-701	-701	-701
Volksgezondheid	-118	-102	-116	-115	-115	-114	-114
Riolering	5	0	0	0	0	0	0
Afval	-1.091	-972	-972	-1.031	-1.025	-1.020	-1.014
Milieubeheer	-75	-43	-41	-41	-41	-41	-41
Totaal	**-35.561**	**-36.902**	**-35.644**	**-36.561**	**-36.411**	**-36.042**	**-36.028**

W 6 Schuytgraaf/Elderveld

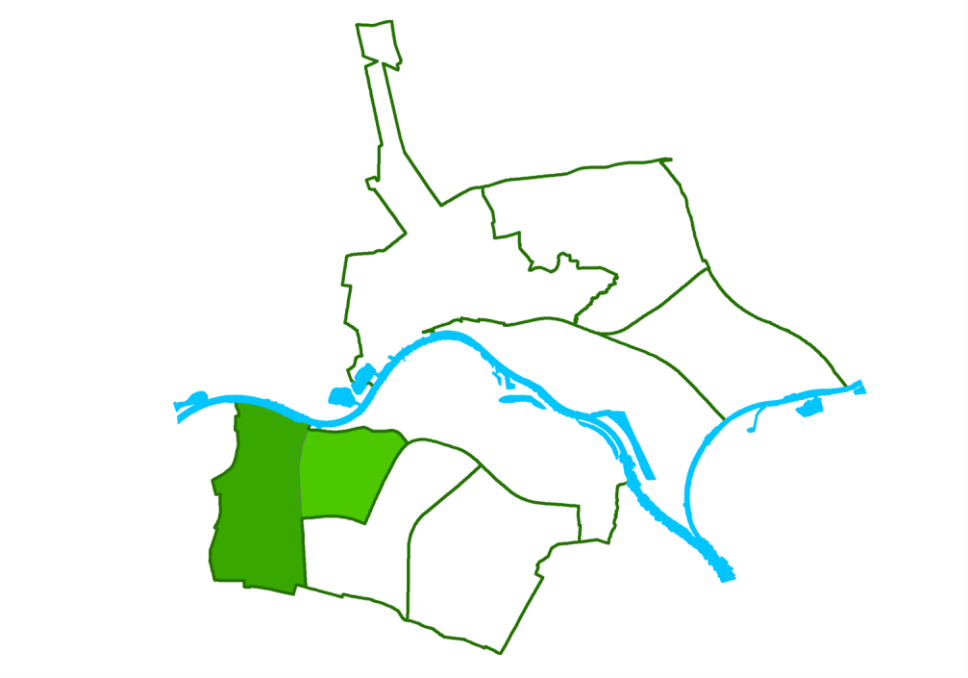

In het wijkprogramma Schuytgraaf/Elderveld bevinden zich de wijken Schuytgraaf en Elderveld. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Ronald Paping

Wat willen we bereiken
Ontmoeten in de wijk
Ter bevordering van de sociale cohesie zijn ontmoetingsfuncties van belang in het gebied. (Vrijwilligers)organisaties in de wijk Schuytgraaf hebben behoefte aan multifunctionele, betaalbare plekken voor diverse doeleinden en doelgroepen. In de wijk Elderveld worden bestaande partijen die moeite hebben om goed samen te werken, tijdelijk extra ondersteund. Ingezet wordt op:
- versterking van de sociale cohesie;
- bewoners, instanties en organisaties weten elkaar beter te vinden.

Veiligheid (openbare ruimte/verkeer)
Op een aantal plekken in het gebied wordt de verkeersveiligheid als slecht ervaren. In overleg met bewoners en samenwerkingspartners worden - wanneer nodig - verkeerskundige aanpassingen ingezet (oversteek singels/ hoofdwegen, winkelcentra en scholen). Tevens aandacht voor openbare ruimte Station Zuid: in samenwerking met bewoners en partners wordt integrale aanpak georganiseerd om veiligheid en leefbaarheid in dit metropole gebied te waarborgen. Specifiek in Elderveld wordt aandacht gevraagd voor woninginbraken en loslopende honden. Ingezet wordt op:
- verbeteren (verkeers)veiligheid en leefbaarheid.

Sociale problematiek
Bij het sociale wijkteam en sociale partners in Schuytgraaf zijn veel nadelige gevolgen van vechtscheidingen en schulden bekend. Bijkomend aandachtspunt zijn de jeugdigen die hierdoor in de problemen komen. Specifiek voor Schuytgraaf wordt gestart met het programma de '3 O's (ontmoeten, opgroeien en opvoeden). Doorontwikkeling van kinderwijk naar jongeren- /ouderenwijk verdient aandacht.
In het gebied wordt preventief ingezet om jongeren te begeleiden. Inzet vindt plaats op:
- problemen rondom echtscheidingen en schulden worden vroegtijdig gesignaleerd;
- (preventieve) voorzieningen voor schuldproblematiek worden beter gevonden door de doelgroep;
- jeugdigen voelen zich gehoord en weten waar ze terecht kunnen.

Aandacht voor senioren

(Preventieve) aanpak op onderwerpen als eenzaamheid, dementie en langer thuis wonen. Samen met bewoners, sociaal wijkteam, SWOA en andere partners wordt de benodigde inzet hierop georganiseerd. Dit speerpunt geldt met name voor de wijk Elderveld. Ingezet wordt op:

- ouderen wonen langer zelfstandig thuis;
- ouderen doen mee.

Verschuiving van het specialistische (individuele) naar het collectieve (algemene) domein

Gezamenlijk zijn het team Leefomgeving en het sociale wijkteam verantwoordelijk voor een zo effectief mogelijke inzet van de beschikbare instrumenten, waarbij het streven is om verschuivingen te realiseren van het gespecialiseerde (individuele) naar het collectieve (algemene) domein. Inzet vindt plaats op:

- de zelfredzame inwoner in de zelfredzame (zelforganiserende) wijk.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Multifunctionele ontmoetingsfuncties	V04
Veilige en prettige openbare ruimte	
Minder problematische schulden en echtscheidingen	V03
Ouderen wonen prettig in hun buurt	V04

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-23.883	-22.151	-21.759	-21.920	-21.841	-21.503	-21.459
Baten	3.595	2.790	2.893	2.700	2.710	2.708	2.717
Saldo lasten en baten	***-20.288***	***-19.361***	***-18.867***	***-19.219***	***-19.132***	***-18.795***	***-18.742***
Gerealiseerd resultaat	**-20.288**	**-19.361**	**-18.867**	**-19.219**	**-19.132**	**-18.795**	**-18.742**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-56
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-28
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-53
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-90
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-12
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-225
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-12
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	73
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	80
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	55
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017	110
- Overige	38
Totaal lasten	**-160**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-25
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-161
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	9
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-19
Bestaand beleid	
- Overige	4
Totaal baten	**-192**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-352**

Uit welke programma's komt het budget

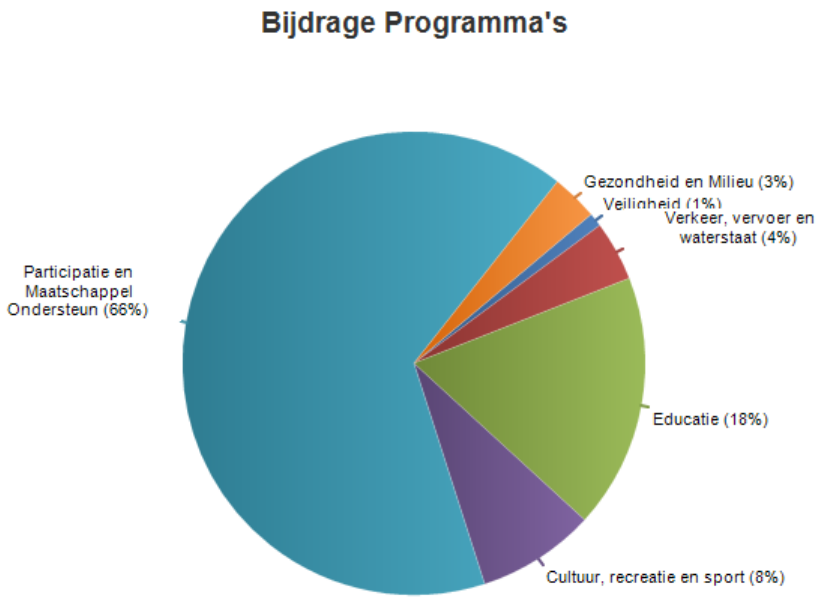

Overzicht lasten per taakveld

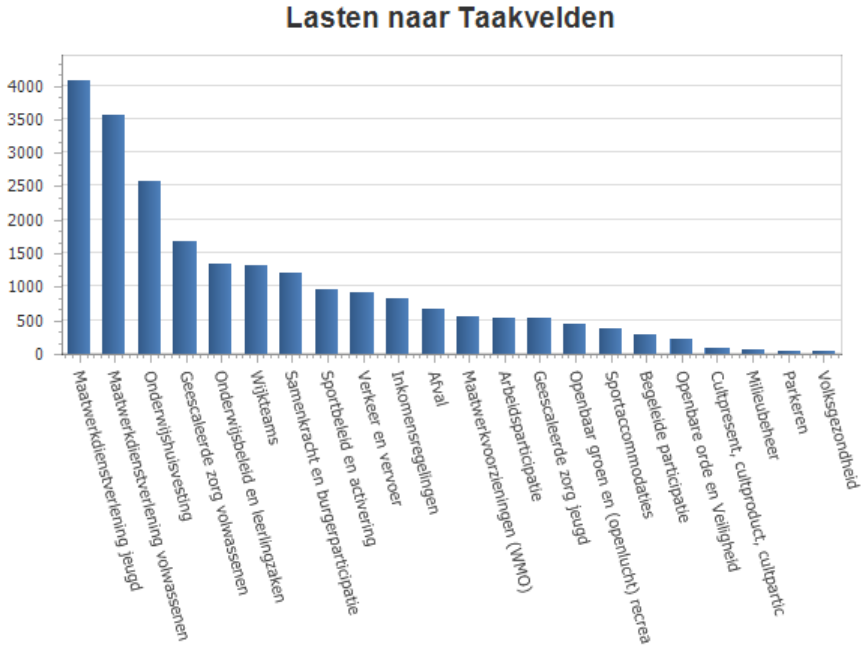

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-219	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-799	-953	-902	-889	-888	-880	-879
Parkeren	-30	-2	-28	-27	-27	-26	-26
Onderwijshuisvesting	-4.267	-2.467	-2.748	-2.564	-2.543	-2.522	-2.482
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-930	-1.246	-1.232	-1.332	-1.325	-1.325	-1.325
Sportbeleid en activering	-958	-954	-955	-950	-949	-949	-949
Sportaccommodaties	-344	-308	-364	-362	-360	-359	-357
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-66	-66	-66	-66	-66	-66	-66
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-154	-373	-357	-431	-430	-430	-430
Samenkracht en burgerparticipatie	-894	-1.223	-1.230	-1.190	-1.168	-1.168	-1.168
Wijkteams	-1.417	-85	-1.308	-1.308	-1.308	-1.308	-1.308
Inkomensregelingen	-820	-905	-781	-817	-817	-817	-817
Begeleide participatie	-348	-259	-259	-278	-278	-278	-278
Arbeidsparticipatie	-824	-861	-554	-508	-508	-508	-508
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-231	-613	-532	-531	-531	-531	-531
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-3.003	-3.984	-3.328	-3.533	-3.522	-3.512	-3.512
Maatwerkdienstverlening jeugd	-5.623	-4.834	-4.095	-4.054	-4.034	-3.743	-3.743
Geëscaleerde zorg volwassenen	-1.637	-1.608	-1.608	-1.653	-1.647	-1.642	-1.642
Geëscaleerde zorg jeugd	-459	-491	-491	-506	-506	-506	-506
Volksgezondheid	-20	-13	-17	-17	-17	-17	-17
Riolering	9	0	0	0	0	0	0
Afval	-791	-645	-645	-652	-652	-652	-652
Milieubeheer	-104	-42	-41	-40	-40	-40	-40
Totaal	**-23.883**	**-22.151**	**-21.759**	**-21.920**	**-21.841**	**-21.503**	**-21.459**

W 7 De Laar/Elden

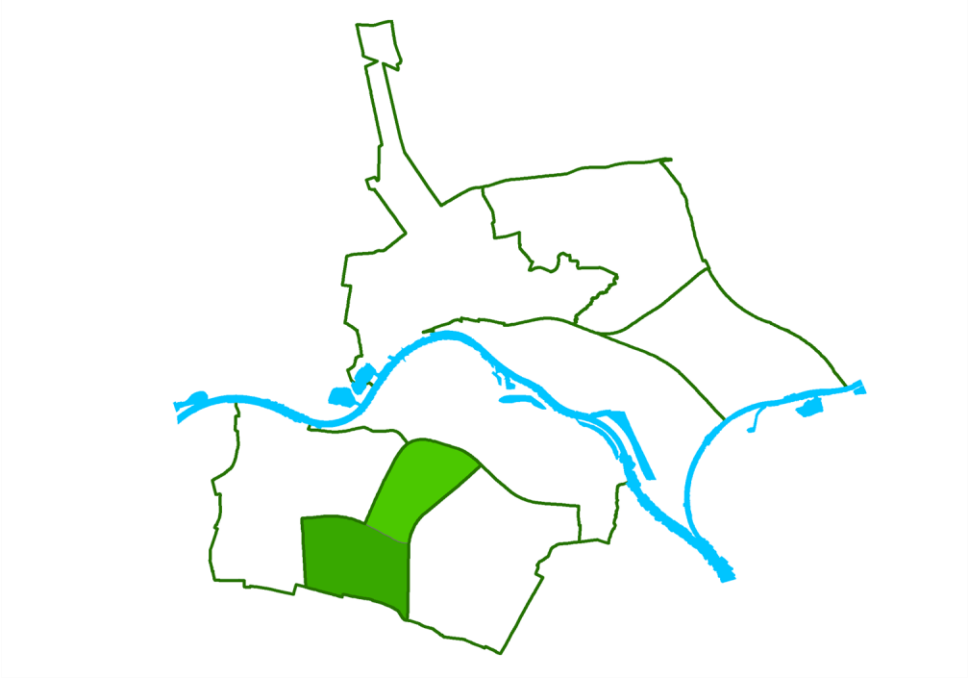

In het wijkprogramma De Laar/Elden bevinden zich de wijken De Laar en Elden. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Roeland van der Zee

Wat willen we bereiken
Bewonersparticipatie
Het doel is om de betrokkenheid van bewoners te versterken door nieuwe vormen van bewonersparticipatie uit te proberen (experimenten). Dit is belangrijk voor het gebied om goede beslissingen te nemen over de aandachtspunten. Er wordt ingezet op:
- verdergaande samenwerking met bewoners.

Meedoen/ arbeidsparticipatie
Het aandeel mensen in de Laar dat afhankelijk is van een bijstandsuitkering is de laatste jaren naar verhouding sterk gestegen. Meedoen in de nabije omgeving is een stimulans voor mensen om zich te ontwikkelen. Werk en Inkomen, het Sociaal Wijkteam en het team Leefomgeving werken hierop samen. Er wordt ingezet op:
- meer bewoners doen mee in de maatschappij.

Openbare ruimte
Ontmoetingsplekken, groen, spelen, afval, verlichting, veilige wegen etcetera zijn belangrijke items in het gebied. Bewonersprojecten in dit kader worden ondersteund. Er wordt ingezet op:
- bewoners voelen zich betrokken bij hun leefomgeving.

Zorg voor elkaar
Gezamenlijk zijn het team Leefomgeving en het sociale wijkteam verantwoordelijk voor een zo effectief mogelijke inzet van de beschikbare instrumenten, waarbij het streven is om verschuivingen te realiseren van het gespecialiseerde (individuele) naar het collectieve (algemene) domein.

(Preventieve) aanpak op onderwerpen als eenzaamheid, dementie en langer thuis wonen. Samen met bewoners, sociaal wijkteam, Stichting welzijn ouderen Arnhem (SWOA) en andere partners wordt de benodigde (preventieve) inzet georganiseerd.
Op armoede en daarmee samenhangende jeugdproblematiek wordt samen met wijkpartners ingezet. Met als doel dat armoede geen reden meer is om niet mee te kunnen doen in de maatschappij. Hierbij wordt aangesloten bij het programma Kansrijk Opgroeien. Er wordt ingezet op:
- vergroten van de zelfredzaamheid;
- ouderen doen mee;
- minder gezinnen leven in armoede;
- meer activiteiten in de directe leefomgeving.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Bewonersparticipatie bevorderen	V05
Bewoners doen mee	V03; V05
Prettige openbare ruimte	
Zorg voor elkaar, eenzaamheid, dementie en langer thuis wonen	V04; V05

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-16.302	-18.055	-17.062	-17.461	-17.411	-17.107	-17.105
Baten	1.916	1.812	1.769	1.563	1.573	1.572	1.582
Saldo lasten en baten	***-14.387***	***-16.244***	***-15.293***	***-15.898***	***-15.838***	***-15.536***	***-15.524***
Gerealiseerd resultaat	**-14.387**	**-16.244**	**-15.293**	**-15.898**	**-15.838**	**-15.536**	**-15.524**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-38
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen CA-1.7)	-28
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-53
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-90
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-10
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-202
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-10
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-4
Bestaand beleid	
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017	115
- Overige	-39
Totaal lasten	**-399**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sciale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-25
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-158
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	10
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-19
Bestaand beleid	
- Overige	-15
Totaal baten	**-207**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-606**

Uit welke programma's komt het budget

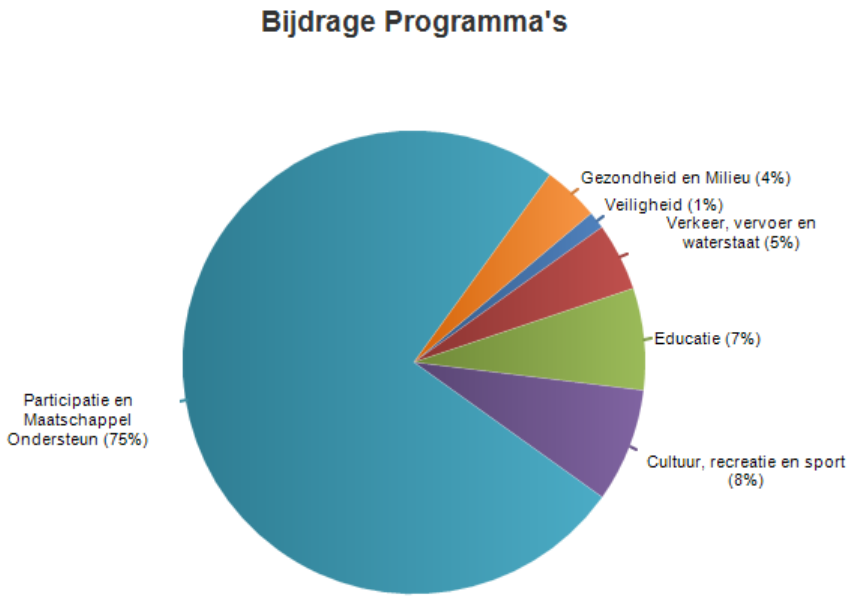

Overzicht lasten per taakveld

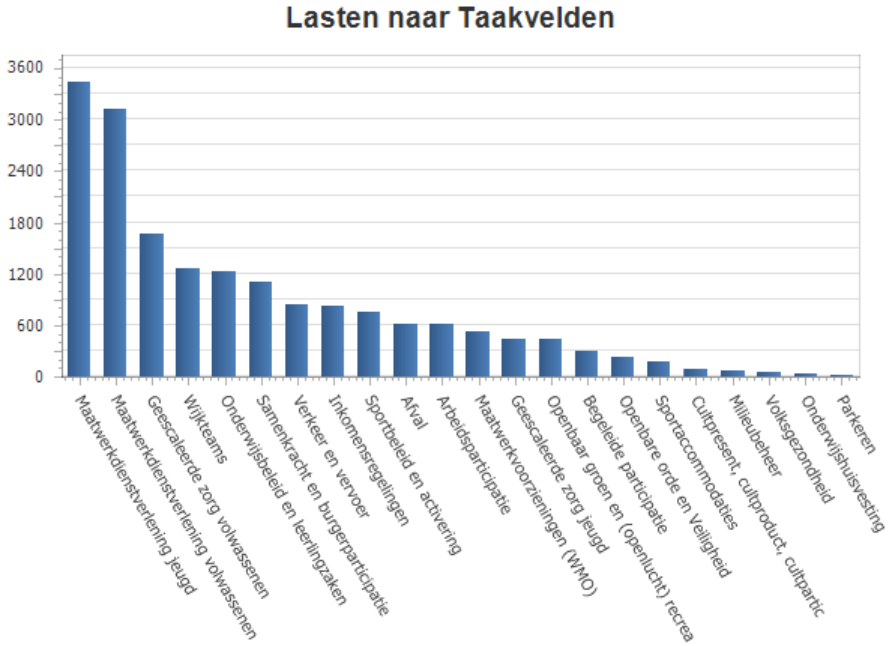

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-219	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-499	-921	-772	-827	-826	-825	-824
Parkeren	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Onderwijshuisvesting	0	-43	-20	-20	-20	-20	-20
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-898	-1.140	-1.120	-1.221	-1.214	-1.214	-1.214
Sportbeleid en activering	-757	-750	-751	-742	-729	-729	-729
Sportaccommodaties	-275	-187	-161	-165	-164	-164	-164
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-65	-65	-65	-65	-65	-65	-65
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-504	-354	-371	-415	-415	-415	-415
Samenkracht en burgerparticipatie	-794	-1.130	-1.118	-1.085	-1.068	-1.068	-1.068
Wijkteams	-1.351	-85	-1.246	-1.246	-1.246	-1.246	-1.246
Inkomensregelingen	-717	-897	-769	-805	-805	-805	-805
Begeleide participatie	-406	-268	-268	-288	-288	-288	-288
Arbeidsparticipatie	-960	-1.004	-647	-593	-593	-593	-593
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-214	-591	-510	-509	-509	-509	-509
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-2.946	-3.568	-2.924	-3.103	-3.093	-3.082	-3.082
Maatwerkdienstverlening jeugd	-3.596	-4.199	-3.458	-3.417	-3.409	-3.130	-3.130
Geëscaleerde zorg volwassenen	-1.138	-1.608	-1.608	-1.652	-1.646	-1.641	-1.641
Geëscaleerde zorg jeugd	-282	-404	-404	-416	-416	-416	-416
Volksgezondheid	-70	-27	-29	-29	-29	-29	-29
Riolering	9	0	0	0	0	0	0
Afval	-617	-551	-552	-604	-603	-596	-595
Milieubeheer	-47	-42	-48	-48	-48	-48	-48
Totaal	**-16.302**	**-18.055**	**-17.062**	**-17.461**	**-17.411**	**-17.107**	**-17.105**

W 8 Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg

In het wijkprogramma RKV bevinden zich de wijken Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg/Holthuizen. Een beknopte beschrijving van de wijkkenmerken per wijk zijn in Staat van de stad opgenomen.

Wijkwethouder
Martien Louwers

Wat willen we bereiken
Bewegen en ontmoeten in de wijk
Aantrekkelijke en makkelijk te gebruiken beweeg- en ontmoetingsplekken voor alle bewoners. Ingezet wordt op:
- regelmatig gebruik van beweeg- en ontmoetingsplekken;
- toename van het aantal geschikte beweeg- en ontmoetingsplekken.

Duurzaamheid
In het gebied Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg is er veel aandacht voor duurzaamheid. Er wordt ingezet op het verminderen van hittestress (onder andere door vergroening). Daarnaast wordt er voorlichting gegeven over (kostenbesparende) duurzame maatregelen. Ingezet wordt op:
- voorlichting op maat (lijn 2030);
- ondersteunen van wijkinitiatieven;
- herinrichting gebieden in samenwerking met externe partijen.

Participatie
Stimuleren en initiëren van projecten in de wijk, in nauwe samenwerking met bewoners en partners in de wijk, met als doel dat meer bewoners kunnen meedoen en hun sociaal netwerk kunnen vergroten. Ingezet wordt op:
- stijging van het aantal bewonersinitiatieven;
- meer werkgelegenheid in de wijk;
- activering door sport;
- meer vrijwilligers.

.
Veiligheid
Veiligheid is onderwerp dat zowel fysiek als sociaal speelt. Voorlichting van bewoners en aanpassingen in de openbare ruimte vergroten de veiligheid en versterken het gevoel van veiligheid. Met signalen van het sociaal wijkteam worden voorliggende voorzieningen gerealiseerd. Ingezet wordt op:
- hogere score op het gevoel van veiligheid;
- verhoging bewustzijn van de eigen rol met betrekking tot veiligheid;
- afname van het aantal onveilige plekken (infrastructuur en enge plekken).

Voor meer achtergrondinformatie van het wijkprogramma wordt verwezen naar de bijlage van de Perspectiefnota 2018-2021 Voortgang 'Van Wijken weten'.

Bovenstaande is verder uitgewerkt in het wijkactieprogramma van deze wijk.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Bewegen en ontmoeten in de wijk stimuleren	V03; V05
Duurzame wijk stimuleren	V02
Meer inwoners participeren	V03; V04; V05
Veiligheid in de wijk vergroten	V05

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-25.497	-27.550	-26.801	-27.454	-27.358	-27.012	-27.005
Baten	2.069	1.927	2.372	2.100	2.107	2.097	2.104
Saldo lasten en baten	***-23.427***	***-25.623***	***-24.428***	***-25.355***	***-25.251***	***-24.915***	***-24.901***
Gerealiseerd resultaat	**-23.427**	**-25.623**	**-24.428**	**-25.355**	**-25.251**	**-24.915**	**-24.901**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Maatwerkvervoer (CA-fb)	-47
- Schulden signaleren en voorkomen (CA-1.5)	-31
- Armoedebudget op peil brengen (CA-1.7)	-44
- Bezuiniging kwijtschelding afvalstoffenheffing terugdraaien (CA-1.9)	-84
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering armoedebestrijding kinderen	-9
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	-70
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel DRAN	-14
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel zorg in natura	-376
- MJPB 2019-2022 nominale indexatie deel PGB	-20
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-25
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	-19
- Correctie afvalstoffenheffing als gevolg van uitstel invoering Diftar	86
- Overige	-1
Totaal lasten	**-654**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Sociale Bank Gelderland Centraal (CA-fb)	-39
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Abonnementstarief WMO	-211
- MJPB 2019-2022 geactualiseerd onderwijsachterstandenbeleid	7
- MJPB 2019-2022 overgang RBL naar MGR	-15
Bestaand beleid	
- Overige	-15
Totaal baten	**-273**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-927**

Uit welke programma's komt het budget

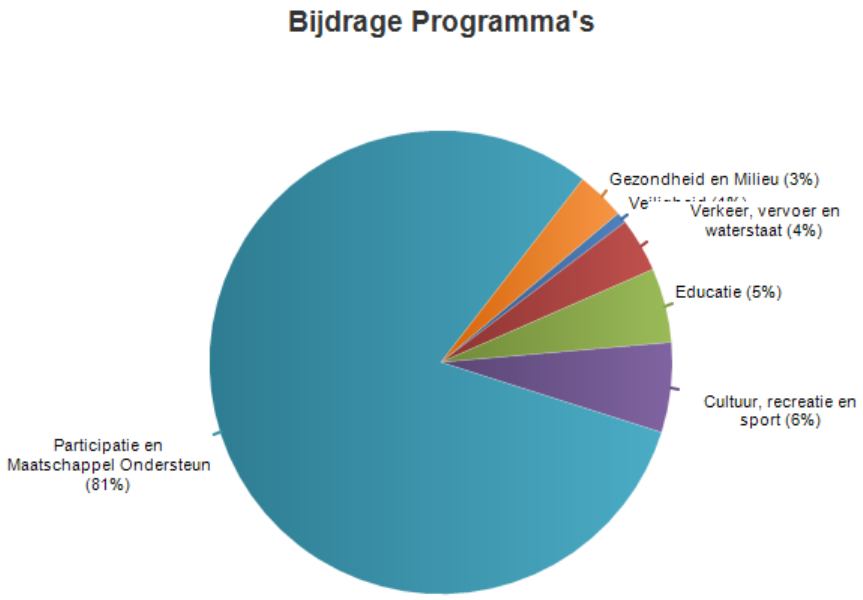

Overzicht lasten per taakveld

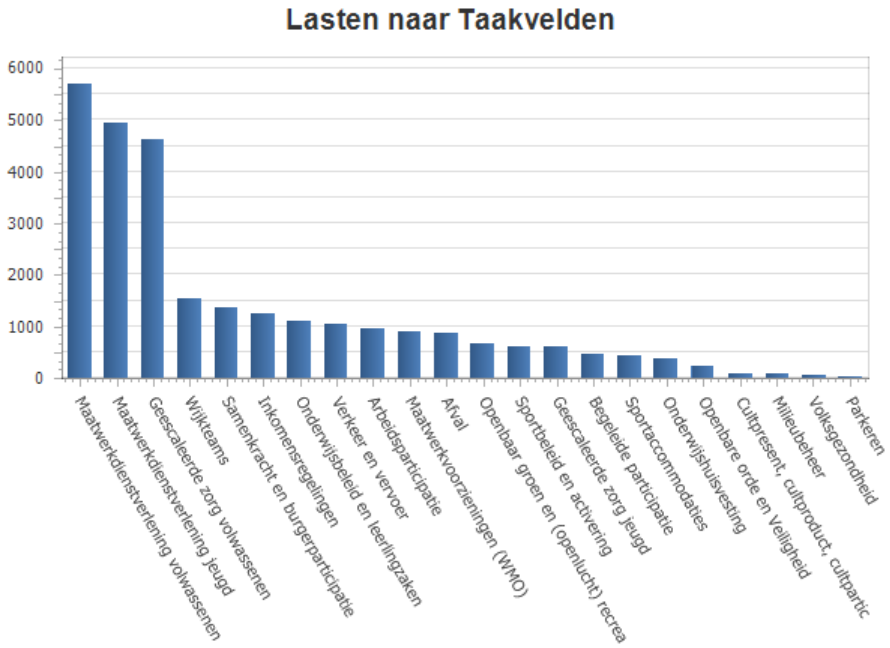

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Crisisbeheersing en Brandweer	-6	0	0	0	0	0	0
Openbare orde en Veiligheid	-174	-218	-218	-210	-222	-222	-222
Verkeer en vervoer	-837	-1.101	-927	-1.026	-1.025	-1.019	-1.017
Parkeren	-6	-7	-7	-10	-9	-9	-9
Onderwijshuisvesting	0	-60	-341	-360	-356	-352	-352
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-758	-1.006	-981	-1.069	-1.064	-1.064	-1.064
Sportbeleid en activering	-611	-592	-592	-589	-588	-588	-588
Sportaccommodaties	-570	-444	-416	-413	-409	-406	-402
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-71	-71	-71	-71	-71	-71	-71
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-456	-590	-711	-646	-646	-646	-646
Samenkracht en burgerparticipatie	-1.437	-1.405	-1.522	-1.353	-1.323	-1.323	-1.323
Wijkteams	-1.638	-85	-1.507	-1.507	-1.507	-1.507	-1.507
Inkomensregelingen	-1.030	-1.385	-1.184	-1.236	-1.236	-1.236	-1.236
Begeleide participatie	-534	-406	-406	-438	-438	-438	-438
Arbeidsparticipatie	-1.535	-1.578	-969	-932	-932	-931	-931
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-571	-970	-883	-887	-887	-887	-887
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-5.063	-6.071	-5.488	-5.670	-5.655	-5.640	-5.640
Maatwerkdienstverlening jeugd	-4.456	-5.687	-4.663	-4.919	-4.888	-4.587	-4.587
Geëscaleerde zorg volwassenen	-4.429	-4.481	-4.478	-4.605	-4.589	-4.574	-4.574
Geëscaleerde zorg jeugd	-408	-566	-566	-583	-583	-583	-583
Volksgezondheid	-29	-24	-34	-34	-34	-34	-34
Riolering	5	0	0	0	0	0	0
Afval	-774	-765	-765	-836	-835	-834	-833
Milieubeheer	-104	-36	-70	-59	-59	-59	-59
Ruimtelijke Ordening	-5	0	0	0	0	0	0
Totaal	**-25.497**	**-27.550**	**-26.801**	**-27.454**	**-27.358**	**-27.012**	**-27.005**

PROGRAMMA'S STAD (R)

De diverse taken waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en die op stedelijk niveau plaatsvinden, zijn opgenomen in 10 reguliere programma's:

R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverlening

R1 Veiligheid

R2 Verkeer, vervoer en waterstaat

R3 Economie

R4 Educatie

R5 Cultuur, recreatie en sport

R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning

R7 Gezondheid en milieu

R8 Wonen en ruimte

R9 Financiën en bedrijfsvoering

Verdeling lasten naar programma's

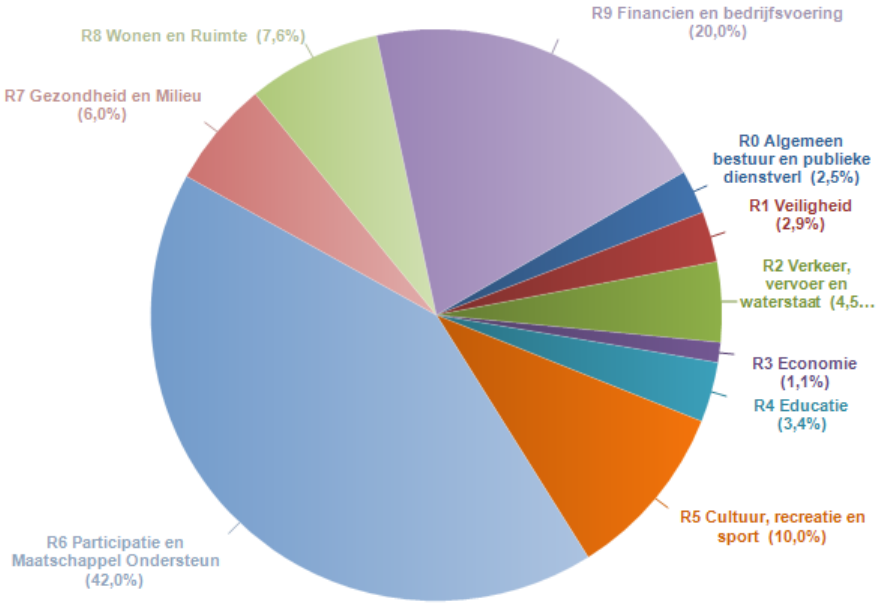

Begroting Stad lasten verdeeld naar Taakvelden

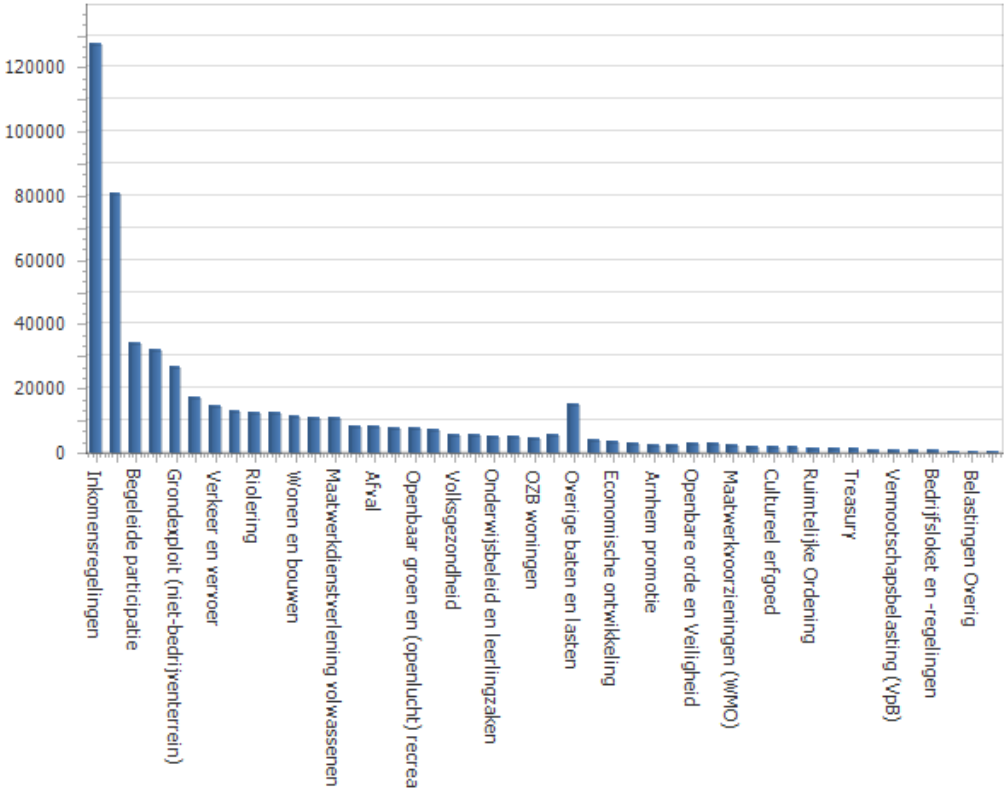

Lasten en baten 2019 per programma

Bedragen x € 1000

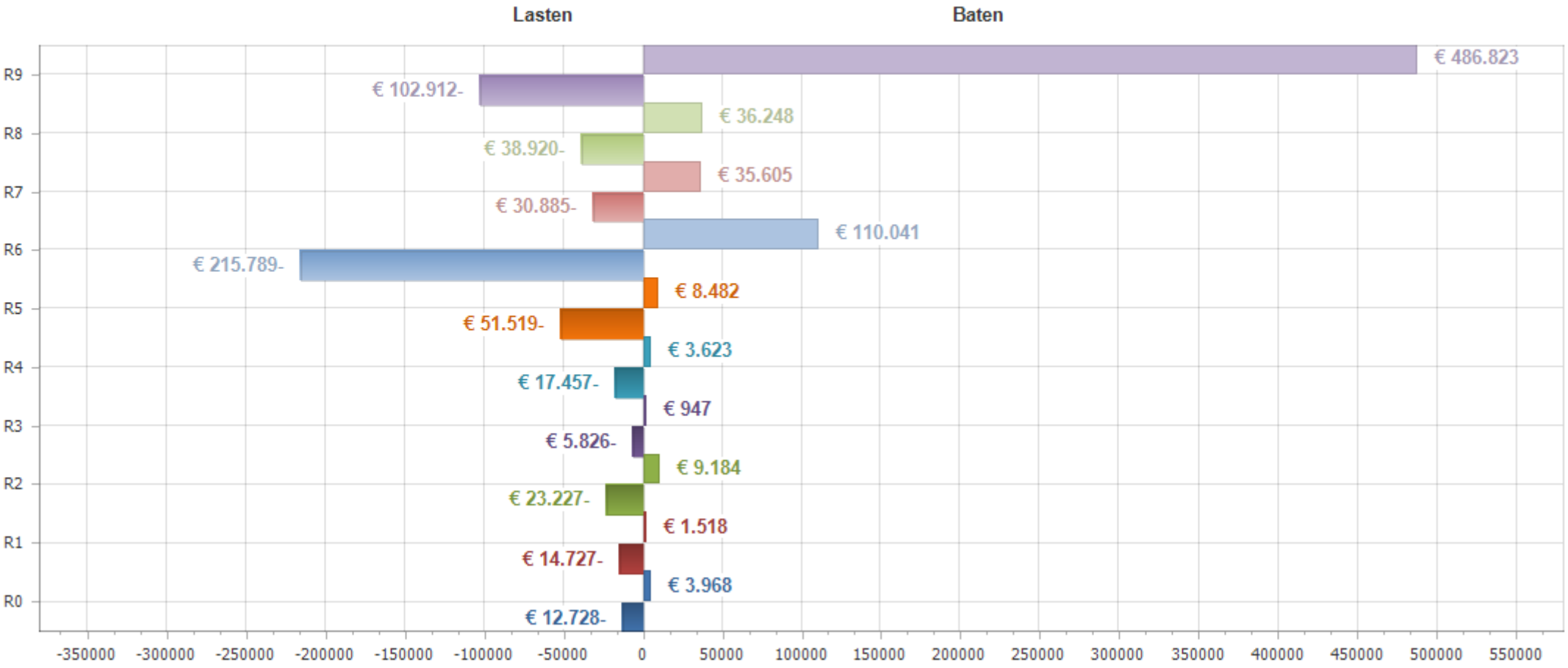

R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverlening

Arnhem wil een faciliterende netwerkgemeente zijn die openstaat voor maatschappelijke initiatieven in het publieke domein zowel vanuit de stad als vanuit de wijken. De raad en het college zijn gericht op een transparant, democratisch bestuur met de focus op de nieuwe koers voor meer wijksturing. Daarnaast werkt Arnhem samen in bestuurlijke organen in regionaal, landelijk en Europees verband. Arnhemmers kunnen rekenen op een laagdrempelige en betrouwbare publieke dienstverlening die steeds meer gericht is op digitale dienstverlening. Bij klantcontacten ligt de focus op een klantvriendelijke benadering.

Wat willen we bereiken

Raad

Arnhem speelt in op nieuwe ontwikkelingen in de samenleving, als netwerkgemeente die betrokkenheid van inwoners bij maatschappelijke opgaven en initiatieven vanuit de stad of de wijken in het publieke domein omarmt. Met de ingezette wijksturing heeft de raad een ferme stap gezet op weg naar een andere verhouding tussen raad, wijken en inwoners. Meebewegen met deze ontwikkeling is een belangrijke ambitie van de nieuwe raad. Om deze goed te kunnen vormgeven, versterkt de raad zijn kaderstellende rol. Mede door in te zetten op een begroting die SMART vorm gegeven is. Hierbij moet helder worden hoe de aanpak en financiële middelen welk doel beogen. De raad streeft naar een positieve, constructieve samenwerking tussen de raadsfracties onderling en tussen raad en college.

Rekenkamer

De rekenkamer beoogt de gemeenteraad te ondersteunen bij zijn controlerende taak door elk jaar enkele grotere en kleinere onderzoeken uit te voeren op basis van de vragen vanuit de raad en de politieke actualiteit.

Griffie

De griffie spant zich in voor verdere verbetering van de uitoefening van haar kerntaken om de gemeenteraad te ondersteunen in zijn kaderstellende, controlerende en volksvertegenwoordigende taken en verantwoordelijkheden.

College van burgemeester en wethouders

In juni 2018 is het college van burgemeester en wethouders gestart. Er is een Coalitieakkoord 2018-2021 opgesteld. De afspraken uit dit Coalitieakkoord zijn in deze MJPB 2019-2021 verwerkt. De ambitie is om de komende jaren te komen tot een andere opzet van de begroting, Arnhemmers kunnen hierdoor beter worden geïnformeerd. Het college vindt het belangrijk om een goede relatie met de raad te hebben. Het gezamenlijk verder verbeteren van de begroting is hier een voorbeeld van.

Regionale en andere bovenlokale lichamen

Arnhem streeft waar nodig en nuttig naar intensieve samenwerking in de regio. Arnhem draagt tevens bij aan versterking van de economische vitaliteit binnen het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen.

Publieke dienstverlening

Arnhem blijft zich actief inzetten voor verbetering van de (digitale) dienstverlening aan haar inwoners en ondernemers.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Bestuurlijk stelsel afstemmen op wijksturing	
Verdere digitalisering publieke dienstverlening	
Positionering van Arnhem in de regionale, landelijke en grensoverschrijdende netwerken	V01
Toegankelijke publieke dienstverlening	
Toegankelijk bestuur	

Wat gaan we doen

Raad

In 2019 zet de raad het traject dat zal leiden tot een verbetering van de bestuurscultuur voort. Als hoogste orgaan neemt de raad de ruimte om richting te geven aan een effectief, representatief en legitiem politiek-bestuurlijk klimaat. Daarbij geeft de raad ruimte aan de burgemeester en aan het college van burgemeester en wethouders om hun rol als voorzitter en als dagelijks bestuur van de gemeente ten volle te bekleden. Omgangsvormen worden daarbij gezamenlijk bepaald en collectief bewaakt.

De raad zal in 2019 bijzondere aandacht besteden aan de versterking van zijn kaderstellende rol. Dat zal onder meer tot uitdrukking komen tijdens de bespreking van de perspectiefnota in het voorjaar waarbij de raad in de beginfase van de beleidsvorming zijn prioriteiten zal stellen en tijdens een verantwoordingsdebat naar aanleiding van de tweede tussenrapportage in de tweede helft van het jaar.
De raad neemt zich voor zijn informatiepositie op diverse wijzen te versterken en streeft naar een gezamenlijk programma van raad en college om de relaties binnen de raad en tussen raad en college verder te versterken. Bijzondere aandacht zal de raad besteden aan het thema integriteit.

Rekenkamer
Voor 2019 staat onderzoek op het programma naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van onder meer de jeugdzorg, verbonden partijen en Van Wijken Weten.

Griffie
De focus van de griffie is gericht:
- op het voortdurend verbeteren van de kerntaken van de griffie, zoals het adviseren van de gemeenteraad en het organiseren van de Politieke Avond;
- op het faciliteren van de raad in de zoektocht naar zijn rol in het veranderende beeld van de lokale democratie. Zij reikt de raad hulpmiddelen aan, waarmee hij ontwikkelingen tot zich kan nemen, zich er toe kan verhouden, standpunten kan vormen en dit tot uitdrukking kan brengen in acties.

College van burgemeester en wethouders
Het college hecht veel waarde aan de samenwerking met burgers, raad en organisaties. Hierbij is het uitgangspunt om vroegtijdig met de raad, bewoners en verschillende partijen in gesprek te gaan. Concrete afspraken zijn hierbij dat de betrokkenheid van bewoners en organisaties bij plannen in de wijk en in de stad wordt vergroot en dat de referendumverordening niet wordt aangepast

Regionale en andere bovenlokale lichamen
Met het Gemeenschappelijk Orgaan (GO) regio Arnhem- Nijmegen City Region als samenwerkingsvorm werkt Arnhem samen met 17 regiogemeenten op de terreinen wonen, mobiliteit, economie en duurzaamheid door aan opgaven die de gemeentegrenzen overschrijden. Onder meer wordt samengewerkt aan duurzaam openbaar vervoer, het verbeteren van verbindingen en bereikbaarheid, energietransitie, het bouwen aan een circulaire economie, het regionaal programma werklocaties en aan afstemming en planning op het gebied van woningbouw.

Door actieve deelname in verschillende werkgroepen en commissies in de G40 en VNG (Vereniging Nederlandse gemeenten) willen Arnhemse bestuurders bijdragen aan kennisontwikkeling en diverse lobbytrajecten. Arnhem werkt in netwerken van steden (Arnhem-Nijmegen, Gelrestad, G40) samen waar nodig en nuttig is, bijvoorbeeld op het gebied van beleidsafstemming, projecten, lobby richting het Rijk en kennisdeling.

In de context van de Euregio Rijn-Waal werkt Arnhem via de Euregioraad samen aan gezamenlijke projecten, subsidietrajecten en kennisdeling. Eveneens werkt Arnhem aan het versterken van de relatie met de grote steden in Nord Rhein Westfalen (NRW) . Met het Memorandum of Understanding uit 2017 als basis treffen de burgemeesters elkaar jaarlijks en wordt invulling gegeven aan kennisdeling en samenwerkingsprojecten op de thema's economie, mobiliteit, duurzaamheid en inclusie. Verder ontwikkelen van deze samenwerking draagt bij aan versterking van de internationale positie van Arnhem en de regio.

Publieke dienstverlening
Informatie is online beschikbaar en waar wettelijk mogelijk kunnen producten digitaal worden aangevraagd. De afhandeling van deze aanvragen wordt steeds verder geautomatiseerd. Informatieveiligheid heeft daarbij bijzondere aandacht. Arnhem neemt deel aan de landelijke pilot 'digitale aanvraag rijbewijs'.
Voor minder digitaal vaardige inwoners wordt met partners in de stad ondersteuning georganiseerd of worden alternatieve kanalen aangeboden.
Verder wordt de samenwerking met in- en externe partners geïntensiveerd, in een streven naar een meer integrale aanpak van kwetsbare inwoners, maar ook van fraude.
Tevens wordt blijvend geïnvesteerd in de kwaliteit van dienstverlening met deskundige medewerkers en een gastvrije omgeving. Het streven is, behalve te voldoen aan de kwaliteitsnormen van het rijk, ook de klantwaardering tenminste op peil te houden.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-11.482	-11.692	-12.262	-12.728	-12.324	-11.910	-11.910
Baten	5.051	3.684	4.024	3.968	3.959	3.961	3.965
Saldo lasten en baten	***-6.431***	***-8.007***	***-8.238***	***-8.760***	***-8.364***	***-7.949***	***-7.945***
Toevoeging aan reserve	-16	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	28	21	21	21	21	21	21
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***12***	***21***	***21***	***21***	***21***	***21***	***21***
Gerealiseerd resultaat	**-6.419**	**-7.986**	**-8.217**	**-8.739**	**-8.343**	**-7.928**	**-7.924**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 *(t/m Raad 3 juli 2018)*	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Nominale indexatie budgetten presentiegelden Rekenkamer	-2
- Uitbreiding formatie w ethouders met 0,4 fte tov vorige coalitieperiode	-60
- Volumeontw ikkeling: door stijging aantal inw oners verhoging contributie VNG	-22
- Secretarisfunctie gemeenschappelijk orgaan Arnhem-Nijmegen	-60
- Inzet op diverse regionale uitvoeringsprogramma's	-236
- Algemene Uitkering,Extra middelen BasisRegistratie Personen (BRP) voor uitvoering beleid	-300
- Ontw ikkeling kapitaallasten MIP	-12
Bestaand beleid	
- Incidenteel: budget verkiezingen (Rb 13-11-2017, MJPB 2018-2021)	85
- Verlaging budget VNG (Rb 13-11-2017, MJPB 2018-2021)	249
- Overig bestaand beleid	-108
Totaal lasten	**-466**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Daling opbrengst leges paspoorten doordat geldigheid paspoort van 5 naar 10 jaar gaat (CA-fb)	-56
Bestaand beleid	
-	0
Totaal baten	**-56**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-522**

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
-	0
Totaal toevoegingen	**0**
Onttrekkingen	
- AR: uitgaven verkiezingen (Rb 13-11-2017, MJPB 2018-2021)	21
Totaal onttrekkingen	**21**
Totaal mutaties reserves	**21**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

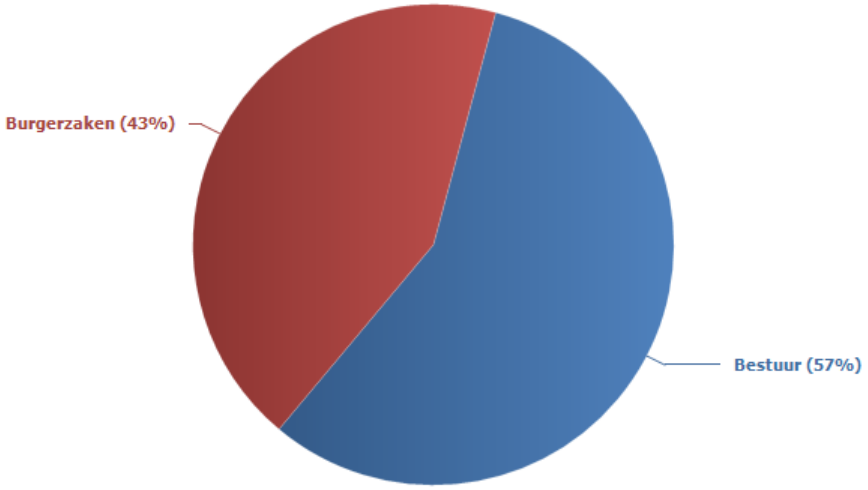

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Bestuur	-5.907	-6.850	-7.005	-7.245	-6.859	-6.486	-6.486
Burgerzaken	-5.575	-4.842	-5.258	-5.483	-5.464	-5.425	-5.424
Totaal	**-11.482**	**-11.692**	**-12.262**	**-12.728**	**-12.324**	**-11.910**	**-11.910**

Partner(s)

Verbonden partijen

GO Arnhem Nijmegen City Region
Euregio RijnWaal

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Niet van toepassing

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Niet van toepassing

Actuele beleidskaders

- Coalitieakkoord 2018-2022:
- Evaluatie van de Rekenkamer Arnhem 2015;
- Koersnota Van wijken weten (2016);
- nota Arnhem,stad op de kaart in internationaal perspectief/Beleidskader voor internationaal beleid tot 2020;
- MIRT Agenda stedelijk netwerk Arnhem Nijmegen.

Portefeuillehouders

Naam

Ahmed Marcouch
Martien Louwers
Jan van Dellen

R1 Veiligheid

Leven in een veilige omgeving is voor iedereen belangrijk. Gemeentelijk veiligheidsbeleid is een belangrijke schakel in de verbetering van de leefbaarheid en veiligheid in Arnhem. De gemeente heeft een regierol op het terrein van de brede veiligheid: veilig ondernemen, veiligheid in de wijk, veilig uitgaan, veiligheid op straat en veilig in huis. In nauwe samenwerking met de diverse partners in veiligheid werkt de gemeente aan integrale veiligheid en aan een positievere veiligheidsbeleving van haar inwoners en bezoekers van de stad.

Wat willen we bereiken

Crisisbeheersing en brandweer

Voorkomen is beter dan genezen. Arnhem wil natuurlijk calamiteiten en crisis voorkomen. Om dit te bereiken is het belangrijk dat bij alle activiteiten en ontwikkelingen veiligheid een logisch onderdeel is van plannen en dat veiligheid een plek heeft bij realisatie of uitvoering van deze plannen.

Ondanks alle preventieve inspanningen kan toch een calamiteit of crisis ontstaan. Een goed georganiseerde crisisorganisatie bestrijdt de calamiteiten en crisis, en beperkt de risico's en schade voor mens en milieu zo veel mogelijk.

Veiligheid

Arnhem kent op het gebied van veiligheid uitdagingen. Het streven is om Arnhem veiliger te maken. Hierbij wordt extra aandacht gegeven voor het vergroten van (het gevoel van) veiligheid. Daarvoor zijn extra middelen beschikbaar.

De aanpak zal zich speciaal richten op de bestrijding en vermindering van ondermijning, woonoverlast, jeugdcriminaliteit, huiselijk geweld, discriminatie en mensen met verward gedrag en high impact crimes. Daarnaast wordt de aanpak van mensenhandel voortgezet en houdt ook de bestrijding van radicalisering de aandacht.

Bij de uitwerking en invulling van de verschillende uitvoeringsplannen is de input en betrokkenheid van de wijken belangrijk. Daarnaast zal het netwerk van partners die belangrijke bijdragen kunnen leveren aan het realiseren van resultaten verder worden uitgebreid. Bijvoorbeeld de partners in het sociaal domein om door de begeleiding van verwarde personen invulling te geven aan een sluitende aanpak.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Bestrijden van uitsluiting en intolerantie	V05
Realisatie uitvoeringsplan Radicalisering	
Realisatie uitvoeringsplan Mensenhandel	
Aanpassing/herijking Arnhems prostitutiebeleid	
Veilig in stad en wijken	
Basisveiligheid op orde	
Bestrijding van radicalisering	
Bestrijding van mensenhandel	

Wat gaan we doen

Crisisbeheersing en brandweer

Na een aantal jaren van reorganiseren, schaven en bijstellen is, binnen het verband van de Veiligheidsregio Midden Gelderland, de crisisorganisatie ingericht en ingewerkt. Deze (regio)organisatie staat, maar nieuwe situaties of gebeurtenissen blijven altijd vragen om evaluatie, aanpassingen en verbeteringen.

De komende jaren zal er aandacht zijn voor preventie en verbetering van brandveiligheid (voorkomen, beperken en bestrijden van brand). Door voorlichting en controles vanuit de brandweer in samenwerking met de gemeente.

Openbare orde en veiligheid

De signalen over ondermijning zijn toegenomen. Dit leidt tot zorg. De ambitie is om te komen tot een nog effectievere aanpak door het oprichten van een zogenaamd ondermijningsteam voor Gelderland Midden, waaraan Arnhem een bijdrage levert. Dit plan vraagt om een goede afstemming met onder andere het RIEC (Regionaal Informatie en Expertise Centra), het openbaar ministerie en de politie.

De teams leefomgeving participeren in preventie-en veiligheidsoverleggen en zijn de voelsprieten in de stad; ook waar het gaat om de veiligheidsbeleving van de bewoners. (Meer)aandacht voor handhaving en woonoverlast is in alle wijken een item.

Met het amendement 'De overlast te lijf' van november 2017 is de handhavingscapaciteit in de fysieke ruimte structureel uitgebreid met 5 fte (3 fte vanaf 2018, 2 fte vanaf 2020). Het team Handhaving bestaat uit team Leefbaarheid voor handhaving in de wijken (10,4 fte, vanaf 2020: 12,4 fte) en team Veiligheid (8 fte) voor handhaving ten behoeve van veiligheid.

Psychisch kwetsbare mensen behoren primair tot het taakveld van de GGZ (Geestelijke Gezondheidszorg). Er wordt ingezet op intensievere samenwerking met de GGZ om overlast in wijken te verminderen, de werkdruk op dit onderdeel van de politie te verlichten en de situatie van deze kwetsbare mensen te verbeteren.

Voor de bestrijding van radicalisering is vanaf 2016 een gerichte, intensieve aanpak, opgezet en uitgewerkt in een uitvoeringsplan. Dit plan wordt jaarlijks herijkt en loopt tot 2020 door. Het rijk stelt voor deze aanpak extra financiële middelen ter beschikking.

Ook de komende jaren wordt gewerkt aan het uitvoeringsplan bestrijding mensenhandel. Dit uitvoeringsplan is in 2017 opgezet en loopt door tot 2020.

Er is meer aandacht voor lokale plekken van overlast en verloedering. Er wordt samengewerkt met zorgpartijen en partners in de wijken en ingezet op handhaving bij bijvoorbeeld overlast van vuil rond afvalcontainers, geluidsoverlast etc. In juli 2018 is de "Wet Aanpak Woonoverlast" vastgesteld door de burgemeester.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Veiligheid	**Rekening**	**Begroting 2018**		**Begroting**	**Meerjarenraming**		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-14.505	-13.628	-14.459	-14.727	-14.625	-14.441	-14.433
Baten	2.035	1.513	1.526	1.518	1.518	1.518	1.518
Saldo lasten en baten	***-12.469***	***-12.115***	***-12.934***	***-13.209***	***-13.107***	***-12.923***	***-12.915***
Toevoeging aan reserve	-173	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	178	321	200	200	300	300	300
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***5***	***321***	***200***	***200***	***300***	***300***	***300***
Gerealiseerd resultaat	**-12.464**	**-11.794**	**-12.734**	**-13.009**	**-12.807**	**-12.623**	**-12.615**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Investeren in veiligheid (CA-3.2)	-300
- Volumeontwikkeling: door stijging aantal inwoners verhogingbijdrage aan VGGM	-65
- Nominale indexatie deel VGGM brandweer	-304
- Ontwikkeling kapitaallasten MIP	-10
Bestaand beleid	
- Lokale aanpak Jihadisme (vanuit R9)	394
- Overig	18
Totaal lasten	**-267**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
-	
Bestaand beleid	
- Overig bestaand beleid	-8
Totaal baten	**-8**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-275**

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
-	0
Totaal toevoegingen	**0**
Onttrekkingen	
- AR: meer handhavers in de openbare ruimte (Rb 13-11-2017, MJPB 2018-2021, amendement)	200
Totaal onttrekkingen	**200**
Totaal mutaties reserves	**200**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

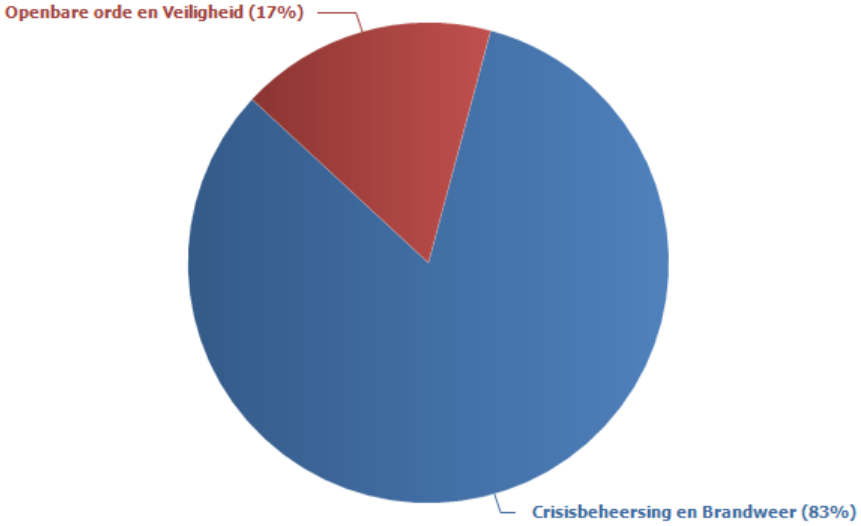

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Crisisbeheersing en Brandweer	-11.848	-11.646	-11.816	-12.184	-12.176	-12.167	-12.159
Openbare orde en Veiligheid	-2.657	-1.982	-2.644	-2.543	-2.449	-2.274	-2.274
Totaal	**-14.505**	**-13.628**	**-14.459**	**-14.727**	**-14.625**	**-14.441**	**-14.433**

Partner(s)

Verbonden partijen

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Veiligheid- en zorgpartijen in de veiligheidsketen.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

- Kadernota Veiligheid

Actuele beleidskaders

- Regionaal beleidsplan Rampenbestrijding en Crisisbeheersing 2016-2019;
- Kadernota Veiligheid;
- Uitvoeringsplan aanpak radicalisering Arnhem 2016;
- Tussennotitie radicalisering Arnhem (2015).;
- Uitvoeringsplan Mensenhandel 2017.

Portefeuillehouders

Naam

Ahmed Marcouch

R2 Verkeer, vervoer en waterstaat

Arnhem is een goed bereikbare, toegankelijke, aantrekkelijke en vitale stad en wil dat blijven. Om sociaal en economische bereikbaarheid te waarborgen wordt naast onderhoud ingezet op het verbeteren van de voorzieningen voor fietsers, voetgangers en OV-reizigers, het verdelen van schaarse parkeerruimte in en rond de binnenstad en de bereikbaarheid van de economische kerngebieden in de stad en de regio. De focus ligt ook op de samenhang tussen mobiliteit en milieu/duurzame energie. Een voorbeeld hiervan is de koppositie van Arnhem met de ontwikkeling van Trolley 2.0 op het gebied van elektrisch vervoer.

Wat willen we bereiken

Mobiliteit en openbaar vervoer

De stedelijke regio Arnhem Nijmegen is de economische motor van de provincie Gelderland. De provincie Gelderland heeft dan ook samen met de colleges van Arnhem en Nijmegen op 20 december 2016 een gezamenlijk bestuursakkoord gesloten, om op een aantal kernthema's samen op te trekken.

- Verduurzaming stedelijk verkeer
  De bereikbaarheid van de stad als geheel en van de binnenstad in het bijzonder is van groot belang. Het is evident dat de stad met de auto goed bereikbaar blijft en er voldoende parkeerruimte is.
  Arnhem wil een groene, duurzame en gezonde stad zijn. Dat betekent naast investeren in schone energie ook verduurzaming van het stedelijk verkeer en openbaar vervoer. Een toename in het gebruik van fiets en e-fiets kan een belangrijke bijdrage leveren aan verduurzaming van Arnhem. In samenspraak met de provincie wordt de aanleg van snelfietsroutes door de stad en naar omliggende plaatsen versneld.
- Europa en Nederland goed bereikbaar
  Omdat Arnhem als stad vanuit Europa en Nederland in aanzet goed bereikbaar is, is het essentieel dat er ook binnen de stad en regio optimale verbindingen zijn voor economische en maatschappelijke functies. Daarbij wordt gezien dat de beschikbare wegcapaciteit aan zijn maximale benutting zit en speelt het openbaar vervoersysteem en het fietsnetwerk in toenemende mate een bepalende rol of Arnhem als stad voldoende intern is ontsloten en verbonden.
- Economische noodzaak interne verbindingen
  Dit betreft het verbeteren van de verbinding tussen de steden Nijmegen, Arnhem en Wageningen.

Beheer van de openbare ruimte

Om een aantrekkelijke, toegankelijke stad te blijven, is het van groot belang dat de openbare ruimte op orde en klimaatbestendig is: veilige wegen, fietspaden, trottoirs, bruggen, viaducten, goed werkende openbare verlichting en verkeersregelinstallaties. Op enkele locaties die bepalend zijn voor het imago van Arnhem (Centrum, het stationsgebied, rondom wijkwinkelcentra) wordt de openbare ruimte op een hoger niveau onderhouden. Meer inhoudelijk informatie over het ambitieniveau is te vinden in de paragraaf kapitaalgoederen.

Parkeren

Goede parkeervoorzieningen zijn randvoorwaardelijk voor de bereikbaarheid van de stad. Er wordt ingezet op:

- optimale bereikbaarheid binnenstad;
- verbeteren parkeersituatie binnenstad Arnhem;
- uitbreiden digitale mogelijkheden bij parkeren;
- oplossen van parkeerproblematiek in de wijken;
- verbetering uitstraling parkeergarages.

Water

Arnhem wil een aantrekkelijke haven, aanleg- en vestigingsplaats aan de Rijn zijn.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Arnhem is met alle vervoersmiddelen een goed bereikbare en toegankelijke stad	
Verbeteren parkeervoorzieningen voor fiets, auto en verminderen parkeeroverlast	
Aantrekkelijke aanlegplaats aan de Rijn;	
Duurzame OV infrastructuur	
Openbare ruimte op afgesproken onderhoudsniveau	
Bevorderen schoon rijden (bijv. milieuzone)	
Stimuleren slimme en duurzame mobiliteit (Duurzaam bereikbaar)	V02
Beter benutten verkeersruimte en parkeren (Bereikbaar en vindbaar)	V01
Vindbaarheid stallingen en parkeergarages vergroten (Vindbaar en gastvrij)	V01
Verbeteren fietsdoorstroming en bereikbaarheid stallingen	

Wat gaan we doen

Mobiliteit

- Verbeteren van de bereikbaarheid van de binnenstad als uitwerking van de nota "De Arnhemse Binnenstad binnen bereik" en de daarbij aangenomen moties.
- Na een intensieve voorbereiding met bewoners en andere stakeholders wordt in 2019-2020 de Apeldoornseweg opnieuw ingericht.
- Uitvoering herinrichtingsprojecten voor Openbaar Vervoer en Fiets.
- Aanleg van snelfietsroutes Arnhem-Dieren en Arnhem-Wageningen.
- Realisatie van een vrij liggend fietspad langs de Monnikensteeg.
- Na de zuidzijde van station Velperpoort in 2017 wordt ook de noordkant heringericht.
- Met de regio Arnhem Nijmegen verder uitwerken van de Regionale Bereikbaarheidsaanpak.
- Samen met partners uit rijk en regio uitwerken van projecten uit het programma Slimme en Schone Mobiliteit (opvolger van het programma Beter Benutten).
- Milieuzone vrachtverkeer wordt vanaf 1 januari 2019 uitgebreid met een Milieuzone voor personenwagens.

Beheer

- Dagelijks beheer en onderhoud van de Openbare ruimte om de stad schoon, heel en veilig te houden. De daarbij na te streven kwaliteitsniveaus zijn vastgelegd in de paragraaf Kapitaalgoederen.
- Uitvoeren van groot onderhoud (projecten) op basis van periodieke inspecties van onder andere wegen en civiele kunstwerken. Waar mogelijk wordt samenloop gezocht met andere ontwikkelingen vanuit mobiliteit en gebiedsontwikkeling. Bij het uitvoeren van groot onderhoud is er steeds meer aandacht voor duurzaamheid, circulair inkopen en een klimaatadaptieve inrichting van de openbare ruimte.
- Onderhoud van het plangebied Blauwe Golven/groene corridor .

Parkeren

- Vanaf medio 2019 het mogelijk om een bezoekersvergunning aan te vragen en de bezoekers via een app / het digitaal parkeerloket aan en af te melden. Belangrijk doel van het digitaliseren van parkeerproducten is het mogelijk maken van digitaal handhaven binnen het gereguleerd gebied.
- In navolging van het Spijkerkwartier wordt samen met wijkvertegenwoordigers van de wijk Sint Marten - Sonsbeekkwartier, een parkeerplan ontwikkeld.
- Voor een betere autobereikbaarheid van de binnenstad worden diverse maatregelen onderzocht en uitgewerkt waaronder: tariefacties, invoeren flitsparkeren, extra parkeerplaatsen in plangebied Blauwe Golven/ Groene Corridor, parkeren op de markt, mogelijkheden voor een Singelgarage.

Water

- Exploitatie van havens en kades.

Openbaar vervoer

- Ontwikkeling van Trolley 2.0 binnen het EU-project E-bus 2020.
- Diverse herinrichtingsprojecten voor verbetering bereikbaarheid van het OV.
- Uitvoeren en opleveren van diverse onderzoeken, zoals Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV), concessie en stadsnetten.
- Voorbereiding nieuwe concessie 2023.
- Voorbereiding van herinrichting van het bussenplein winkelcentrum Kronenburg.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Verkeer, vervoer en waterstaat	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-23.523	-21.778	-21.993	-23.227	-23.710	-23.379	-23.784
Baten	11.394	8.772	9.286	9.184	9.185	8.650	8.597
Saldo lasten en baten	***-12.129***	***-13.005***	***-12.707***	***-14.043***	***-14.525***	***-14.729***	***-15.188***
Toevoeging aan reserve	-7.950	-4.275	-5.022	-5.978	-5.859	-5.770	-5.729
Onttrekking aan reserve	7.612	6.379	7.043	6.499	6.356	5.787	5.760
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-338***	***2.104***	***2.021***	***521***	***497***	***18***	***31***
Gerealiseerd resultaat	**-12.467**	**-10.901**	**-10.686**	**-13.522**	**-14.028**	**-14.711**	**-15.157**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Jaarlijks budget autobereikbaarheid (CA-3.6)	-700
- Structureel budget onderhoud blauw e golven/ groene corridor (CA-3.9)	-50
- Volumeontw ikkeling: beroep op volumeontw ikkeling tbv w egenonderhoud (CA-fb)	-465
- Inzet mensen met een afstand tot de arbiedsmarkt bij fietsenstallingen	66
- Ontw ikkeling kapitaallasten MIP	497
- Kosten parkeerexploitatie	-276
Bestaand beleid	
- Ontw ikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	-637
- Administratieve verschuiving obv BBV: taakveld mbt niet-grondexploitatieprojecten trolley van R8 naar R2 (zie ook baten)	280
- Prijsstijgingen fysieke domein vanaf 2019 (Rb 13-11-2018, MJPB 2018-2021)	-707
- Incidenteel: havens (Rb 07-11-2016, MJPB 2017-2020)	100
- Incidentele middelen 2018 i.v.m. Ontw ikkeling Gele Rijdersplein (Rb 10-7-2017) en voorstel Arnhemse taxiverordening	630
- Overig bestaand beleid	28
Totaal lasten	**-1.234**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Opbrengst parkeerexploitatie	332
Bestaand beleid	
- Provinciale bijdrage provincie Fietsenstalling AC 2016-2018 (Rb 02-11-2015, MJPB 2016-2019)	-69
- Administratieve verschuiving obv BBV: taakveld mbt niet-grondexploitatieprojecten trolley van R8 naar R2 (zie ook lasten)	-314
- Opbrengst parkeerexploitatie bestaand beleid	-52
Totaal baten	**-103**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-1.337**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- BR Bereikbaarheidsfonds: Parkeerresultaat	-5.253
- BR Bereikbaarheidsfonds: Autobereikbaarheid	-600
- BR Bereikbaarheidsfonds: Gedeeltelijke compensatie niet indexeren parkeertarieven	-125
Totaal toevoegingen	**-5.978**
Onttrekkingen	
- BR Bereikbaarheidsfonds: Kapitaallasten mobiliteit (samenvoeging diverse besluiten)	1.071
- BR Bereikbaarheidsfonds: Kapitaallasten Parkeren Trans e.o.	307
- BR Bereikbaarheidsfonds: Verlaging interne omslagrente van 5,25% naar 4% (Rb 02-11-2015) naar 2% (Rb 13-11-2017)	1.988
- BR Bereikbaarheidsfonds: Dekking en beheer fietsenstalling AC + indexering (Rb 02-11-2015, indexering Rb MJPB 2018-2021)	106
- BR Bereikbaarheidsfonds: Wijkbudget parkeerplan Spijkerkw artier (Rb 18-12-2017)	278
- BR Bereikbaarheidsfonds: Compensatie nadeel alg.mid. door schrappen doorbelasting overhead (Rb 07-11-2016)	149
- BR Bereikbaarheidsfonds: Invulling bezuiniging algemeen (vzbsl 1-2016, Rb 30-5-2016)	50
- BR Bereikbaarheidsfonds: Overige bezuinigingsvoorstellen (Rb 02-11-2015)	875
- BR Bereikbaarheidsfonds: Afdracht extra inkomsten avondparkeren (MJPB15-18, Rb 06-10-2014)	200
- BR Bereikbaarheidsfonds: Amendement Rechte Rug (1) (Rb 07-11-2016)	200
- BR Bereikbaarheidsfonds: Beter Benutten, beheerkosten ITS/VRI (Raadsbr 5-9-2017, Rb 18-12-2017)	25
- BR Bereikbaarheidsfonds: Nachtnet	25
- BR Bereikbaarheidsfonds: Autobereikbaarheid	700
- BR Groot Onderhoud: Wegen	450
- BR Groot Onderhoud: DBSA Arnhem Centraal	75
Totaal onttrekkingen	**6.499**
Totaal mutaties reserves	**521**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

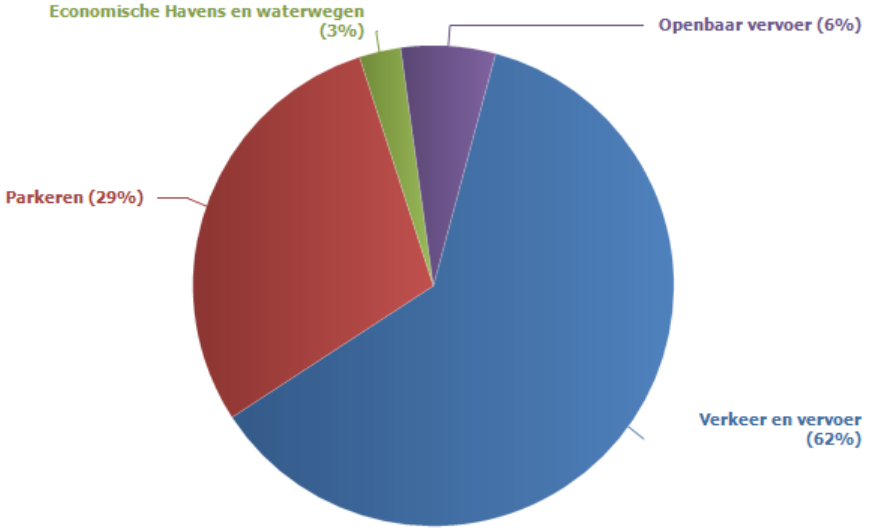

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Verkeer en vervoer	-14.096	-13.169	-12.848	-14.314	-15.262	-15.287	-15.738
Parkeren	-7.236	-6.739	-6.634	-6.791	-6.829	-6.639	-6.602
Economische Havens en waterwegen	-1.145	-755	-758	-650	-646	-641	-636
Openbaar vervoer	-1.046	-1.114	-1.753	-1.472	-973	-812	-808
Totaal	**-23.523**	**-21.778**	**-21.993**	**-23.227**	**-23.710**	**-23.379**	**-23.784**

Partner(s)

Verbonden partijen

GO Arnhem Nijmegen City Region

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

- Provincie Gelderland;
- Regio Arnhem Nijmegen;
- VNO-NCW;
- Economic Board;
- Wijkplatforms en Wijkteams;
- Gecontracteerde partijen.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Niet van toepassing.

Actuele beleidskaders

- Structuurvisie Infrastructuur en Milieu, Ministerie van I&M, 2012;
- Omgevingsvisie provincie Gelderland, 2014;
- De Arnhemse Binnenstad binnen bereik;
- Invulling Basismobiliteit 2016-2018, visie en kaders voor samenwerking, provincie Gelderland, 2012
- Rijksprogramma Beter Benutten-vervolg 2015-2018, 2014;
- Verordening parkeren en parkeerbelasting 2017;
- Uitwerkingsbesluit parkeren 2017;
- Private Parkeertarieven 2017;
- Visie "Ruimte voor beleving in de Arnhemse binnenstad" (juli 2017);
- Beleidsplan BGB ‘Buiten Gewoon Basis’ en Buiten Gewoon Doorgaan’ (2002).

Portefeuillehouders

Naam

Cathelijne Bouwkamp
Roeland van der Zee

R3 Economie

In het reguliere programma Economie liggen in het oog springende opgaven en ambities op stedelijk niveau besloten. Als stad en regio moet Arnhem sterk staan om de maatschappelijke opgaven goed aan te kunnen. Dat kan en wil Arnhem niet alleen doen. Bedrijven, instellingen en ook de lokale opgaven bijvoorbeeld op goede werklocaties, duurzaamheid en een goede bereikbaarheid houden zich niet aan de gemeentegrenzen. Steeds zal gedacht moeten worden vanuit allianties. Met andere overheden, in de regio, maar zeker ook met partners uit bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstellingen. De voedingsbodem daarvoor is goed. Voor Arnhem zijn woorden als stimuleren, faciliteren en verbinden belangrijke termen. Zo tracht Arnhem betere verbindingen te leggen tussen grote bedrijven en lokaal MKB, tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven maar ook met de buren in Nordrhein-Westfalen, Food Valley en Health Valley. Op een aantal onderwerpen heeft Arnhem een voortrekkersrol, bijvoorbeeld op duurzaamheid en culturele positie.

Wat willen we bereiken

Aantrekkelijke (centrum)stad aan de rivier/bruisende binnenstad. Hiertoe behoort een goede bereikbaarheid, voldoende parkeergelegenheid en een goede openbaar vervoersverbinding. Daarnaast wordt het winkelhart van de Arnhemse binnenstad compacter, en aan de randen is ruimte voor een nieuw programma met bredere functies. Om een aantrekkelijke centrumstad te zijn en blijven, wordt ingezet op de culturele eredivisie, beeldbepalende evenementen en samenwerking in de regio Arnhem-Nijmegen.

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Er wordt gewerkt aan een optimale dienstverlening voor ondernemers door het ontwikkelen van "Van bedrijven weten". Daarnaast wordt consistent ingezet op kwalitatief hoogwaardige werklocaties. Hiertoe behoort ook de inzet op acquisitie, waarbij de focus ligt op het energie-cluster.

Duurzame bedrijven. Bedrijven willen ook op het gebied van duurzaamheid hun rol pakken. De gemeente ziet hen als belangrijke partner en investeert in een netwerk van bedrijven die investeren en innoveren in nieuwe duurzaamheidstechnologieën. De gemeente ondersteunt bedrijven die behoefte hebben aan advies om te komen tot de juiste investeringen om hun bedrijf en bedrijfsvoering te verduurzamen. De aanwezigheid van bedrijven en infrastructuur op het gebied van duurzame innovaties biedt Arnhem de kans zich hierop sterk te profileren, zowel nationaal als internationaal.

Behoud en groei van passende werkgelegenheid. De gemeente Arnhem stimuleert en faciliteert het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen om samen een passend onderwijs aanbod te bieden dat aansluit bij de arbeidsmarkt in de regio.

Positioneren van Arnhem en de regio. Door de juiste allianties te smeden, wordt Arnhem beter op de kaart gezet als aantrekkelijk stad om te ondernemen en werken.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Resultaat actieve acquisitie (inter)nationale bedrijven en kennisinstellingen	V01
Transformatie binnenstad tot aantrekkelijke, compacte stad	V01
Succesvolle evenementen met (inter)nationale uitstraling die Arnhem op de kaart zetten	
Meer arbeidsaanbod voor mensen die langdurig afhankelijk zijn van een uitkering	V03
Voldoen aan doelen NEMIA	V02
'Van Bedrijven Weten' verder uitwerken ten behoeve van optimale dienstverlening	V01

Wat gaan we doen

Optimale dienstverlening aan ondernemers en partijen

- Uitwerken van concept 'Van bedrijven weten' teneinde de lokale en regionale economie optimaal te stimuleren.
- Evident is dat Arnhem stevig blijft bouwen aan accountmanagement en het behouden en aantrekken van partijen. Dat doet Arnhem samen met andere partijen in de stad.
- Kansen creëren om lokale start- en scale-ups te laten groeien. Van de gemeente wordt gevraagd vooral de informatiedeling en verbinding mogelijk te maken om dit te doen.
- De gemeente zorgt ervoor dat gemeentelijke inkopers de Arnhemse en regionale ondernemers beter weet te vinden en dat deze ondernemers waar mogelijk meedingen in gemeentelijke opdrachten. Lokaal, sociaal en duurzaam worden kernwoorden bij inkoop.

Een bereikbare vitale economie

- Samen met de regio wordt gewerkt aan de regionale bereikbaarheidsvisie en de inspanningen om samen met allerlei werkgevers in de stad maatregelen te treffen om de druk op de bereikbaarheid te verminderen.
- Samen met werklocaties wordt in gesprek gegaan om te verkennen wat wenselijk en mogelijk is om de OV-bereikbaarheid van hun locaties te verbeteren.

Ruimte met kwaliteit maken voor bedrijven

- Regionale samenwerking op werklocaties door middel van uitvoering Regionaal Programma Werklocaties (RPW).
- Visie op Transformatie wordt herijkt, hierin wordt ook gekeken naar programmering van de randen van de binnenstad waar andere vormen van bedrijvigheid, wonen en combinaties mogelijk moeten zijn.
- Werken aan toekomstbestendige bedrijventerreinen op gebied van circulariteit, klimaat en energie samen met partners in de stad.

Human capital stevig aandacht geven

- Door middel van samenwerking in de triple helix (onderwijs, ondernemers en overheid) wordt gewerkt aan een passend onderwijs aanbod dat aansluit op de arbeidsmarkt en vraag van ondernemers in de stad en regio.
- Er wordt nauw samengewerkt met werkgevers en onderwijsinstellingen om mogelijkheden te creëren om mensen die al langere tijd niet participeren op de arbeidsmarkt aan de slag te krijgen. De urgentie bij werkgevers is groot, de arbeidsmarkt kent structurele krapte.

Versterking van het Energy cluster (zie ook V1.2 Klimaat en Energie)

- Energy hotspot versterken door innovaties te stimuleren en goede triple helix samenwerking en het versterken aanpak New Energy Made in Arnhem.
- Versnellen van verduurzamen bij bedrijven door te investeren in een netwerk van bedrijven op het gebied van duurzaamheid(stechnologieën).
- Bedrijven stimuleren/motiveren en adviseren van bedrijven hoe zij hun bedrijfsvoering kunnen verduurzamen.

De binnenstad als kloppend hart

- Het verplaatsen van de warenmarkt in overleg met de stad.
- Samen met Platform Binnenstad Arnhem wordt door middel van modern binnenstadmanagement gewerkt aan de transformatie van "place to buy" naar "place to meet".

(Zie ook R2 uitvoering nota Bereikbare binnenstad en R5 Cultuur, recreatie en sport).

Een stevige positionering van Arnhem

- Intensieve samenwerking in de regio, Foodvalley, Nijmegen en met de buren in Nordrhein-Westfalen en zusterstad Wuhan handhaven.
- Door middel van goede public affairs Arnhem op de kaart zetten in zowel de regio, nationaal en internationaal. Denk daarbij aan belangenbehartiging, lobby en uitbouwen duurzame relaties en allianties voor belangrijke thema's voor de stad Arnhem.

Aantrekken van bezoekers, bewoners, bedrijven en bollebozen door inzet op toerisme en marketing

- Gastvrijheid van de (binnen)stad is een centraal thema in de samenwerking met de partners in de binnenstad en de toeristische sector.
- Herijken welke ruimte er is voor eventuele uitbreiding van de overnachtingsmogelijkheden in de hotels in de stad.
- In samenwerking met de Veluwezoomgemeenten en de Veluwe Alliantie het verder uitnutten van de Arnhemse positie aan de Veluwerand.
- De Airbornegeschiedenis trekt vele bezoekers uit binnen- en buitenland aan. Het intensiveren van de samenwerking in de regio, tussen partners en overheden is belangrijk. In 2019 staat de 75ste herdenking te gebeuren, er wordt gewerkt aan een aansprekend en complementair programma in onze stad en in de Airborneregio.
- De evenementenvisie wordt verder uitgevoerd. Nieuwe subsidieregelingen hebben net vorm gekregen.
- Daarnaast is er specifieke aandacht voor bijzondere evenementenlocaties zoals het Gelredome.
- Specifiek voor de doelgroep bollebozen (het aantrekken van studenten en het behouden van studenten na hun studie) wordt samengewerkt met de hoger onderwijsinstellingen in Arnhem Studiestad.
- De sturing en uitvoering van Citymarketing zal gedragen moeten worden door de stad zelf. Een voorstel hiervoor wordt uitgewerkt. Hiervoor is €100.000 extra gereserveerd. Verwacht wordt dat hiermee een verdere professionalisering gerealiseerd wordt, een vergroting van het draagvlak maar bovenal een versterking van de uitstraling met als kernwaarden: groen, creatief en ondernemend.
- In overleg met de sector wordt de toeristenbelasting weer ingevoerd. Mogelijke extra opbrengsten (bovenop het bedrag dat terugvloeit in onze begroting) worden ingezet om de toeristische aantrekkingskracht van de stad te vergroten en de marketing te versterken. Een voorstel hiervoor wordt uitgewerkt.

Wat mag het kosten
Overzicht Lasten en Baten
Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Economie	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-5.912	-5.064	-5.789	-5.826	-5.491	-5.470	-5.467
Baten	909	492	368	947	947	947	947
Saldo lasten en baten	***-5.003***	***-4.572***	***-5.421***	***-4.879***	***-4.543***	***-4.523***	***-4.520***
Toevoeging aan reserve	-253	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	161	173	343	120	115	100	100
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-92***	***173***	***343***	***120***	***115***	***100***	***100***
Gerealiseerd resultaat	**-5.095**	**-4.399**	**-5.078**	**-4.759**	**-4.428**	**-4.423**	**-4.420**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 *(t/m Raad 3 juli 2018)*	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Mogelijk maken markt langs Jansbeek (CA-3.3)	-250
- Extra budget citymarketing (CA-3.10)	-100
- MJPB 2019-2022 Ontw ikkeling kapitaallasten MIP	-6
Bestaand beleid	
- Incidentele overheveling niet bestede middelen Exploitatie informatiepunt Slag om Arnhem (Rb 18-12-2017)	170
- Aandeel Regionaal Programma Werklocatie (MJPB 2018-2021)	125
- Overig bestaand beleid	24
Totaal lasten	**-37**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Invoeren toeristenbelasting (CA-3.11)	625
- MJPB 2019-2022 Bijstelling legesopbrengsten	-13
Bestaand beleid	
- Verzelfstandiging markten (Rb 05-03-2018)	-41
- Overig bestaand beleid	8
Totaal baten	**579**
Totaal mutaties van baten en lasten	**542**

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
-	0
Totaal toevoegingen	**0**
Onttrekkingen	
- AR: Extra middelen accountmanagement (MJPB 2018-2021 amendement)	100
- BR Evenementen: European Company Games 2021 (Rb 29-05-2017)	20
Totaal onttrekkingen	**120**
Totaal mutaties reserves	**120**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

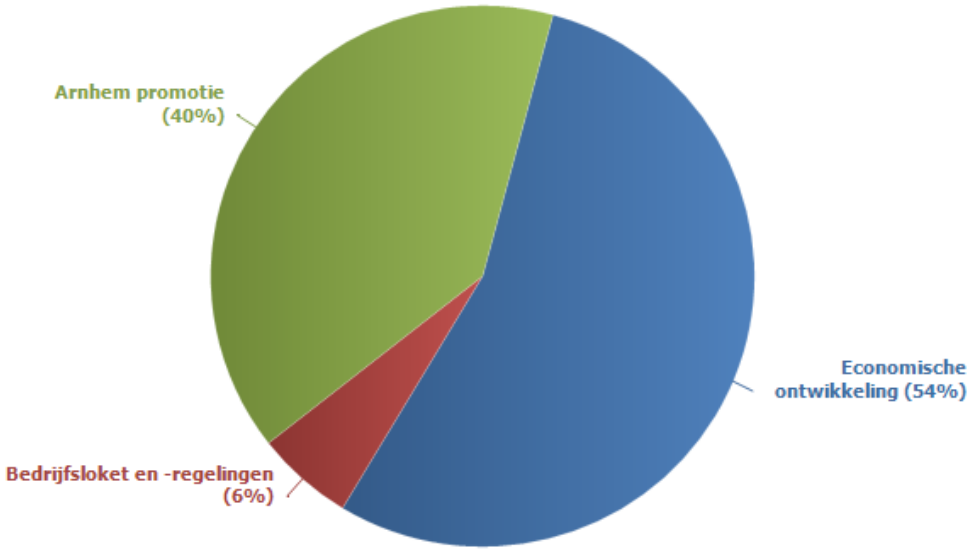

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Economische ontwikkeling	-3.142	-2.630	-3.152	-3.172	-3.169	-3.165	-3.162
Bedrijfsloket en -regelingen	-507	-373	-127	-339	-89	-89	-89
Arnhem promotie	-2.263	-2.061	-2.511	-2.316	-2.233	-2.216	-2.216
Totaal	**-5.912**	**-5.064**	**-5.789**	**-5.826**	**-5.491**	**-5.470**	**-5.467**

Partner(s)

Verbonden partijen

Facility Point
Euregio RijnWaal
GO Arnhem Nijmegen City Region

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Economic Board regio Arnhem Nijmegen.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

- Evaluatie Visie op Transformatie;
- Raadsvoorstel WK Volleybal;
- Raadsvoorstel WK BMX;
- Toeristenbelasting;
- Winkeltijdenverordening (naar aanleiding van besluitvorming op 5-3-2017)

Actuele beleidskaders

- Economische Koers Arnhem (2016);
- Investeringsagenda Arnhem-Nijmegen (2016);
- Evenementenbeleid (2015);
- Visie op transformatie (2015, herijking 2017);
- Detailhandelsvisie (2016);
- Mise-en place - de Arnhemse Horecavisie (2016);
- Arnhem,stad op de kaart in internationaal perspectief/Beleidskader voor internationaal beleid tot 2020 (2016);
- New Energy made in Arnhem (2015;
- Standplaatsenbeleid (2016);
- Bereikbaarheidsvisie (2017).

Portefeuillehouders

Naam

Ahmed Marcouch
Hans de Vroome
Jan van Dellen

R4 Educatie

Onderwijs stelt Arnhemmers in staat om zich te ontwikkelen, om een plek te vinden in de maatschappij en om werk te vinden. Onderwijs speelt een belangrijke rol in het bereiken van betere kansen voor alle inwoners. Kansengelijkheid neemt toe als kinderen al op jonge leeftijd optimale kansen geboden krijgen om zich te ontwikkelen en daarbij passende ondersteuning krijgen. Stevige samenwerking is nodig met partners uit het onderwijs, ondernemers en jeugd(hulp)organisaties. In lokaal en regionaal verband.

Wat willen we bereiken

Onderwijs is een investering in individu en in een inclusieve samenleving. Goed onderwijs stelt Arnhemmers in staat om zich te ontwikkelen, om een plek te vinden in de maatschappij en maakt mensen wendbaar en weerbaar op de arbeidsmarkt. De hoofddoelen van onderwijs zijn:

- het verbeteren van kansengelijkheid; Arnhemmers kunnen onderwijs volgen dat bij hen past;
- een betere uitstroom van onderwijs naar een actieve en passende plek in de samenleving en op de arbeidsmarkt;
- schoolgebouwen van goede kwaliteit.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Toename peuters dat deelneemt aan voorschoolse educatie	
Meer jongeren tot 23 jaar behalen een startkwalificatie	
Versterken aansluiting onderwijs en zorg.	V04
Verbeteren passende leer-werktrajecten voor jongeren	
Verhogen deelname volwassenen aan taalbevorderende activiteiten	V03
Schoolgebouwen van goede kwaliteit, toename duurzame en gezonde schoolgebouwen	V02

Wat gaan we doen

Een goede samenwerking tussen gemeente, onderwijs, instellingen en ondernemers is essentieel om doelstellingen te realiseren. Met onderwijspartners wordt gewerkt aan een maatschappelijk educatieve agenda waarin bepaald wordt welke opgaven prioriteit hebben en hoe deze opgepakt worden. Dit is nodig in een samenleving die continu verandert en complexer wordt en waar steeds grotere verschillen ontstaan tussen jongeren die hun weg weten te vinden en jongeren die niet tot hun recht komen in het onderwijs en/of de maatschappij.

Het verbeteren van kansengelijkheid; meer Arnhemmers kunnen onderwijs volgen dat bij hen past

- De kans op een goede schoolcarrière start al in de periode vóór de basisschool. Door voor- en vroegschoolse educatie (vve), het ontwikkelrecht voor peuters en passende kinderopvang kunnen kinderen zich spelenderwijs voorbereiden op een goede start op de basisschool en worden ontwikkelachterstanden zoveel mogelijk voorkomen. Dit wordt de komende jaren doorontwikkeld, een wijkgerichte aanpak is hierbij belangrijk, voorschoolse voorzieningen en primair onderwijs zijn verbonden met hun wijk. Er worden voorbereidingen getroffen voor een nieuwe regeling voor het onderwijsachterstandenbeleid (oab).
- Samen met de educatieve partners in de stad wordt ingezet op een schoolloopbaan van kinderen en jongeren die soepel, en het liefst zonder breukmomenten, verloopt (doorlopende leerlijn). Gewerkt wordt aan het tegengaan van taal- en ontwikkelingsachterstanden bij kinderen. Vroegtijdig schoolverlaten van jongeren wordt zoveel mogelijk voorkomen. Extra inzet vindt plaats op het realiseren van een sluitende aanpak voor jongeren in een kwetsbare positie in de overgang van voortgezet (speciaal) onderwijs naar mbo en in de overgang van school naar werk.
- Het onderwijs heeft de opdracht om aan alle kinderen een passende plek te bieden. De gemeente heeft de taak om passende hulp en ondersteuning te bieden aan de kinderen die dat nodig hebben. Op school, in de wijk, komen deze beide opdrachten samen. Gestreefd wordt naar een thuisnabij aanbod van onderwijs, in gebouwen van goede kwaliteit en met passende zorg en ondersteuning voor kinderen die dat nodig hebben. Tijdig signaleren en een integrale aanpak vanuit onderwijs, sociale wijkteams en jeugdhulp biedt kinderen niet alleen een beter toekomstperspectief, het voorkomt ook zwaardere specialistische zorg.
- Het is van belang dat kinderen kennis kunnen blijven opdoen van de natuur en duurzaamheid.

Er is een betere uitstroom van onderwijs naar actieve en passende plek in de samenleving en op de arbeidsmarkt

- Binnen de volwasseneneducatie is het terugdringen van laaggeletterdheid een speerpunt om actieve deelname van inwoners aan de samenleving te stimuleren. De lokale aanpak van laaggeletterdheid en leesbevordering wordt doorontwikkeld om het aantal laaggeletterden te verminderen. Hierbij wordt ook aansluiting gezocht met het sociale domein (wijkteams), voorschoolse instellingen en het onderwijs. Arnhem is aangesloten op het landelijke actieplan 'Tel mee met taal'.

- Voor jongeren onder de 27 zonder startkwalificatie of baan wordt extra ingezet op passende leer-werktrajecten.
- Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen gaan zo snel dat (aanvullend) andere vormen van onderwijs nodig zijn, om kinderen op te leiden voor de banen van de toekomst en zij niet de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt missen. Vanuit het onderwijs zijn er diverse initiatieven gericht op onderwijsinnovatie. De gemeente wil deze initiatieven aan elkaar en aan Arnhemse werkgevers verbinden. Om jongeren goede kansen te bieden op de arbeidsmarkt, Arnhemse werkgevers ook in de toekomst voldoende goed geschoold personeel hebben, economische groei kan plaatsvinden en Arnhem een aantrekkelijke woon- en werkstad is.

Onderwijshuisvesting; schoolgebouwen van goede kwaliteit die bijdragen aan het realiseren van inhoudelijke doelen

- In het Integraal huisvestingsplan primair onderwijs Arnhem 2017-2026 dat in juli 2017 is vastgesteld, is de visie over de toekomstige onderwijshuisvesting opgenomen. Deze visie, opgesteld samen met de schoolbesturen en voorschoolse partners, is richtinggevend voor specifieke vraagstukken op het terrein van onderwijshuisvesting in de nabije toekomst. Duurzaamheid is een belangrijk onderwerp hierbij.
- Omdat scholen steeds intensiever op inhoud samenwerken met voor- en naschoolse voorzieningen - in zogeheten integrale kindcentra (IKC's) - is daarin ook een relatie gelegd met de huisvesting van kindvoorzieningen.
- Bewegingsonderwijs: de accommodaties voor bewegingsonderwijs zijn niet specifiek meegenomen in het Integraal huisvestingsplan primair onderwijs. Daar waar relevant zullen deze accommodaties in de plannen worden meegenomen. Daarbij worden ook de landelijke afspraken van het Rijk met de PO-Raad om de kwaliteit en kwantiteit van het bewegingsonderwijs substantieel te verhogen, meegenomen;
- Ook voor het voorgezet onderwijs (VO) zal een nieuw Integraal huisvestingsplan (IHP) worden ontwikkeld. Voor het (voortgezet) speciaal onderwijs ((V)SO) wordt geen IHP ontwikkeld, maar worden samenhangende afspraken gemaakt met de beide schoolbesturen over vernieuwing van de huisvesting. Het doel is om over 10 jaar aansluitend op de huidige IHP's één overkoepelend IHP te maken voor zowel primair onderwijs (PO), VO als (V)SO (en bewegingsonderwijs).

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Educatie	**Rekening**	**Begroting 2018**		**Begroting**	**Meerjarenraming**		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-23.783	-19.165	-18.193	-17.457	-18.517	-20.402	-21.139
Baten	5.452	4.531	3.626	3.623	4.285	4.035	3.585
Saldo lasten en baten	***-18.331***	***-14.634***	***-14.567***	***-13.835***	***-14.232***	***-16.367***	***-17.555***
Toevoeging aan reserve	-8.640	-6.255	-14.286	-6.879	-5.572	-5.229	-5.108
Onttrekking aan reserve	3.746	7.286	7.986	6.376	6.052	7.062	7.436
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-4.894***	***1.031***	***-6.300***	***-503***	***480***	***1.833***	***2.329***
Gerealiseerd resultaat	**-23.225**	**-13.603**	**-20.867**	**-14.338**	**-13.752**	**-14.534**	**-15.226**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- MJPB 2019-2022 Prijsontwikkeling, beroep op prijsontwikkeling sociaal domein	-1
- MJPB 2019-2022 Verzelfstandiging natuurcentrum	-17
- MJPB 2019-2022 OZB nieuw	-25
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	817
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	-732
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017 (Rb 18-12-2017)	700
- Overig	-6
Totaal lasten	**736**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
-	0
Bestaand beleid	
- Overig bestaand beleid	-3
Totaal baten	**-3**
Totaal mutaties van baten en lasten	**733**

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- BR Onderwijs: Van BR Verzelfstandiging Domein (Rb 03-11-2014)	-83
- BR Onderwijs: toevoegingen door actualisatie van activabestand (Rb 29-06-2015 en 30-5-2016)	-664
- BR Onderwijs: effect verzekeringsbijdrage herbouw Kringloop (MJPB 2016-2019)	-116
- BR Onderwijs: actualisatie kapitaallasten bestaande activa (MJPB 2017-2020)	-1.012
- BR Onderwijs: actualisatie kapitaallasten bestaande activa (MJPB 2017-2020)	-3.992
- BR Onderwijs: verhuur Vlindertuin (Rb 16-05-2018)	-28
- BR Onderwijs: actualisatie kapitaallasten bestaande activa (MJPB 2019-2022)	-112
- BR Onderwijs: actualisatie kapitaallasten bestaande activa (MJPB 2019-2022)	-872
Totaal toevoegingen	**-6.879**
Onttrekkingen	
- BR Onderwijs:onttrekking tbv investering brede scholen (Rb 03-11-2014)	84
- BR Onderwijs: actualisatie MIP 2015-2019 (MJPB 2016-2019)	1.035
- BR Onderwijs: onttrekking van ruimte in reserve tgv algemene middelen (MJPB 2016-2019)	3.300
- BR Onderwijs: onttrekking tbv Campus Schuytgraaf (MJPB 2016-2019)	163
- BR Onderwijs: actualisatie MIP 2016-2020 (MJPB 2017-2020)	39
- BR Onderwijs: actualisatie MIP 2017-2021 (MJPB 2018-2021)	1.680
- AR : Amendement 17A35 Effect aanpak laaggeletterdheid	75
Totaal onttrekkingen	**6.376**
Totaal mutaties reserves	**-503**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

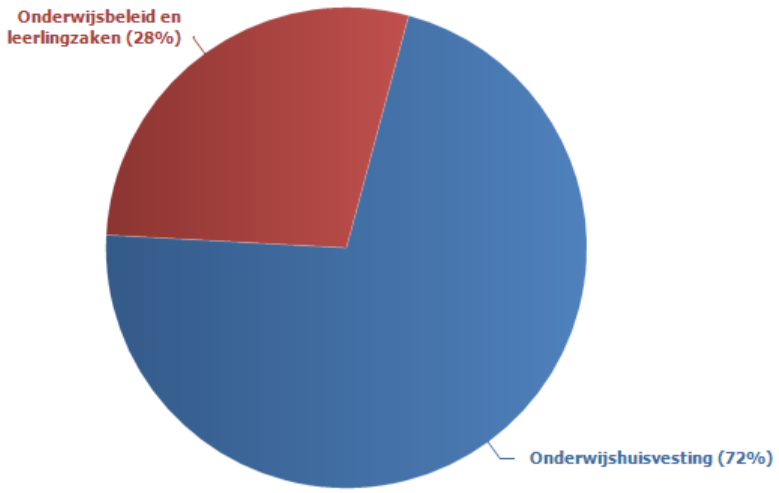

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Onderwijshuisvesting	-17.262	-14.016	-12.569	-12.514	-13.575	-15.461	-16.200
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-6.521	-5.149	-5.623	-4.943	-4.942	-4.941	-4.939
Totaal	**-23.783**	**-19.165**	**-18.193**	**-17.457**	**-18.517**	**-20.402**	**-21.139**

Partner(s)

Verbonden partijen

MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Reguliere peuterspeelzalen

- Stichting PAS (subsidierelatie met prestatieafspraken);
- Aanbieders peuteropvang en VVE (via subsidieregeling).

Aanpak onderwijsachterstanden

- Stichting PAS (subsidierelatie met prestatieafspraken).

Bovenwettelijk onderwijsaanbod en voorzieningen

- Natuurcentrum Arnhem (subsidierelatie met prestatieafspraken).
  Natuurcentrum Arnhem ondersteunt de ontwikkeling van de duurzame samenleving door informatie, lessen en cursussen. Daarnaast verzorgt het Natuurcentrum natuur- en milieueducatie voor de basisscholen in Arnhem. Vanaf 1 januari 2017 is het Natuurcentrum verzelfstandigd.

Volwasseneneducatie

- Het Bondgenootschap voor Geletterdheid regio Arnhem heeft zich als doel gesteld de bekendheid over het probleem laaggeletterdheid te vergroten en de laaggeletterden te vinden en hen te activeren om deel te nemen aan een taalcursus;
- ROC RijnIJssel (makelaarsfunctie);
- Bibliotheek Arnhem/Taalhuis: inwoners die beter willen leren en schrijven, worden de digitale cursussen Digisterker en Klik & Tik aangeboden;
- Stichting Lezen & Schrijven: ondersteunt Arnhem (en de regio) bij een duurzame aanpak van laaggeletterdheid.

Onderwijshuisvesting

- Schoolbesturen PO, (V)SO en VO (schoolgebouwen);
- Sportbedrijf Arnhem (gymlokalen);
- Aanbieders kinderopvang (peuterspeelzalen, KDV en BSO).

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Niet van toepassing.

Actuele beleidskaders

Reguliere peuterspeelzalen

- Subsidieregeling Voorschools Aanbod Arnhem.

Aanpak onderwijsachterstanden

- Subsidieregeling Voorschools Aanbod Arnhem.

Bovenwettelijk onderwijsaanbod en voorzieningen

- Raadsvoorstel en -besluit Verzelfstandiging Natuurcentrum Arnhem.

Voorzien in zorgstructuren voor het onderwijs

- Raadsbesluit van 30 mei 2012 om gemeentelijke leerplichttaken regionaal uit te voeren.;
- Raadsbesluit d.d. 26 mei 2014 om RMC-taken / Team VSV onder te brengen bij het RBL.;
- Raadsbesluit d.d. 6 november 2017 wijziging MGR sociaal domein.

Volwasseneneducatie

- Regionaal educatieplan Midden-Gelderland 2015 - 2017.

Onderwijshuisvesting

- Integraal huisvestingsplan primair onderwijs Arnhem 2017-2026.

Portefeuillehouders

Naam

Roeland van der Zee
Hans de Vroome

R5 Cultuur, recreatie en sport

Arnhem is een creatieve en levendige stad met een gevarieerd aanbod aan (top)cultuur en evenementen, sportfaciliteiten en (recreatief) groen. Creatieve innovatie krijgt in Arnhem ruim baan. Arnhem wil hierbij de identiteit en eigenheid van Arnhem versterken, zowel landelijk als regionaal. Cultuurhistorie zoals Market Garden en het Arnhemse erfgoed spelen hierbij een grote rol. Arnhem als groene stad met haar unieke ligging aan de Rijn geeft prioriteit aan speel-, sport- en ontmoetingsruimte in stadsparken, wijkparken en buurtgroen. Arnhem stimuleert sport en beweging zowel topsport als sport in de wijken. Sport- en cultuurverenigingen dragen bij aan de gezondheid en welbevinden van Arnhemmers.

Wat willen we bereiken

Cultuur

Kunst en cultuur verlevendigt de stad en verbindt inwoners met elkaar. Arnhem wil meer mensen in aanraking brengen met kunst en cultuur en dat meer mensen gaan participeren. Daarbij is aandacht voor cultuur(voorzieningen) in de wijken. Cultuur draagt bij aan de sociale samenhang en het welbevinden van mensen. Arnhem kent als culturele hoofdstad van het Oosten een bruisend cultureel klimaat met veel creatief potentieel, een stevige culturele infrastructuur en aansprekend erfgoed. Daar wordt blijvend in geïnvesteerd. De investeringen in gebouwen gaan niet ten koste van inhoudelijke programma's op het gebied van kunst en cultuur.

Belangrijk is dat kunst en cultuur niet alleen ingevlogen worden, maar ook ter plaatse worden geproduceerd. Een stad van makers kenmerkt zich door een innovatief klimaat. De culturele sector en zeker ook de creatieve industrie zijn afhankelijk van direct persoonlijk contact en van de ruimtelijke clustering van gelijksoortige bedrijvigheid: de ‘creatieve milieus’. Er wordt gezorgd dat Arnhem een gunstig woon- en werkklimaat voor kunstenaars en creatieve ondernemers heeft. Steden met een creatief klimaat en een divers cultureel aanbod doen het economisch beter. Cultuur is zowel een waardevermeerderaar als ook kapitaal voor een vitale, krachtige stad en regio. Arnhem wil deze waarde en potentie uitdragen, zowel in stad en regio, als daarbuiten.

Samen met de gemeente Nijmegen, provincie Gelderland en beide cultuurnetwerken in Arnhem en Nijmegen is in 2018 gewerkt aan een kansrijk en onderscheidend regionaal cultureel profiel. Beide steden hebben een volledige culturele infrastructuur, waarin zowel de culturele top als humuslaag vitaal zijn en er is ruimte voor het middensegment. Karakteriserend is het stevig productieklimaat van Arnhem en het sterke presentatieklimaat van Nijmegen. Doel is een infrastructuur en cultuuraanbod dat beter aansluit bij de wensen en behoeften van het (potentiële) publiek. Dit profiel wordt per 1 november ingediend bij de minister van OCW en wordt betrokken bij de voorbereiding van het nieuwe landelijke cultuurbeleid vanaf 2021. Tevens dient het als basis voor verdere afstemming en afspraken met het Rijk en andere overheden. In 2019 en 2020 wordt in de vorm van proeftuinen door overheden en instellingen op verschillende thema's en in verschillende verbanden samengewerkt.

Sport

Meer Arnhemmers gezonder en fitter is het doel. Sport- en bewegen dragen bij aan de gezondheid van Arnhemmers, maar ook aan de sociale samenhang en een inclusieve samenleving. Bedrijven worden gestimuleerd om zich in te zetten voor de sport en voor gezonde werknemers.
Recente jaren laten een aantal zorgwekkende trends zien die invloed hebben op zowel de fysieke als de mentale gezondheid, zoals minder bewegen en ongezonde voeding. Arnhem wil deze trend keren door het faciliteren van een gezonde leefstijl en een gezonde leefomgeving. Een gezonde leefstijl heeft namelijk een sterk positief effect op gezondheid, individuele ontwikkeling, participatie, zelfredzaamheid, welbevinden en verminderen een eventueel sociaal isolement. Het belang van sport en cultuur om sociale samenhang, gezondheid en welbevinden in de wijken te verbeteren zal nader worden vorm gegeven. Verenigingen spelen daarbij een belangrijke rol.
Een gezonde leefomgeving ervaren mensen als prettig, nodigt uit tot gezond gedrag en de druk op de gezondheid is zo laag mogelijk. Het streven is de drempel tot bewegen zo laag mogelijk te maken, ook in de openbare ruimte. Daarnaast is het belangrijk om gezondheidsvaardigheden, waaronder sport en bewegen, zo jong mogelijk aan te leren.

Openbaar groen

Arnhem is een groene stad. Het groen is de drager van onze stad, dat moet worden gekoesterd. Groen kent veel kwaliteiten en waarden: Het zegt iets over het ontstaan van de stad, het zorgt voor een leefbare en gezonde stad voor de inwoners en voor de dieren. Het bevordert biodiversiteit. Het voorkomt wateroverlast, hittestress en vervuilde lucht. In groen kunnen bewoners elkaar ontmoeten en groen nodigt inwoners uit om te bewegen. Én het maakt het verblijf van onze bezoekers nog aangenamer. Groen is een belangrijke kernwaarde van onze stad.

Het beleid is gericht op het behouden en versterken van een robuuste stedelijke hoofdgroenstructuur voor de stad en haar inwoners (het Groen-blauwe raamwerk) én ook van het wijkgroen. Gebieden die bestemd zijn als natuur en bos behouden hun bestemming.
Het Groenfonds helpt het groene karakter van de stad versterken. Het fonds wordt ingezet om de doelen uit de Groenvisie 2017 - 2035 te behalen. Het groenfonds wordt onder meer ingezet voor het herstel van landschapswaarden, het verbinden van de stedelijke hoofdgroenstructuur, voor meer biodiversiteit, voor meer

groen om in te bewegen en te recreëren, voor het verminderen van hitteplekken en voor het verminderen van wateroverlast en voor de vervanging van stadslanen.

Vergroenen, het stimuleren van stadslandbouw en participatie blijven speerpunten in samenwerking met bewoners, scholen, ondernemers in en om de stad. Voor het ondersteunen van (wijk)initiatieven gericht op het verminderen van hitteplekken en stadslandbouw is een subsidieregeling beschikbaar. In het natuurnetwerk is doorontwikkeling van het uiterwaardenpark Meinerswijk een belangrijk speerpunt.

Spelen
Kinderen moeten veilig buiten kunnen spelen. Het beleid is gericht op behoud van 10% (groene) veilige gebruiksruimte en, waar mogelijk, grote natuurlijke speel- en ontmoetingsruimten voor alle leeftijden in wijken. Vanuit het onderzoek naar bewegen in de openbare ruimte door Mulier zijn er aanbevelingen gedaan voor de speelplekken. Komend jaar wordt gewerkt aan een uitvoeringsplan.

Water
Er wordt ingezet op duurzaam beheer en onderhoud van onder andere ecozones, moerassen, sloten, paddenpoelen en fonteinen. De ambitie is om samen met de (water)partners de watergerelateerde opgaven op te lossen door zoveel mogelijk voor ruimtelijke oplossingen te kiezen waarbij het water tegelijk kan bijdragen aan een klimaat adaptieve stad. Hiernaast is onderhoud van waterbodems noodzakelijk voor Arnhem als aantrekkelijke haven, aanleg- en vestigingsplaats aan de Rijn.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Ontwikkeling Lauwersgracht Alliantie i.r.t. toekomst Stadstheater	
Gezonde leefstijl met sport stimuleren	
Sporten in de wijk en in de openbare ruimte stimuleren	
Sportevenementen en bedrijfssport bevorderen	V01
Bedrijven stimuleren zich in te zetten voor de sport	
Groene hoofdstructuur versterken	
Uitbreiding van Museum Arnhem op de huidige locatie	V01
Verkenning en ontwikkeling culturele versterking tussen Arnhem en Nijmegen.	V01
Zichtbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed	V01
Klimaatadaptieve stad	V02
Gebieden die bestemd zijn als natuur en bos behouden hun bestemming	
Arnhem positioneren als culturele hoofdstad van Oost-Nederland	
Bescherming en herbestemming van cultuurhistorisch erfgoed	
Alle Arnhemmers kunnen bewegen en sporten	
Moderne en 'gezonde' sportverenigingen en sportaanbieders	
Voldoende en goede binnen- en buitensportaccommodaties voor diverse doelgroepen	
Dierenwelzijn bevorderen	
Renovatie en ver(nieuw)bouw stadstheater	
Realisatie Sonsbeek beeldententoonstelling 2020	

Wat gaan we doen
Cultuur
Er wordt samen met partners zoals de provincie Gelderland geïnvesteerd in een aantrekkelijk cultureel aanbod en creatief klimaat in de stad. Dat betekent dat:

- de rijksgezelschappen en de Arnhemse podia die zij bespelen zo goed mogelijk worden gefaciliteerd in hun streven naar samenwerking, vergroting en verbreding van hun publieksbereik en maatschappelijk draagvlak (Lauwersgracht Alliantie). Dat betekent ook een passende, eigentijdse en toekomstbestendige huisvesting waarvoor middelen zijn gereserveerd. Stichting Musis Stadstheater Arnhem (MSA), de gezelschappen werken op dit moment samen met de gemeente de plannen voor het Stadstheater nader uit;
- het van belang is dat Museum Arnhem, een belangrijke culturele hotspot in onze stad, snel weer open gaat. Een oplossing voor de ontstane impasse is financieel mogelijk gemaakt. In het najaar van 2018 vindt hierover besluitvorming plaats.
- Arnhem samenwerkt met Nijmegen, beide cultuurnetwerkwerken, de regiogemeenten en op Oost-Nederlandse schaal aan de versterking van het culturele ecosysteem ten opzichte van de rest van Nederland;

- de kracht van de creatieve sector beter wordt benut bij het aanjagen van innovaties en het aanpakken van maatschappelijke vraagstukken;
- Arnhem actief participeert in regionale, landelijke en Europese netwerken die de (creatieve en culturele) stad op de kaart zetten en daarvoor relaties en samenwerking versterken met andere bestuurslagen en (potentiële) partners.

Op de uitgaven voor cultuur rust vanaf 2018 een besparingstaakstelling van € 150.000. In 2018 is die incidenteel ingevuld binnen het programma R5; voor 2019 en verder staat nog een Rozet-taakstelling van € 88.000. In 2019 gebeurt dit eenmalig uit de algemene middelen. Voor 2020 en verder wordt een voorstel uitgewerkt.

Sport

Sport is belangrijk om sociale samenhang, gezondheid en welbevinden in de wijken te verbeteren. Betaalbare voorzieningen die toegankelijk zijn voor wijkbewoners daar waar de behoefte het grootst is. Om de doelstelling Arnhemmers gezonder en fitter te realiseren wordt ingezet op:

- een duidelijke verbinding te leggen tussen sport en economie; sportbewustzijn bij bedrijven vergroten. Door bedrijven te stimuleren zich in te zetten voor sporten en bewegen in wijken. Door betrokkenheid van bedrijven bij sportevenementen te vergroten.
- sport en gezondheid stimuleren door sporten bij sportverenigingen en in de openbare ruimte te stimuleren. Dit wordt gedaan door verenigingen te ondersteunen en te verkennen hoe bewegen in de openbare ruimte gestimuleerd kan worden en welke aanpassingen eventueel nodig zijn;
- het stimuleren van een gezonde leefstijl.

Op de uitgaven voor sport rust in 2019 een besparingstaakstelling van € 150.000 waarvan € 90.000 uit de algemene middelen gefinancierd wordt in afwachting van uitwerking van de plannen.

Groen

In het coalitie akkoord is afgesproken om te investeren in de kwaliteit van het groen in de stad. Er wordt ingezet op:

- opstellen uitvoeringsagenda Groenvisie in combinatie met projecten groenfonds. Er is afgesproken jaarlijks € 100.000 extra te reserveren voor groenmaatregelen;
- uitvoeren opgaven uit de uitvoeringsagenda met betrekking tot de thema's:
    - herkenbare stad: versterken (verbinden) stedelijke hoofdgroenstructuur;
    - natuurvriendelijke stad: vergroten biodiversiteit op basis van doelsoorten en leefgebieden;
    - groene gezonde stad: verbeteren groen voor inwoners om in te bewegen en te recreëren;
    - duurzaam beheerde stad: beschermen van waardevolle bomen en groen;
    - samenwerkende stad: faciliteren van bewonersinitiatieven- en participatie die bijdrage aan een groene leefbare stad.
- versterkte inzet op de bestrijding van invasieve exoten: de Reuzenberenklauw, de Reuzenbalsemien en de Japanse Duizendknoop. Er is incidenteel €1 miljoen extra gereserveerd om een beheersbare situatie te creëren. Naast fysiek ingrijpen wordt ook ingezet op voorlichting en bewonersparticipatie;
- meer voedsel en nestgelegenheid voor wilde bijen. Arnhem schrijft zich in als Bij-vriendelijke gemeente;
- herijking van de visie op bomen in Arnhem; ook wordt de kapvergunning geëvalueerd en de waardevolle bomenlijst geactualiseerd.

Dierenwelzijn

De opgaven uit de uitvoeringsagenda Dierenwelzijn 2016-2020 worden opgepakt. In 2018 wordt deze nog geactualiseerd.

Spelen

Vooruitlopend op de omgevingswet heeft het Mulierinstituut groen, sportvoorzieningen, speelplekken en nabijheid van voorzieningen per wijk in beeld gebracht zodat er duidelijkheid is over kansen en knelpunten met het oog op bewegen in de openbare ruimte. Komend jaar zal er een uitvoeringsplan opgesteld worden.

Water

- Waterbeheer in de wijken: dit betreft beekriolen, sloten, fonteinen, duikers en oppervlaktewater alsmede de Immerloo plas.
- Beheer waterbodems, in 2019 wordt de Defensiehaven gebaggerd.
- Het eerstvolgende noodzakelijke baggerwerk is langs de Rijnkade ter plekke van "Onderlangs".

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Cultuur, recreatie en sport	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-65.348	-46.985	-48.114	-51.519	-51.778	-51.526	-52.680
Baten	24.715	8.669	8.482	8.482	8.482	8.366	8.366
Saldo lasten en baten	***-40.633***	***-38.316***	***-39.632***	***-43.037***	***-43.297***	***-43.160***	***-44.314***
Toevoeging aan reserve	-4.597	-2.136	-2.136	-1.285	-342	-386	-408
Onttrekking aan reserve	2.931	369	528	403	594	525	525
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-1.666***	***-1.767***	***-1.607***	***-882***	***253***	***139***	***116***
Gerealiseerd resultaat	**-42.299**	**-40.083**	**-41.239**	**-43.919**	**-43.044**	**-43.021**	**-44.198**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Bestrijden van invasieve exoten (CA-fb)	-333
- Extra toevoegen van structurele middelen aan groenfonds (CA-3.4)	-100
- Baggeren defensiehaven	-500
- MJPB 2019-2022 Taakstelling cultuur voor 1 jaar tlv algemene middelen	-150
- MJPB 2019-2022 Taakstelling sport voor 1 jaar tlv algemene middelen	-150
- MJPB 2019-2022 Nominale indexatie GR Gelders archief	-12
- MJPB 2019-2022 Bijdrage exploitatietekort sporthal Middachtensingel	-50
- MJPB 2019-2022 Geen onderhoud niet te verhuren velden	45
- MJPB 2019-2022 Invulling structurele vrijval subsidie theater 't Hof	63
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten Museum Arnhem	-600
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten sporthal Middachtensingel	-120
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling overige kapitaallasten MIP	-85
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	-1.404
- Kapitaallasten MSSA omgezet in subsidie MSA (MJPB 2017-2020)	-323
- Subsidies Eusebius	339
- Overig	-25
Totaal lasten	**-3.405**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
-	
Bestaand beleid	
-	
Totaal baten	**0**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-3.405**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- AR: Activering 2015-Overloop MIP; Huisvesting MSA (Rb 30-05-2016)	-135
- AR: Verzelfstandiging MSSA: frictiekosten (Rb 29-06-2015)	-40
- AR: Voordeel waardering activa Binnensport (Rb 29-5-2017)	-16
- BR Cultureel Vastgoed: Ontwikkeling kapitaallasten (Rb 28-03-2011)	-1.044
- BR Groenfonds: Amendement Duurzaamheid 3. Groenfonds (MJPB 2018-2021)	-50
Totaal toevoegingen	**-1.285**
Onttrekkingen	
- AR: Scholing ouderen op het gebied van ICT (Rb 02-11-2015)	50
- AR: Amendement Duurzaamheid 3. Groenfonds (MJPB 2018-2021)	50
- BR Cultureel Vastgoed: Ontwikkeling kapitaallasten (Rb 28-03-2011)	38
- BR Kapitaallasten: Dekking aanleg kunstgrasvelden (Rb 29-06-2015)	70
- BR Kapitaallasten: Dekking maatregelen duurzame energie (Rb 29-06-2015)	27
- BR Kapitaallasten: Dekking extra investeringen Sport (Saksen Weimar) (Rb 30-05-2016)	85
- BR Groot onderhoud en vervanging Openbare Ruimte: Spelen (Rb 25-09-2017)	83
Totaal onttrekkingen	**403**
Totaal mutaties reserves	**-882**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

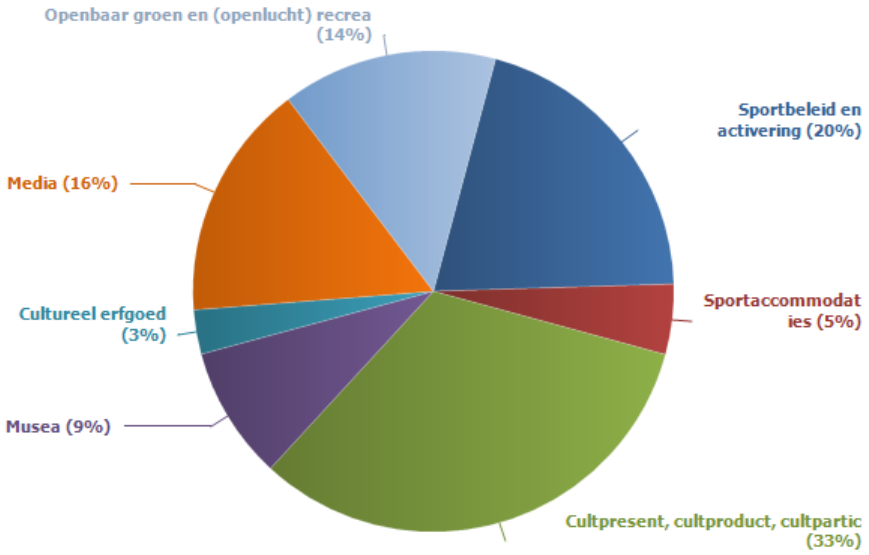

Bedragen x € 1000, bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Sportbeleid en activering	-12.207	-10.577	-10.386	-10.487	-10.553	-10.553	-10.553
Sportaccommodaties	-17.409	-1.705	-1.560	-2.428	-2.368	-2.317	-2.267
Cultpresentatie, cultproductie, cultparticipatie	-15.684	-16.926	-15.276	-16.799	-17.635	-17.539	-19.090
Musea	-4.779	-4.632	-4.608	-4.615	-4.613	-4.497	-4.497
Cultureel erfgoed	-1.881	-1.734	-1.811	-1.529	-1.507	-1.502	-1.497
Media	-5.873	-5.769	-8.037	-8.200	-8.200	-8.200	-8.200
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-7.514	-5.642	-6.435	-7.461	-6.903	-6.918	-6.575
Totaal	**-65.348**	**-46.985**	**-48.114**	**-51.519**	**-51.778**	**-51.526**	**-52.680**

Partner(s)

Verbonden partijen

Regionaal Historisch Centrum Gelders Archief
Sportbedrijf Arnhem
Lingezegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

- Culturele instellingen;
- Waterschappen;
- Rijkswaterstaat.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

- Renovatie/verbouwing van het Stadstheater.

Actuele beleidskaders

Cultuur

- Kadernota ‘STROOM – cultuurbeleid Arnhem’, 2012;
- Tussenevaluatie 'Arnhem, Stroomt Door', 2016;
- Evenementenvisie (2015).

Sport

- DE SPORTVISIE (2011);
- Gelders Sportakkoord (2016).

Erfgoed

- Erfgoedagenda 2017-2019 (uitvoeringsprogramma via raadsbrief najaar 2017);
- Erfgoedwet (die per 1 juli 2016 de Monumentenwet vervangt en alle erfgoedwetten bundelt);
- Beleidskader provincie Gelderland: 'Cultuur en Erfgoed 2017-2020: beleef het mee!'.

Openbaar groen, recreatie en water

- Structuurvisie 2020-2040;
- Groenvisie 2017-2035 (Raad, 2018);
- Uitvoeringsagenda Dierenwelzijn 2016-2020;
- Nota Ruimte voor de Jeugd (Spelennota) 2010 - 2020 (vastgesteld door de Raad, 2009);
- Initiatiefvoorstel Groene Speelplaatsen (Raad, 2013);
- Waterplan Gelderland 2010 - 2015;
- Aanpak wateroverlast Arnhem Noord 2015.

Portefeuillehouders

Naam

Cathelijne Bouwkamp
Roeland van der Zee
Hans de Vroome
Jan van Dellen

R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning

Arnhem richt zich op een sterkere deelname - waar mogelijk geheel op eigen kracht - van Arnhemmers aan de samenleving. De wijkgerichte werkwijze wordt in 2019 en verder geïmplementeerd met de focus op een samenhangend aanbod om doorbraak naar werk en zelfredzaamheid te bevorderen. De wijkteams spelen hierin een cruciale rol. Arnhem zet in op preventie en vroegsignalering (vroeg eropaf benadering) en waar nodig met maatwerkvoorzieningen in de wijk. Het bevorderen van (arbeids)participatie en onderlinge redzaamheid in een wijk wordt in samenhang met de wijkprogramma's uitgewerkt. Hierbij spelen burgerinitiatieven, ondersteuning mantelzorg, informele zorg en (vrijwilligers)werk een belangrijke rol om te komen tot een inclusieve samenleving.

Wat willen we bereiken

Meedoen in Arnhem; samenkracht, burgerparticipatie, integratie en opvang

Arnhem, een stad waarin voor iedereen ruimte is om mee te doen, mee te denken en om initiatief te nemen. Een stad waar naar de inwoners wordt geluisterd. Iedereen wordt gelijkwaardig behandeld en heeft gelijke kansen, het moet niet uitmaken of je een beperking hebt, welke achtergrond je hebt of in welke wijk je woont. Gerichte burgerparticipatie is ook onderdeel van de teams leefomgeving.
Om problemen te voorkomen wordt ingezet op vroegsignalering, preventie, informele zorg en algemene voorzieningen in de buurt. Dit draagt bij aan een sterke samenleving waarin iedereen zo zelfstandig mogelijk kan leven. Druk op zorg, jeugdhulp en participatie wordt verminderd. Voor mensen die het (tijdelijk) zelf niet redden, wordt een passend vangnet geboden. Doelen zijn:

- Meer mensen kunnen meedoen in de eigen leefomgeving.
- Een passend vangnet voor kwetsbare mensen.

Doorbraak naar Werk

Werk is een belangrijke vorm van meedoen in onze samenleving. Het zorgt voor bestaanszekerheid, het geeft eigenwaarde, het vergroot iemands sociale netwerk, samenredzaamheid en daarmee zelfredzaamheid. Werk draagt bij aan de integratie van kwetsbare groepen en is goed voor de sociale samenhang in onze stad.
Arnhem vindt het cruciaal om meer Arnhemmers aan het werk te helpen. Het liefst betaald werk, want dat is het doel. Ligt dat buiten iemands bereik, dan komen andere vormen van werk in beeld. Arnhem voert de participatiewet uit op basis van vertrouwen. Uitgangspunt is 'aan het werk, tenzij'; gericht op een positieve aanpak en ondersteuning op maat. De begeleiding naar werk door de gemeente en haar partners is echter niet vrijblijvend. Als het te maken heeft met onwil of tegenwerking heeft dit consequenties.

De drie hoofddoelen van Participatie zijn:

- Meer Arnhemmers richting (betaald) werk.
- Meer Arnhemmers minder afhankelijk van inkomensondersteuning.
- Meer inclusieve werkgelegenheid in de arbeidsmarktregio Midden Gelderland (meer passend werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt).

Vanuit de veranderopgave wordt gewerkt aan de noodzakelijke doorbraken om deze doelen te realiseren. Daarbij is het onze concrete ambitie om het aantal Arnhemmers in de bijstand terug te dringen door in te zetten op (i) het jaarlijks volgen van de landelijke trend (netto uitstroom) en (ii) 500 extra Arnhemmers uit de bijstand te laten uitstromen in vier jaar tijd.

Zorg Dichterbij

Arnhem wil dat inwoners passende en kwalitatief goede zorg en ondersteuning ontvangen, waardoor mensen zo zelfredzaam en zelfstandig mogelijk kunnen leven. Om dit te bereiken staan in de veranderopgave "Zorg Dichterbij" drie doelstellingen centraal:

- Meer Arnhemmers ontvangen zorg op maat, zo licht mogelijk en dichtbij (doen wat nodig is).
- Meer (kwetsbare) Arnhemmers wonen eerder en langer (zelfstandig) thuis.
- Meer Arnhemmers zijn financieel zelfredzaam.

De veranderopgave Zorg dichterbij geeft een impuls aan de transformatie van het sociaal domein (WMO, Jeugdzorg, Armoedebeleid en schulddienstverlening).

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Meer jeugdigen krijgen passende zorg (op maat en dichterbij)	V04
Meer volwassenen/ ouderen krijgen passende zorg (op maat en dichterbij)	V04
Meer kwetsbare Arnhemmers nemen actief deel aan de maatschappij	V04
Meer kwetsbare Arnhemmers verplaatsen zich zelfstandig zonder specialistische vervoersvoorziening	V04
Er zijn voldoende geschikte en betaalbare woningen voor kwetsbare Arnhemmers in 2025	V04
Er zijn voldoende geschikte en betaalbare woningen voor jeugd (18-/18+)	V04
In 2025 woont de (O)GGZ doelgroep beschermd (zelfstandig) thuis	V04
Meer kwetsbare Arnhemmers wonen in een passen de (fysieke) omgeving	V04
Meer gelijke kansen voor Arnhemse kinderen die opgroeien in armoede	V04
Beter borgen bestaanszekerheid minima	V04
Minder (problematische) schulden bij inwoners en ondernemers	V04
Minder jongeren in financiële problemen	V04
Meer perspectief op werk en een hoger besteedbaar inkomen voor minima (directe link naar Doorbraak naar Werk)	V03; V04
Voorkomen en aanpakken zorggerelateerde woonoverlast onder andere door het bevorderen van het begrip en draagvlak in de wijk voor kwetsbare medemensen.	V04
Een sterkere samenleving door meer deelname en zelfregie Arnhemse inwoners	V04
Beter laten aansluiten van vraag en aanbod van mantelzorgondersteuning	
Verbeteren van het aanpakken van eenzaamheid	
Verbeteren duurzame uitstroom uit de opvang	

Wat gaan we doen

Meedoen in Arnhem

Inspanningen gericht op het realiseren van de ambitie en doelen:

- Preventie, Informele zorg en mantelzorg. Intensiveren van preventie en vroegsignalering om zwaardere problematiek te voorkomen. Speerpunten zijn onder andere eenzaamheid en het verbeteren van de kwaliteit van mantelzorgondersteuning zodat het aanbod beter aansluit op de vraag van de mantelzorger en zorgvrager.
- Voorzieningen. In de wijken waar de behoefte het grootst en de noodzaak het hoogst is worden voorzieningen toegevoegd of verbeterd. Uitgangspunt is dat deze voorzieningen toegankelijk en betaalbaar zijn voor bewoners .
- Bewoners- en vrijwilligersinitiatieven worden ondersteund door de gemeente. Om de administratieve lasten te verminderen wordt een Shared Service Center opzet.
- Opvang. Er wordt gewerkt aan een aanpak die duurzame uitstroom uit de opvang bevordert. Cruciaal hierin is het bieden van toekomstperspectief op alle leefgebieden, waaronder wonen, taal, werk, participatie, zorg.
- Om het meedoen van specifieke doelgroepen te verbeteren, moet maatwerk worden ontwikkeld en geleverd. Maatwerk op het gebied van taal, netwerk, ondersteuning en werk.
- Specifiek voor vluchtelingen en statushouders wordt de integrale aanpak doorontwikkeld. Zij vinden niet vanzelfsprekend een plek in de samenleving, hiervoor hebben zij op alle gebieden maatwerk ondersteuning nodig. Uitgangspunt hierbij is dat ze zo vroeg als mogelijk op alle leefgebieden worden ondersteund (huisvesting, werk, taal, zorg) om te voorkomen dat deze doelgroep lange tijd aan de kant staat.
- Blijvende inzet op sociale acceptatie van alle Arnhemmers, ongeacht achtergrond, beperking of geaardheid. Discriminatie wordt aangepakt.

Doorbraak naar Werk

In lijn met de strategie zoals verwoord in het veranderprogramma Doorbraak Naar Werk (waar ook het waarom en het hoe van ambitie en doelen verwoord staan) wordt ingezet op de realisatie van de volgende subdoelen en strategische inspanningen:

1. Voorkomen dat Arnhemmers niet aan het werk raken en afhankelijk worden van inkomensondersteuning. Daarom wordt onze 'Bemiddelen aan de Poort'-aanpak gehandhaafd en wordt de ontwikkeling en inzet van preventieve aanpakken voor specifieke doelgroepen (onder andere leerlingen VSO/ PRO, studenten MBO1-2, oud nieuwkomers en nieuwe nieuwkomers, max- WW-ers, enzovoorts) geïntensiveerd in samenwerking met onze onderwijs-, (jeugd)zorg-, welzijns- en werkpartners.

2. Arnhemmers die al lange tijd aan de kant staan en afhankelijk zijn van inkomensondersteuning activeren op weg naar werk. Daarom wordt ervoor gekozen om actief op hen af te gaan en hen meer (op maat) vanuit hun (integrale) leefsituatie te helpen bij het zetten van stappen naar werk. Dit vraagt om een meer gebiedsgerichte benadering en aanpak van de opgave, waarbij in samenwerking met de teams leefomgeving en sociale wijkteams onze re-integratie- en inkomensinstrumenten worden ingezet. Het actief aan de slag gaan met het wegwerken van belemmeringen is een belangrijk spoor. Een integrale benaderingswijze gekoppeld aan de inzet op armoede en schulden maar ook aanpassingen in de systematiek helpen hierbij.
3. Arnhemmers die een beroep doen op ondersteuning vanuit de Participatiewet zo snel mogelijk op weg naar werk helpen. Daarom wordt ingezet op de doorontwikkeling van de in de basis neergezette uitvoeringsstructuur van de Participatiewet, de hieruit voortvloeiende doelgroepenaanpak en een goed funtionerende in-, door- en uitstroomketen. Daarbij gaat het om:
    - een herijking van focus, inzet en werkwijze van het Cluster Werk & Inkomen (W&I).
    - de doorontwikkeling van de uitvoeringspartners Centrum voor Activerend Werk (CAW), Scalabor en Werkgeversservicepunt (WSP) met ook het Leerwerkloket, hun onderlinge samenwerking en hun samenwerking met hun netwerkpartners (zorgaanbieders, onderwijsinstellingen, (sociale) werkgevers, uitzendbureaus, enzovoorts).
4. Werkgevers motiveren om hun werk inclusiever te organiseren. Daarom wordt sociaal ondernemerschap gestimuleerd, wordt ingezet op het lokaal, duurzaam en sociaal aanbesteden van onze gemeentelijke opdrachten, worden onze ketenpartners (met name Scalabor en WSP) gevraagd om gezamenlijk (verder) te bouwen aan een brede werkgeversdienstverlening en voorziet Arnhem een intensivering van de inzet van Participatiewet-instrumenten als loonkostensubsidie/ loondispensatie en jobcoaching.
5. De doeltreffendheid, doelmatigheid, rechtvaardigheid en rechtmatigheid van onze inspanningen binnen het sociaal domein in het algemeen en Participatiewet in het bijzonder beter monitoren en er slimmer op bijsturen en op handhaven. Daarom wordt ingezet op een beweging van sturen op input naar sturen op (maatschappelijke) impact, worden onze inspanningen voortdurend getoetst op 'bedoeling' en 'eenvoud' en wordt geïnvesteerd in een slimme handhaving.
6. Om sociaal ondernemerschap en de beweging naar impactsturing te bevorderen wordt een werkinvesteringsfonds (WIF) ingericht. Dit fonds van € 2,5 mln, dat als bestemmingsreserve is opgenomen in de voorliggende MJPB, wordt benut om beproefde of innovatieve re-integratie-initiatieven van publieke en private samenwerkingsverbanden te ondersteunen.
7. De haalbaarheid en realiseerbaarheid van onze lokale doelen en ambities vergroten door op (boven)regionaal niveau rondom het arbeidsmarktbeleid verbinding en afstemming te zoeken, te vinden en te borgen met de belangen en agenda's van onze partners in het Werkbedrijf en Economic Board (werkgevers, werknemers, onderwijs en regiogemeenten). Ook wordt gestreefd naar een gezamenlijke positionering en lobby richting het Rijk.
8. De haalbaarheid en realiseerbaarheid van de doelen en ambities vergroten door samen met de (verander)programma's Inclusie, Zorg Dichterbij, Educatie en Economie meer samenhang en wisselwerking aan te brengen in de afzonderlijke inspanningen.

Daarbij is relevant:
- Het vooraf inboeken van positieve resultaten van inspanningen wordt te risicovol geacht. De beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeente zijn beperkt tot de uitgaven (aantal en prijs van uitkeringen). Op de inkomsten die op basis van een complexe en dynamische budgetsystematiek ontvangen worden van het Rijk, heeft de gemeente geen invloed.
- De voorlopige meerjarige prognose van het BUIG-budget laat een groot tekort zien (zie hoofdstuk 2). Hier wordt bij de bepaling van het gemeentebrede risicoprofiel rekening mee gehouden (paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing).

Zorg Dichterbij: Wmo/Jeugdwet
Om de doelstelling te bereiken dat meer Arnhemmers zorg op maat ontvangen, waarbij de zorg zo licht mogelijk en dichtbij is (doen wat nodig is) worden de volgende inspanningen geleverd:
- Intensiveren van preventie en vroegsignalering. Zo wil Arnhem meer algemene voorzieningen in de wijk ontwikkelen en stimuleren dat deze meer gebruikt gaan worden door inwoners als alternatief voor specialistische zorg.
- Versterken van de toegang en toewijzing van zorg en ondersteuning. Zo wil Arnhem de sociale wijkteams verder versterken en een nauwere samenwerking realiseren met andere verwijzers (zoals huisartsen) en onderwijs.
- Sturen op kwaliteit en resultaat bij zorgaanbieders, mede gericht op afschalen van specialistische zorg. Daarbij blijft het uitgangspunt dat passende en kwalitatief goede zorg wordt ingezet in een zo licht mogelijke vorm (doen wat nodig is).
- Ontschotten van zorgsystemen en financieringsstromen (WMO, Jeugdwet. WLZ, ZVW en Participatiewet).
- Vergroten inzicht of passende zorg en de gewenste afschaling van specialistische zorg ook wordt bereikt (monitoring).

Bovenstaande aanpak draagt ook bij aan de doelstelling om meer kwetsbare Arnhemmers eerder en langer (zelfstandig) thuis te laten wonen. Aanvullend op bovenstaande aanpak worden de volgende inspanningen geleverd:

- Maken van prestatie-afspraken met woningcorporaties over het woningaanbod, bijvoorbeeld over het aantal en de locatie van levensloopgeschikte woningen.
- Ontwikkelen van een huisvestingsprogramma voor diverse doelgroepen (jeugd, ouderen, OGGZ). Dit moet ook bijdragen aan de uitstroom vanuit de maatschappelijke opvang en beschermd wonen naar (begeleid) thuis wonen.
- Opstellen van een visie op wonen-zorg-welzijn, samen met stakeholders, belangenorganisaties, sociale wijkteams en teams Leefomgeving.
- Voorkomen van huisuitzettingen. Hierin is de samenwerking met "Vroeg er op af" van belang en de inzet van het Meldpunt Ontruimingen.
- Voorkomen en aanpakken zorggerelateerde woonoverlast onder andere door het bevorderen van het begrip en draagvlak in de wijk voor kwetsbare medemensen.

Deze opgave uit het veranderprogramma Zorg dichterbij heeft een relatie met het algemene woonbeleid dat onder R8 is vermeld. Daarnaast heeft de laatstgenoemde inspanning ook een relatie met veiligheid.

De transformatie van zorg is een uitdagende opgave en brengt financiële risico's met zich mee. Deze financiële risico's worden gedekt vanuit het Noodfonds. Daarbij is een aantal aannames gedaan. Aangezien de gemeente Arnhem op een aantal belangrijke punten nauwelijks invloed heeft bestaat het risico dat het Noodfonds eerder uitgeput is. Zo wordt ongeveer de helft van de jeugdzorg ingezet door geautoriseerde verwijzers, waarop de gemeente geen directe invloed heeft. Ook vanuit de wet Langdurige zorg is een tendens om mensen langer thuis te laten wonen waardoor de zorg ten laste komt van de WMO. Daarnaast heeft Arnhem te maken met vergrijzing en doen steeds meer jongeren een beroep op jeugdzorg.
De stijgende kosten van de zorg leiden mogelijk tot tekorten, die gedekt worden vanuit de BR Noodfonds. Het risico is aanzienlijk dat de BR Noodfonds eerder is uitgeput als nu voorzien. Hiervoor is in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing een risico opgenomen.

Zorg Dichterbij: Armoedebeleid en schulddienstverlening

De doelstelling is dat meer Arnhemmers financieel zelfredzaam zijn. Om dit te bereiken worden de volgende inspanningen geleverd:

- Intensiveren van preventie. Arnhem wil voorkomen dat mensen in financiële problemen komen, bijvoorbeeld door betere voorlichting (meer aandacht voor financiële vaardigheden in het onderwijs, cursussen, vindbaarheid aanbod).
- Vroeg Eropaf wordt structureel aangeboden . Op basis van signalen van partners (onder andere corporaties, zorgverzekeraars) worden mensen die in financiële problemen dreigen te komen benaderd en wordt passende ondersteuning aangeboden.
- Bij het aanbod van de voorzieningen hebben de wijkteams regelruimte om te doen wat nodig is.
- Onderzoek naar het transformeren van inkomensondersteunende regelingen. Niet alleen compenseren van een tekort aan inkomen, maar ook kijken naar de effectiviteit en efficiëntie van de uitvoering.
- Stimuleren van kansrijk en perspectief opgroeien in Arnhem. Vanuit de wijkaanpak en de Armoedeagenda wordt sterk ingezet op het bestrijden en waar mogelijk voorkomen van achterstanden bij kinderen in armoede. Voorkomen moet worden dat deze kinderen de volgende generatie in armoede zijn.
- Het aanbod van de GelrePas wordt vanaf 2019 toegankelijk voor gezinnen met een inkomen tot 130% van de bijstandsnorm.
- Om het armoedebeleid op peil te brengen zijn extra middelen (€ 400.000) toegevoegd aan het armoedebudget. Een deel van dit budget wordt besteed aan bovengenoemde verruiming van de GelrePas.
- De kwijtschelding van de afvalstoffenheffing voor de minima wordt hersteld .
- Sturen op meer samenwerking tussen betrokken partners in de stad (onder andere herijking Armoedepact en aanbod en werkwijze schulddienstverlening).
- Blijven inzetten op terugdringen van beschermingsbewind door onder meer het aanbieden van passende en lichtere alternatieven zoals BooM (Budgetondersteuning op Maat) en goede samenwerking tussen verwijzers, rechtbank, bewindvoerders. Nadruk moet liggen op kwaliteit van dienstverlening en inzetten best passende vorm van ondersteuning.

Bij het intensiveren van preventie en vroegsignalering, alsmede het versterken van de toegang tot zorg en ondersteuning is Arnhem zich bewust dat op dit moment niet alle Arnhemmers met een ondersteuningsbehoefte bereikt worden. Met behulp van het programma Inclusie wordt verkend hoe deze nu nog onzichtbare groep beter bereikt kan worden.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-232.986	-208.560	-216.929	-215.789	-215.565	-214.099	-214.008
Baten	123.218	106.792	109.798	110.041	111.296	112.530	112.530
Saldo lasten en baten	***-109.768***	***-101.768***	***-107.131***	***-105.747***	***-104.269***	***-101.569***	***-101.477***
Toevoeging aan reserve	-22.517	-6.180	-6.180	-2.790	-290	0	0
Onttrekking aan reserve	24.481	17.474	15.052	5.584	4.957	1.139	1.139
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***1.964***	***11.294***	***8.872***	***2.794***	***4.667***	***1.139***	***1.139***
Gerealiseerd resultaat	**-107.804**	**-90.474**	**-98.258**	**-102.953**	**-99.603**	**-100.430**	**-100.339**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 ***(t/m Raad 3 juli 2018)***	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Aanvullende maatregelen tbv tekort beschermingsbewind / BooM (CA-fb)	-250
- Inclusief Arnhem (CA-1.10)	-100
- Bdget voor behouden en verbeteren of toevoegen wijkvoorzieningen (CA-3.1)	-250
- Shared service centre voor vrijwilligersinitiatieven (CA-4.4)	-100
- MJPB 2018-2021 Nog in te vullen taakstelling beschermingsbewind /BooM ten laste van algemene middelen	-170
- MJPB 2019-2022 nominale compensatie gemeenschappelijke regelingen deel MGR	-45
- MJPB 2019-2022 nominale compensatie gemeenschappelijke regelingen deel VVGM zorg	-28
- MJPB 2019-2022 prijsontwikkeling, beroep op prijsontwikkeling tbv indexatie sociale wijkteams	-306
- MJPB 2019-2022 prijsontwikkeling, beroep op prijsontwikkeling tbv indexatie sociaal domein: zorg in natura	-608
- MJPB 2019-2022 prijsontwikkeling, beroep op prijsontwikkeling tbv indexatie sociaal domein: PGB	-44
- MJPB 2019-2022 nieuwe tarieven huishoudelijke toelage	-156
- MJPB 2019-2022 nieuwe tarieven jeugdbescherming	-80
- MJPB 2019-2022 Verlagen kader bijdrage begroting Presikhaaf bedrijven	572
- MJPB 2019-2022 Voordeel Presikhaaf bedrijven als gevolg van bijstelling opbrengsten van het rijk voor	433
- MJPB 2019-2022 Kosten voor gemenetelijke ID'ers	-104
- MJPB 2019-2022 Inzet Id'ers voor gratis bewaakte fietsenstallingen	-40
- MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Middelen Nieuwe taken Veilig Thuis doorgeven aan beleidsveld	-1.133
Bestaand beleid	
- Bijdrage GR Presikhaaf Bedrijven	8.287
- Frictie- en aanloopkosten Scalabor incidenteel in 2018 (Rb 18-12-2017)	-6.085
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017 Regionaal werkbedrijf 2017 (Rb. 18-12-2017)	289
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017 investeren naar werk (Rb. 18-12-2017)	500
- Incidentele overheveling niet bestede middelen 2017 BM statushouders werk & (bijzondere) bijstand (Rb. 18-	740
- Ontwikkeling Rijksbijdrage Participatiewet BUIG (zie baten)	-402
- Incidentele extra dekking trajectkosten Scalabor Participatiebudget (Rb 18-12-2017)	250
- DU verhoogde asielinstroom (Rb 18-12-2017)	714
- Gevolgen meerjarige prognose BUIG/Verdeelmodel/vangnet (MJPB 2018-2021)	-911
- Ontwikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	-34
- Overig	201
Totaal lasten	**1.140**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 *(t/m Raad 3 juli 2018)*	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
-	
Bestaand beleid	
- Ontwikkeling Rijksbijdrage Participatiewet BUIG (zie lasten)	403
- Overig	-160
Totaal baten	**243**
Totaal mutaties van baten en lasten	**1.383**

Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- BR: Instellen werk investeringsfonds (nieuwe BR) (CA-1.1)	-2.500
- BR: MJPB 2019-2022 Algemene Uitkering Decentralisatie Uitkering schulden armoede	-290
Totaal toevoegingen	**-2.790**
Onttrekkingen	
- BR MJPB 2018-2021, dekken nog in te vullen taakstelling beschermingsbewind / Boom vanuit BR taakmutaties	170
- AR: Amendement schulden voorkomen	100
- BR Noodfonds tgv Sociaal Domein	3.761
- BR Noodfonds dekking geraamd rendement Scalabor (Rb 18-12-2017)	740
- BR Burgerinitiatieven sociaal domein: subsidieregeling Burgekracht sociaal domein Arnhem (Rb 25-04-2016)	472
- BR Toezicht peuterspeelzalen en gastouderopvang, actualisatie (Rb 07-11-2016)	25
- BR Kapitaallasten : dekking terrein van Diemenhof (Rb 29-06-2015)	16
- BR taakmutaties : dekking uitvoeringsplan huishoudelijke hulp toelage 2017-2020 (Rb 19-12-2016)	300
Totaal onttrekkingen	**5.584**
Totaal mutaties reserves	**2.794**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

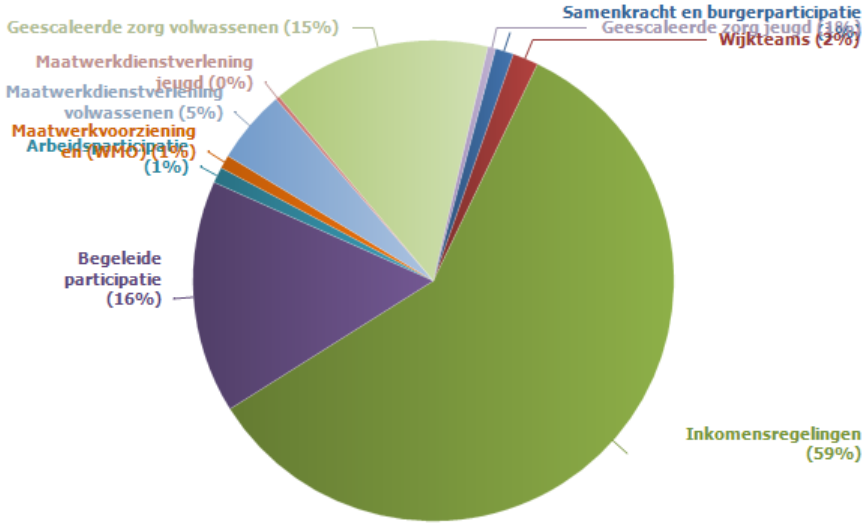

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Samenkracht en burgerparticipatie	-5.054	-2.157	-2.707	-2.663	-1.948	-1.913	-1.901
Wijkteams	-2.388	-328	-3.100	-3.729	-3.979	-3.979	-3.979
Inkomensregelingen	-125.292	-114.030	-126.461	-127.135	-128.232	-128.229	-128.229
Begeleide participatie	-45.050	-42.949	-36.976	-33.834	-32.597	-31.459	-31.392
Arbeidsparticipatie	-5.597	-1.119	-4.154	-2.307	-2.307	-2.311	-2.311
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-2.392	-6.399	-1.528	-1.948	-2.448	-2.478	-2.478
Maatwerkdienstverlening volwassenen	-10.838	-9.884	-10.204	-10.686	-10.919	-10.456	-10.444
Maatwerkdienstverlening jeugd	-2.334	-440	-588	-567	-186	-186	-186
Geëscaleerde zorg volwassenen	-33.234	-30.261	-30.218	-31.819	-31.848	-31.987	-31.987
Geëscaleerde zorg jeugd	-808	-993	-993	-1.102	-1.102	-1.102	-1.102
Totaal	**-232.986**	**-208.560**	**-216.929**	**-215.789**	**-215.565**	**-214.099**	**-214.008**

Partner(s)

Verbonden partijen

Werkvoorziening Midden-Gelderland (Presikhaaf Bedrijven)
GO Arnhem Nijmegen City Region
MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland
BVO Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen
Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden
Scalabor B.V.

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Voor een overzicht van de overige partijen die bij dit programma betrokken zijn, wordt verwezen naar de bijbehorende taakvelden.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Inkomensregelingen:
- Kansrijk opgroeien: stand van zaken.

WMO:
- Abonnementstarieven eigen bijdrage.

Schulddienstverlening:
- Onderzoek effectiviteit schulddienstverlening door Rekenkamer;
- Uitwerking revolverend fonds jongvolwassenen met schulden;
- Uitwerking amendement schulden voorkomen.

Geëscaleerde zorg volwassenen:
- Stand van zaken met betrekking tot een goed werkende aanpak voor mensen met verward gedrag;
- Regioplan Beschermd thuis;
- Regiovisie huiselijk geweld en kindermishandeling.

Actuele beleidskaders

Samenkracht en burgerparticipatie
- Koersnota Van Wijken Weten (2016);
- Uitvoeringsplan Transformatie Sociaal Domein (2016);
- Uitvoeringsplan Van Wijken Weten (2016);
- Raadsvoorstel Integratie in de Arnhemse Vluchtelingenketen (2016);
- Beleidsagenda seksuele diversiteit 2015 - 2017 (2015).

Wijkteams
- Raadsbrief herpositionering sociale wijkteams Arnhem.

Inkomensregelingen
- Armoedeagenda 2015 - 2018 (2014).;
- nota Doorontwikkeling Armoede en schulddienstverlening (2016)**.**

Begeleide participatie
- Raadsbrief Stand van zaken implementatie Participatiewet en de transitie van Presikhaaf & Bedrijven (2016).

Arbeidsparticipatieinstrumenten gericht op toeleiding naar werk
- Raadsbrief 'Op weg naar Doorbraak Naar Werk' (maart 2018);
- Coalitieakkoord 2018-2022 (mei 2018);
- Programmaplan Doorbraak Naar Werk (november 2018).

Maatwerkvoorzieningen en maatwerkdienstverlening Wmo volwassenen
- Uitvoeringsplan deel Wmo ;
- Verordening maatschappelijke ondersteuning gemeente Arnhem 2015.

Maatwerkdienstverlening Wmo jeugd
- Beleidsplan Jeugd Wmo;
- Uitvoeringsplan deel Jeugdhulp;
- Verordening Jeugdzorg Arnhem**.**

Geëscaleerde zorg volwassenen
- Regiovisie huiselijk geweld en kindermishandeling 2015-2019.

Portefeuillehouders

Naam
Cathelijne Bouwkamp
Roeland van der Zee
Hans de Vroome
Martien Louwers
Ronald Paping

R7 Gezondheid en Milieu

Arnhem wil een gezonde en duurzame stad zijn. Vanuit volksgezondheid zet Arnhem in op preventie op wijkniveau, het bevorderen van een gezonde leefstijl en een integrale, sluitende aanpak van gezondheidsproblemen. Milieutaken gericht op het verbeteren van afvalscheiding, op het gebied afgestemde stadsreiniging, goed functionerende riolering, voorkomen van wateroverlast, milieubeheer en -handhaving (externe veiligheid, duurzaamheid, lucht, bodem, geluid, geur, energie en klimaat) dragen bij tot gezonde, leefbare wijken en openbare ruimte.

Wat willen we bereiken

Volksgezondheid

Meer Arnhemmers gezonder en fitter is ons doel. Recente jaren laten een aantal zorgwekkende trends zien die invloed hebben op zowel de fysieke als de mentale gezondheid, zoals chronische aandoeningen en welvaartsziekten (bijvoorbeeld obesitas op steeds jongere leeftijd).
Deze trend moet gekeerd worden door het faciliteren van een gezonde leefstijl en een gezonde leefomgeving. Een gezonde leefstijl heeft namelijk een sterk positief effect op gezondheid, individuele ontwikkeling, participatie, zelfredzaamheid, welbevinden en verminderen een eventueel sociaal isolement. Een gezonde leefomgeving ervaren mensen als prettig, nodigt uit tot gezond gedrag en de druk op gezondheid is zo laag mogelijk. Daarnaast is het belangrijk om gezondheidsvaardigheden zo jong mogelijk aan te leren.
Er wordt gericht op Arnhemmers die al een gezonde leefstijl hebben en de kwetsbare Arnhemmers die extra ondersteuning of stimulering nodig hebben.

Klimaatadaptatie en riolering

Het is belangrijk dat Arnhem een klimaatadaptieve stad is. Dit is een belangrijke opgave waarvoor de overheid (gemeente en waterschap) en particulieren (bewoners, bedrijven, instellingen) de handen ineen moeten slaan. Voor een gezonde leefomgeving is een goed functionerende riolering een basisvoorwaarde.

Afval

Arnhem vindt het belangrijk om waardevolle grondstoffen langer in de keten van productie, consumptie en hergebruik te houden. Door hergebruik van huishoudelijk afval wordt bijgedragen aan de transitie naar een circulaire economie. Deze ambitie vertaalt zich naar de doelstelling om de hoeveelheid restafval te verminderen door in te zetten afvalscheiding. De ambitie is om te voldoen aan de landelijke VANG (Van Afval Naar Grondstof) doelstellingen: in 2020 75% afvalscheiding en 100 kilogram restafval per inwoner per jaar.

Milieubeheer

Milieubeheer en -handhaving (externe veiligheid, duurzaamheid, lucht, bodem en grondwater, geluid, geur, energie en klimaat) leveren een bijdrage aan gezonde, leefbare wijken en openbare ruimte.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Toekomstbestendige Jeugdgezondheidszorg als sterke preventieve basis	
Leefomgeving (lucht, bodem, geluid en externe veiligheid) voldoet aan normen	
Voldoen aan doelen NEMIA	V02
Bevorderen gezonde leefstijl	
Hergebruik afvalstromen	V02
Beperken gevolgen van extreme wateroverlast	

Wat gaan we doen

Volksgezondheid

Arnhem richt zich op een aanpak die zich verbreedt tot de achterliggende problematiek (een integrale aanpak/samenwerking tussen domeinen). Specifiek wordt ingezet op:

- Het komen tot een rookvrije generatie, door bijvoorbeeld bewustwording bij verenigingen voor rookvrije zones en eventueel speelplekken in afstemming met de wijken.
- Aanpak overgewicht en obesitas bij kinderen (waaronder gezonde voeding en meer bewegen); door onder andere doorontwikkeling/implementatie van aanpakken als JOGG- en GO!
- Preventieve maatregelen gericht op het terugdringen van alcohol- en middelengebruik, internet- en gameverslaving bij jongeren en preventieve inzet om de mentale gezondheid te stimuleren.
- Vanuit Geboortezorg en Jeugdgezondheidszorg wordt specifiek ingezet op een goede start van kinderen door bijvoorbeeld kwetsbare toekomstige ouders voor te bereiden op de komst van hun kind.

Klimaatadaptatie

Naar aanleiding van de wateroverlast in de zomer van 2014 is in 2015 de Aanpak Wateroverlast Arnhem-Noord vastgesteld. De aanpak is nadrukkelijk een gedeelde verantwoordelijkheid van de overheid (gemeente en

waterschap) en de particulieren (bewoners, bedrijven, instellingen). Binnen het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP)-budget is ruimte gemaakt voor maatregelen die bijdragen om Arnhem klimaatbestendig (klimaatadaptatief) te maken. Met dit budget kunnen kansen worden benut om bij werkzaamheden in de openbare ruimte ook de gevolgen van extreme regenval te verminderen. In veel gevallen zullen deze maatregelen ook bijdragen aan het verbeteren van het stadsklimaat, het verminderen van de opwarming van de stad tijdens perioden van langdurige hitte zoals die zich ook tijdens de zomer van 2018 hebben gemanifesteerd. Ingezet wordt op het verminderen van de opwarming van dicht bebouwde, versteende delen van de stad en het beschermen van die gebieden die bijdragen aan de af/verkoeling zoals de parken. Het derde thema met betrekking tot klimaatadaptatie betreft de gevolgen van langdurige droogte zoals die in de zomer van 2018 voor het eerst echt zijn gevoeld.

De eigen Arnhemse opgaven met betrekking tot klimaatadaptatie zijn nauw gerelateerd aan de landelijke opgaven waarin wordt gestreefd naar een klimaatbestendig Nederland in 2050. Voorafgaand daaraan dient in 2020 in alle taken en werkzaamheden klimaatbestendig te worden gehandeld. Met betrekking tot deze laatste opgave heeft de gemeente al hele grote stappen gezet: bij alle werkzaamheden in de openbare ruimte wordt gekeken naar mogelijke maatregelen die bijdragen aan een klimaatbestendiger Arnhem. Verder wordt het Platform Arnhem Klimaatbestendig (AKB) ondersteund in het bewust maken van elke Arnhemmer over zijn of haar rol in het klimaatbestendig maken van onze stad. Naast de gemeentelijke bijdrage ondersteunen onze beide waterschappen ook het Platform AKB, zowel financieel als met kennis en kunde.

Het realiseren van een steeds klimaatbestendiger Arnhem is dus een brede opgave voor de gehele stad die, mede gezien de noodzakelijke inzet van onze inwoners, nauwe afstemming vraagt met andere ruimtelijke (zoals de energietransitie) en sociale (leefbaarheid) opgaven.

Watervisie

De opgaven met betrekking tot klimaatadaptatie zullen ook een plek krijgen in de (nieuwe) watervisie. De watervisie is de opvolger van het Arnhemse Waterplan (2009-2015) en zal de gezamenlijke koers verwoorden van gemeente en waterschappen hoe om te gaan met het water in Arnhem in relatie tot de klimaatverandering. De Watervisie zal naar verwachting in 2019 vastgesteld worden en tegelijkertijd met de aanpassing van de waterbergingsovereenkomst Arnhem-Noord II (2013) worden ondertekend.

Riolering

Het huidige Gemeentelijk Rioleringsplan 2014-2018 (GRP5) loopt eind 2018 af. Met de komst van de Omgevingswet vervalt de noodzaak van een apart, momenteel nog wettelijk verplicht, GRP. Een meerjarig rioleringsplan sluit minder aan bij een integrale aanpak van de totale openbare ruimte waarbij ook thema's als klimaatadaptatie worden meegenomen. Het verlengen van het huidige GRP tot het moment van invoering van de Omgevingswet (nu voorzien 2021) is daarom gekozen als meest pragmatische oplossing. Grote projecten in 2019 zijn Spijkerbuurt, Geitenkamp en Schaarsbergen.

Afval

In 2018 is omgekeerd inzamelen stadsbreed ingevoerd met uitzondering van de binnenstad. Met de invoering van een prijsprikkel (Diftar) wordt verwacht dat er een extra impuls wordt gegeven om de landelijke doelstellingen op het gebied van afvalscheiding te realiseren.
Vooruitlopend op de invoering van Diftar zal in 2019 ingezet worden op het verbeteren van de knelpunten in het huidige inzamelsysteem. Verder wordt gekeken welke extra maatregelen behulpzaam of noodzakelijk zijn voor een succesvolle start van Diftar.

Milieubeheer

- Energie, duurzaamheid en luchtkwaliteit: De ambities voor energie en duurzaamheid en luchtkwaliteit zijn vastgelegd in het programmaplan New energy made in Arnhem (september 2015). De focus ligt primair op versterking van de Energie- en Milieutechnologie-sector (EMT), energiebesparing een toename van het aandeel duurzame energie en de voorbeeldige gemeente. Meer informatie is te vinden in Veranderopgave Klimaat en Energie.
- Bodem en ondergrond: Het is een gemeentelijke taak (vanuit de Wet bodembescherming (Wbb) en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) te zorgen voor de instandhouding en het verbeteren van een bodem die geschikt is om op te wonen en om op te werken. Ook draagt de Wbb bij aan de bescherming van kwetsbare gebieden (in verband met natuur en drinkwaterwinning). Arnhem is bevoegd gezag Wbb en voert namens het Rijk de wettelijke taken uit (onderzoek, beschikkingen, toezicht en handhaving). Naast deze wettelijke taken is er de ambitie om de ondergrond in te zetten bij de klimaatadaptatie en als duurzame bron van energie.
- Externe veiligheid: Externe veiligheid gaat over het beheersen van risico's die mensen lopen door opslag, productie, gebruik en vervoer van gevaarlijke stoffen in hun omgeving. Arnhem heeft de risicovolle activiteiten in beeld en bij (ruimtelijke) ontwikkelingen wordt er rekening gehouden met het aspect externe veiligheid.
- Geluidshinder: Geluidshinder wordt steeds meer via een programmatische aanpak onder controle gehouden. Het lopende Actieplan Omgevingslawaai voor bestaande woningen en wegen was daar de eerste stap in. De volgende stap is het aanpassen van het geluidbeleid aan deze aanpak en het veranderen van de

saneringsopdracht aan de ODRA. De aanpak van nieuwe situaties bestaat uit het voorkomen van nieuwe geluidgehinderden.

- Milieuhandhaving: Vergunningverlening en handhaving dragen bij aan het behalen van de landelijke doelstellingen op het gebied van milieu en gezondheid. Deze taken worden uitgevoerd door de ODRA. De prioriteit ligt op een actueel vergunningenbestand en goed naleef gedrag van bedrijven.

Handhaving leefbaarheid en veiligheid

Met het amendement 'De overlast te lijf' van november 2017 is de handhavingscapaciteit in de fysieke ruimte structureel uitgebreid met 5 fte (3 fte vanaf 2018, 2 fte vanaf 2020). Het team Handhaving bestaat uit team Leefbaarheid voor handhaving in de wijken (10,4 fte, vanaf 2020: 12,4 fte) en team Veiligheid (8 fte) voor handhaving ten behoeve van veiligheid.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Gezondheid en Milieu	**Rekening**	**Begroting 2018**		**Begroting**	**Meerjarenraming**		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-34.052	-30.580	-29.715	-30.885	-31.712	-30.702	-30.563
Baten	37.812	35.380	35.447	35.605	35.476	35.569	35.574
Saldo lasten en baten	***3.761***	***4.800***	***5.732***	***4.720***	***3.765***	***4.868***	***5.011***
Toevoeging aan reserve	-1.189	-4.247	-4.247	-262	-120	-146	-495
Onttrekking aan reserve	8.584	4.947	4.977	-15	434	81	327
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***7.395***	***700***	***730***	***-277***	***314***	***-65***	***-168***
Gerealiseerd resultaat	**11.156**	**5.500**	**6.462**	**4.443**	**4.079**	**4.802**	**4.843**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Extra kosten PMD-afval (CA-fb)	-70
- Budget voor warmtetransitie en verduurzaming (CA-2.1)	-750
- MJPB 2019-2022 Onderhoudsbudget ondergrondse afvalcontainers	-320
- MJPB 2019-2022 Nominale indexatie deel VGGM zorg	-106
- MJPB 2019-2022 Wateroverlast	-33
- MJPB 2019-2022 Middelen bodem aan beleidsveld	-255
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	484
Bestaand beleid	
- Voorbereiding invoering Diftar en uitbreiding afvalcoaches	567
- Incidenteel 2018: uitbreiding milieuzone (MJPB 2018-2021)	-466
- Overig bestaand beleid	-220
Totaal lasten	**-1.169**

Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Lagere baten PMD-afval (CA-fb)	-400
- MJPB 2019-2022: dekking kostenstijgingen ten laste van de afvalstoffenheffingen	770
Bestaand beleid	
- MJPB 2018-2021: verwachte daling afvalstoffenheffing	-475
- Toename rioolheffingen door indexatie met 1,5% conform coalitie-akkoord	245
- Overig bestaand beleid	17
Totaal baten	**157**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-1.012**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- BR: MJPB 2019-2022 Toevoeging aan BR Groot Onderhoud Riolering	-234
- BR Groot Onderhoud: Riolering	-28
- BR Klimaatfonds 10 mln. in 2018 (CA-2.2)	0
Totaal toevoegingen	**-262**

Onttrekkingen	
- AR: Besluit invoering Diftar	-328
- BR Huishoudelijk Afval: dekking voorbereidingskosten Diftar	155
- BR Energy Made in Arnhem: Inkoop elektriciteit en gas (Rb 07-11-2016)	10
- BR Duurzaamheidsleningen: dekking rente (Rb 18-12-2017)	12
- BR: MJPB 2019-2022 Toevoeging aan BR Groot Onderhoud Riolering	34
- BR Groot Onderhoud: Riolering	98
- BR Vastgoed	4
Totaal onttrekkingen	**-15**
Totaal mutaties reserves	**-277**

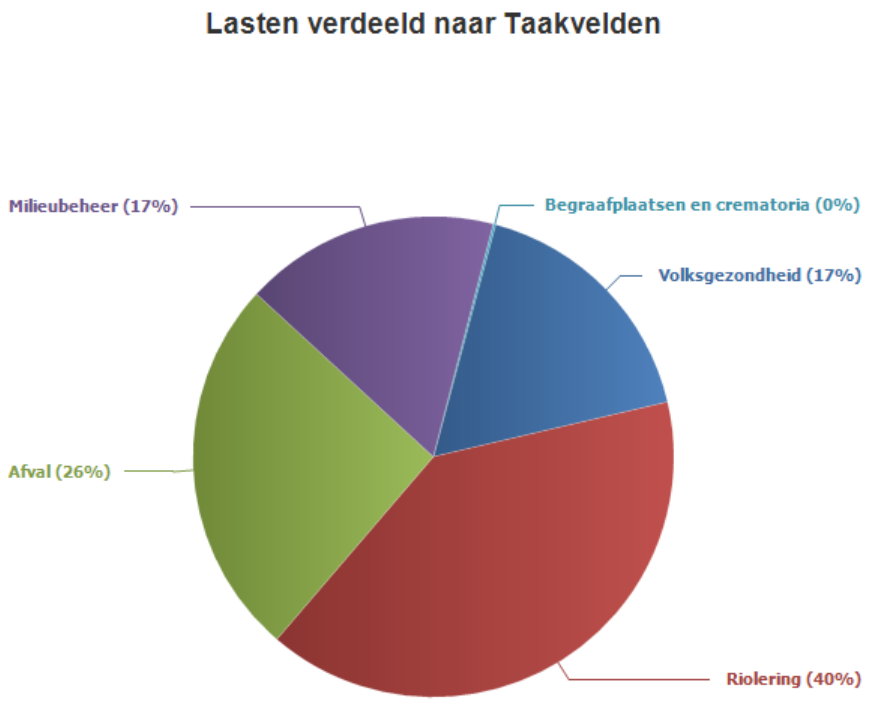

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Volksgezondheid	-5.703	-5.307	-5.237	-5.304	-5.301	-5.297	-5.293
Riolering	-15.055	-12.258	-12.184	-12.334	-12.618	-12.888	-13.042
Afval	-7.662	-7.807	-7.315	-7.897	-8.132	-7.557	-7.269
Milieubeheer	-5.594	-5.160	-4.932	-5.302	-5.613	-4.911	-4.911
Begraafplaatsen en crematoria	-37	-48	-48	-48	-48	-48	-48
Totaal	**-34.052**	**-30.580**	**-29.715**	**-30.885**	**-31.712**	**-30.702**	**-30.563**

Partner(s)

Verbonden partijen

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)
Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

- Eerstelijnsgezondheidszorg (onder andere huisartsen);
- Rijnstate;
- Onderwijsinstellingen;
- Sociale Wijkteams;

- Menzis;
- Sportbedrijf;
- Iriszorg verslavingspreventie;

- Indigo;
- Provincie Gelderland;
- Sportaanbieders;
- Partners uit het Verloskundig Samenwerkingsverband Kracht (Arnhem e.o.).

Daarnaast zijn er nog een aantal kleinere partijen die een preventief aanbod hebben in Arnhem.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Resultaat van de inspanningen om de scheidingsresultaten te verhogen en hoe invulling wordt gegeven aan de randvoorwaarden voor de invoering van Diftar.

Actuele beleidskaders

- Verlenging lokaal gezondheidsbeleid (raadsbesluit 29 juni 2015);
- Landelijke nota gezondheidsbeleid 2016-2019 (Kamerbrief 4 december 2015);
- Nationaal Preventieakkoord 2018;
- New Energie made in Arnhem (raadsbesluit september 2015);
- het amendement 16A41 Rechte rug (2): Met ambitie de overlast te lijf is in 2017 nader uitgewerkt in de nota Handhaving fysieke ruimte.

Portefeuillehouders

Naam
Cathelijne Bouwkamp
Roeland van der Zee
Ronald Paping

R8 Wonen en Ruimte

Onze stad is een groene, levendige, ondernemende en inclusieve stad waar Arnhemmers fijn en betaalbaar kunnen wonen. Grote 'nieuwe' overstijgende opgaven, zoals de energietransitie, klimaatadaptatie en levensloopbestendigheid zijn uitdagingen waar Arnhem voor staat. De Arnhemse visie op de fysieke ruimte is richtinggevend, maar flexibel om de eigen Arnhemse kwaliteiten te benutten en ruimte te geven aan creativiteit en ondernemerschap. Het grondbeleid speelt in op nieuwe ontwikkelingen en biedt maatwerk per locatie.
In de Arnhemse woonprincipes 2016-2025 wil Arnhem haar positie als aantrekkelijke woonstad, onderscheidend in de regio, versterken.

Wat willen we bereiken

Voldoende woningen van juiste kwaliteit

Iedereen moet goed kunnen wonen in onze stad. Om de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen in Arnhem op peil te hebben, moeten er meer woningen worden gerealiseerd. Dit geldt voor alle soorten woningen. Met het maken van woningbouwplannen wordt rekening gehouden met de werkelijke vraag en behoefte. Dat betekent bijvoorbeeld aantrekkelijke, levensloopbestendige en aangepaste woningen voor ouderen, woningen voor kleine huishoudens en diverse woningtypen in het hogere segment, de middenhuurcategorie en sociale woningbouw, in zowel het betaalbare als het goedkope segment. Het vergt een extra inspanning van de gemeente, om samen met ontwikkelaars en corporaties te zorgen voor een evenwichtig aanbod dat voldoet aan de vraag. Over de opgave voor de sociale woningbouw wordt ook regionaal overleg gevoerd. De duurzame inzet en het op peil houden van de bestaande voorraad maakt een wezenlijk onderdeel uit van onze opgave.
Om dit te bereiken wordt in 2018 het volkshuisvestelijk kader 2019-2021 voor de sociale huursector van de woningcorporaties en de Uitvoeringsagenda 2019-2021 opgesteld. Daarin staan de ambities en prioriteiten voor de korte termijn. De acties die daarin zijn opgenomen kennen de programma's Van Wijken Weten en Stad op de kaart als kader. Uitvoering van de wijkgerichte activiteiten is een van de resultaten die onder sturing vanuit de wijk en de bewoners tot stand komt.

De belangrijkste ambities voor de langere termijn zijn:

- Arnhem als vitale en aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken en te verblijven; er komen meer woningen die gevarieerd zijn met aandacht voor bijzondere doelgroepen, eenpersoonshuishoudens en mensen met een beperking of zorgvraag.
- Ontwikkelen en beheren van de fysieke stad door de eigen Arnhemse kwaliteiten te onderkennen en hierop actief voort te bouwen.
- In het kader van de uitvoering van Inclusieagenda levert wonen een belangrijke bijdrage.
- Ontwikkelen en actueel houden van de woningbouwplanning en regionale afstemming daarover.
- Jaarlijkse prestatieafspraken met de woningcorporaties over hun bijdrage aan de uitvoering van de woonprincipes.

Ruimtelijke Ordening

Op veel plekken is Arnhem met andere partijen aan de slag met stadsontwikkeling. Eigen ontwikkelingen en ontwikkelingen door derden vragen om een duidelijke maar tevens flexibele, projectoverstijgende visie op de stad als geheel. Deze visie wordt opgenomen in de Omgevingsvisie.

Ontwikkelingen van derden vragen om begeleiding van de gemeente vanuit haar publieksrechtelijke rol. Het gaat dan om bijvoorbeeld het opstellen van een gebiedsvisie, nota van randvoorwaarden of herziening van het bestemmingsplan. Voorbeelden van dit soort projecten zijn:

- Het Cobercoterrein/ De Melkfabriek;
- Transformatie van het ING-kantoor aan de Velperweg;
- Akzo terrein;
- Arnhem Centraal woningbouw (op vroegere kantoorkavels);
- Stadsblokken Meinerswijk ;
- Arnhems Buiten.

Omgevingswet

Een belangrijke ontwikkeling is de komst van de Omgevingswet. Deze wet zal consequenties hebben voor het fysieke domein. Op het moment van invoering van de wet (planning is 1 januari 2021) moet de basis (van ons beleid) op orde zijn. Bij het opstellen van de Omgevingsvisie en de verdere uitwerking daarvan zal de stad betrokken worden.

De nieuwe Omgevingswet biedt de kans om onze leefomgeving verder te verbeteren, de gezondheid en veiligheid van inwoners te beschermen en bij te dragen aan het behoud van een leefbare stad. Het DNA van de stad, de energietransitie, de klimaatopgave en het behoud en het versterken van natuur in Arnhem zijn belangrijke pijlers voor de uitwerking van Omgevingswet en -visie in het bijzonder. Daarbij moet blijken of het huidige plan van aanpak bijstelling behoeft.

De mogelijkheden die de Omgevingswet biedt zullen worden verzilverd daar waar dat na afweging van baten en lasten aantoonbaar voordeel oplevert, onder meer voor de Arnhemse veranderopgaven zoals de invoering van wijksturing en voor verbetering van dienstverlening.

Woningbouw en Groen

De ambities zijn:

- Een deel van de sociale woningbouwopgave wordt gericht ingezet voor bepaalde doelgroepen.
- Voldoende en betaalbare woningen. Minimaal 30% sociale woningbouw realiseren in projecten .
- Openbaar groen beschermen, vergroten en versterken. Gebieden bestemd als natuur en bos behouden hun bestemming.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Het begeleiden van ontwikkelingsplannen van derden (andere grond-pandeigenaren dan de gemeente)	
Arnhem vitaal en aantrekkelijk maken als stad om in te wonen, te werken, te ontmoeten en te verblijven	V01
Huisvesting bieden aan specifieke doelgroepen	V04
Vergroten van de energieprestatie en duurzaamheid van de bestaande sociale voorraad	V02
Doorstroming bevorderen aan de onderkant van de woningmarkt	
Zelf bouwen bevorderen	
Kwaliteit verbeteren van de bestaande woningvoorraad	
Inwoners langer zelfstandig laten wonen	V04
Ontwikkelen en beheren van de fysieke stad door de eigen Arnhemse kwaliteiten te onderkennen en hierop actief voort te bouwen	V01
Ruimtelijke kwaliteit is op orde	
Voldoende aanbod voor wonen en werken op de juiste plek	
Het realiseren van nieuwe ontwikkelingen tegen aanvaardbare maatschappelijke offers en kosten	
Het verhogen van de kwaliteit van het ruimtegebruik, de zeggenschap voor de burger en de marktwerking op de grondmarkt	

Wat gaan we doen

- De gemeente bereidt zich voor op de invoering van de Omgevingswet en zal de benodigde aanpassingen implementeren.
- De basis hiervoor moet op orde gebracht worden vóór de invoeringsdatum van de Omgevingswet. Als de basis op 1 januari 2021 op orde is, heeft de gemeente daarna door overgangsrecht circa 9 jaar de tijd om stapsgewijs juridisch, beleidsmatig en digitaal over te gaan naar het nieuwe stelsel.
- De omgevingsvisie zal in een participatief traject met de stad worden opgesteld en gaat de integrale en strategische kaders bieden voor toekomstig beheer en ontwikkeling van de stad.
- (Door)ontwikkelen van de woonmonitor die inzicht geeft in aantallen woningen (type, huur/koop/ woningvorm etc.), woningbouwplannen, stand van zaken geeft. Deze geeft input voor omgevingsvisie, beleid, kaderstelling en rapportages, inzicht in behoefte voor specifieke woonconcepten (zorg, samenleven, duurzaamheid etc.), toepassen nieuwe woonconcepten.
- Met het maken van woningbouwplannen moet rekening worden gehouden met de werkelijke vraag en behoefte, ook op langere termijn. De teams leefomgeving constateren dat in een aantal wijken de eenzijdige bevolkingsopbouw de wijk geen goed doet. De teams willen de kennis en inzichten die zij rondom deze eenzijdigheid in beeld hebben, graag inzetten ten behoeve van toekomstige prestatieafspraken die kunnen leiden tot differentiatie in de wijken.
- Uitvoering geven aan de (sub) regionale woonagenda waarin onder andere een onderzoek wordt gedaan naar de woningvraag in de komende jaren, waarbij ook rekening wordt gehouden met de betaalbaarheid voor lage middeninkomens.
- Opstellen en vaststellen Volkshuisvestelijk kader 2019-2020 en uitvoeringsagenda. Maken van prestatieafspraken met de woningcorporaties. Onderdeel van het volkhuisvestelijke kader is het uitwerken van de beleidsmaatregel minimaal 30% sociale woningbouw realiseren in projecten.
- Uitvoeren plan van aanpak woonwagens.
- Uitvoering geven aan procesplan langer thuis (veranderprogramma zorg dichterbij).
- Evalueren en aanpassen huisvestingsverordening.
- Instrumenten ontwikkelen om de middenhuur reguleren (evenwichtige prijs-kwaliteitsverhouding).
- Onderzoek naar woningsplitsing en verkamering en de effecten daarvan.

Zorg en welzijn
Woningen die worden gebouwd zijn gevarieerd met aandacht voor eenpersoonshuishoudens en bijzondere doelgroepen zoals mensen met een beperking of zorgvraag.

Groen en ruimtelijke ordening
De omgevingsvisie biedt de kans om bestaande beleidsagenda's en nieuwe ambities plus opgaven met elkaar te verbinden en te vertalen naar een lange termijn visie voor de gewenste ontwikkeling van de fysieke leefomgeving in Arnhem. Grote 'nieuwe' overstijgende opgaven, zoals de energietransitie, klimaatadaptatie en levensloopbestendigheid zullen, met het bestaande DNA van de stad als basis, geïntegreerd een plek in de visie krijgen. De visie, of de omgevingsprogramma's (over het hoe), kunnen in die zin een voertuig zijn voor het gesprek met de stad.

Wat mag het kosten
Overzicht Lasten en Baten
Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Wonen en Ruimte	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-60.899	-42.017	-53.386	-38.920	-40.274	-29.382	-20.163
Baten	85.520	38.962	50.715	36.248	39.016	28.382	17.476
Saldo lasten en baten	***24.621***	***-3.055***	***-2.671***	***-2.671***	***-1.257***	***-1.001***	***-2.688***
Toevoeging aan reserve	-11.273	-1.472	-4.779	-437	-1.941	-1.848	-161
Onttrekking aan reserve	2.858	1.915	579	501	462	462	462
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-8.415***	***443***	***-4.200***	***64***	***-1.479***	***-1.387***	***301***
Gerealiseerd resultaat	**16.206**	**-2.612**	**-6.870**	**-2.607**	**-2.737**	**-2.387**	**-2.387**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	**Bedrag**
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- MJPB 2019-2022, nominale compensatie gemeenschappelijke regelingen, ODRA	-112
- MJPB 2019-2022, ophogen budget voorstudies	-50
- MJPB 2019-2022 Ontw ikkeling kapitaallasten MIP	-4
Bestaand beleid	
- Ontw ikkeling kapitaallasten bestaande investeringen	
- Fasering niet-grondexploitatieprojecten: volume uitgaven neemt af (zie ook baten)	9.988
- Fasering grondexploitatieprojecten: volume uitgaven obv FJP 2017 neemt af (zie ook baten)	4.812
- Administratieve verschuiving obv BBV: taakveld mbt niet-grondexploitatieprojecten trolley van R2 naar R8	-280
- Stimuleringsmaatregelen (zie ook baten)	300
- Stelpost prijscompensatie voor duurdere aanbesteding projecten	-252
- Overig	64
Totaal lasten	**14.466**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- MJPB 2019-2022 Dekken ophogen budget voorstudies vanuit erfpachtbaten	50
Bestaand beleid	
- Fasering niet-grondexploitatieprojecten: volume inkomsten neemt af (zie ook lasten)	-9.988
- Fasering grondexploitatieprojecten: volume inkomsten obv FJP 2017 neemt af (zie ook lasten)	-4.812
- Administratieve verschuiving obv BBV: taakveld mbt niet-grondexploitatieprojecten trolley van R2 naar R8	314
- Eenmalige afw ikkeling niet-grex projecten (327 tegen 49 in 2018)	278
- Stimuleringsmaatregelen (zie ook lasten)	-300
- Overig bestaand beleid	-9
Totaal baten	**-14.467**
Totaal mutaties van baten en lasten	**-1**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- AR: Afwikkeling resultaat project Presikhaaf	-328
- BR Grondexploitatie: Afwikkeling resultaat WC Presikhaaf en Roosendaalseweg	-65
- BR Volkshuisvesting: Rente startersleningen (Rb 26-06-2012)	-75
- BR Coalitieakkoord financiele afspraak, dekking nog in te vullen taakstelling vastgoed door mutaties	32
Totaal toevoegingen	**-436**
Onttrekkingen	
- BR Frictiekosten: Frictiekosten ODRA (Rb 07-11-2016)	17
- BR Starterslening: Dekking lasten leningen (Rb 07-11-2016)	361
- BR Volkshuisvesting: Realiseren doelen woonvisie (Rb 25-06-2012)	75
- BR Startersleningen: Herallocatie startersleningen (Rb 02-11-2015)	50
- BR Stimulering woningbouw: Kosten kavelwinkel (Rb 26-05-2014)	30
- BR Coalitieakkoord financiele afspraak, dekking nog in te vullen taakstelling vastgoed door mutaties	-32
Totaal onttrekkingen	**501**
Totaal mutaties reserves	**65**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

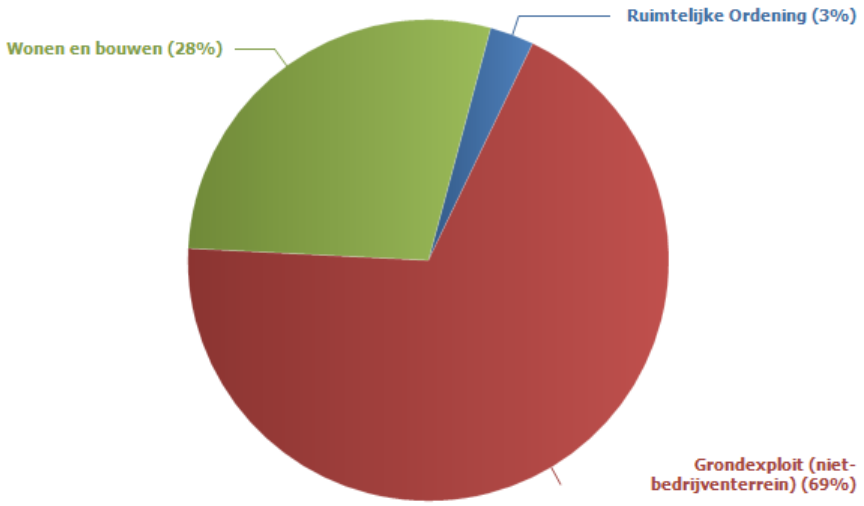

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Ruimtelijke Ordening	-948	-1.271	-1.160	-1.160	-1.160	-1.160	-1.160
Grondexploitatie (niet-bedrijventerrein)	-34.353	-29.749	-31.225	-26.717	-31.410	-21.038	-13.278
Wonen en bouwen	-25.598	-10.996	-21.001	-11.043	-7.703	-7.184	-5.726
Totaal	**-60.899**	**-42.017**	**-53.386**	**-38.920**	**-40.274**	**-29.382**	**-20.163**

Partner(s)

Verbonden partijen

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)
GO Arnhem Nijmegen City Region

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

- Woningcorporaties;
- Zorgpartijen;
- Huurdersorganisaties.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Niet van toepassing.

Actuele beleidskaders

- Nota *Zicht op Gegronde Keuzes;*
- Herijking van het grondbeleid uit 2005 (Nota Grond(ig) bezien!) in 2013;
- Arnhemse Woonprincipes 2025;
- Volkshuisvestelijk kader 2016-2018;
- Uitvoeringsagenda 2017-2018;
- Huisvestingsverordening 2016;
- Starterslening.

Portefeuillehouders

Naam

Cathelijne Bouwkamp
Roeland van der Zee
Hans de Vroome
Ronald Paping
Jan van Dellen

R9 Financiën en bedrijfsvoering

Financiën en bedrijfsvoering faciliteert de andere programma's in de begroting en stelt kaders voor de gemeentelijke financiële huishouding en de gemeentelijke organisatie. Het gaat hierbij om leningen, verzekeringen, beleggingen en de niet direct aan de andere programma's toe te rekenen kosten, zoals ICT, huisvesting, facilitaire zaken en kapitaallasten. Inzicht wordt gegeven hoe het gemeenschapsgeld wordt ingezet: zorgvuldig en transparant. Hierbij gaat het om de verantwoording van de baten uit het gemeentefonds en het heffen van gemeentelijke belastingen met een evenwichtige lastenverdeling.

Wat willen we bereiken

Diversiteit personeelsbestand

De gemeente Arnhem streeft naar een divers samengesteld personeelsbestand. Verschillende talenten, kennis, achtergronden en ervaringen van medewerkers maakt dat onze organisatie beter kan inspelen op dat wat in de stad en onder de bewoners leeft. Binnen de gemeentelijke organisatie maken mensen het verschil. Hoe meer diversiteit, hoe krachtiger de gemeente kan opereren in de samenleving. De inclusieve aanpak van de gemeentelijke organisatie is onderdeel van het veranderprogramma "Inclusie". De gemeente Arnhem heeft daarin een voorbeeldfunctie.

Financieel gezonde gemeente

Er is als uitgangspunt opgenomen om de schuldenlast van de gemeente te verminderen. Uitgangspunt is hierbij dat schulden niet langer dan 20 jaar op de begroting drukken. Zo wordt toekomstige generaties de mogelijkheid geboden hun eigen keuzes te maken, zonder dat de last van de uitgaven van vandaag te zeer op hun schouders drukt. De solvabiliteit van de gemeente (de verhouding tussen eigen vermogen en schulden) verbetert zo. Door verstandig om te gaan met de financiële risico's (de weerstandsfactor), wordt ervoor gezorgd dat toekomstige problemen beter kunnen worden opgevangen. Meer informatie hierover is te vinden in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing.
Daarnaast is bewust gekozen om de financiële robuustheid van de gemeentelijke organisatie te verstevigen door op basis van inflatie en bevolkingsgroei, een bedrag te reserveren dat wordt toegekend aan die beleidsvelden waar feitelijk prijs- of volumestijgingen aan de orde zijn. Wanneer er geen geld in de begroting gereserveerd zou worden, zou een onverwachte prijsstijging aan het eind van het jaar leiden tot een onbedoelde verlaging van het voorzieningenniveau.

Een goede financieringsfunctie

Voor het beheer van de geldleningen is zowel voor de korte als de lange termijn één ambitie leidend en dat is dat de gemeente binnen de wettelijke mogelijkheden stabiel en meerjarig zo goedkoop mogelijk financieren.

Communicatie

Vanuit het programma "Inclusie" is een verbeterslag van de gemeentelijke communicatie als speerpunt benoemd. Hiermee is de doelstelling dat de communicatie vanuit de gemeente ook voor mensen voor wie dat niet vanzelfsprekend is, begrijpelijk en aansprekend is en niet onnodig drempels opwerpt. Op diverse manieren is er al aandacht voor 'inclusieve communicatie'. Enkele voorbeelden zijn: certificaat digitale toegankelijkheid, meer gebruik van beeld naast of in plaats van tekst, begrijpelijke taal in brieven en meer maatwerk in communicatiestrategieën en -kanalen.

Belastingen en heffingen

Er is afgesproken dat de inkomsten uit de OZB niet stijgen (ook niet met een indexatie), met uitzondering van de extra opbrengst direct volgend uit de oplevering van nieuwe woningen of niet-woningen. Daarnaast stijgen de parkeertarieven en legestarieven niet. De heffingen worden kostendekkend gemaakt: de rioolheffing mag jaarlijks groeien met 1,5%. De afvalstoffenheffing is kostendekkend waarbij het knelpunt rondom PMD en het terugdraaien van de bezuiniging op de kwijtschelding niet aan de afvalstoffenheffing wordt toegerekend. In de paragraaf Lokale Heffingen wordt meer in detail ingegaan op de belastingen en heffingen.

Huisvesting

Als gevolg van de verzelfstandigingen is de ambtelijke organisatie aanzienlijk gekrompen, zijn minder vierkante meters nodig en kan op de kosten van huisvesting worden bezuinigd.
Daarnaast heeft het zijn van een regie-organisatie grote invloed op de wijze van werken. Huisvesting en ICT zijn belangrijke randvoorwaarden om deze nieuwe manier van werken te faciliteren. Met een verbouwing van het Stadhuis kan én op de kosten van huisvesting worden bespaard én een nieuwe, andere manier van werken worden gefaciliteerd.

Informatie en automatisering

De gemeentelijke informatievoorziening wordt blijvend gestroomlijnd met het oog op continuïteit, kwaliteitsverbetering én meer doelmatigheid. Er wordt gewerkt aan digitale innovaties om maatschappelijke opgaven uit onze veranderprogramma's te realiseren. Hiervoor worden samenwerkingsverbanden met diverse partners uit onze stad gecreëerd. Arnhem wil de kwaliteit en continuïteit van een betrouwbare informatievoorziening voor onze dienstverlening waarborgen. Overheden zijn en blijven een belangrijk doelwit

voor de cybercriminaliteit. Arnhem werkt aan het zorgvuldig, veilig, proportioneel en vertrouwelijk omgaan met alle (persoons)gegevens. Inwoners mogen erop vertrouwen dat hun privacy is geborgd. In de paragraaf Bedrijfsvoering wordt hierop nader ingegaan.

Prestatiedoelen	Gekoppeld met Veranderopgaven
Instroom van jongeren in personeelsbestand	
Diversiteit in personeelsbestand	V05
Financieel gezonde gemeente	
Een goede financieringsfunctie	
Evenwichtige lastendruk voor Arnhemse inwoners en ondernemers	
Flexibele huisvesting voor personeel	

Wat gaan we doen

Diversiteit personeelsbestand

Het accent ligt de komende jaren op het werken aan bewustwording rond dit thema en aan het accepteren en benutten van verschillen. De gemeente gaat dit doen door trainingen, lezingen en workshop aan te bieden aan het personeel.
Bij het aantrekken van nieuw personeel wordt een zo groot mogelijke diversiteit nagestreefd. Onze arbeidsmarktcommunicatie wordt hierop aangepast. Diversiteit is de eerste stap, inclusie de tweede. Dat betekent dat iedereen, met of zonder beperking of met een diverse achtergrond of specifieke seksuele voorkeur mee moet kunnen doen. Hiervoor worden bijeenkomsten georganiseerd om met elkaar het goede gesprek te voeren over 'hoe verschillend wij allemaal zijn' en hoe die verschillen gewaardeerd kunnen worden.

Instroom jongeren

Het huidige traineeprogramma loopt van 2017 tot 2019. Als werkgever hoopt Arnhem dat een groot deel van de groep na afloop van het programma kan instromen in de gemeentelijke organisatie. Dat is echter afhankelijk van ieders kwaliteiten en de beschikbaarheid van vacatureruimte. Daarnaast wil Arnhem de acht ex-trainees uit het vorige traineeprogramma (2015 - 2017) die een vaste aanstelling hebben verworven blijven binden en boeien zodat ze in ieder geval een aantal jaren voor onze organisatie blijven werken.
Op het talentprogramma "werken zonder te beperken", zijn in 2018 vier jonge mensen aangenomen. Dit programma loopt de komende jaren door. Met het oog op de noodzaak van instroom van jongeren én meer diversiteit wordt de arbeidsmarktcommunicatie vernieuwd. Een van de acties is dat samen met De Connectie, Rheden en Renkum een recruiter aangesteld wordt.
Het budget Instroom jongeren wordt vooral ingezet om het traineeprogramma en het talentprogramma te continueren, dakpanconstructies te bevorderen (jonge mensen worden dan 3 of 6 maanden naast oudere collega die vertrekken ingezet) en de arbeidsmarktcommunicatie te versterken.

Financieel gezonde gemeente

Naast de twee maatregelen om de robuustheid van de financiële positie van de gemeente te versterken (zie ook paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing) is een goede raming van het gemeentefonds belangrijk. De vertaling van de meicirculaire van het gemeentefonds is verwerkt in het financiële beeld voor Arnhem. In hoofdstuk 2 wordt meer informatie gegeven over de uitgangspunten van de raming van het gemeentefonds.

Communicatie

In de komende tijd wordt ingezet op:

- ontwikkeling van een stijlgids voor begrijpelijke en genderneutrale taal;
- bevordering bewustzijn van inclusieve communicatie in programma's en projecten;
- verdere verbetering van toegankelijkheid van de (online) gemeentelijke kanalen, mede op basis van een gebruikersonderzoek.

Daarnaast wordt onderzoek uitgevoerd naar verbetermogelijkheden voor inclusieve communicatie vanuit de ervaring en beleving van verschillende bewonersgroepen. De uitkomsten van dit onderzoek worden gebruikt om verdere verbeteringen door te voeren.

Huisvesting

In het voorjaar 2018 is een haalbaarheidsonderzoek afgerond en zijn verschillende scenario's in beeld gebracht die passen binnen de kaders. Zodra een keuze in de scenario's is gemaakt, kunnen vervolgstappen worden gezet. Het huidig huurcontract van het Stadskantoor eindigt op 30 juni 2023, dus het streven is om ingrepen in het Stadhuis voor die tijd gereed te hebben.

Informatie en automatisering

De informatie-agenda is een uitvoeringsagenda waarin de ontwikkelingen en projecten op het gebied van informatie staan. In de veelheid van ontwikkelingen en projecten moeten keuzes gemaakt worden, zodat de inzet van mensen en middelen adequaat geschiedt. Hiervoor worden alle activiteiten gewogen op basis van:

1. continuïteit bedrijfsvoering;
2. bijdragen aan de bezuinigingen;
3. bijdragen aan de programma's en veranderopgaven;
4. uitvoeren van wettelijke taken;
5. verhogen van de kwaliteit van bedrijfsvoering.

In de paragraaf Bedrijfsvoering wordt hierover meer uitleg gegeven.

Wat mag het kosten

Overzicht Lasten en Baten

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

Financiën en bedrijfsvoering	**Rekening**	**Begroting 2018**		**Begroting**	**Meerjarenraming**		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Lasten	-102.310	-98.674	-96.126	-102.912	-104.133	-102.444	-102.537
Baten	475.452	466.212	463.472	486.823	489.693	492.221	494.284
Saldo lasten en baten	***373.142***	***367.539***	***367.346***	***383.911***	***385.560***	***389.777***	***391.747***
Toevoeging aan reserve	-11.030	-4.430	-6.527	-14.649	-14.045	-16.731	-16.884
Onttrekking aan reserve	19.034	3.270	18.960	16.468	8.568	4.947	4.948
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***8.004***	***-1.160***	***12.433***	***1.819***	***-5.477***	***-11.784***	***-11.936***
Gerealiseerd resultaat	**381.146**	**366.379**	**379.779**	**385.730**	**380.083**	**377.993**	**379.811**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Lasten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- MJPB 2019-2022, prijsontwikkelingen, beroep op prijsdeel tbv ontwikkelingen loonsom, aanname 2%	-1.454
- MJPB 2019-2022, prijsontwikkeling, beroep op prijsdeel tbv premieontwikkeling 2018	-1.023
- MJPB 2019-2022, prijsontwikkeling, beroep op prijsdeel tbv nominale compensatie gesubs. Instel.	-1.799
- MJPB 2019-2022 Nominale indexatie deel Connectie	-275
- MJPB 2019-2022 Nominale indexatie budgetten presentiegdelen commissieleden juridische zaken	-2
- MJPB 2019-2022, volumeontwikkelingen, beroep op volumeontwikkeling nog niet toe te delen	-3.466
- MJPB 2019-2022 Pensioenpremieontwikkeling 2019	-783
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten MIP	161
Bestaand beleid	
- Daling kosten Connectie door inverdieneffect en overige ontwikkelingen	924
- Ontwikkeling kosten formatie	680
- Incidenteel extral budget 2018 Jonge instroom	275
- Overige	-24
Totaal lasten	**-6.786**
Baten	
Bestedings- en bezuiningsvoorstellen	
- Coalitieakkoord en MJPB 2019-2022 ontwikkeling Algemene Uitkering GF obv meicirc.	20.663
- Verhoogde dividenduitkering BNG (CA-fb)	329
- Inkomsten OZB stijgen niet, ook niet met indexatie- m.u.v. de extra OZB opbrengst volgend uit de netto toevoeging van woningen en niet-woningen (CA-4.7)	75
- OZB nieuwe schoolgebouwen (CA-4.5)	25
- MJPB 2019-2022 Ontwikkeling kapitaallasten	10
Bestaand beleid	
- Ontwikkelingen Gemeentefonds eerdere circulaires	2.443
- Lokale aanpak Jihadisme (naar R1)	-395
- Toename OZB-woningen als gevolg van areaalontwikkeling	227
- Overig	-26
Totaal baten	**23.351**
Totaal mutaties van baten en lasten	**16.565**

Toelichting mutaties 2019 t.o.v. 2018 (t/m Raad 3 juli 2018)	Bedrag
Bedragen x € 1.000	
Mutaties reserves in 2019	
Bedragen x € 1.000	
Toevoegingen	
- AR: resultaat MJPB 2018-2021 naar Algemene reserve (MJPB 2018-2021)	-4.463
- BR Frictiekosten en Organisatie-ontwikkeling: toevoeging voor kosten voormalig personeel (Rb 28-10-2013)	-406
- AR: sluitend maken MJPB 2019-2022 naar Algemene reserve (MJPB 2019-2022)	-441
- AR: inverdieneffect op bijdrage aan De Connectie compensatie transitiebudget Connectie (Rb 20-06-2018)	-1.193
- AR: saldo nominale compensatie 2017 gesubsidieerde instellingen en gemeenschappelijke regelingen (Rb 25-09-2017)	-350
- BR: Toevoeging aan BR tbv aflossing schulden ter verbetering van solvabiliteit (CA-fb)	-7.796
Totaal toevoegingen	**-14.649**
Onttrekkingen	
- BR Bedrijfsvoering: actualisatie frictiekosten (MJPB 2018-2021)	1.331
- BR Bedrijfsvoering: actualisatie frictiekosten (MJPB 2017-2020)	377
- BR Taakmutaties gemeentefonds - Overloop: opbrengst verkoop vastgoed (Rb 18-12-2017)	504
- BR ICT: kapitaallasten ICT-server (Rb 03-11-2014)	55
- AR: coalitieakkoord 2018-2022, financiele afspraak, onttrekking structurele toevoeging aan AR t.b.v. schulden ter verbetering van solvabiliteit	4.238
- AR: sluitend maken MJPB 2019-2022 naar Algemene reserve (MJPB 2019-2022)	9.963
Totaal onttrekkingen	**16.468**
Totaal mutaties reserves	**1.819**

Lasten verdeeld naar Taakvelden

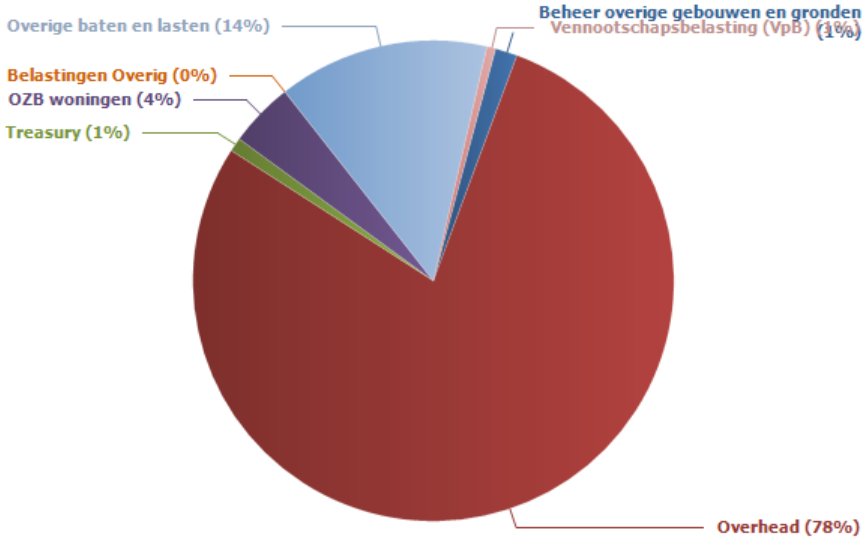

Bedragen x € 1.000 bedragen positief zijn voordelig en negatief zijn nadelig

	Rekening	Begroting 2018		Begroting	Meerjarenraming		
	2017	Geamendeerd	Juli	2019	2020	2021	2022
Middelen							
Beheer overige gebouwen en gronden	-2.003	-1.490	-1.573	-1.529	-1.649	-2.016	-2.021
Overhead	-97.072	-83.039	-84.271	-80.749	-78.439	-76.380	-76.401
Treasury	12.304	-1.753	-1.753	-963	-4.143	-3.853	-3.853
OZB woningen	-3.003	-4.816	-4.473	-4.480	-4.480	-4.480	-4.480
OZB niet-woningen	-1.435	0	0	0	0	0	0
Belastingen Overig	-7	-5	-5	-5	-5	-5	-5
Overige baten en lasten	-10.175	-6.922	-3.452	-14.587	-14.818	-15.110	-15.177
Vennootschapsbelasting (VpB)	-919	-649	-600	-600	-600	-600	-600
Totaal	**-102.310**	**-98.674**	**-96.126**	**-102.912**	**-104.133**	**-102.444**	**-102.537**

Partner(s)

Verbonden partijen

NV Bank Nederlandse Gemeenten
Dataland
BVO De Connectie

Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Overige partijen

Niet van toepassing.

Raad en beleid

Belangrijke raadsonderwerpen

Niet van toepassing.

Actuele beleidskaders

- Verordening financieel beleid en beheer 2016;
- Treasurystatuut;
- Financiële spelregels uit het Coalitieakkoord 2018-2022;
- Wet Financiering decentrale overheden (Fido);
- Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo);
- Nota Financieringsbemiddeling;
- Notitie Overhead juli 2016 (BBV);
- Notitie Rente juli 2016 (BBV);
- Meicirculaire 2018.

Portefeuillehouders

Naam
Ahmed Marcouch
Ronald Paping
Jan van Dellen

PARAGRAFEN

De paragrafen vormen een ‘dwarsdoorsnede’ van de begroting.
Een aantal paragrafen is in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht voorgeschreven.

In de paragrafen worden kaderstellende beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot relevante beheersmatige aspecten. De paragrafen geven daarmee belangrijke aanvullende informatie over de meerjarige financiële positie van de gemeente. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de paragrafen wisselt per onderwerp.

De volgende paragrafen zijn opgenomen:

1 Lokale heffingen

2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

3 Onderhoud kapitaalgoederen

4 Financiering

5 Bedrijfsvoering

6 Verbonden partijen

7 Grondbeleid

8 Investeringen

9 Subsidies

1 Lokale heffingen

De gemeente legt heffingen op. Die zijn onder te verdelen in belastingen, leges en retributies. Bij belastingen is sprake van een gedwongen bijdrage, waar geen rechtstreekse individuele tegenprestatie van de overheid tegenover hoeft te staan. De opbrengsten dienen als algemeen dekkingsmiddel. Bij retributies is ook sprake van een gedwongen bijdrage, maar hier wordt door de overheid wél een individuele tegenprestatie tegenover gesteld (zoals riool- en afvalstoffenheffing). Leges zijn vergoedingen voor diverse administratieve en andersoortige diensten die de overheid verstrekt (zoals bouwvergunningen, verstrekken paspoort of rijbewijs).

Uitgangspunten van beleid

Afspraken uit het Coalitieakkoord 2018-2022

In het Coalitieakkoord 2018-2022 zijn afspraken gemaakt die met ingang van 2019 worden doorgevoerd.
Voor de begroting van 2018 wijzigen deze afspraken niet. Als algemene regel is afgesproken dat alle belastingen, heffingen, leges en parkeertarieven niet verhoogd zullen worden.

Aanvullend op deze afspraken geldt voor de OZB dat ieder jaar een herwaarderingsjaar is. Dat betekent dat de WOZ-waarden gebaseerd worden op een nieuwe waarde peildatum (in 2019 is dat 1 januari 2018).
Het gemiddelde herwaarderingscijfer leidt tot een tariefaanpassing zodat de herwaardering geen lastenontwikkeling tot gevolg heeft. Om te voorkomen dat de opbrengst OZB te hoog of te laag wordt, wordt de gemiddelde waarde-ontwikkeling gecompenseerd door een tariefswijziging. Uiteraard kan de werkelijke waardestijging per individueel object afwijken van de gemiddelde waardestijging, met als gevolg een andere individuele ontwikkeling van de lasten dan hier gepresenteerd.

Afvalstoffenheffing - invoering Diftar

Op 3 juli 2018 heeft de gemeenteraad ingestemd met uitstel van het invoeren van een gedifferentieerd tarief voor de afvalstoffenheffing (Diftar) op basis van de aangeboden hoeveelheid restafval. Met een Diftar-systeem krijgen inwoners meer invloed op de hoogte van hun afvalstoffenheffing. De financiële prikkel die hiermee gegeven wordt, zal leiden tot betere afvalscheiding, minder restafval en past daarmee volledig in het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Arnhem.

Parkeerbelasting

Het betaald parkeergebied zal de komende jaren alleen worden vergroot, wanneer hier draagvlak voor bestaat binnen de buurt/wijk. De verwachting is dat in de wijken (bijvoorbeeld St. Marten) initiatieven worden ontwikkeld om betaald parkeren te gaan invoeren. Wanneer het betaald parkeergebied wordt vergroot, dan zal dat een positief effect hebben op de belastinginkomsten.

Toeristenbelasting

In het Coalitieakkoord is afgesproken om met ingang van 2019 de toeristenbelasting in te voeren met een tarief van € 2,- per persoon per nacht. Invoering vindt plaats in overleg met de sector. Mogelijke extra opbrengsten (bovenop het in de begroting opgenomen bedrag ad € 625.000,-) worden ingezet om de toeristische aantrekkingskracht van de stad te vergroten (toerisme en recreatie) en de marketing te versterken.
Een voorstel hiervoor wordt in de komende periode uitgewerkt.

Marktgelden

De markt is per 1 april 2018 verzelfstandigd. Daarmee vervallen deze rechten en zal de organisatie die hiervoor wordt opgericht zelf privaatrechtelijke afspraken moeten maken. De marktgeldverordening is per 1 april 2018 ingetrokken.

Paspoorten en identiteitskaarten

Als gevolg van een wijziging van de Paspoortwet is de geldigheidsduur van een paspoort en een identiteitskaart met ingang van maart 2014 verlengd van 5 naar 10 jaar. Dit heeft tot gevolg dat de legesinkomsten vanaf 2019 gedurende een periode van 5 jaar op een lager niveau zullen uitkomen. Aan de andere kant leidt de verlenging van de geldigheidsduur van een paspoort en een identiteitskaart tot lagere uitvoeringskosten.

Ontwikkelingen gemeentelijk belastinggebied

Er is een voorstel ingediend in de Tweede Kamer om de Gemeentewet en de Wet Milieubeheer aan te passen aan Europese richtlijnen, waarin is bepaald dat de vervuiler betaalt. Op grond hiervan zou de afvalstoffenheffing en de rioolheffing alleen aan de gebruikers kunnen worden opgelegd en niet meer aan eigenaren. Daarnaast is in het voorstel opgenomen, dat de kostendekkendheid voor deze heffingen verplicht tussen de 80% en 100% dient te liggen. Het is op dit moment nog onduidelijk of dit wetsvoorstel zal worden aangenomen. Indien het voorstel wordt aangenomen, zullen de financiële effecten hiervan voor de begroting van 2020 inzichtelijk worden gemaakt.

Geraamde inkomsten en een overzicht op hoofdlijnen

	2018	2019
Bedragen x € 1.000		
Belastingsoorten		
Onroerend zaakbelasting	53.509	53.844
Afvalstoffenheffing (meerpersoonshuishouden)	15.540	15.836
Rioolheffing	16.351	16.559
Toeristenbelasting	0	625
	85.400	***86.864***
Overige heffingssoorten		
Parkeerbelasting	6.687	7.411
Leges burgerlijke stand	2.745	2.690
Bouw- en sloopvergunningen (wabo)	3.251	3.251
Overige leges en heffingen	1.523	1.221
	14.206	***14.573***
Totaal	**99.606**	**101.437**

De toename van de opbrengsten OZB is toe te schrijven aan de mutaties in bouwvolume woningen en niet-woningen.

Lokale lastendruk en kwijtscheldingsbeleid

Ontwikkeling lokale lastendruk in Arnhem

Gem. lastenontwikkeling per woning	2018	2019	%
Onroerend zaakbelasting	€ 338	€ 338	0,0%
Rioolheffing	€ 169	€ 172	1,5%
Meerpersoonshuishouden afvalstoffenheffing	€ 244	€ 245	0,5%
	€ 751	**€ 755**	**0,5%**

Gem. lastenontwikkeling per woning (gebruiker/huurder)	2019
Onroerend zaakbelasting	€ 0
Rioolheffing	€ 86
Meerpersoonshuishouden afvalstoffenheffing	€ 245
	€ 331

De tabellen laten een bevestiging zien van de vorige twee paragrafen, uitgewerkt voor een gemiddelde woning. Voor een meer gedetailleerd overzicht van opbrengsten en tarieven voor gebruikers en eigenaren wordt verwezen naar de bijlage Overzicht Lokale heffingen.

Ontwikkeling lokale lastendruk in landelijk perspectief
Het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (Coelo) meet jaarlijks de lokale lastendruk van de Nederlandse gemeenten. De indicator 'Woonlasten meerpersoonshuishouden' geeft inzicht in de ontwikkeling van de Arnhemse woonlasten in relatie tot die van de overige gemeenten. De indicator bestaat uit de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing.

Uit een analyse is gebleken dat bij de berekening van de waarde van een gemiddelde woning in Arnhem andere aannames worden gehanteerd dan waarmee door het Coelo wordt gerekend. Bij de berekening van de gemiddelde woz-waarde van een woning in Arnhem wordt ook de categorie recreatiewoningen en overige woningen betrokken, terwijl deze categorie bij de berekening van het Coelo buiten beschouwing blijft. Omdat deze categorie een lagere gemiddelde woz-waarde heeft dan de overige categorieën, heeft dit een verlagend effect op de berekende gemiddelde woz-waarde voor een woning in Arnhem. Een vergelijking met de gegevens van het Coelo levert hierdoor een afwijking op.

Kwijtscheldingsbeleid

- Inwoners van Arnhem komen in aanmerking voor kwijtschelding als onder andere het zogenaamde gecorrigeerde inkomen lager uitvalt dan 100% van het bijstandsniveau. Arnhem kiest met het hanteren van een bovengrens van 100% van het bijstandsniveau voor de maximale invulling van het kwijtscheldingsbeleid die de wet biedt.
- In het coalitieakkoord is besloten om een eerder ingeboekte bezuiniging op het kwijtscheldingsbudget ongedaan te maken.

Kostendekkendheid leges en heffingen

Afvalstoffenheffing

Beleidsuitgangspunten:

- In het Coalitieakkoord 2018-2022 is afgesproken dat de afvalstoffenheffing kostendekkend is waarbij het knelpunt rondom PMD en het terugdraaien van de bezuiniging op de kwijtschelding niet aan de afvalstoffenheffing wordt toegerekend. Dit betekent dat het tarief voor afvalstoffenheffing in 2019 met 0,5% stijgt;
- De berekeningssystematiek van de overhead is nader uitgewerkt in het taakveld Overhead.

Berekening kostendekkenheid t.b.v. Afvalstoffenheffing	
Bedragen x € 1.000	
Kosten Taakveld(en),incl (omslag) rente	17.067
Inkomsten taakveld(en), excl.heffingen	-1.959
Netto kosten taakvelden	***15.108***
Toe te rekenen kosten:	
Overhead incl. (omslag)rente	591
BTW	2.469
Totale kosten	***18.168***
Opbrengst heffingen	15.836
Dekkingspercentage	**87%**

Rioolheffing

Beleidsuitgangspunten:

- In het Coalitieakkoord 2018-2022 is afgesproken om de heffingen kostendekkend te maken. Dit betekent voor de rioolheffing een jaarlijkse groei van 1,5%;
- De berekeningssystematiek van de overhead is nader uitgewerkt in het taakveld Overhead.

Berekening kostendekkenheid t.b.v. Rioolheffing	
Bedragen x € 1.000	
Kosten Taakveld(en),incl (omslag) rente	14.475
Inkomsten taakveld(en), excl.heffingen	-
Netto kosten taakvelden	***14.475***
Toe te rekenen kosten:	
Overhead incl. (omslag)rente	942
BTW	1.453
Totale kosten	***16.870***
Opbrengst heffingen	16.599
Dekkingspercentage	**98%**

Leges

Beleidsuitgangspunten:

- In het Coalitieakkoord 2018-2022 is afgesproken dat de leges en parkeertarieven niet verhoogd mogen worden;
- De berekeningssystematiek van de overhead is nader uitgewerkt in het taakveld Overhead.

Leges-Verordening	Lasten taakvelden	Inkomsten taakvelden	Overhead	BCF BTW	Totale Lasten	Leges	Totale Baten	Kosten-dekkendheid
Bedragen x € 1.000								
PD-Burgerlijke stand	2.419	-	1.159	-	3.578	2.522	2.522	70%
Parkeren	101	-	90	40	231	160	160	69%
Huisvesting en WABO	3.159	-	88		3.247	3.251	3.251	100%
Drank- en Horeca	102	-	87		189	127	127	67%
Evenementen	54	-	46	-	100	57	57	57%
Prostitutiebedrijven	-	-	-	-	-	-	-	0%
Overige APV	67	-	57	-	124	67	67	54%
Kabels/leidingen	210	-	116	3	329	294	294	89%
Totaal legesverordening	**6.110**	**-**	**1.644**	**43**	**7.798**	**6.478**	**6.478**	**83%**

Verordening scheep-vaartrechten	Lasten taakvelden	Inkomsten taakvelden	Overhead	BCF BTW	Totale Lasten	Leges	Totale Baten	Kosten-dekkendheid
Bedragen x € 1.000								
Scheepvaartrechten	648	-122	176	-	702	352	352	50%

2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Het is van belang om inzicht te hebben in de financiële positie (hoe financieel gezond is de gemeente) en de financiële weerbaarheid (welke mogelijkheden zijn er in financieel moeilijke tijden).
Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente Arnhem in staat is om tegenvallers (de risico's) op te vangen. De financiële positie van Arnhem wordt met een aantal financiële kengetallen (zoals solvabiliteit en schuldquote) en in samenhang met het weerstandsvermogen in beeld gebracht en beoordeeld.

Samenvatting van de paragraaf

Hoe staat Arnhem er financieel voor? Net als wanneer iemand naar zijn eigen financiële positie kijkt, is het noodzakelijk om zicht te hebben in de wijze waarop de bezittingen zijn gefinancierd. Als iemand bijvoorbeeld een relatief goed en zeker inkomen heeft om zijn huur of hypotheek te betalen, verder geen grote schulden heeft en ook nog over een spaarsaldo beschikt, dan kan worden geconcludeerd dat zijn financiële positie solide is.

Zo is het ook bij gemeenten. Heeft Arnhem geen of weinig schulden, een goed gevulde bankrekening (algemene reserve) en zijn de baten vrijwel ieder jaar even hoog of iets hoger dan de lasten, dan staat Arnhem er over het algemeen goed voor.
Het weerstandsvermogen geeft daarnaast aan in welke mate de gemeente Arnhem in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen zonder dat het beleid of de uitvoering daarvan in gevaar komt. Met behulp van de hiernaast afgebeelde financiële kengetallen die betrekking hebben op de balans en de begroting kan een goed beeld worden geschetst van de financiële positie van Arnhem.

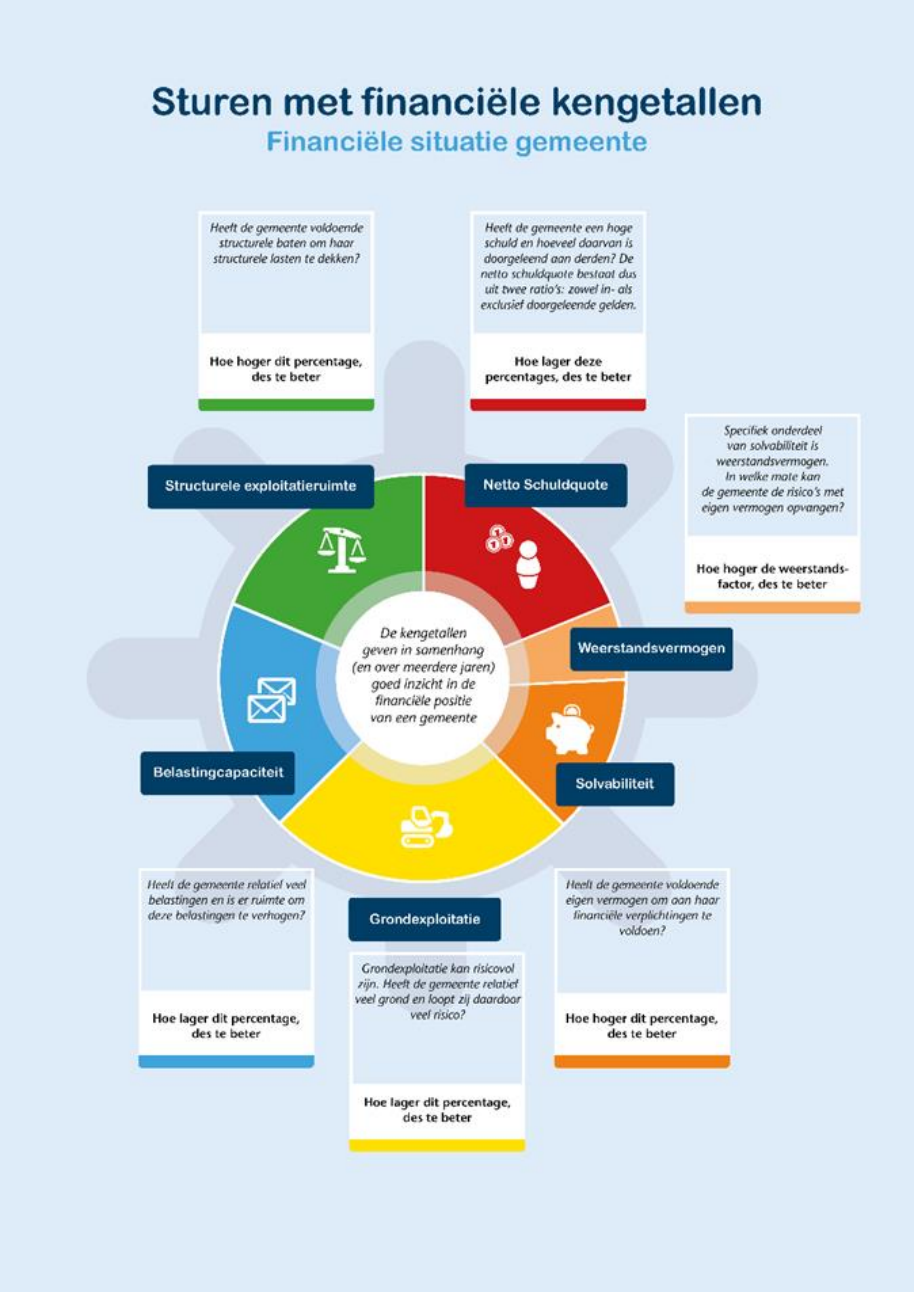

Een afzonderlijk kengetal zegt weinig over hoe de financiële positie moet worden beoordeeld. Zo hoeft een hoge schuld geen nadelig effect te hebben op de financiële positie, maar is dat afhankelijk of en wat er aan eigen vermogen en baten tegenover die schuld staat en hoe groot de kans is dat de schuld weer wordt afgelost. Het is dus, met andere woorden, niet mogelijk om een individueel kengetal te gebruiken voor de beoordeling van de financiële positie. Het weerstandsvermogen en de kengetallen zullen altijd in samenhang moeten worden bezien, omdat ze alleen gezamenlijk en in hun onderlinge verhouding een goed beeld kunnen geven van de financiële positie van een gemeente. De kengetallen zijn daarom gezamenlijk opgenomen in deze paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing en zijn voorzien van een adequate toelichting.

De financiële kengetallen laten voor Arnhem het volgende beeld zien:

1A. Netto schuldquote	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	80%	100%	100%	100%	97%	98%
1B. Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	71%	90%	91%	91%	89%	90%
2. Solvabiliteitsratio	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	16%	15%	14%	14%	16%	16%
2A. Weerstandsvermogen (factor)	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	2,1	2,0	1,6	1,8	2,0	2,0
3. Kengetal grondexploitatie	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	8%	9%	8%	6%	6%	6%
4. Structurele exploitatieruimte	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	-1%	-2%	-1%	0%	1%	1%
5. Woonlasten meerpersoonshuishouden	**JR 2017**	**begroot 2018**	**begroot 2019**	**begroot 2020**	**begroot 2021**	**begroot 2022**
	103%	104%	104%	100%	100%	100%

Conclusie

Hieruit kan geconcludeerd worden dat de financiële positie in Arnhem op een aantal onderdelen voldoende is, maar waarbij ook een essentieel onderdeel als de solvabiliteit (verhouding tussen eigen en vreemd vermogen) aan de lage kant is. Dit was voor de provincie bij de vorige MJPB 2018-2021 aanleiding om de financiële positie van Arnhem als 'matig' te beoordelen. In meerjarenperspectief verbetert de solvabiliteit overigens wel. Dit is mede het gevolg van 'afspraak 4.5' uit het coalitieakkoord ter verbetering van de solvabiliteit.

De netto schuldquote (ook gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) blijft naar verwachting in de komende jaren schommelen rond de 90%. Daarmee komt Arnhem in de middencategorie uit. De schuldquote blijft in de jaren 2019-2022 redelijk op hetzelfde niveau liggen, dit op basis van de begrote investeringen in deze jaren.
De solvabiliteit laat zoals gezegd een lichte stijging zien van 14% in 2019 naar 16% in het eindjaar 2022. Daarmee valt Arnhem echter nog steeds in de meest risicovolle categorie. De grens ligt namelijk op 20%.

Het weerstandsvermogen kent daarentegen weer een positief beeld, waarbij de weerstandsfactor als gevolg van de verwachte groei van de algemene reserve in de komende jaren steeds hoger uit lijkt te vallen. Hierin zit echter een flinke opletter: het huidige risicoprofiel is voor de komende jaren constant gehouden, terwijl de algemene reserve meerjarig groeit. Het risicoprofiel wordt jaarlijks geactualiseerd, dus dat maakt het lastig om een zorgvuldige uitspraak te doen over de meerjarige ontwikkeling van het weerstandsvermogen.
Het kengetal van de grondexploitatie toont aan dat Arnhem in de minst risicovolle categorie zit. Dit is gebaseerd op basis van de lopende verwachte grondexploitaties. De nieuwe regelgeving in het BBV leidt tot verplichte tussentijdse winstnemingen in de grondexploitatie. Dit ligt niet in de lijn van een behoedzame raming, zoals door Arnhem tot voor kort werd gehanteerd.

De structurele exploitatieruimte laat een duidelijk stijgende lijn zien, waarbij vanaf 2021 sprake is van een positief kengetal. Dit betekent dat de structurele baten meer dan voldoende zijn om de structurele lasten op te vangen.
De woonlasten voor 2019 liggen op hetzelfde niveau als in 2018. Met 104% soort Arnhem in de middencategorie. Er is in theorie enige ruimte om de belastingen te verhogen, waarbij echter rekening zal moeten worden gehouden met de afspraken die hierover in het coalitieakkoord zijn gemaakt.

Uitgangspunten van beleid

De paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing is opgesteld volgens het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV), de beleidsnota 'Weerstandsvermogen en risicomanagement 2006' en de gemeentelijke verordening Financieel beleid en beheer gemeente Arnhem 2017 (artikel 11). In het coalitieakkoord 2018-2022 is vastgesteld dat ten aanzien van de weerstandsfactor een bandbreedte wordt gehanteerd tussen de 1 en 1,4.

Vanaf de MJPB 2019-2022 zijn de paragrafen weerstandsvermogen en stresstest samengevoegd tot deze paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. De Beleidsnota weerstandvermogen en risicomanagement wordt eind 2018 of begin 2019 geactualiseerd en ter besluitvorming aan de raad voorgelegd, waarbij de uitkomsten van het onderzoek dat is gedaan naar de spelregels weerstandsvermogen zullen worden meegenomen. Uit het onderzoek is onder andere naar voren gekomen dat de het weerstandsvermogen tijdens de economische crisis niet toereikend was. Tekorten in het grondbedrijf, kortingen op specifieke uitkeringen en het gemeentefonds waren veel groter dan bij de berekening van de risico's was voorzien. Uit het onderzoek komen de volgende adviezen:

- Signaleer met name externe risico's eerder. Bijvoorbeeld de negatieve gevolgen van Rijksbeleid.
- Houdt meer rekening met tegenvallers in een crisissituatie en houdt hiermee rekening bij de bepaling van het gemeentelijk weerstandsvermogen.
- Reken dit door in de vorm van scenario's waardoor een meer tastbaar en transparant beeld voor de gemeenteraad ontstaat. Die benadering wordt ook al gekozen voor het Grondbedrijf waarin in de Financiële Jaarrapportage steeds drie scenario's zichtbaar worden gemaakt.

Bij de actualisatie van de Beleidsnota zal in de vorm van scenario's worden geduid wat de effecten zijn op het weerstandsvermogen, indien deze berekend wordt op meer robuuste uitgangspunten. Bijvoorbeeld:

1. wanneer zich tegenvallers zich voordoen bij budgetten met een structureel karakter, kost het circa twee jaar tijd om bezuinigingen ook daadwerkelijk te kunnen doorvoeren. Dit sluit aan bij de gedragslijn die ook veel andere gemeenten hanteren;
2. bij de bepaling van de risico's in het grondbedrijf is sprake van een mogelijke dalende grondopbrengst tot 90% van de huidige prijzen en mogelijke vertragingen op de gronduitgifte tot maximaal vijf jaar.

De samenvoeging van de paragraaf Weerstandsvermogen en paragraaf Stresstest is een aanbeveling uit dit onderzoek die al direct is overgenomen.

Breder inzicht door gemeentelijke stresstest

Als aanvulling op de hiervoor genoemde vijf financiële kengetallen kiest Arnhem ervoor om op deze vijf aandachtsvelden nog beter inzicht te krijgen. Hiervoor zijn de vijf kengetallen uitgebreid met een aantal kengetallen die door veel (grote) gemeenten in een gemeentelijke stresstest worden toegepast. Bij elk kengetal wordt middels een kleur aangegeven hoe hierop wordt gescoord: rood is kwetsbaar, oranje is punt van aandacht en groen is voldoende.

1C. Aanvullende Arnhemse kengetallen tav schuldquote		rek. 2017	begr. 2018	begr. 2019
a	Netto schuld per inwoner	€ 3.691	€ 4.426	€ 4.190
b	Schuldevolutie	-2%	8%	4%
c	Netto rentelasten/exploitatie	1,84%	2,06%	2,03%
d	Aanwezigheid rentereserve/buffer	ja	ja	ja
e	Zekerheden leningen, garantstellingen en waarborgen	95,70%	94,91%	94,9%

2A. Aanvullende Arnhemse kengetallen tav solvabiliteit		rek. 2017	begr. 2018	begr. 2019
a	Weerstandsfactor	2,1	2,0	1,6
b	Mogelijkheden om weerstandscapaciteit te verbeteren	ja	ja	ja

3A. Aanvullende Arnhemse kengetallen tav grondexploitatie		rek. 2017	begr. 2018	begr. 2019
a	Afhankelijkheid van grondexploitatie voor sluitende begroting	nee	nee	nee

4A. Aanvullende Arnhemse kengetallen tav structurele exploitatieruimte		rek. 2017	begr. 2018	begr. 2019
a	Toereikenheid onderhoudsbudgetten openbare ruimte	0,34%	0,36%	0,30%
b	Ombuigingen, taakstellingen	0%	0,05%	0,00%
c	Meerjarig sluitende begroting	ja	ja	ja

5A. Aanvullende Arnhemse kengetallen tav woonlasten		rek. 2017	begr. 2018	begr. 2019
a	Onbenutte belastingcapaciteit OZB	0,05%	0,07%	0,25%
b	Derving OZB i.v.m. leegstand	1,75%	1,78%	2,03%
c	Kostendekkendheid leges: extra ruimte voor meer baten	0,0002%	0,0003%	0,0002%

Uit deze aanvullende kengetallen blijkt dat Arnhem op veel onderdelen goed scoort. Het aandeel nog in te vullen taakstellingen in de begroting is zeer minimaal (zie ook hoofdstuk 2, paragraaf 2.5), terwijl er tevens sprake is van een meerjarig sluitende begroting. De toereikendheid van de onderhoudsbudgetten voor de openbare ruimte blijft wel een aandachtspunt. Dit geldt met name voor het onderhoudsbudget van de wegen en bossen & parken. Voor de riolen geldt dat de technische staat van onderhoud zich stabiliseert op een krappe voldoende, omdat er nu een voorzichtig evenwicht is in het herstel en de aanwas van "slechte" riolen. Voor de langere termijn (10-15 jaren) wordt een grotere inspanning verwacht om deze voldoende te handhaven.
Uit de kengetallen op de woonlasten blijkt dat deze veelal een stijgende lijn laten zien, waarbij de onbenutte belastingcapaciteit in 2019 zelfs net niet op groen (voldoende) uitkomt. De derving OZB als gevolg van leegstand komt wel slechter uit.

Op het onderdeel schuldquote komt ook bij deze aanvullende kengetallen een kwetsbaar beeld naar voren. De netto schuld per inwoner blijft onverminderd hoog en de schuldevolutie van 4% geeft aan dat de schuld per inwoner in 2019 ten opzichte van 2018 is toegenomen. Het aandeel van de netto rentelasten op de totale lasten schommelt rond de 2% en dit blijft kwetsbaar volgens de stresstest.

Weerstandsvermogen en risicoprofiel

Weerstandsvermogen

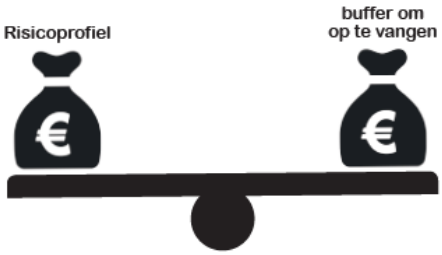

Het weerstandsvermogen is de mate waarin de gemeente in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen, zonder dat het beleid of de uitvoering daarvan in gevaar komt. Het weerstandsvermogen is de verhouding (ratio) tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit. Het weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een weerstandsfactor waarbij een bandbreedte wordt gehanteerd tussen de 1 en 1,4. De factor wordt berekend door de beschikbare weerstandscapaciteit te delen door de gewenste weerstandscapaciteit bij een zekerheidspercentage van 90%. Onderstaande tabel laat zien dat de gemeente bij de opmaak van de MJPB 2019-2022 over voldoende weerstandsvermogen beschikt.

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	MJPB 2019-2022
	90%
	Bedragen x € 1.000
Benodigde weerstandscapaciteit	28.048
Beschikbare weerstandscapaciteit	45.082
Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	**17.034**
Verschil (> factor 1,4)	**5.815**
Weerstandsfactor	**1,61**

Risicoprofiel

Het risicoprofiel in deze MJPB 2019-2022 omvat 76 risico's. Er zijn 45 financiële risico's die in aanmerking komen voor het reserveren van weerstandsvermogen. Zestien risico's hebben een risicoscore van 15 of hoger en/of een invloedpercentage van minimaal 2%. In het risicoprofiel zijn 31 risico's zonder geldgevolg (risicoscore 0) opgenomen. Bij deze risico's, trends en ontwikkelingen is nog niet duidelijk of en in welke mate ze zich zouden kunnen voordoen, of bij deze risico's is de netto risicoscore na beheersmaatregel 0.
In onderstaande risicokaart zijn de risico's weergegeven. Hoe donkerder blauw de kleur, hoe hoger de prioriteit voor de aanpak van het risico.

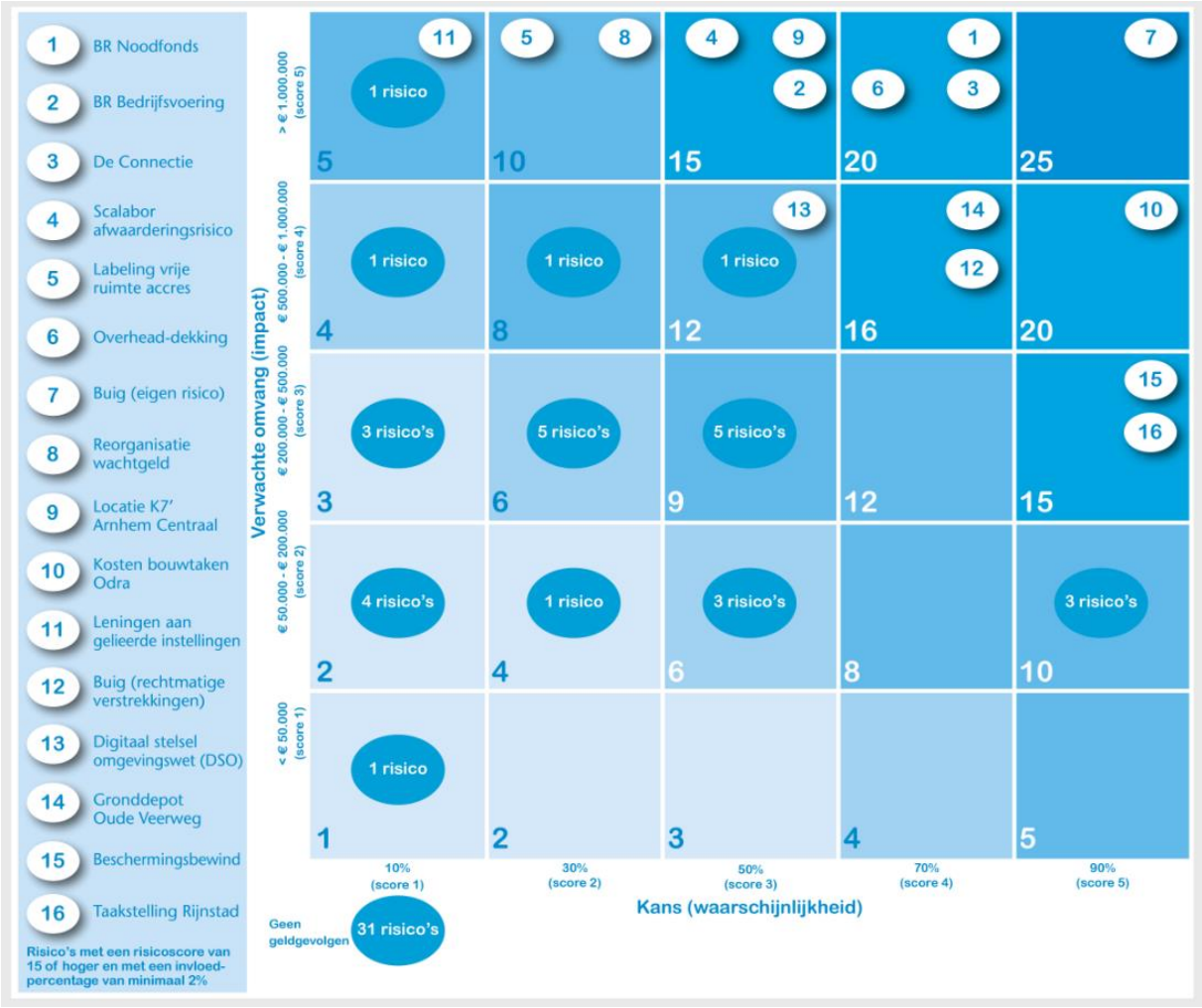

Hieronder worden de belangrijkste 16 risico's gepresenteerd en toegelicht. Er wordt een onderverdeling gemaakt naar:

- externe risico's;
- risico's fysieke pijler;
- risico's pijler economie en werk;
- overige gemeentelijke risico's;
- risico's grondbedrijf;
- risico's sociale pijler.

Risicogebeurtenis	Kans	Geld	Geld (Max)	Risico score	Invloed (%)	Gewijzigd t.o.v. JV 2017
Externe risico's						
Labeling vrije ruimte accres						
Als nadere uitwerking van het Regeerakkoord is op 14 februari het Interbestuurlijk Programma (IBP) verschenen. Daarin zijn doelen en resultaten opgenomen die het Rijk in samenwerking met lokale overheden wil realiseren. Het risico bestaat dat de vrije ruimte (het accres gemeentefonds) van gemeenten hier grotendeels voor wordt moet worden ingezet. Dit kan leiden tot knelpunten als de gemeente dit accres ook voor andere doeleinden wil inzetten.						
	2	5	€ 5.000.000	10	4,8%	Ongewijzigd
Risico's fysieke pijler						
Locatie K7' Arnhem Centraal						
Het ontwikkelen van deze locatie is zeer complex en omgeven met risico's rond verwerving van benodigde gronden, omvang uitgeefbaar terrein, parkeervoorzieningen en afzet van gronden met kantoorbestemming. Het risico bestaat dat de kantoorontwikkeling op deze locatie niet wordt gerealiseerd.						
	3	5	€ 1.480.000	15	3,2%	Ongewijzigd
Kosten bouwtaken ODRA						
De kosten voor vergunningverlening zijn in de jaarrekening 2017 hoger uitgevallen dan begroot. Oorzaak is een hoger aantal vergunningaanvragen voor met name kleinere bouwvergunningen en bijbehorend bouwtoezicht. Het risico bestaat dat ook in 2018 en verder de begrote kosten onvoldoende zijn om het toegenomen volume aan aanvragen op te vangen.						
	5	4	€ 630.000	20	2,7%	Gewijzigd (+)
Digitaal stelsel omgevingswet (DSO)						
Het Rijk en de VNG hebben afgesproken dat gemeenten bijdragen aan de structurele uitvoeringskosten van het digitaal stelsel omgevingwet (DSO) Over de hoogte van de kosten en de wijze van verrekening moet nog nadere besluitvorming plaatsvinden, maximum zal geschat tussen de € 40 miljoen structureel (geschat aandeel Arnhem € 0,9 mln) en € 18 miljoen structureel (geschat aandeel Arnhem € 0,4 mln) liggen.						
	3	4	€ 900.000	12	2,1%	Ongewijzigd
Gronddepot Oude Veerweg						
Mogelijk kan de gemeente Arnhem niet voldoen aan een resterende afnameplicht van 80.000 m3 grond uit het gronddepot aan de Oude Veerweg. Gemeente is met de grondbank de verplichting aangegaan 100.000 m3 grond af te nemen voor project Westervoortsedijk Dijktrace. Uiteindelijk is 20.000 m3 binnen het project toegepast. De bestemming van gronddepot vervalt eind 2018 en bebouwing zal plaatsvinden. Afhankelijk van het kunnen vinden van geschikte toepassingsmogelijkheden voor de grond zal er sprake zijn van kosten van afvoer.						
	4	4	€ 600.000	16	1,4%	Ongewijzigd

Risico's pijler enonomie en werk

Scalabor

Afwaarderingsrisico
Het risico bestaat dat de gemeente de deelneming Scalabor als gevolg van een toekomstig negatief resultaat zal moeten afwaarderen. Mogelijke oorzaken:
•onvoldoende verandervermogen binnen het werkbedrijf leidt tot onvoldoende resultaten op het punt van arbeidsontwikkeling, doorstroming naar werk en financiële resultaten;
•onvoldoende benutting SW-werkplekken en onvoldoende rendabel maken van een SW-werkplek;
•onvoldoende inkoop P-wet trajecten (inwoners met een bijstandsuitkering) door gemeente Arnhem. Het bedrijfsplan Scalabor biedt arbeidsontwikkeldiensten aan voor inwoners die een beroep doen op ondersteuning vanuit de Participatiewet;
•onvoldoende aanbod van werk, oorzaken: 1. gemeente koopt groen en schoonmaak liever elders in, 2. mogelijke beperkingen in het aanbestedingsrecht;
• overige gemeenten kiezen ervoor om na 3,5 jaar geen nieuwe DVO af te sluiten met Scalabor.

3	5	€ 3.500.000	15	5,6%	Ongewijzigd

BUIG (eigen risico)

De BUIG kent een vangnetregeling welke ervoor zorgt dat het maximale eigen risico op de BUIG voor de gemeente wordt beperkt tot maximaal 10% van het BUIG budget. Over de eerste 7,5% (5% in 2018) is sprake van 100% eigen risico, tussen de 7,5% en 12,5% is sprake van 50% eigen risico. Het maximaal eigen risico is berekend op basis van de raming van het BUIG budget 2019 minus het tekort dat in 2019 wordt voorzien en in de meerjarenbegroting is opgenomen. Nb. Het financieel eigen risico neemt toe indien sprake is van een verhoging van het BUIG budget. Hieraan is geen bedrag gekoppeld.

5	5	€ 1.300.000	25	3,8%	Gewijzigd (+)

Buig (rechtmatige verstrekkingen)

Bij de vaststelling van het vangnet moet rekening gehouden worden met de niet-rechtmatige verstrekkingen die in mindering moeten worden gebracht. Het gevolg hiervan is dat de niet-rechtmatige verstrekkingen voor het eigen risico van de gemeente komen. Met de niet-rechtmatige verstrekkingen is geen rekening gehouden in de meerjarenbegroting. In 2015 en 2016 is een foutpercentage van 0% vastgesteld door de accountant. Momenteel wordt gestuurd op een foutmarge van maximaal 1%. In verband met de ontwikkeling naar maatwerk voor Arnhemmers waarbij "doen wat nodig is", meer centraal komt te staan blijft dit risico actueel.

4	4	€ 1.000.000	16	2,2%	Ongewijzigd

Overige gemeentelijke risico's						
Bedrijfsvoering						
Voor het opvangen van resultaten in de Bedrijfsvoering is de BR Bedrijfsvoering ingericht. Met deze BR moeten resultaten op De Connectie, frictiekosten als gevolg van afbouw formatie overheadafdelingen en andere incidentele afwijkingen op personeel worden opgevangen. Het risico bestaat dat de BR op termijn niet voldoende is c.q. wordt gevoed vanuit te verwachten voordelen van De Connectie.						
	3	5	€ 5.000.000	15	12,0%	Ongewijzigd
De Connectie						
De begroting van de BVO De Connectie kent een aantal onzekerheden dat een risico vormt: •ICT: Het niet realiseren van de taakstelling ICT door De Connectie. (maximaal financieel gevolg € 3.100.000,-) •BTW: Het risico op kostprijsverhogende BTW als gevolg van de verzelfstandiging van De Connectie. (maximaal financieel gevolg €170.000) •Frictie: risico op frictiekosten als gevolg van: boventalligheid; wegvallen dienstverlening aan De Connectie; afbouw formatie door harmonisering. (ongekwantificeerd) •Desintegratie Huisvesting: risico als gevolg van leegstaande panden doordat De Connectie een andere vestigingsplaats kiest. (ongekwantificeerd) •Outputfinanciering: risico dat de invoering van outputfinanciering een hogere bijdrage voor Arnhem tot gevolg heeft. (ongekwantificeerd)						
	4	5	€ 3.300.000	20	9,5%	Ongewijzigd
Overhead-dekking						
Minder overhead-dekking als gevolg van marktconforme tarieven voor verzelfstandigde onderdelen en derden.						
	4	5	€ 2.000.000	20	4,5%	Ongewijzigd
Reorganisatie wachtgeld						
Het sociaal plan van de reorganisatie is afgelopen op 31 december 2016. Dit betekent voor een aantal medewerkers ontslag. Er is een voorziening gevormd voor het verwachte wachtgeld dat moet worden betaald, echter de opgebouwde rechten van deze medewerkers zijn hoger, dekking zou uit de BR BV kunnen plaatsvinden, dit is echter onzeker. Derhalve is voor het verschil een risico opgenomen.						
	2	5	€ 6.000.000	10	3,4%	Gewijzigd (-)
Leningen aan gelieerde instellingen						
De gemeente Arnhem verstrekt leningen aan gelieerde instellingen ten behoeve van het realiseren van activiteiten die nauw grenzen aan het gemeentelijke beleid.						
	1	5	€ 11.000.000	5	2,3%	Ongewijzigd

Risico's grondexploitatie						
Grondexploitatie						
						bedragen x € 1.000,-
Grondexploitatieprojecten			€ 4.436			
Grondexploitatieprojecten in voorbereiding			€ 1.570			
Totaal			**€ 6.006**			
Grote projecten niet zijnde grondexploitatie			€ 685			
totaal benodigde weerstandscapaciteit grondexploitatie			**€ 6.691**			
Risico's sociale pijler						
Versnelde uitputting BR Noodfonds						
De BR Noodfonds is bedoeld om het zorgniveau met betrekking tot de Jeugd en Wmo te handhaven. Het primaire doel is daarmee het borgen van de zorg (continuiteit) van klanttrajecten. Sinds 2015 worden tekorten en overschotten binnen het sociaal domein ten gunste of ten laste van de BR Noodfonds gebracht. De kostenontwikkeling in het sociaal domein staat onder druk mede door de afhankelijkheid van externe ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de ambulantisering binnen de Wet Langdurige Zorg en de Zorgverzekeringswet en de zorgtoewijzingen door gecertificeerde derden (o.a. huisartsen en rechtbanken). Er is er sprake van een groeiende zorgvraag en de transformatieopgave staat nog aan het begin. Genoemde ontwikkelingen leiden tot een versnelde uitputting van de BR Noodfonds, waarbij mogelijk de BR Noodfonds ultimo 2019 uitgeput zal zijn. Op basis van Turap2-2018 wordt een structureel tekort van € 6 mln per jaar (ten opzichte van de gemeentelijke begroting sociaal domein verwacht).						
	4	5	€ 8.000.000	20	29,3%	Gewijzigd (+)
Beschermingsbewind						
In de MJPB 2018-2021 zijn de aannames van de businesscase Beschermingsbewind/BooM herijkt op basis van ervaring die is opgedaan, het aanbestedingstraject BooM en de Arnhemse trend (afnemende toename) van aantal inwoners in beschermingsbewind. Bijzondere bijstand voor beschermingsbewind is een openeinderegeling. Het risico blijft bestaan dat de aantallen inwoners in beschermingsbewind voor wie bijzondere bijstand wordt verstrekt, hoger zijn dan verwacht. Voor het maximaal risico is met 10% van het budget Beschermingsbewind/BooM gerekend.						
	5	3	€ 400.000	15	0,8%	Ongewijzigd
Taakstelling Rijnstad						
In de begroting is een taakstelling opgenomen van € 0,5 miljoen op de efficiency/bedrijfsvoering Rijnstad. Rijnstad heeft deze taakstelling op de efficiency/bedrijfsvoering voor ca. de helft structureel kunnen invullen. Vanuit Rijnstad komt het signaal dat de verdere invulling van deze specifieke taakstelling niet mogelijk lijkt, daarmee wordt ook de realisatie van de taakstelling onzeker.						
	5	3	€ 250.000	15	0,7%	Nieuw

Grondexploitatie

De risico’s van de grondexploitatieprojecten worden, binnen bandbreedtes op basis van parameters, gekwantificeerd in een eigen simulatie voor de grondexploitatie, tot één totaal benodigde weerstandscapaciteit voor de grondexploitatie.
Voor een uitgebreidere omschrijving en verklaring van de risico’s, de financiële positie, de ontwikkeling van de benodigde weerstandscapaciteit en scenario’s van het grondbedrijf wordt verwezen naar de paragraaf Grondbeleid. Voor de begroting 2019-2022 is uitgegaan van dezelfde berekening op basis van dezelfde gegevens als voor het jaarverslag 2017.

Risico's Sociale pijler

Een belangrijk deel van de risico's die de gemeente loopt, wordt gevormd door de risico's binnen het Sociaal domein. De Raad heeft conform de uitwerking van het voorgaande coalitieakkoord op 3 november 2014 ingestemd met de vorming van een sociaal noodfonds (Coalitie akkoord Met de Stad 2014-2018). De risico's vanuit het sociaal domein worden nu nog grotendeels opgevangen binnen het noodfonds. De afgelopen jaren zijn er onttrekkingen begroot, waardoor de omvang van het noodfonds terugloopt.
Ontwikkelingen binnen het sociaal domein leiden mogelijk tot een versnelde uitputting van de BR noodfonds. Een aanzienlijk deel van de risico's hangt samen met de financieringswijze van het Rijk, dan wel met veranderende wet- en regelgeving. Het sociaal domein staat voor een aanzienlijke transformatie opgave, deze transformatie opgave gaat gepaard met risico's. Deze risico's zijn (deels) verwerkt in het gemeentelijke risicoprofiel.

Ook onderkent de gemeente een belangrijk risico voor wat betreft de rechtmatigheid. De Sociale Verzekeringsbank (SVB) beheert de Persoonsgebonden Budgetten (PGB's) en verzorgt de betalingen naar zorgverleners (wettelijke taken) maar is (nog) onvoldoende in control. Dit heeft een negatief effect op de rechtmatigheid van de jaarrekening gemeente Arnhem.

Risico's zonder geldgevolg

In het risicoprofiel zijn 31 risico's zonder geldgevolg opgenomen. Deze risico's worden in het risicoprofiel meegenomen met een risicoscore 0. In het risicoprofiel zijn de volgende belangrijke nieuwe risico's zonder geldgevolg opgenomen:

De volgende risico's met betrekking tot de sociale pijler worden afgedekt via het sociaal noodfonds:

- *Abonnementstarief WMO:*
  In 2019 wordt de systematiek van de Eigen bijdrage aangepast. In plaats van een bijdrage naar draagkracht is gekozen voor een uniform tarief van € 17,50. De gemeenten zullen hierdoor minder Eigen bijdragen ontvangen. Het Rijk compenseert dit voor 50%. Voor de gemeente Arnhem kan dit lagere inkomsten betekenen.
- *Bekostiging en kostenverdeling Veilig Thuis*
  Een nieuwe kostenverdeling tussen de twee regio's en de gemeenten kan voor Arnhem resulteren in een hoger aandeel;
- *Woonplaatsbeginsel in de Jeugdwet:*
  Het Rijk is in overleg met de VNG een aanpassing van het huidige woonplaatsbeginsel in de Jeugdwet aan het voorbereiden. Door herverdeeleffecten zou Arnhem erop achteruit kunnen gaan.

Het volgende risico heeft betrekking op het programma Veiligheid:

- *Per 1 januari 2020 wordt de Wvggz ingevoerd*
  Deze wet vervangt de huidige Wet bijzondere opneming in psychiatrische ziekenhuizen. De Wvggz levert nieuwe gemeentelijke taken op. Welke kosten met de nieuwe taken samenhangen en in welke mate gemeenten hiervoor financieel gecompenseerd worden is nog niet bekend.

Het volgende risico heeft betrekking op het programma Wonen en Ruimte:

- *Risico op hogere onderhoudskosten als gevolg van mislukken aanbestedingen*
  De aanbestedingen voor een nieuw Museum voor moderne kunst en een nieuw zwembad Valkenhuizen pakten veel hoger uit dan verwacht. Op zijn minst zullen deze investeringen gaan vertragen, in het uiterste geval zouden ze mogelijk niet door kunnen gaan. Dit kan gevolgen hebben voor de kosten van het onderhoud. Onbekend is hoeveel dit zou kunnen kosten.

Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit wordt bepaald door de omvang en impact van de risico's, en is door het toepassen van het simulatiemodel berekend.

De totale omvang van de benodigde weerstandscapaciteit om de risico's op te kunnen vangen is € 28 miljoen. Dit is ruim € 5 miljoen hoger dan in het jaarverslag 2017. Dit is het gevolg van het actualiseren van het risicoprofiel (er zijn 10 nieuwe risico's meegenomen, 6 risico zijn vervallen en 10 risico's zijn gewijzigd). Belangrijke toename is veroorzaakt door de gestegen impact van het risico van de versnelde uitputting van de BR Noodfonds.

Een deel van de risico's wordt afgedekt door specifieke beheersmaatregelen. Bijvoorbeeld het vormen van een reserve of voorziening en het afsluiten van verzekeringen. Naast de afgedekte risico's loopt een gemeente ook altijd risico's die niet (kunnen) worden afgedekt. Voor deze resterende risico's is de benodigde weerstandscapaciteit berekend, hierbij is een zekerheidspercentage van 90% gehanteerd.

Een zekerheidspercentage van 90% wil zeggen dat in 90% van alle schattingen in de simulatie van de benodigde weerstandscapaciteit voor het huidige risicoprofiel, de schattingen kleiner of gelijk zijn aan het bedrag van € 28 miljoen. 10% van de uitkomsten van de schattingen zijn groter dan dit bedrag.

In de volgende tabel is de benodigde weerstandscapaciteit opgenomen:

Benodigde weerstandscapaciteit	Jaarverslag 2017	MJPB 2019-2022
	90%	90%
Gemeentebrede risico's	16.172	21.356
Grondexploitatie projecten	4.436	4.436
Grondexploitatieprojecten in voorbereiding	1.570	1.570
Risico's grondexploitatie	6.007	6.007
Grote projecten niet zijnde grondexploitatie	685	685
Benodigde weerstandscapaciteit	**22.864**	**28.048**

Beschikbare weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit bestaat uit middelen die kunnen worden ingezet voor het afdekken van negatieve financiële effecten als gevolg van de risico's die manifest zijn. De overige bestemmingsreserves, de stille reserves, de onbenutte belastingcapaciteit en vanaf 2013 de toekomstige winstpotentie Grondexploitatie worden niet meegenomen voor het bepalen van de beschikbare weerstandscapaciteit. De totale omvang van de beschikbare weerstandscapaciteit is € 45,1 miljoen. Dit is € 2,3 miljoen lager dan bij het Jaarverslag 2017.

Dit is het gevolg van onder meer de toevoegingen en onttrekkingen in de Algemene Reserve in de verwerkte maatregelen als gevolg van het coalitieakkoord.

Beschikbare Weerstandscapaciteit	JV 2017	MJPB 2019-2022
Algemene reserve per 1-1-2018	**43.695**	**58.240**
Begrote toevoegingen Algemene reserve in 2018	8.762	4.381
Begrote onttrekkingen Algemene reserve in 2018	-11.834	-40.389
Algemene reserve per 31-12-18	**40.623**	**22.232**
Begroot resultaat 2018 (turap 2)	**17.617**	**20.401**
Totaal verwachte besluitvorming	**-14.699**	
BR Voorstudies	53	53
BR Strategische posities	1.500	1.500
BR Grondexploitatie *)	7.360	7.360
Toekomstige winstpotentie Grondbedrijf	0	0
Weerstandscapaciteit Grondbedrijf per 31-12	**8.913**	**8.913**
Totaal begrote mutaties 2019 in de Algemene Reserve	-6.094	-7.503
Strikt onvermijdbaar 2019	767	767
Onvoorzien 2019	272	272
Begroting	**-5.055**	**-6.464**
Beschikbare weerstandscapaciteit	**47.399**	**45.082**

Totaalbeeld benodigd voor de risico's en de beschikbare weerstandscapaciteit

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	Jaarverslag 2017	MJPB 2019-2022
	90%	90%
		Bedragen x € 1.000
Benodigde weerstandscapaciteit		
Gemeentebrede risico's	16.172	21.356
Risico's grondexploitatie	6.007	6.007
Grote projecten niet zijnde grondexploitatie	685	685
Totaal	**22.864**	**28.048**
Beschikbare weerstandscapaciteit		
Algemene reserve	58.240	22.232
Weerstandscapaciteit Grondbedrijf	8.913	8.913
Begroting (begrote mutaties in de AR, post onvoorzien en strikt onvermijdbaar)	-5.055	-6.464
Begroot resultaat 2018		20.401
Verwachte besluitvorming	-14.699	
Totaal	**47.399**	**45.082**
Benodigd versus beschikbaar ruimte irt aanzuivering	**24.535**	**17.034**
Verschil (> factor 1,4)	**17.676**	**5.815**
Weerstandsfactor	**2,07**	**1,61**

Bij de opmaak van deze MJPB 2019-2022 is er, ten opzichte van de 90%-grens, sprake van een verschil boven de factor van 1,4. De weerstandsfactor komt bij een zekerheidspercentage van 90% uit op 1,61. De gemeente beschikt hiermee over voldoende weerstandsvermogen.
Het weerstandsvermogen is ten opzichte van het Jaarverslag 2017 gedaald met 7,5 miljoen.

Meerjarige ontwikkeling beschikbare weerstandscapaciteit en weerstandsvermogen

De meerjarige ontwikkeling van de beschikbare weerstandscapaciteit laat een stijging zien. De beschikbare capaciteit bestaat uit de Algemene Reserve, de weerstandscapaciteit Grondbedrijf en de posten strikt onvermijdbaar en onvoorzien. De ontwikkeling van beschikbare weerstandscapaciteit komt tot stand door de begrote toevoegingen en onttrekkingen in de Algemene Reserve.

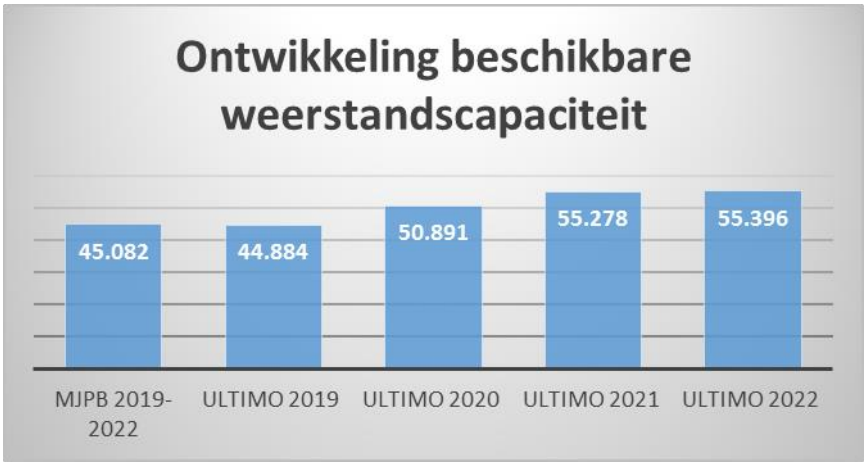

Bij de berekening van de meerjarige weerstandsfactor is uitgegaan van een gelijkblijvend risicoprofiel en hierdoor een gelijkblijvend benodigd weerstandvermogen. Dit is waarschijnlijk niet realistisch, zoals ook al in de samenvattende conclusie is aangegeven. De risico's kunnen niet op voorhand over de komende jaren als stabiel worden ingeschat. Indien daarnaast in de komende jaren mogelijk met een meer robuuster scenario wordt gewerkt om het risicoprofiel te berekenen, zal dit ook effect hebben op het benodigd weerstandsvermogen.

3 Onderhoud kapitaalgoederen

De kapitaalgoederen bestaan uit wegen en civiele kunstwerken (bruggen, tunnels en viaducten), de openbare verlichting, de verkeersregelinstallaties en -voorzieningen, de riolering, het water en het groen in de stad alsmede installaties van zwembaden, sportvelden en gemeentelijk vastgoed. Met het onderhoud van deze kapitaalgoederen is een aanzienlijke deel van de begroting gemoeid. De kosten worden deels gedekt uit exploitatiebudgetten en deels uit investeringsbudgetten.

Samenvattend beeld

De paragraaf geeft als volgt inzage in omvang en besteding door per type kapitaalgoederen inzicht te geven in geldende kaders, ambitieniveau van het onderhoud, feitelijke onderhoudssituatie en geplande inzet voor de komende jaren.

Het volgende beeld is waar te nemen:

- Er is sprake van toename van het te onderhouden areaal, waarvoor in principe extra onderhoudsmiddelen noodzakelijk zijn. Daarom wordt in deze begroting een bedrag gereserveerd voor areaal-ontwikkeling. Daar waar de toename van areaal daadwerkelijk leidt tot de noodzaak van een hoger onderhoudsbudget, zal deze reservering daarvoor worden ingezet.
- Bij het uitvoeren van groot onderhoud is er steeds meer aandacht voor duurzaamheid en circulair inkopen.
- Met gerichte en integrale programmering van het groot onderhoud en vervanging in de openbare ruimte worden de beschikbare middelen zo goed, duurzaam en efficiënt mogelijk ingezet.
- Door het organiseren van ontwerpateliers bij nieuwe ontwikkelingen, waarbij beheerders meedenken over de te realiseren inrichting, komt er op een zo vroeg mogelijk moment zicht op de kosten van het beheer en onderhoud van de (ver)nieuw(d)e openbare ruimte (beheerbewust ontwerpen).

Overzicht basisniveaus onderhoudsobjecten

	centrum	*winkel centra*	*wijken*	*bedrijfs terreinen*	*bossen/ parken*	*hoofdinfra*	*fietspaden*
groen	A	A	B/C	B/C	B		
speelvoorzieningen	B	B	B	B	B		
recreatievoorzieningen	A	A	B	B	B		
verhardingen	A	A	C	B	B	B	A/B
verkeersvoorzieningen	B	B	B	B	B	B	B
kunstwerken	B	B	B	B	B	B	B
beeldende kunst	B	B	B	B	B	B	B
zwerfvuil en onkruid	A	A	C	C	B	C	C
overige stadsreiniging	A	A	C	C	B	C	C
openbare verlichting	B	B	B	B	B	B	B
riolering	B	B	B	B	B	B	B
water	B	B	B	B	B		

In het bovenstaande overzicht zijn de in Arnhem gehanteerde basisniveaus (CROW) voor de diverse onderhoudsobjecten op hoofdlijnen weergegeven. Meer gedetailleerd wordt daarop ingegaan bij de diverse objecten van onderhoud

Mogelijke consequenties Wijksturing

Voor alle onderdelen van de openbare ruimte, die in deze paragraaf worden beschreven, geldt dat met de invoering van wijksturing vanaf 1 januari 2017 per wijk met de inwoners afspraken kunnen worden gemaakt over de besteding van de 'wijk gerelateerde budgetten openbare ruimte'. Hierdoor kunnen de onderhoudsniveaus in de wijken gaan afwijken van de niveaus die in bovenstaande tabel zijn aangegeven; niveaus die tot 1 januari 2017 voor de gehele stad golden.

Wegen

Actuele kaders

- Beleidsnota Wegenonderhoud (raadsbesluit 2008);
- Besluitvorming bezuinigingen (raadsbesluiten 2012, 2013).

Ambitie

De huidige ambities liggen na verschillende bezuinigingen op het volgende niveau:

- niveau A voor fietspaden;
- niveau B voor hoofdwegen en busbanen (hoofdwegen en (hoofdnetwerk) fietspaden zijn gedefinieerd in de structuurvisie 2020, doorkijk 2040);
- niveau C voor wijkwegen, met parkeervakken op niveau D.

Uitgangssituatie
Vanwege de noodzaak tot bezuinigingen werd de afgelopen jaren de ambitie voor het kwaliteitsniveau voor wegen neerwaarts bijgesteld. Als gevolg daarvan zijn onderhoudsmaatregelen uitgesteld (moment van ingrijpen later) en werden ook minder preventieve maatregelen uitgevoerd. Inmiddels worden nu onderhoudsmaatregelen getroffen op wegen waar sprake is van genoemd uitgesteld groot onderhoud. Daarbij blijkt dat de technische staat van met name asfaltwegen in de praktijk verder is verslechterd dan destijds werd voorzien. De onderhoudsmaatregelen die nu (na uitstel) moeten worden getroffen zijn dan ook ingrijpender en daarmee vaak duurder dan eerder werd aangenomen. Doorwerken met het huidige budget leidt ertoe dat uitstel van noodzakelijke maatregelen langer blijft voortduren, waardoor in de toekomst weer extra meerkosten dreigen te ontstaan. We zien dan ook dat het budget onvoldoende is om wegen duurzaam op het gewenste kwaliteitsniveau te (onder)houden.
Voorgesteld wordt de noodzakelijke uitbreiding van het structurele budget voor wegenonderhoud in twee stappen te realiseren. De uitbreiding van het budget voor wegenonderhoud is in het voorliggende financiële beeld beperkt tot een bedrag oplopend tot € 0,9 miljoen / jaar. De opgave is groter, en vergt een budgetverhoging oplopend tot € 1,4 miljoen / jaar. Er is daarnaast sprake van uitstel van groot onderhoud in afwachting van visievorming met betrekking tot herinrichting voor o.a.Velperweg, Oude Zevenaarseweg, Groningensingel . Hier worden in afwachting van de herinrichtingsplannen alleen maatregelen genomen om de weg veilig te houden.
Bij de begrotingsbehandeling volgend jaar (perspectiefnota MJPB 2020-2023) zal ruimte in het financiële beeld worden gezocht om het budget voor wegenonderhoud structureel op het juiste niveau te brengen.

Planning
- Het beheerplan, dat wordt opgesteld op basis van jaarlijkse weginspecties, is qua planning bepalend voor het groot onderhoud.
- Waar mogelijk wordt – met name voor wijkwegen – samenloop gecreëerd met ander groot onderhoud en de uitvoering van het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP). Het onderhoud van wijkwegen gebeurt in samenspraak met de teams leefomgeving.
- Uitvoering van de herinrichting van de Apeldoornseweg is gepland voor 2019/2020.
- Kansen voor het beperken van wateroverlast worden waar (financieel) mogelijk meegenomen in het groot onderhoud.

Openbare verlichting

Actuele kaders
Nota uitrol Led-verlichting (2015) - Alle openbare verlichting zal in LED-verlichting worden uitgevoerd (nieuwe aanleg en groot onderhoud).

Ambitie
Met het oog op de sociale veiligheid en verkeersveiligheid voldoet de openbare verlichting in het algemeen aan de verlichtingsklassen van de Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde (NSVV), volgens ROVL 2011. Deze klassen zijn afgeleid van de Europese norm EN13.201. Voor de kwaliteit van de verlichting in woonwijken gaat het om de laagste verlichtingsklassen van de NSVV, die overeenkomen met het Politiekeurmerk Veilig Wonen);
Uit duurzaamheidsoverwegingen wordt bij vervanging of nieuwe aanleg voor LED-verlichting gekozen. Met behulp van LED-verlichtingsarmaturen wordt gestreefd naar een reductie van 50 % op de energiekosten. Hiermee wordt bijgedragen aan de ambities van de veranderopgave Klimaat en Energie. (Meerkosten van LED-verlichting ten opzichte van conventionele verlichting moeten financieel opwegen tegen de besparingen die optreden bij gebruik gedurende 20 jaar).

Uitgangssituatie
- De vervanging van masten, armaturen en kabels vindt planmatig plaats, omdat uitstel van planmatige vervanging na enige jaren leidt tot incidentele vervanging tegen hogere vervangingskosten.
- De vervanging van armaturen met elektronische apparatuur vindt plaats aan het einde van hun (elektronisch-)technische levensduur van 20 jaar.
- Voor masten wordt een technische levensduur van 40 jaar aangehouden. De vervanging van oude kabels vindt plaats bij de vervanging van masten of bij het herstel van verhardingen.

Planning
De planning voor de vervanging van de masten, armaturen en kabels is afgestemd op de aangegeven uitgangspositie en wordt zo mogelijk afgestemd in samenloop met overige werkzaamheden groot onderhoud in de openbare ruimte.

De financiering vindt plaats vanuit investeringsbudgetten; De vervanging van armaturen en masten in de binnenstad is gepland in de periode 2018 t/m 2020. In de planning wordt nadrukkelijk afgestemd met de ambities voor de binnenstad (veranderopgave Vitale economie Arnhem Nijmegen, onderdeel Dynamische centrumstad aan de rivier).

Verkeersinstallaties

Actuele kaders

- ‘Licht op groen’/ over de exploitatie (raadsbesluit 2004);
- ‘Het Groen Goed Verdeeld’ (collegebesluit 2006).

Ambitie

- Doelmatige inzet en beheer van verkeersregelinstallaties (VRI) en andere verkeersmanagementinstallaties zoals het parkeerverwijssysteem en het DBSA.
- Een goede technische staat en functionaliteit, vooral gericht op het handhaven van de verkeersveiligheid.
- Bijdrage aan leefbaarheid en bereikbaarheid, met een nadruk op het bevorderen van het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer.

Uitgangssituatie

- Het huidige areaal is zowel technisch als functioneel (verkeerskundig) op orde.
- Het dagelijks onderhoud wordt met ingang van 2018 middels een nieuwe raamcontract uitbesteed aan een gespecialiseerde partij.

Planning

De vervanging van de verkeersregelinstallaties wordt gedaan vanuit het investeringsbudget.
Hierbij worden vaste termijnen gehanteerd:

- verkeersregelautomaat en LED-lantaarns: elke 15 jaar;
- masten en kabels: elke 30 jaar;
- bij reguliere vervangingen worden vanaf 2018 altijd verkeersregelautomaten geplaatst die via de landelijke standaard kunnen communiceren met voertuigen en smartphones.

Civieltechnische Kunstwerken

Actuele kaders

De te realiseren ambitieniveaus zijn opgenomen in deze MJPB, deze zijn uitgewerkt in:

- Beheerplan civieltechnische kunstwerken 2018-2019
- Beheerplan beeldende kunstwerken 2017-2021

Ambitie

- Ambitie is de civieltechnische kunstwerken op basisniveau (kwaliteitsniveau B) te brengen en te houden;

Er zijn op dit moment 1456 civieltechnische kunstwerken (bijv. trappartijen, bruggen, tunnels en viaducten) en bij stadsuitbreiding neemt dit aantal verder toe.

Uitgangssituatie

- Alle kunstwerken worden jaarlijks functioneel geïnspecteerd (schoon en netjes, heel en veilig). Elke vijf jaar wordt een kunstwerk vervolgens technisch geïnspecteerd. Uit deze inspecties blijkt dat de objecten een redelijke staat van onderhoud hebben.

Planning

- Begin 2018 is een nieuw beheerplan, leidend voor het onderhoud in de komende jaren, in werking getreden. Op basis van bestaande inspecties staat voor 2019 in ieder geval vervangen tegels tunnels Airborneplein, groot onderhoud viaduct Lange Akkers, GO viaduct Wagnerlaan en vervangen voegovergangen viaduct Eldenseweg (afhankelijk detailinspecties) op de planning;
- In 2019 zal een nieuwe technische inspectie worden uitgevoerd, op basis hiervan zal een nieuw beheerplan worden opgesteld

Riolering

Actuele kaders

Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP5) 2014-2018 en aanpak wateroverlast Arnhem-Noord (raadsbesluit 2015).

Ambitie

- Uitgangspunt voor het GRP5 is uitvoering van wettelijk verplichte taken en een herstel- en vervangingsprogramma, waarmee de risico's op bezwijkende riolen minimaal zijn.
- Alleen riolen met een levensduur van minder dan vijf jaar worden vervangen. Riolen met een levensduur minder dan 10 jaar worden alleen vervangen als ze in een projectgebied liggen.
- In het GRP5 zijn geen middelen opgenomen voor de aanpak van bekende plekken met wateroverlast op straat; In deze MJPB wordt bij R7 voorgesteld het huidige GRP, dat een looptijd kent tot en met 2018, te verlengen tot de invoering van de omgevingswet (nu voorzien in 2021). Binnen het in de begroting beschikbare budget, zien wij mogelijkheden middelen te reserveren voor het optimaal mee koppelen van klimaatadaptatie en wel concreet het verminderen van de gevolgen van extreme wateroverlast. Deze ruimte ontstaat doordat de komende periode tijdelijk minder riolen aan vervanging toe zijn dan de afgelopen periode Dit is een accentverschuiving ten opzichte van het huidige GRP.
- Naar aanleiding van de wateroverlast in de zomer van 2014 is de aanpak wateroverlast Arnhem-Noord opgesteld en door de raad vastgesteld (2015). De aanpak is nadrukkelijk een gedeelde verantwoordelijkheid van de overheid (gemeente en waterschap) en de particulieren (bewoners, bedrijven, instellingen). Daarbij geldt als uitgangspunt dat de opgave ten aanzien van wateroverlast in de openbare ruimte worden opgelost en niet in het rioolstelsel.

Uitgangssituatie

- Over een groot deel van het gehele rioolstelsel zijn inspectiegegevens beschikbaar.
- Er wordt gewerkt met een projectenlijst op basis van de technische staat van het riool.
- Bij de uitvoering wordt gestreefd naar zoveel mogelijk samenloop met noodzakelijke bovengrondse werkzaamheden. Dit vraagt om een goede samenwerking met de teams Leefomgeving per gebied.

Planning

- De gemiddelde theoretische technische levensduur van een rioolstreng is 60 jaar. Belangrijke bepalende factoren voor de levensduur zijn de stabiliteit van de ondergrond, het gebruik van de buitenruimte boven het riool en het gebruik van het riool zelf. In de praktijk is de gemiddelde levensduur in Arnhem iets langer is dan 60 jaar. `De daadwerkelijke vervangingsnoodzaak wordt vastgesteld op basis van inspectieresultaten.
- In de komende planperiode worden alleen die riolen vervangen die op technische gronden ook echt vervangen moeten worden;.

Water

Actuele kaders

- Aanpak Wateroverlast Arnhem-Noord (2015);
- Waterplan (gezamenlijk plan van gemeente en beide waterschappen);
- Fonteinenvisie;
- Gemeentelijke Rioleringsplan 2014-2018 (2015);
- Waterbeheerplannen van beide Waterschappen;
- Omgevingsvisie Gelderland.
-

Ambitie

Het beleidsveld 'Water' omvat onder meer beheer en onderhoud van afkoppelvoorzieningen (deze voorzieningen zorgen er voor dat regenwater niet in het riool terecht komt maar in de bodem zakt), ecozones, moerassen, sloten, paddenpoelen én oppervlaktewater(bodems) zoals de Immerlooplas, Nieuwehaven, Defensiehaven, haven van Coers, Rijnkade, Nieuwe kade en de dijkdoorbraakkolken. Ook het onderhoud aan civieltechnische watergerelateerde werken, zoals beekriolen, duikers, beschoeiingen en fonteinen hoort in deze categorie. De ambitie is:

- het watersysteem op orde brengen en houden;
- met de (water)partners de watergerelateerde opgaven oplossen door zoveel mogelijk voor ruimtelijke oplossingen te kiezen waarbij het water tegelijk een rol kan spelen in het vergroenen en verkoelen van de stad.

Uitgangssituatie

- Het Waterplan is tot nu toe overeenkomstig het uitvoeringsprogramma gerealiseerd.
- Het beheer van duikers & beekriolen was projectgewijs vormgegeven en is omgevormd tot een systematische aanpak.
- Het beheer van de waterbodems wordt nu nog projectsgewijs vormgegeven en wordt omgevormd tot een systematische aanpak.
- Van de onderhoudstoestand van vooral de duikers en beekriolen is steeds meer bekend. In de afgelopen periode is veel energie gestoken in het controleren en waar nodig corrigeren van de bestaande beheergegevens van de duikers en beekriolen. De locatie, de ouderdom en de onderhoudstoestand van ca. 80 duikers & beekriolen zijn in kaart gebracht. Daar waar nodig is inmiddels ook groot onderhoud uitgevoerd.

Planning
- Tot 2020 worden systematisch alle duikers & beekriolen geïnspecteerd die onder de spoor-, snel- en hoofdwegen liggen.
- Door reiniging en inspectie van de duikers en beekriolen kan de fysieke conditie (het schadebeeld) worden beoordeeld en de onderhoudsbehoefte in beeld worden gebracht. Op basis daarvan worden ook in deze planperiode de beheersmaatregelen uitgezet.
- Het baggeren van de Defensiehaven is noodzakelijk en zal in 2019 worden uitgevoerd. Hiervoor is in 2019 in deze MJPB 5 ton opgenomen.

Wijkgroen

Actuele kaders
Groenvisie 2018-2035 (raadsbesluit 2018)

Ambitie
- De Groenvisie bevat een visie op ontwikkeling, inrichting en beheer van al het grote groen in en om de stad en geeft kaders mee voor het groen in en om de stad Arnhem.
- Wijkgroenbeheer is gericht op instandhouding van de gewenste streefbeelden en de gebruiksfunctie van een groengebied. Op de ene plaats leidt dit tot natuurlijk groen en op een andere tot meer cultuurlijk groen. De ambitie is als volgt:
  - onderhoudsambitie wijkgroen: technisch beheer (snoeien e.d.) op B niveau en onkruidbeheersing op C-niveau;
  - onderhoudsambitie groen in de binnenstad en winkelcentra: A-niveau.

Uitgangssituatie
- Groen in en om de wijken: het dagelijks onderhoud resulteert in een beeld op C- niveau. Het gaat dan om het onderhoud van heesters, hagen, boomspiegels, struwelen en gazons. Groen in de binnenstad en winkelcentra: het onderhoud wordt op A-niveau gehouden.
- Als beheerknelpunt is naar boven gekomen de opmars van diverse invasieve exoten. In de begroting is € 1 miljoen incidenteel gereserveerd voor de bestrijding van invasieve exoten. Inzet is gewenst vanaf 2019, maar kan het beste worden gespreid over 3 jaar: € 333.000 in 2019, 2020 en 2021 (zie ook parken en bossen).

Planning
- Dagelijks onderhoud wordt uitgevoerd op het vastgestelde onderhoudsniveau;
- Vervangingen: er staan enkele kleinschalige vervangingen in verschillende wijken op de planning. Waar mogelijk worden deze integraal opgepakt met andere projecten. Vervangingen worden in overleg met de teams Leefomgeving uitgevoerd;
- Een van de groenrenovatie projecten is het opknappen van het Jubileumpark in 2019.
- Invasieve exoten; doelstelling is om deze zeer terug te dringen, en waar dit niet mogelijk is de uitbreiding te stoppen. Op basis van het bestrijdingsplan wordt in 2019 gestart met structurele bestrijding.

Speelvoorzieningen

Actuele kaders
- Nota Ruimte voor de Jeugd (Spelennota) 2010-2020 (raadsbesluit 2009);
- Initiatiefvoorstel Groene Speelplaatsen (raadsbesluit 2013).
- Speelvoorzieningen in de (semi-) openbare ruimte moeten voldoen aan de normen van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS).

Ambitie
De ambitie die binnen de huidige kaders nagestreefd worden, is:
- behoud van de 10% (groene) veilige gebruiksruimte;
- waar mogelijk grote natuurlijke speel- en ontmoetingsruimtes voor alle leeftijden in de wijken;
- de onderhoudsambitie voor speelvoorzieningen is niveau B.

Uitgangssituatie
- Vervangingen: versleten speeltoestellen worden verwijderd en in afstemming met de teams Leefomgeving vervangen of anders ingevuld naar de wensen van de wijk.
- Dagelijks onderhoud: wordt uitgevoerd om de huidige speeltoestellen in stand en veilig bespeelbaar te houden. Het wordt grotendeels op B-niveau uitgevoerd, behalve voor het onderdeel beplakking en graffiti dat op C-niveau wordt uitgevoerd.
- Inspectie: alle speelvoorzieningen in de openbare ruimte worden 2 keer per jaar op functionaliteit geïnspecteerd en 1 keer per jaar op technische kwaliteit. Dit is conform de normen van het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS). Geconstateerde gebreken worden hersteld of ook anderszins opgelost.

Planning
- Versleten speeltoestellen en speeltoestellen die niet meer veilig bespeelbaar zijn worden verwijderd.
- Vervangen of plaatsen van speeltoestellen wordt afgestemd met de teams Leefomgeving.
- Dagelijks onderhoud en inspectie worden uitgevoerd op vastgesteld onderhoudsniveau.

Bomen

Actuele kaders
Groenvisie 2018-2035 (raadsbesluit 2018).

Ambitie
- Beheer- en onderhoudsmaatregelen zijn gericht op duurzame instandhouding van het bomenbestand en de bomenstructuur.
- Hierbij is speciale aandacht voor waardevolle bomen.
- Bomen kunnen vitaal oud worden met voldoende boven- en ondergrondse groeiruimte.
- Het ambitieniveau voor het onderhoud aan vrijstaande (straat)bomen is B.

De gemeente als boomeigenaar dient volgens het Burgerlijk Wetboek de algemene zorgvuldigheidsnormen in acht te nemen, de zorgplicht.

Uitgangssituatie
- Dagelijks onderhoud: de vrijstaande (straat)bomen worden op B-niveau onderhouden.
- Zorgplicht: alle bomen in de openbare ruimte worden periodiek vooral op veiligheid gecontroleerd door visuele boomcontrole.

Planning
- In de periode tot en met 2019 wordt de huidige staat van de bomenlanen geïnventariseerd. Hierin wordt het percentage uitgevallen bomen in beeld gebracht. Daarmee wordt in beeld gebracht welke bomenlanen op termijn aan vervanging toe zijn.
- Dagelijks onderhoud van de vrijstaande bomen wordt op het vastgestelde onderhoudsniveau uitgevoerd. De visuele boomcontrole en de daaruit voortvloeiende maatregelen worden uitgevoerd.

Parken en Bossen

Actuele kaders
- Groenvisie 2018- 2035(raadsbesluit 2018);
- Gebiedsvisie Moscowa 2007-2030 (raadsbesluit 2007);
- Beheervisie Park Angerenstein 2006 - 2016 (2005);
- Beheervisie Park Klarenbeek, Braamberg en 't Hazegrietje 2007- 2017 (2007);
- Beheervisie Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem 2008-2018 (2008);
- Beheervisie Park Sacre Coeur 2008 - 2018 (2008);
- Beheervisie Park Presikhaaf 2010 - 2019 (2010);
- Beheervisie Polderlinten (dijken, oude lintwegen en zeegen) 2011-2020 (2012);
- Beheervisie Park Immerloo- De Wheme 2014 - 2023 (2013);
- Beheervisie Arnhem Veluwe2015 - 2024 (2015).

Ambitie
- Ruimte voor recreatie, sport en samenleven én de instandhouding en verbetering van erfgoed en ecologische systemen. Concreet bij onder meer de instandhouding van de rijksmonumenten Moscowa, Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem.
- Onderhoud is tenminste op B-kwaliteitsniveau.
- De wens is om :
  - invasieve exoten reuzenbalsemien en reuzenberenklauw in 2022 volledig verwijderd te hebben van de gemeentelijke terreinen, conform EU regelgeving;
  - Het areaal Japanse Duizendknoop onder controle te krijgen (er vindt geen verdere verspreiding meer plaats, het areaal wordt terug gedrongen).

Uitgangssituatie
De Barrokkelaan van Zijpendaal is in verval geraakt. In de laan moeten diverse bomen gekapt en vervangen worden. In Sonsbeek is de wijze van beheer en voorkomen van boom-en beplantingsgroepen (clumbs) in het cultuurhistorische beekdal punt van onderzoek. Op basis daarvan zullen beheer ingrepen als dunning, aanvulling en eventueel vervanging worden opgepakt. Sonsbeek wordt intensief gebruikt er is ook een veelheid aan evenementen. Dit heeft effect op de beplanting. Met belanghebbenden wordt de gebruiks intensiteit en effecten en draagvlak in kaart gebracht.

Bij het beheer van de parken wordt ieder jaar een aantal parken systematisch op alle beheeronderdelen beoordeeld en uitvoering binnen de beschikbare middelen aangepakt.

Voor het beheerknelpunt invasieve exoten zijn voor de periode 2019-2021 extra middelen gereserveerd. In de begroting is € 1 miljoen incidenteel gereserveerd voor de bestrijding van invasieve exoten. Inzet is gewenst vanaf 2019, maar kan het beste worden gespreid over 3 jaar: € 333.000 in 2019, 2020 en 2021. V ia een planmatige aanpak zullen gericht zijn op uitvoeren wettelijke taken: bestrijding reuzen berenklauw en reuzenbalsemien; nieuw vestiging Japanse Duizendknoop tegen gegaan (risico schade aan wegen en constructies en massale verspreiding), bewoners betrokkenheid worden vergroot. Daarnaast wordt gezocht naar aanvullende middelen om het gewenste eindresultaat te kunnen realiseren.

Planning
- 2019-2021 extra bestrijding invasieve exoten.
- In 2019/ 2020/ 2021 uitvoering grootschalig onderhoud, aanvulling en verjonging van beplanting, de Barokkelaan in Zijpendaal en de boomgroepen/ clumbs in Sonsbeek.
- 2019/ 2020 actualisering beheervisie Sonsbeek/ Zijpendaal en Gulden Bodem.
- 2019 Systematische beoordeling beheer Parken Klarenbeek, Sonsbeek oost en Park Westerveld.

Inzamelvoorzieningen voor afval- en grondstoffen

Actuele kaders
- Afvalplan 2012-2020 (raadsbesluit 2012);
- Uitrol omgekeerd inzamelen (raadsbesluit juni 2015);
- Overeenkomst voor het Ondergronds Afval Transportsysteem bij Arnhem Centraal (OAT);
- Raadsbesluit invoering van Diftar (systeem met gedifferentieerde tarieven, waarbij de hoogte van de afvalstoffenheffing is gekoppeld aan de hoeveelheid aangeboden restafval) en aangenomen amendement 'Kaders voor uitwerking van diftar' (september 2017).
- Door de Autoriteit Persoonsgegevens opgelegde last onder dwangsom op het met een pas openen van de ondergrondse container uit het oogpunt van ongeoorloofde registratie van persoonsgegevens.

Ambitie
- In het Afvalplan is de ambitie opgenomen om in 2020 te komen tot meer hergebruik van het huishoudelijk afval. Arnhem heeft daarvoor de systeemkeuze van Omgekeerd Inzamelen gemaakt in 2015. Om een extra impuls aan afvalscheiding te geven is besloten om door middel van een heffingssysteem van gedifferentieerde tarieven, ook een prijsprikkel te gaan geven.
- Zorg voor een geborgde functionaliteit (geen storingen aan de voorzieningen).
- Te allen tijde een veilige situatie bij de inzamelvoorzieningen voor gebruikers en passanten.

Uitgangssituatie
- Omgekeerd Inzamelen is in 2018 ingevoerd in de hele stad, met uitzondering van de binnenstad.
- De ondergrondse containers zijn vanaf juli 2017 zonder pas toegankelijk. De reeds geplaatste toegangscontrole-systemen (readers en passen) in de containers zijn buiten werking gesteld en vanaf juli 2017 niet meer geplaatst in nieuwe containers.
- Zowel preventief als correctief onderhoud zijn uitbesteed.
- Staat van onderhoud van de ondergrondse containers is nu (na verandering van de onderhoudssystematiek) voldoende tot goed.
- Systemen zijn voorzien van een veiligheidskeurmerk. Er worden periodiek controles uitgevoerd.

Planning
- Bij invoering diftar zullen de toegangscontrole-systemen opnieuw operationeel gemaakt moeten worden en is pasgebruik, na opheffing van de last, weer toegestaan.
- Jaarlijkse evaluatie of op basis van de controles of de onderhoudsovereenkomst nog voldoende actueel is of aangevuld moet worden.
- Noodzakelijke investeringen in het OAT zijn voorzien in de exploitatie, ook na 2019.
- De voorbereidingen om een DIFTAR-systeem in te voeren, worden voortgezet.

Sportvelden

Actuele kaders
- Sportvisie (raadsbesluit 2011);
- Arnhemse Accommodatienota (raadsbesluit 2014).

Ambitie
- Integraal en efficiënt beheer, exploitatie en onderhoud van de buitensportaccommodaties, passend bij de wensen en behoeften van de huidige en potentiële gebruikers.
- Bij het integrale en efficiënte beheer wordt uitgegaan van de kwalificatie “voldoende tot goed” op basis van de uitgangspunten in het kwaliteitssysteem voor sportvelden (KYBYS).
- Uitgangspunt is voorts dat een deel van het uitvoerende werk wordt uitgevoerd door medewerkers met een blijvende of tijdelijke achterstand tot de arbeidsmarkt.

Uitgangssituatie
- Uitgangspunt is dat de externe verzelfstandiging van Sportbedrijf Arnhem geen consequenties heeft voor de onderhoudstoestand van de velden.
- Op basis van inspecties is geconstateerd dat de staat van onderhoud van de accommodaties, zowel op sporttechnisch als op cultuurtechnisch gebied op dit moment voldoende tot goed is.

Planning
- Het reguliere onderhoud aan de overblijvende sportparken zal op het huidige kwaliteitsniveau worden uitgevoerd vanuit de normale onderhoudsbudgetten.
- Onderhoud aan velden die tijdelijk niet worden gebruikt, zal worden geminimaliseerd.
- Noodzakelijke renovaties en vervangingen zijn voor de periode 2019–2022 voorgedragen in de meerjarige investeringsplanning van het sportbedrijf.

Installaties zwembaden

Actuele kaders
- Sportvisie (raadsbesluit 2011);
- Arnhemse Accommodatienota (raadsbesluit 2014).
-

Ambitie
- Nieuwbouw van zwembad Valkenhuizen is voorzien in de periode 2019–2022, echter de aanbesteding is stopgezet als gevolg van overschrijding van het beschikbare budget.
- De beschikbare investeringsbedragen zijn opgenomen in de meerjarige investeringsplanning van de gemeente.

Uitgangssituatie
- De staat van installaties in beheer bij het Sportbedrijf Arnhem is goed, waarbij Valkenhuizen wel aan het eind is.
- Een deel van de installaties in de zwembaden (de gebouw gebonden installaties) is in beheer bij het Vastgoedbedrijf Arnhem. Hierover vindt afstemming tussen beheersmatige en inhoudelijke verantwoordelijkheid plaats.

Planning
- Voortzetting van het reguliere onderhoud conform genoemd onderhoudsplan, met dien verstande dat wordt geanticipeerd op de nieuwbouw.
- Tijdige vervanging van installaties in de periode 2019-2022 is voorgedragen voor de meerjarige investeringsplanning.

Vastgoed

Actuele kaders
- Het uitvoeringsbeleid vastgoedbedrijf.
- Voor alle panden in permanent beheer zijn er 40-jarige onderhoudsplannen die jaarlijks worden geactualiseerd en opgenomen in de meerjarenprogrammabegroting.
- Bij het vastgoed gelden als deelportefeuilles onderwijsgebouwen (R4), culturele-, erfgoed- en sportvoorzieningen (R5), welzijnsvoorzieningen (R7), gemeentelijke huisvesting (R9), bijzonder vastgoed en vastgoed in de openbare ruimte (R2).

Ambitie
- De ambitie voor de technische staat van het vastgoed is een NEN2767-conditie score van 3 of beter. NEN 2767 is een methode voor het objectief en uniform meten van de fysieke kwaliteit van bouw- en installatiedelen van gebouwen en/of infrastructuur. De score loopt van 1 tot 6, daarbij is 1 zeer goed en 6 zeer slecht. Conditiescore 3 staat gelijk aan een redelijke conditie. Het door de gemeente aangekochte vastgoed voor stedelijke ontwikkelingsprojecten wordt niet op een conditiegerichte manier onderhouden, omdat deze panden tijdelijk in beheer zijn.
- Het gemeentelijk vastgoed wordt fasegewijs verduurzaamd met de Trias Energetica (eerst energie besparen, restbehoefte zoveel mogelijk duurzaam invullen) als kompas.

Uitgangssituatie

- Het gemeentelijk vastgoed voldoet aan het gewenste kwaliteitsniveau, met uitzondering van gebouwen die op korte termijn hun functie verliezen of gebouwen die op korte termijn gerenoveerd worden.

Planning

- Lasten en baten voor beheer en onderhoud van het permanente vastgoed maken onderdeel uit van diverse programma's in de gemeentebegroting. Jaarlijks wordt er gemiddeld € 1,4 miljoen geïnvesteerd in vervangingsonderhoud en verduurzaming van het gemeentelijk vastgoed. Onderdeel daarvan is de verduurzaming van 21 gemeentelijke panden uit de kernportefeuille. Voor de opgave om het vastgoed te verduurzamen is, in het kader van het Gelders energieakkoord en het Arnhemse programma New energy made in Arnhem, een plan gemaakt. Gemiddeld zal in de komende 10 jaar hiervoor een bedrag van €320.000 worden uitgetrokken. Bij de verduurzaming van het vastgoed wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de geplande werkzaamheden in het kader van het meerjarenonderhoudsplan (MJOP).
- Met ingang van 2019 is een jaarlijks investeringskrediet voor duurzaamheidsmaatregelen in de MJPB opgenomen ter grootte van € 800.000. Deze investeringen moeten worden terugverdiend via een besparing op de energielasten.
- Daarnaast wordt er in de periode 2019-2022 gemiddeld € 4,3 miljoen uitgegeven planmatig en storingsonderhoud.

Overzicht onderhoudskosten en investeringen kapitaalgoederen

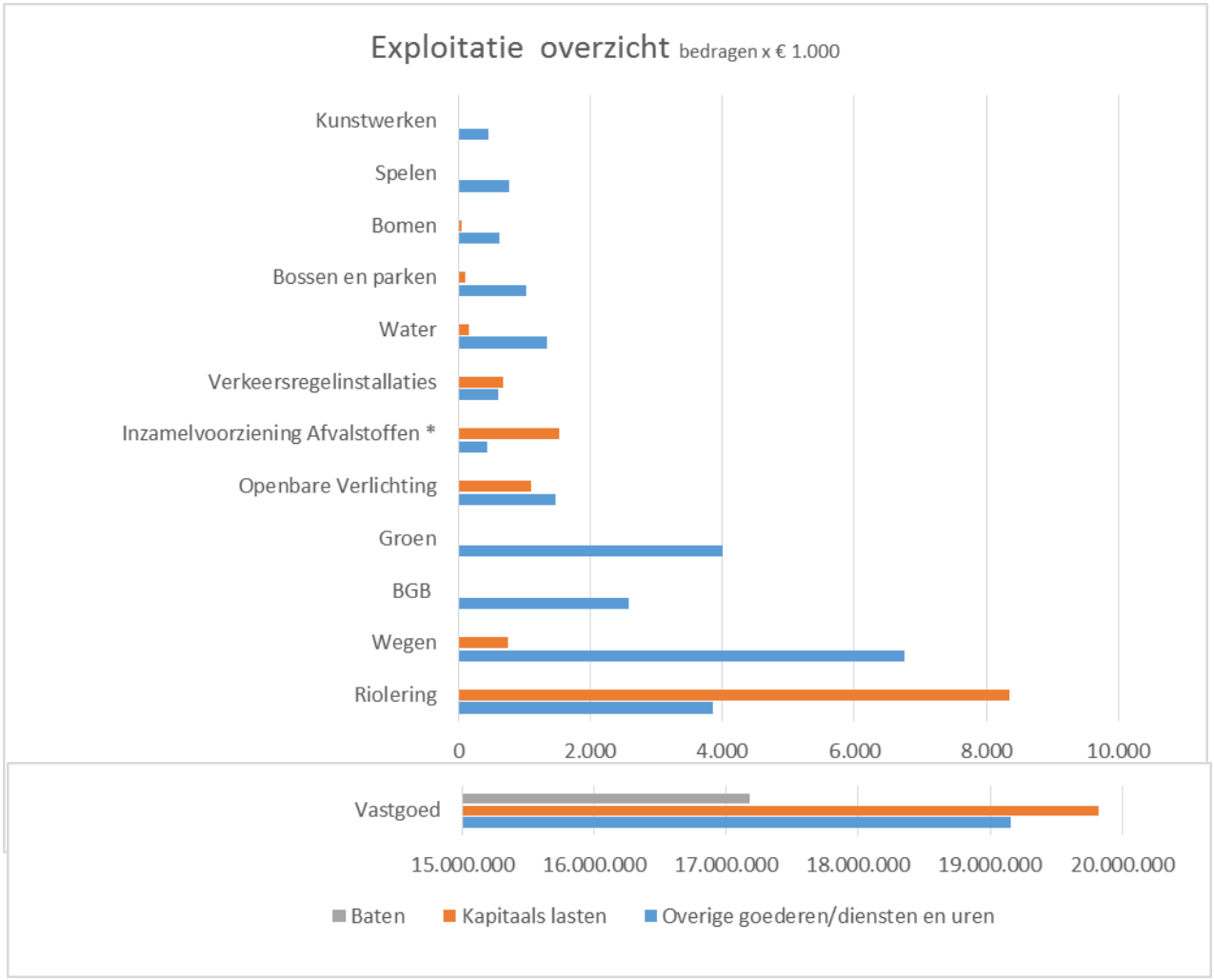

* Afvalinzameling alleen de onderhoudskosten van de inzamelmiddelen

* Vastgoed incl. installatie zwembaden

Overzicht investeringen kapitaalgoederen

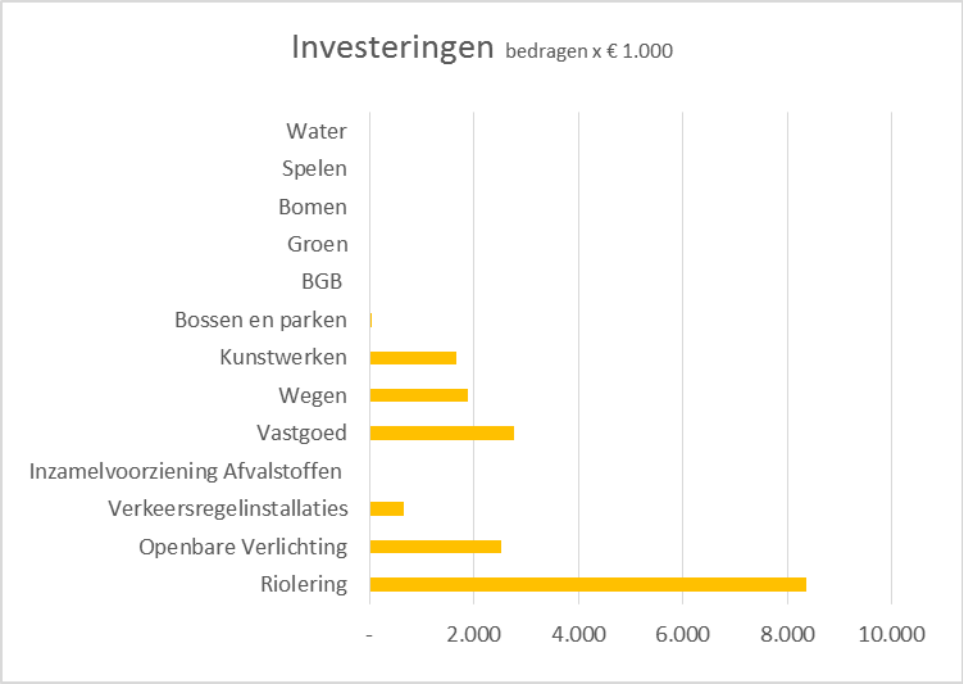

4 Financiering

Voor de financieringsfunctie worden de missie en de doelstellingen beschreven in het treasurystatuut gemeente Arnhem. In dit statuut wordt ingegaan op de kaderstelling van de werkorganisatie (taken, bevoegdheden, verantwoordelijkheden, mandatering) en op het instrumentarium om de doelstellingen te realiseren.

Inleiding

Deze paragraaf richt zich op de uitwerking van het treasurystatuut naar de begroting voor 2019 en te hanteren normeringen. Hierbij komen de onderstaande onderwerpen aan de orde:

- Risicomanagement financiering;
- Financieringsvolume (incl. delegatie / mandatering);
- Kasgeldlimiet;
- Renterisiconorm;
- Overige risico's.

Risicomanagement financiering

Voor wat betreft de financiering wordt onderscheid gemaakt tussen:
a. Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte;
b. Financiering van de sociale woningbouw;
c. Financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen.

Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte (a)

Bij de eigen gemeentelijke financieringsbehoefte gaat het om de financiering van de investeringen van de gemeente Arnhem, de financiering van geprivatiseerde onderdelen van de gemeente en de exploitatie van lasten en baten. Bij de investeringen moet naast de reguliere financieringen van de gemeentelijke taken worden gedacht aan grote stedelijke projecten, zoals Arnhem Centraal, stadsvernieuwing in de binnenstad, grondexploitatie en onderhoud in de infrastructurele sfeer. Als 'inkoop' van geld (de funding) wordt gebruik gemaakt van de volgende financieringsmiddelen (stand per 31-12-2019):

- de kapitaalmarkt voor langlopende financieringsmiddelen: € 708 miljoen. Het betreft hier dus de leningenportefeuille opgenomen gelden (O/G);
- de geldmarkt voor kortlopende financiering (< 1 jaar). Naar verwachting zal de financiering met kasgeld per 31-12-2019 € 30,1 miljoen bedragen. Arnhem blijft daarmee ruim binnen de kasgeldlimiet;
- de binnen Arnhem beschikbare reserves en voorzieningen met een volume van € 148,2 miljoen.

Binnen de gemeente wordt voor de financiering een omslagrente van 2% in rekening gebracht bij de investeringen en de projecten.

De portefeuille door de financieringsfunctie uitgezette gelden (U/G), heeft per 31-12-2019 een volume van € 47,8 miljoen. Het betreft hier leningen aan instellingen en verzelfstandigde organisatie-onderdelen.

Arnhem en de wereldeconomie

De kredietcrisis en de daarop volgende economische recessie hebben ertoe geleid dat de gemeente na een aanvankelijke stijging is geconfronteerd met een gestaag dalende rente. In de sfeer van de financiering heeft de recessie daarmee voor de gemeente voordelen opgeleverd.
Nederland en Europa hebben de recessie achter zich gelaten en de economie herstelt zich. Bij een doorzettend herstel van de economie hoort een stijging van de rente. Ten opzichte van de laagste rente in de recessiejaren is de rente op de kapitaalmarkt inderdaad gestegen, maar slechts heel mondjesmaat. Verwacht wordt dat na het beëindigen van de opkoopprogramma's van de ECB en de FED in de VS de rente sneller zal gaan stijgen. Maar voorlopig beweegt de rente zich nog steeds op een laag niveau en houdt de gemeente de mogelijkheid om zich goedkoop te financieren.

Financiering van de sociale woningbouw (b)

Voor de financiering van de woningbouw wordt door de corporaties nadrukkelijk gekeken naar het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW), waarmee de gemeente Arnhem een achtervangovereenkomst heeft gesloten. Dit landelijke fonds fungeert als waarborg ten aanzien van risico's van wanbetaling en vervult daarmee de garantstellende rol die gemeenten van oudsher hadden. Het bestaan van het WSW samen met ontwikkelingen op het gebied van schaalvergroting en regionalisering van de woningcorporaties verklaart waarom de rol van de gemeente op het terrein van de financiering van woningbouw de afgelopen jaren kleiner is geworden en nu zo goed als uitgespeeld is. In 2019 heeft de gemeente nog maar één lening van € 10.000 aan de woningcorporatie Omnia Wonen op de balans.

Financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen (c)

Bij de financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen gaat het om activiteiten die nauw grenzen aan het beleid van de gemeente Arnhem. Het gaat hier vooral om instellingen in de sectoren zorg, sport en cultuur. Ook bij deze financiering wordt de laatste jaren een terughoudend beleid gevoerd.
Bij de directe (eigen) financiering van de activiteiten van de instellingen heeft de gemeente Arnhem een gericht toezicht op het reilen en zeilen van de betreffende instellingen. Door aan de te verstrekken leningen waarborgen te verbinden kan bij calamiteiten direct worden gereageerd (voorbeeld: executie bij recht van eerste hypotheek). Tevens bestaan er bij de sectoren zorg en sport waarborgfondsen. Met borgstelling door deze waarborgfondsen kunnen instellingen bij banken een lagere rente bedingen en hoeft de gemeente zelf geen lening te verstrekken. Het waarborgfonds voor de sport (SWS) garandeert maximaal de helft van de lening en eist een garantie van de gemeente voor het resterende deel van de lening.
De economie trekt aan, maar niet op alle fronten in een gelijk tempo. Daardoor blijft het mogelijk dat een instelling, die langer geconfronteerd wordt met de gevolgen van de achter ons liggende recessie, (eerder) in moeilijkheden komt en bij de gemeente aan moet kloppen voor ondersteuning. Dat risico wordt substantieel verkleind door de garanties van de waarborgfondsen.

Financieringsvolume (delegatie/mandaat)

Bij het vaststellen van de MJPB neemt de gemeenteraad een besluit over de omvang van de gemeentelijke activiteiten en daarmee over het financieringsvolume. Afgezien van de eigen middelen in reserves en voorzieningen wordt in de financieringsbehoefte voorzien door middel van leningen voor de lange termijn (vaste financiering) en voor de korte termijn (vlottende financiering).

Lange termijn financiering (vaste financiering)

Zoals reeds toegelicht gaat het hier om de benodigde geldmiddelen voor de eigen gemeentelijke investeringen en projecten; de financiering van sociale woningbouw en de verstrekking van geldleningen aan instellingen, gelieerd aan het beleid van de gemeente Arnhem.

Korte termijn financiering (vlottende financiering)

Bij de kortlopende financiering gaat het om de financiering van de lopende activiteiten en werkzaamheden van de gemeente. Hiervoor wordt geld geleend of (in geval van een tijdelijk overschot) uitgezet voor een periode van maximaal een jaar. Als een extra zekerheid, bijvoorbeeld voor het opvangen van onverwachte fluctuaties in de behoefte aan kasgeld, is een arrangement afgesloten met de Bank Nederlandse Gemeenten waarbij tot een maximaal volume ter hoogte van de kasgeldlimiet uit de wet FIDO (Wet Financiering Decentrale Overheden) tegen een lage rente kasgeld kan worden geleend. Het staat de gemeente vrij om los van dit arrangement zelf kortlopende middelen aan te trekken.
In voorkomende situaties zal een deel van de opgenomen kas-/callgelden (O/G) worden omgezet in langlopende financiering, de zogenoemde consolidatie. Een en ander past binnen de regels, zoals vastgelegd in het treasurystatuut.

Financieringsbehoefte per 31-12-2019

Onderstaand schema geeft inzicht in de benodigde geldmiddelen voor de langlopende financiering en de manier waarop deze beschikbaar komen (de funding).

Het totaalvolume van de benodigde financieringen bedraagt € 892,3 miljoen. Vanuit de volumes van de reserves en voorzieningen en vanuit de bestaande leningenportefeuilles voor de vaste financiering is een bedrag van € 855 miljoen beschikbaar. Vanuit de vlottende financiering (het kasgeld) is maximaal een bedrag beschikbaar van € 61,8 miljoen, waarvan in 2019 voor € 30,1 miljoen gebruik gemaakt zal worden. Dit betreft kortlopende leningen en het arrangement met de Bank Nederlandse Gemeenten. Totaal aan financieringsmiddelen is de gevraagde € 892,3 miljoen dus beschikbaar.
De financieringsfunctie is hiermee in staat om voldoende middelen beschikbaar te stellen voor dekking van de reeds gepleegde investeringen, de kosten in de grondexploitatie en voor de in 2019 begrote investeringen.

Tabel Financieringsbehoefte per 31-12-2019

Benodigd voor	Bedrag	Financiering middels	Bedrag
			Bedragen x € 1.000
Activa gemeente Arnhem en grondexploitatie	804.293	Reserves en voorzieningen	148.157
Uitgezette gelden aan gelieerde instellingen en woningcorporaties	47.823	Opgenomen gelden in de kapitaalmarkt (leningen o/g)	707.978
(kapitaalverstrekking en leningen u/g)		Obligo's en waarborgsommen	6.000
Overige uitgezette middelen (o.a. geprivatiseerde Stadsbank, leningen via het SVn en	40.141	Rekening courant B.N.G. en kasgeldleningen	30.122
bijdragen aan activa van derden)			
Totaal langlopend te financieren	**892.257**	**Totaal financiering**	**892.257**

Leningenportefeuille 2019

Onderstaand schema geeft inzicht in de samenstelling van de volumes in het jaar 2019 van de huidige leningenportefeuille van de financieringsfunctie. Het betreft leningen opgenomen gelden (O/G) en leningen uitgezette gelden (U/G).

Tabel Leningenportefeuille 2019

Leningen portefeuille	Stand 01.01.2019	Opname	Aflossing	Stand 31.12.2019
				Bedragen x €1.000,--
Leningen O/G				
Leningen portefeuille	675.641	69.826	-62.127	683.340
Nog aan te trekken financiering in 2018	24.628			24.628
Leningen t.b.v. woningcorporaties	11		-1	10
Totaal leningen O/G	**700.280**	**69.826**	**-62.128**	**707.978**
Leningen U/G				
Vaste leningen uitstaand	93.384		-5.430	87.954
Woningcorporaties	11		-1	10
Totaal leningen U/G	**93.395**	**0**	**-5.431**	**87.964**

Rentevisie

In recente jaren is als gevolg van de lage rentestand de gemiddeld te betalen rente voor de gemeente gestaag gedaald. Deze zal naar verwachting de komende jaren rond de 2% schommelen. Als gevolg van gewijzigde wetgeving in het BBV is de gemeente niet meer vrij in het bepalen van de intern in rekening te brengen omslagrente, maar moet binnen marges de gemiddelde marktrente worden gevolgd. Een omslagrente van 4%, zoals de gemeente hanteerde voor 2018, is niet meer toegestaan. In 2018 is de omslagrente verlaagd naar 2%, een niveau dat voor 2019 gehandhaafd zal blijven.
Om meerjarig gebruik te blijven maken van de lage marktrente en om de omslagrente stabiel en meerdere jaren constant te kunnen houden kiest de gemeente ervoor om nu en in de komende jaren leningen met lange looptijden aan te trekken waarvan de rente nog steeds laag is (onder de 2%) en waardoor de omslagrente onveranderd kan blijven. Wanneer de rente in de jaren na 2019/2020 niet gaat stijgen is de kans echter aanwezig dat de omslagrente verlaagd moeten worden om te voldoen aan de eisen uit het BBV.
De lange looptijden hebben ruimte gecreëerd om in toekomstige jaren - wanneer de rente voor nieuwe leningen mogelijk weer op een hoger niveau terecht zal komen - met behulp van leningen met kortere looptijden toch een lage gemiddelde rente te realiseren binnen de wettelijke mogelijkheden van de gemeente.
Als gevolg van de renterisiconorm (zie hieronder) is een gemiddelde looptijd van korter dan ongeveer vijf jaar (met een bijbehorende nog lagere rente) voor de gemeente niet toegestaan. De gemeente zou dan in een jaar meer leningen moeten herfinancieren dan is toegestaan.

Mandaat (voor nieuw aan te trekken financieringsmiddelen)
Met het vaststellen van deze MJPB 2019 – 2022 inclusief de paragraaf financiering mandateert de gemeenteraad het college om voor de financieringsbehoefte per onderscheiden categorie in 2019 leningen aan te gaan tot de volgende maximumtotalen:

Tabel Mandaat (voor nieuw aan te trekken financieringsmiddelen)

Maximaal toegestane leningen 2019	Maximaal
	Bedragen x €1.000,--
Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte	250.000
Financieringsbehoefte sociale woningbouw	100.000
Financieringsbehoefte aan gemeente gelieerde inst.	50.000

Met het mandaat om middelen aan te trekken ten behoeve van leningen aan derde partijen geeft de gemeenteraad het college de ruimte om snel te handelen wanneer snel te handelen bijvoorbeeld wanneer een calamiteit daarom vraagt. Dit neemt niet weg dat de primaire insteek van de gemeente blijft om terughoudend te staan tegenover verzoeken om leningen te verstrekken.

Kasgeldlimiet
De Wet FIDO geeft concrete richtlijnen voor gemeenten voor het beheersen van het renterisico in verband met de korte termijn financiering. De kasgeldlimiet is een wettelijk maximum (plafond) voor het volume geldleningen in de vorm van zogenaamde call- en kasgeldtransacties.
De bovengrens is bij ministeriële regeling voor het jaar 2019 vastgesteld op 8,5 % van het lastentotaal van de gemeentelijke begroting. De begroting van de gemeente Arnhem voor het jaar 2019 heeft een omvang van € 727,5 miljoen en daarmee komt de kasgeldlimiet uit op € 61,8 miljoen.
Het Rijk geeft gemeenten veel ruimte om maximaal gebruik te maken van (goedkope) financiering met kasgeld. Hoewel het gemeenten formeel niet is toegestaan de kasgeldlimiet te overschrijden (Wet FIDO, art. 4, lid 1), hoeven deze pas aan de toezichthouder te rapporteren wanneer de kasgeldlimiet drie kwartalen op rij wordt overschreden (art. 4, lid 2). Hiermee wordt gedoogd de kasgeldlimiet twee kwartalen op rij te overschrijden.
De gemeente Arnhem stuurt erop onder de kasgeldlimiet te blijven en deze niet te overschrijden.

Renterisiconorm
Het renterisico betreft het risico dat de begroting van de gemeente geconfronteerd wordt met een verzwaring van de rentelasten als gevolg van herfinancieringen van bestaande activa of van herziening van rente van bestaande leningen.
Het doel van de renterisiconorm is om dit risico te beperken tot een handelbaar niveau. Bij een goed (gelijkmatig) opgebouwde leningenportefeuille blijft het renterisico binnen verantwoorde marges en zullen de renteaanpassingen zich geleidelijk voordoen en binnen de begroting opgevangen kunnen worden.
In de Wet FIDO is vastgelegd dat jaarlijks een volume ter grootte van 20 % van het lastentotaal van de gemeentelijke begroting (peildatum 1 januari) mag worden geherfinancierd of een renteherziening mag ondergaan. Omdat de gemeente voor de eigen financiering geen leningen heeft aangetrokken waarvan periodiek de rente wordt herzien, heeft voor Arnhem de renterisiconorm alleen betrekking op herfinanciering van aflopende leningen. Omdat in Arnhem de omvang van de totale leningenportefeuille (€ 708 miljoen) net iets ligt onder het lastentotaal van de begroting (€ 727,5 miljoen), mag jaarlijks ongeveer 20 % van de leningenportefeuille worden geherfinancierd. Dat betekent dat de gemiddelde looptijd van de aangetrokken leningen niet korter mag zijn dan ongeveer vijf jaar.
Voor het jaar 2019 komt de prognose van het renterisico uit op 7,86 %. (vergelijk: Jaarverslag 2017 5,5 %).

Schatkistbankieren
Sinds het najaar van 2013 kennen gemeenten en andere decentrale overheden verplicht schatkistbankieren. Decentrale overheden dienen banktegoeden, die een vooraf bepaalde drempelwaarde te boven gaan, af te storten naar een rekening-courant bij het ministerie van Financiën. Voor de gemeente Arnhem bedraagt de drempelwaarde in 2019 € 4,13 miljoen.
Omdat inkomende en uitgaande kasstromen niet op elkaar zijn afgestemd, kunnen hoge positieve of negatieve kassaldi ontstaan. Om enigszins ruimte te bieden voor zulke bewegingen moet het gemiddelde van de banksaldi van de gemeente in een kwartaal worden afgezet tegen deze drempelwaarde, niet de dagelijkse stand. Het banksaldo hoeft dus niet continu beneden de drempelwaarde te blijven. Een banksaldo boven de drempelwaarde kan binnen het kwartaal worden gecompenseerd met banksaldi, die lager zijn dan de drempelwaarde.
Om de drempelwaarde niet te overschrijden, wordt in 2019 beperkt gebankierd bij de schatkist.

Bij de controle van de jaarrekening neemt de accountant de verplichting tot schatkistbankieren mee.

Overige risico's

Gezien de samenstelling van de gemeentelijke leningenportefeuille en de kaderstelling vanuit de wet en het treasurystatuut (leningen worden alleen afgesloten in euro's) is binnen de gemeente Arnhem geen sprake van valutarisico en/of koersrisico.

5 Bedrijfsvoering

Voor de gemeentelijke bedrijfsvoering zijn bedrijfsmiddelen nodig om de geformuleerde doelen van de verschillende programma's te kunnen bereiken. Het gaat met name om de uitgaven voor personeel en organisatie, informatie en automatisering, auditing en risicomanagement.

Personeel en organisatie

- De Kernorganisatie is na de reorganisatie van 2017 en diverse verzelfstandigingen en uitplaatsingen in de afgelopen jaren, inmiddels ruim een jaar in de huidige vorm aan het werk. Belangrijk thema, ook voor 2019 is de transformatie. Hieronder worden andere manieren van werken verstaan, inzet op een andere organisatiecultuur en een andere houding en gedrag bij leidinggevenden en medewerkers. Voorbeelden van de transformatie zijn Het Nieuwe Werken waarin plaats- en tijdonafhankelijk werken wordt bevorderd, een nieuwe gesprekscyclus waarbij de nadruk ligt op het goede gesprek, integraler samenwerken en goed extern opdrachtgeverschap. De transformatie is een traject met een lange looptijd dat ook in 2019 doorgezet wordt.
- Een nog altijd belangrijk thema - ook voor 2019 - is de inzet op talent en mobiliteit. Beweging bij medewerkers in de vorm van in-, door- en uitstroom is belangrijk om de inzetbaarheid duurzaam te houden. Onderdeel hiervan is de aandacht voor de instroom van jongeren en intensiever aandacht voor 55+ers.
- De Banenafspraak heeft nog steeds de volle aandacht. Via het project 'Werken zonder te beperken' worden kandidaten uit het doelgroepenregister tijdelijk ingezet met de intentie om hen te behouden voor de organisatie. Dit traineeprogramma in het kader van de Banenafspraak is eind 2018 daadwerkelijk van start gegaan en loopt door tot 2020.
- Diversiteit en inclusie zijn belangrijk thema's voor de komende jaren. De gemeente Arnhem streeft naar een meer divers personeelbestand waarin iedereen gelijke kansen heeft en in de gelegenheid gesteld wordt mee te doen.
- Het ziekteverzuim en dan met name het langdurig ziekteverzuim is al enige tijd te hoog. In 2018 is met een meerjarig programma begonnen om dit verzuim naar beneden te krijgen. Dit programma loopt in 2019 door.

Kerngegevens

De medewerkers van Arnhem kunnen worden verdeeld over een aantal groepen. Hierna wordt weergegeven hoe de formatie zich de komende jaren ontwikkelt op grond van de vastgestelde kaders. De formatie van de ambtelijke organisatie voor de komende jaren laat een daling zien met name als gevolg van de ingezette bezuinigingen.

Totaal FTE Arnhem

Totaal aantal FTE Arnhem	Realisatie Bezetting 31.12.2017	Begroting Formatie 2018	Begroting Formatie 2019	Begroting Formatie 2020	Begroting Formatie 2021	Begroting Formatie 2022
Bestuur						
Aantal FTE Raad	39	39	39	39	39	39
Aantal FTE College B&W	7	7	7	7	7	7
Personeel						
Aantal FTE ambtelijke organisatie formatie	1.055	931	922	909	907	907
Totaal personeel gemeente Arnhem	**1.055**	**931**	**922**	**909**	**907**	**907**

In bovenstaande tabel is te zien dat het aantal medewerkers van de Kernorganisatie van gemeente Arnhem vanaf 2018 tot onder de 1.000 fte's zakt. Dit wordt veroorzaakt door de uitplaatsing van diverse bedrijfsonderdelen.

Verloop formatie

Het formatieverloop van de ambtelijke organisatie kan in detail als volgt worden verklaard:

	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022
Aantal FTE ambtelijke organisatie MJPB 2018-2021	***945***	***938***	***934***	***933***	***933***
Bij: trainees	10	7	0	0	0
Bij: (cöord) opdrachtgever De Connectie	2	2	2	2	2
Bij: integraal handhavers tlv budget leerbedrijf	2	2	2	2	2
Bij: Formatie op orde OR	4	4	4	4	4
Af: Formatie reductie PIM	-5	-5	-5	-5	-5
Af: formatie schuldsanering naar externe partij	-4	-4	-4	-4	-4
Af: Formatie naar MGR	-2	-2	-2	-2	-2
Af: Formatiereductie ivm oplossen stelpost W&D	-4	-4	-4	-4	-4
Af: corr formatie parkeren	0	0	0	0	0
Diversen	0	4	0	1	1
Aantal FTE ambtelijke organisatie jaarrekening 2017	***948***	***942***	***927***	***927***	***927***
Bij: amendement overlast te lijf	3	3	5	5	5
Bij: veiligheidsadviseur	1	1	1	0	0
Bij: formatie-uitbreiding BV tlv bedrijfsreserve bedrijfsvoering	8	8	8	8	8
Af: RBL naar externe partij	-12	-12	-12	-12	-12
Af: formatiereductie tgv bedrijfsreserve bedrijfsvoering	-3	-3	-3	-4	-4
Af; formatiereductie tbv invullen taakstelling	-1	-1	-1	-1	-1
Af: formatiereductie ivm terugloop projecten	-1	-1	-1	-1	-1
Af: opheffen Sociale Bank Centraal Gelderland	-14	-14	-14	-14	-14
Diversen	2	-1	-1	-2	-2
Aantal FTE ambtelijke organisatie MJPB 2019-2022	**931**	**922**	**909**	**907**	**907**

De begrote formatie lijkt de komende jaren redelijk stabiel te blijven.

	Realisatie 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022
Aantal FTE ambtelijke organisatie	**1.055**	**931**	**922**	**909**	**907**	**907**
Saldo personeelsbudget loonsom (in € 1.000)	**76.340**	**70.788**	**70.224**	**69.251**	**69.051**	**69.039**
Gemiddelde loonsom (in €)	**72.360**	**76.034**	**76.165**	**76.184**	**76.131**	**76.118**

In juli 2017 hebben de partijen een overeenstemming bereikt over de nieuwe cao voor gemeenteambtenaren, die loopt van 1 mei 2017 tot 1 januari 2019. In 2018 stijgen de salarissen met 1,5% per 1 januari en per 1 juli stijgt het IKB met 0,25%-punt. Met een looptijd van 20 maanden willen beide partijen zorgen voor stabiliteit in de gemeentelijke sector. Het is momenteel nog niet bekend wat de inzet en/of uitkomsten zullen zijn van de looneisen voor de nieuwe cao die loopt vanaf 2019.

Verplichte prestatie-indicatoren BBV

Alle gemeenten zijn vanaf 2017 vanuit het landelijk Besluit begroting en verantwoording (BBV) verplicht een basisset beleidsindicatoren op te nemen in de begroting en het jaarverslag. Een aantal indicatoren dient de gemeente zelf aan te geven. Deze zijn in onderstaand overzicht opgenomen.

1. Verplichte Indicatoren: gegevens vanuit MJPB 2019-2022 gemeente Arnhem

Formatie			
Programma	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening		
Indicator bron	Fte per 1.000 inwoners	**Eenheid**	Fte per 1.000 inwoners
Begroting 2019	5,8		
Bezetting			
Programma	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening		
Indicator bron	Eigen gegevens	**Eenheid**	Fte per 1.000 inwoners
Begroting 2019	5,6		
Apparaatskosten			
Programma	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening		
Indicator bron	Eigen gegevens	**Eenheid**	Kosten per inwoner in euro's
Begroting 2019	584		
Externe inhuur			
Programma	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening		
Indicator bron	Eigen begroting	**Eenheid**	Kosten als % van tot loonsom + totale kosten inhuur externen
Begroting 2019	2		
Overhead			
Programma	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening		
Indicator bron	Eigen begroting	**Eenheid**	% van totale inkomsten
Begroting 2019	7		

Circulaire inkoop

De gemeente maakt in de bedrijfsvoering meer werk van circulaire inkoop. Bij de gemeentelijke inkoop en aanbesteding wordt de komende jaren nadrukkelijker ingezet om maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, circulariteit, lokale bedrijvigheid en mensen aan het werk krijgen te versnellen.

Informatie en automatisering

Informatievoorziening

De gemeentelijke informatievoorziening wordt blijvend gestroomlijnd met het oog op continuïteit, kwaliteitsverbetering én meer doelmatigheid.

- Levering van jaarlijkse informatieproducten, zoals: Staat van de Stad, Arnhem in cijfers en andere onderzoek gerelateerde producten.
- Voorbereiding en publicatie van meer publiek beschikbare gegevens op ons Open Data portaal.
- Up to date houden van de functionele werking van onze informatiesystemen, zodat onze processen optimaal gefaciliteerd blijven en voldoen aan de wettelijke kaders.
- Focus leggen op de sturing rondom de kwaliteit van digitale archivering en duurzame bewaring. Verzelfstandigingen en digitalisering maken dat hier een tal van slagen op benodigd zijn.
- De samenwerking en het bundelen van kennis met Rheden en Renkum wordt versterkt op het gebied van Informatie. Eveneens geldt dit voor de samenwerking en het opdrachtgeverschap met/aan ICT de Connectie voor realisatie van benodigde techniek.
- Om uitvoering te geven aan de Informatie gerelateerde ontwikkelingen binnen de gemeente Arnhem wordt een Informatie-agenda gebruikt.

Innoveren met informatie

Er wordt gewerkt aan digitale innovaties om maatschappelijke opgaven uit onze veranderprogramma's te realiseren. Hiervoor worden samenwerkingsverbanden met diverse partners uit onze stad gecreëerd.

- In diverse pilots worden data, kennis en menskracht gebundeld. Dit wordt gedaan op het gebied van (onder meer) duurzame energieproductie, verbetering van de luchtkwaliteit, armoedepreventie en arbeidsstimulering.
- Onze digitale dienstverlening is volop in ontwikkeling.
- Afdelingen worden gestimuleerd om te zoeken naar innovatieve manieren voor de inzet van informatie om hun werk beter, sneller en goedkoper te kunnen verrichten.
- Tijd & plaats onafhankelijk en toch S@men. Door wijkgericht werken, wordt meer vanuit een netwerkkantoor gewerkt, onderweg of thuis. Minder op vaste of centrale plekken. Na succesvolle pilots van een digitale samenwerkomgeving wordt gestreefd naar een organisatiebrede realisatie.
- Er wordt een datalab ingericht: een werkplaats en kenniscentrum voor professionals en geïnteresseerd publiek. De centrale plek om slim & innovatief initiatieven te ontplooien om de waarde van gegevens (beter) te benutten. De organisatie wordt actief benaderd om het bewustzijn op informatie gedreven werken te vergroten in alle lagen in de organisatie.
- Nieuwe methoden en technieken in het kader van onderzoek & statistiek worden verkend; te denken aan kunstmatige intelligentie en geavanceerde analyses.
- Aangesloten wordt bij landelijke innovaties, zoals: de Common Ground van VNG realisatie en het traject digitalisering van de aanvraag rijbewijzen wordt voortgezet, waarbij Arnhem als eerste en enige gemeente reeds een pilot heeft uitgevoerd die dit jaar vervolgd zal worden tezamen met andere gemeenten.

Privacy, informatieveiligheid & auditing

Het streven is om de kwaliteit en continuïteit van een betrouwbare informatievoorziening voor onze dienstverlening te waarborgen. Overheden zijn en blijven een belangrijk doelwit voor de cybercriminaliteit. Gewerkt wordt aan het zorgvuldig, veilig, proportioneel en vertrouwelijk omgaan met alle (persoons)gegevens. Inwoners mogen erop vertrouwen dat hun privacy is geborgd.

- Onze medewerkers worden verder bewust gemaakt met betrekking tot cybersecurity, de Safe & Sound campagne.
- De infrastructuur wordt verder op orde gebracht met betrekking tot cybersecurity, naar aanleiding van het Rekenkamer Arnhem onderzoek, waarbij zeer grote kwetsbaarheden zijn aangetoond.
- Het nieuwe ISMS (Information Security Management System) wordt geïmplementeerd, waardoor cybersecurity een integraal onderdeel wordt van de day-to-day bedrijfsvoering.
- Middels auditing zoals ENSIA (Eenduidige Normatiek Single Information Audit) wordt aantoonbaar gemaakt in control te zijn.
- Wordt een vervolg gegeven aan de aandachtspunten naar aanleiding van de invoering van de AVG (Algemene verordening gegevensbescherming).

Informatie-agenda
De informatie-agenda is een uitvoeringsagenda waarin de ontwikkelingen en projecten op het gebied van informatie staan. In de veelheid van ontwikkelingen en projecten moeten keuzes gemaakt worden, zodat de inzet van mensen en middelen adequaat geschiedt. Hiervoor worden alle activiteiten gewogen op basis van:
1. continuïteit bedrijfsvoering;
2. bijdragen aan de bezuinigingen;
3. bijdragen aan de programma's en veranderopgaven;
4. uitvoeren van wettelijke taken;
5. verhogen van de kwaliteit van bedrijfsvoering.

Financial auditing en IT auditing

Financial audits
De financial audits worden in het kader van de jaarrekening uitgevoerd door de accountant. Ter ondersteuning van deze audits voert de gemeenten een interne audit uit op de prestatielevering en factuurbehandeling.

IT-audits
- De IT–audits zijn met name gericht op de betrouwbaarheid, integriteit en beschikbaarheid van IT-processen en IT-producten en kunnen als zodanig onderdeel uitmaken van de financial audits.
- Bij IT-audits wordt gekeken naar (algemene) IT-beheersingsmaatregelen én, waar mogelijk, naar beheersingsmaatregelen/controles binnen de applicatie.
- Een belangrijke IT-audit vanaf 2017 is de ENSIA-audit (Eenduidige Normatiek Single Information Audit). Deze audit heeft tot doel het verantwoordingsproces over informatieveiligheid bij gemeenten verder te professionaliseren door het toezicht te bundelen. De gemeente voert een zelfevaluatie uit op de informatie-beveiligingsomgeving. In het jaarverslag zal een verklaring komen van het college over de informatieveiligheid. De informatie wordt gebruikt voor de horizontale verantwoording richting gemeenteraad en de diverse verticale verantwoordingslijnen richting departementen.
- Daarnaast is in 2018 begonnen met het inrichten van een nieuw ISMS (Information Security Management System) waarin alle relevante beheersingsmaatregelen, producten met bijbehorende verantwoordelijkheden actief worden gemonitord en beoordeeld.

Frauderisico-analyse
Er heeft een inventarisatie plaatsgevonden op frauderisico's. Deze risico's zijn ingeschat op basis van verwachte kans en impact. Op de risico's die het hoogste scoren (in gezamenlijkheid overwogen) wordt een controle ingezet. Hierbij worden de beheersmaatregelen gekoppeld aan het risico en met de verantwoordelijken worden besproken hoe het risico afdoende kan worden beheerst.

Ontwikkelingen binnen de organisatie
- Het college wordt verantwoordelijk voor de rechtmatigheid (plan Depla).
- Nieuwe samenwerkingsvormen, verzelfstandigingen van organisatie-onderdelen.

Ambitie

Werken aan risicobewustzijn van de organisatie
Om verder te groeien naar een risico-bewuste organisatie is blijvende aandacht voor risicomanagement nodig. Auditing en risicomanagement heeft werkvormen ontwikkeld die worden toegepast bij diverse (nieuwe) projecten en programma's binnen de gemeente om dit risicobewustzijn te vergroten. Om het risicobewustzijn verder te ontwikkelen is een opleiding risicomanagement opgenomen in het gemeentelijke opleidingsaanbod.
Er is een nieuwe beleidsnota Risicomanagement en weerstandsvermogen in voorbereiding. De gemeentelijke uitgangspunten voor risicomanagement en de spelregels voor de bepaling van het benodigde weerstandsvermogen worden daarin opgenomen (zie ook de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing). Voor een aantal nieuwe plannen voor de komende raadsperiode wordt ook specifiek nagegaan wat de hieraan verbonden risico's zijn.

Inspelen op nieuwe ontwikkelingen
Naast het reguliere werk dat inzicht biedt in de rechtmatigheid, komt meer accent te liggen op betrokkenheid bij nieuwe ontwikkelingen in de taken van de gemeente, waardoor nieuwe processen efficiënter kunnen worden ingericht.

Actuele kaders
- Auditstatuut 2017;
- BBV;
- Kernbesluit ambtelijke organisatie gemeente Arnhem.

6 Verbonden partijen

De gemeente neemt deel in diverse rechtsvormen zowel publiek als privaat. Wanneer de gemeente zowel een bestuurlijk als een financieel belang heeft in een andere partij, is dat voor de gemeente een verbonden partij. Samenwerking met andere partijen is een manier om publieke taken uit te voeren, die bijdragen aan het realiseren van de gemeentelijke doelstellingen. Deelnemingen in andere partijen brengen risico's met zich mee zowel bestuurlijk, maatschappelijk als financieel. De opzet van deze paragraaf sluit aan bij het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV).

Verbonden partijen twee gemeentelijke rollen

De gemeente vervult twee rollen richting de verbonden partijen: de rol van opdrachtgever en van eigenaar. Tussen beide rollen en de belangen die daaruit voortvloeien, kan een spanningsveld bestaan.

In de eigenaarsrol beslist de gemeente over de oprichting, de missie, de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de verbonden partij. Het gemeentebestuur is mede *eigenaar* van de verbonden partij en draagt bestuurlijke verantwoordelijkheid (de gemeente neemt deel aan het bestuur). De eigenaarsrol richt zich vooral op de continuïteit en de levensvatbaarheid van de (samenwerking-)organisatie.

De gemeente is daarnaast ook opdrachtgever van de verbonden partij. De verbonden partij levert diensten of producten of is uitvoerder van gemeentelijk beleid. Veelal in de vorm van een basispakket dat door alle deelnemers in de samenwerking wordt afgenomen met daarnaast een aanvullend (maatwerk-)pakket dat voor afzonderlijke deelnemers op maat wordt afgesproken.

Het financieel belang is gekoppeld aan beide rollen. Als opdrachtgever heeft de gemeente belang bij een zo goed mogelijke prijs-/kwaliteitsverhouding voor de afgesproken dienstverlening en deze moet passen binnen de kaders van de gemeentebegroting. Als eigenaar draagt de gemeente het 'ondernemersrisico' van de samenwerking. Als de financiële resultaten tegenvallen, zal de gemeente de tekorten moeten aanvullen.

Actuele kaders

In 2016 is de visie van de gemeente Arnhem op de verbonden partijen vastgelegd in de kadernota verbonden partijen 2016 gemeente Arnhem met daarin uitvoeringsrichtlijnen over de wijze van sturen en beheersen. Uitgangspunt is om hierbij uit te gaan van een risicogerichte aanpak, onder andere door het instellen van een governance code en het toepassen van een 'risicokompas'.

Ook de Notitie verbonden partijen van de Commissie BBV uit oktober 2016 geeft verplichte en aanbevolen kaders ten aanzien van verbonden partijen. In deze notitie wordt uiteengezet wanneer sprake is van een financieel en bestuurlijk belang. Van een financieel belang is sprake als de gemeente de middelen zoals vermogen of leningen, die aan een partij ter beschikking zijn gesteld, niet terugkrijgt bij faillissement van die partij of indien financiële problemen bij de derde partij kunnen worden verhaald bij de gemeente. Bij een bestuurlijk belang gaat het om het hebben van zeggenschap van de gemeente in een derde partij, hetzij omdat de gemeente een zetel in het bestuur heeft, hetzij omdat ze via aandelen mee kan stemmen.

Tenslotte is op 1 januari 2015 is de Wet gemeenschappelijke regeling (Wgr) gewijzigd. Hiermee is een aantal wijzigingen doorgevoerd die erop gericht zijn de invloed van de raad op het samenwerkingsverband te versterken.

Ontwikkeling risicovolle verbonden partijen

Niet alle verbonden partijen vragen om even veel betrokkenheid. Om de aandacht te geven aan die verbonden partijen die voor de gemeente van het grootste belang zijn, dan wel een belangrijk risico vormen (beleidsmatig of financieel) is het risicokompas toegepast. Het risicokompas is een risicoanalyse die bestaat uit de beoordeling op acht maatstaven. Deze acht maatstaven geven vorm aan de bestuurlijke en financiële verbondenheid met de partij. Door alle verbonden partijen op dezelfde wijze te beoordelen, is het mogelijk de verbonden partijen onderling te vergelijken en te bepalen welke verbonden partijen in verhouding tot elkaar een hoog risicoprofiel hebben. In de aanloop naar de begroting 2019-2022 heeft een actualisatie plaatsgevonden van het risicokompas. Dit heeft geresulteerd in de volgende risicokaart.

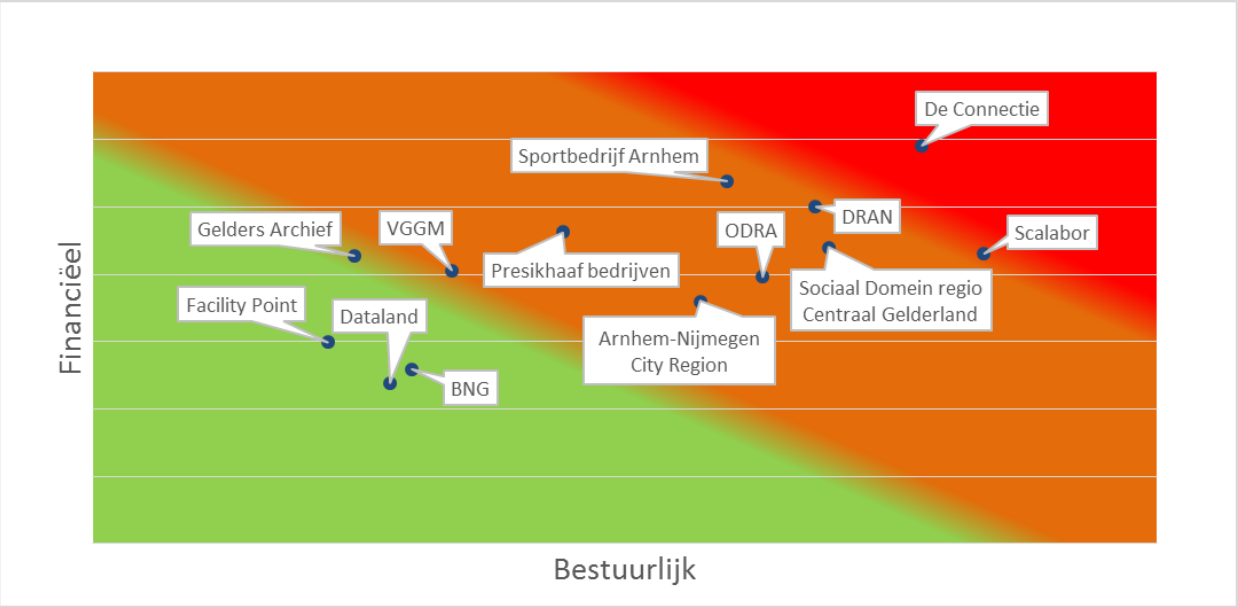

Voor de verbonden partijen, die op basis van de risicokaart in onderlinge vergelijking het hoogste scoren is een beheersstrategie opgesteld. Het betreft de volgende partijen:

- BVO DRAN (Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen);
- GR Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA);
- Modulaire Gemeenschappelijke Regeling Sociaal Domein Centraal Gelderland (MGR);
- BVO De Connectie;
- Sportbedrijf Arnhem B.V.;
- Scalabor B.V.

In onderstaand overzicht verbonden partijen wordt aangegeven in welke verbonden partijen de gemeente Arnhem deelneemt en aan welke programma's hiermee een bijdrage wordt geleverd. De hierboven genoemde partijen maken onderdeel uit van dit overzicht. De beheersstrategie op deze partijen wordt in het overzicht nader toegelicht.

Relatie met de paragraaf Weerstandsvermogen

De risico's die samenhangen met de verbonden partijen zijn meegewogen in de bepaling van de gewenste weerstandscapaciteit (zie paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing).

Toelichting bij overzicht verbonden partijen

Hierna wordt per verbonden partij gegevens weergegeven. Naast stamgegevens zijn dit, het bestuurlijke en financiële belang, financiële gegevens over het vermogen en resultaat (indien beschikbaar uit de begroting 2019 van de verbonden partij en anders uit de jaarrekening 2017 van de verbonden partij), actuele ontwikkelingen en de weergave van het risicoprofiel (laag, middel, hoog).

NV Bank Nederlandse Gemeenten

Vestigingsplaats	Den Haag	
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap	
Programma	R9 Financiën en bedrijfsvoering	
Doel verbonden partij	De BNG is de 'bankier ten dienste van overheden', waaronder voor gemeenten.	
Partners		
Bestuurlijk belang	De concerntreasurer is gemachtigde voor de aandeelhoudersvergadering.	
Financieel Belang	De gemeente Arnhem heeft 496.470 aandelen van de BNG in bezit (bijna 1%) en is daarmee een van de grootste gemeentelijke aandeelhouders van de BNG	
Eigen vermogen	**Per 01-01-2017**	4.486
	Per 31-12-2017	4.953
Vreemd vermogen	**Per 01-01-2017**	149.483
	Per 31-12-2017	135.041
Financieel resultaat	**Begroot voor 2019**	**De N.V. stelt geen begroting op**
Ontwikkelingen	Beleidsmatig zijn er geen noemenswaardige ontwikkelingen met betrekking tot de BNG voor deze MJPB 2019-2022	
Risico profiel	=	
Risico's	Laag	

BVO De Connectie

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R9 Financiën en bedrijfsvoering
Doel verbonden partij	De Connectie is een gemeenschappelijke regeling met de gemeenten Rheden en Renkum op het gebied van bedrijfsvoering.
Partners	gemeente Arnhem, gemeente Renkum en gemeente Rheden
Bestuurlijk belang	Concerndirecteur (Stef Schuijt)
Financieel belang	wij dragen 73 % bij aan de exploitatie van de gemeenschappelijke regeling. Daarnaast hebben wij in de vorm van een niet uit de balans blijkende vordering een bijdrage verleend voor de transitiekosten. De stand van deze vordering was ultimo 2017 € 2,6 miljoen.
Eigen vermogen	Per 01-01-2019 p.m.
	Per 31-12-2019 € 464.000
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019 p.m.
	Per 31-12-2019 € 7.820.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	In 2019 continueert De Connectie de dienstverlening aan de gemeenten op de terreinen ICT, inkoop en aanbesteding, managementsupport, documentaire informatievoorziening, administratie en beheer, basisregistraties, facilitaire zaken en frontoffice zoals in 2018 is overeengekomen. Op dit moment worden voor 2019 geen wijzigingen voorzien in de dienstverlening. In 2019 rondt De Connectie de laatste harmonisatie- en standaardisatie-opgaven uit het bedrijfsplan 2017 -2020 af. In 2019 volgt de harmonisatie en standaardisatie van de taxatie- en belastingapplicaties, de scanstraat en het vervolg van de harmonisatie van de ICT-infrastructuur. De 4K's (kosten, kwaliteit, kansen en kwetsbaarheid) blijven de leidraad van De Connectie. De Connectie ziet wel een aantal risico's die zij vanwege een nog beperkte weerstandscapaciteit moeilijk zou kunnen opvangen als zij zich voordoen. Voorbeelden zijn het risico op onvoldoende veranderkracht voor de harmonisatie, standaardisatie en digitalisering van werkprocessen en het risico op achterstanden in de kwaliteit van de overeengekomen dienstverlening.
Risico profiel	▲
Risico's	Hoog (bij vorige risicokompas nog geen risicoprofiel)

Beheersstrategie
De Connectie is inmiddels een jaar operationeel. De start van de Connectie heeft zich gekenmerkt door het samenvoegen van de afdelingen en het inventariseren van de knelpunten en de opgaven. Per afdeling is een roadmap opgesteld en is de transformatie opgave geformuleerd. Deze is geprioriteerd door de Connectie in afstemming met de opdrachtgeversoverleg, waarin de drie gemeenten en de Connectie zijn vertegenwoordigd.

De Connectie is een organisatie in op- en uitbouw, de beheersing is dan ook vooral gericht op het actief verbinden van de gemeentelijke belangen met de belangen van een goede bedrijfsvoeringsorganisatie. Op verschillende niveaus en vanuit verschillende perspectieven wordt er actief samengewerkt. De strategische aspecten komen in het Bestuurdersoverleg aan de orde. Binnen het Opdrachtgeversoverleg, worden de tactisch en operationele aspecten besproken en waar nodig bijgestuurd. In het demandmanagementoverleg worden de vraag en aanbod aspecten besproken en afgestemd en binnen het controllersoverleg worden de financiële zaken besproken. In deze verschillende gremia worden alle risico's die gepaard gaan met de transitie van de Connectie besproken en is daarmee ook de beheersstrategie gedefinieerd. Arnhem zet in op een actieve betrokkenheid en een open communicatie met de Connectie. Dit om zicht te hebben op het ontstaan van risico's alsmede de beheersing van de risico's door de Connectie zelf.

Er wordt in de begroting een aantal risico's beschreven die significant zijn in financiële termen, maar ook voor de dienstverlening. Naast het onderzoek dat De Connectie zelf laat uitvoeren om de haalbaarheid van de opdracht tot harmonisatie, standaardisatie en digitalisering te toetsen, ziet de gemeente Arnhem aanleiding om samen met De Connectie de stand van zaken en de kwetsbaarheden binnen het ICT-domein verder te onderzoeken.
Hoewel met goedkeuring van de provincie, waren de jaarrekening 2017 (incl. accountantsverklaring) en begroting 2019 van De Connectie niet binnen de wettelijke termijnen gereed. In 2019 zal daarom ondermeer de focus liggen op het tijdig opstellen door De Connectie van de jaarrekening 2018 (incl. accountantsverklaring) en de begroting 2020.

BVO Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen (BVO DRAN)

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning
Doel verbonden partij	Het Doelgroepenvervoer werd voorheen uitgevoerd door de Stadsregio Arnhem Nijmegen die van rechtswege in 2015 is komen te vervallen. In april 2016 is de Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen opgericht. Het is een gemeenschappelijke regeling, gebaseerd op een bedrijfsvoeringsorganisatie. Eén van de taken van deze Vervoersorganisatie is het regelen van het doelgroepenvervoer, waarbij sprake is van een bundeling van het doelgroepenvervoer (Wmo-vervoer, leerlingenvervoer en instellingsvervoer). Gezamenlijke sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer voor de deelnemers.
Partners	Regio Arnhem en regio Nijmegen
Bestuurlijk belang	Wethouder R. van der Zee is lid van het bestuur
Financieel belang	Wij dragen volgens een verdeelsleutel bij aan de exploitatie. De kosten van de bedrijfsvoeringsorganisatie worden bepaald op basis van het inwoneraantal. De vervoerskosten op basis van rekeneenheden van het vervoer.
Eigen vermogen	Per 01-01-2017 € 0
	Per 31-12-2017 € 0
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017 € 6.490.023
	Per 31-12-2017 € 5.349.993
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	Middels het nemen van maatregelen in de uitvoering van het doelgroepenvervoer - binnen de bestaande contracten en beleidskaders - wordt gestuurd op het terugdringen van vervoerskosten. In nauwe samenspraak met gemeentes wordt middels aanpassing van beleid gestuurd op de toestroom in, en het gebruik van het doelgroepenvervoer. In 2019 wordt besloten hoe het doelgroepenvervoer per augustus 2020 wordt vormgegeven.
Risico profiel	=
Risico's	Hoog

Beheersstrategie
De risico's waarmee BVO DRAN te maken heeft zijn een veranderende relatie met de Provincie, stijgende vervoerskosten, een zeer dynamische omgeving, kwetsbare burgers en daarmee politieke gevoeligheid, aflopende regie- en vervoercontracten en krapte op de arbeidsmarkt.

Structureel ontvangen we van de BVO DRAN managementinformatie en zogenaamde rittenbakken. Er is ongeveer tien keer per jaar ambtelijk en vier keer per jaar bestuurlijk overleg. Indien gewenst kan iedere deelnemende gemeente bij stemming de escape-procedure toepassen (reguliere stemverhouding is iedere gemeente één stem, bij escapeprocedure is de stemverhouding op basis van aantal inwoners). In 2018 is gestart met een 'knoppenplan'. Om te komen tot kostenbesparingen wordt met dit knoppenplan binnen bestaand beleid het vervoer op een andere wijze georganiseerd en uitgevoerd. Dit plan wordt in 2019 geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Eind 2018 is het (regionale) onderzoek naar de toekomst van Avan gestart. In het eerste kwartaal van 2019 wordt daarover besloten en richting gegeven aan de wijze waarop het doelgroepenvervoer per augustus 2020 wordt vormgegeven.

Dataland

Vestigingsplaats	Gouda	
Rechtsvorm	Stichting	
Programma	R9 Financiën en bedrijfsvoering	
Doel verbonden partij	Het ontzorgen, ondersteunen en faciliteren van gemeenten op het gebied van geo-, woz- en vastgoedinformatie, oftewel objectinformatie.	
Partners	(Op 7 na) alle Nederlandse gemeenten. De rol van Dataland neemt toe: bijna alle gemeenten zijn inmiddels toegetreden.	
Bestuurlijk belang	Certificaathouders participeren in DataLand en hebben invloed op het beleid van DataLand via het bestuur. Het afdelingshoofd van de afdeling Informatie is gemachtigd voor deze rol.	
Financieel belang	De Gemeente heeft certificaten van aandelen DataLand B.V. Deze inkomsten worden door DataLand gebruikt om de kerntaken uit te voeren: ontzorgen, ondersteunen en faciliteren van gemeenten.	
Eigen vermogen	Per 01-01-2017	846.646
	Per 31-12-2017	750.829
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017	607.083
	Per 31-12-2017	522.463
Financieel resultaat	Begroot voor 2018	14.918
Ontwikkelingen	Nog niet beschikbaar bij het opstellen van deze MJPB 2019-2022. Deze worden in oktober 2018 beschreven	
Risico profiel	=	
Risico's	Laag	

Euregio Rijn-Waal

Vestigingsplaats	Kleve	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling onder Duits recht (conform het Verdrag van Anholt 23 mei 1991).	
Programma	R0 Algemeen en R3 Economie.	
Doel verbonden partij	De Euregio Rijn-Waal is een Nederlands-Duits openbaar lichaam waarbij 55 gemeenten en regionale overheden zijn aangesloten. De bevordering van de integratie van Europa en het slechten van nationale grenzen zijn centrale doelen van deze samenwerking (sinds 1 november 1993). De Euregio Rijn-Waal zet in op verbetering en intensiveren van grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economie en maatschappij. In het werkgebied van de Euregio bestaan veel mogelijkheden voor een sterke economische en maatschappelijke ontwikkeling. De Euregio Rijn-Waal brengt partners bij elkaar om gezamenlijke initiatieven te starten en zo gebruik te maken van synergie-effecten. De Euregio verzorgt het programmamanagement voor het EU-programma INTERREG Duitsland-Nederland.	
Partners	55 leden, te weten 30 Nederlandse en 20 Duitse gemeenten, 3 regionale instanties en 2 Kamers van Koophandel.	
Bestuurlijk belang	In de Euregio Council zitten namens de gemeente Arnhem burgemeester A. Marcouch en raadsleden V. Bouma, mw. K. Kalthoff en Y. Usta	
Financieel belang	Beperkt. De leden betalen een (inwoneraantal gerelateerde) contributie (2018: € 27.650,00).	
Eigen vermogen	Per 01-01-2019	n.n.b.
	Per 31-12-2019	n.n.b.
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019	n.n.b.
	Per 31-12-2019	n.n.b.
Financieel resultaat	Begroot voor 2019: nihil (bron: begroting 2018)	
Ontwikkelingen	2019 is het voorlaatste jaar van de strategische Agenda 2020 Met uitvoering van deze agenda zijn er in 2020 nieuwe duurzame sociaaleconomische grensallianties gelegd waarin overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld nauw samenwerken. De Euregio heeft daar een actieve bijdrage aan geleverd als expert op het gebeid van grensoverschrijdende samenwerking. Dit vraagt een actieve betrokkenheid van alle partners. Door ondertekening van een 'Memo of Understanding" hebben de burgemeesters van de 6 100.000+ gemeenten binnen de Euregio uitgesproken extra inzet te plegen op grensoverschrijdende en bovenregionale uitdagingen.	
Risico profiel	=	
Risico's	Laag	

Facility Point

Vestigingsplaats	Arnhem	
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap	
Programma	R3 Economie	
Doel verbonden partij	Voor de ontwikkeling van het bedrijvenpark IJsseloord 2 is destijds Facility Point Arnhem opgericht. Directievoering bij Facility Point Arnhem B.V. wordt verzorgd door Color Business Centers. Color Business Centers is in september 2015 overgenomen door Regus, een wereldwijde speler op het gebied van verhuur van kantoorruimte en flexibele werkplekken. De naam Color Business Center blijft (voorlopig) bestaan.	
Partners	Gemeente Arnhem, N.V. Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij en Klaassen Vastgoed Ontwikkeling B.V.	
Bestuurlijk belang	De concerntreasurer is gemachtigd als aandeelhouder	
Financieel belang	De gemeente bezit 37,5% va de aandelen in Facility Point	
Eigen vermogen	**Per 01-01-2017**	N.N.B.
	Per 31-12-2017	De jaarrekening wordt 28 augustus vastgesteld.
Vreemd vermogen	**Per 01-01-2017**	
	Per 31-12-2017	
Financieel resultaat	**Begroot voor 2019**	**De B.V. stelt geen begroting op**
Ontwikkelingen	Destijds (1999) werd een aandeel genomen in de ontwikkeling van Facility Point om het aanbod van flexibele kantoorruimte te stimuleren. Inmiddels is de stad daarin ruim voorzien. Wij verwachten daarom geen noemenswaardige uitbreidingen, vernieuwingen of ontwikkelingen op dit gebied. Er wordt goed gebruik gemaakt van Facility Point op IJsseloord 2 en dit zal de komende tijd naar verwachting niet veranderen.	
Risico profiel	=	
Risico's	Laag	

Gemeenschappelijk Orgaan (GO) Arnhem Nijmegen City Region

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R0 Algemeen Bestuur, R2 Verkeer, vervoer en waterstaat, R3 Economie, R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning en R8 Wonen en ruimte
Doel verbonden partij	Binnen het Gemeenschappelijk Orgaan Arnhem - Nijmegen werken 18 gemeenten samen aan goed wonen, werken en leven in de regio Arnhem-Nijmegen. Vanuit de ambitie 'Gezonde groei' zet de regio Arnhem-Nijmegen in op duurzame en gezonde keuzes voor wonen, werken en mobiliteit, op weg naar een circulaire economie. De regio werkt met Bureau Brussel aan belangenbehartiging, lobby en het binnen halen van Europese subsidies in Brussel.
Partners	Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar
Bestuurlijk belang	Burgemeester Marcouch is voorzitter van het bestuurlijk overleg van de regio Arnhem-Nijmegen. Wethouder Van Dellen is voorzitter van het portefeuillehoudersoverleg Economie. De wethouders van der Zee, Bouwkamp en Paping nemen deel aan respectievelijk de portefeuillehoudersoverleggen Mobiliteit, Duurzaamheid en Wonen.
Financieel Belang	Wij dragen naar rato van inwonertal bij aan de exploitatie van de gemeenschappelijke regeling. In de begroting 2019 van het GO is deze bijdrage gesteld op €1,58. Voor 2019 wordt uitgegaan van 157.243 inwoners waarmee de bijdrage € 248.444 zal bedragen.

Eigen vermogen	Per 01-01-2017	€ 362.091
	Per 31-12-2017	€ 274.425
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017	€ 130.867
	Per 31-12-2017	€ 31.309

Financieel resultaat	Begroting voor 2019	€ 0

Ontwikkelingen

Voor 2019 is daarom voorzien in het verstevigen van de positie van secretaris GO en secretarissen Pfo's en het verdelen van de kosten hiervoor over alle regiogemeenten.
Voor de verschillende inhoudelijke velden zijn programmamiddelen nodig, om gezamenlijke kosten te dekken, bijvoorbeeld de niet te vermijden kosten bij het Regionaal Programma Werklocaties en de regionale onderzoeken op het gebied van Wonen, maar ook om gezamenlijke initiatieven/projecten op te pakken en snel en makkelijk middelen bij anderen zoals de provincie te realiseren. In de afgelopen periode is in de verschillende portefeuillehouders-overleggen scherp gesteld wat de agenda is voor de korte termijn (2018 en 2019).Voor Arnhem betekent dit het volgende. De bijdrage ten behoeve van regionale samenwerking op het gebied van duurzaamheid, economie en wonen is voor 2018 en 2019 gedekt vanuit de daarvoor reeds beschikbare middelen vanuit de programma's. Voor de kosten van de mobiliteitsinzet zijn na het opheffen van de Stadsregio geen lokale alternatieve potten opgebouwd. Provincie en Rijk dragen nu samen grofweg 1,6 miljoen in 2018 en 1,8 miljoen in 2019 bij aan de vorming van een regionaal investeringsfonds mobiliteit. De bijdrage voor de regio als totaal komt op 0,8 miljoen in 2018 en 1,2 miljoen in 2019.

De kosten ten behoeve van mobiliteit en meerkosten t.b.v. de secretarissen leiden in deze begroting tot een verhoging van de bijdrage met € 157.000 in 2018 en € 295.500 in 2019 voor het GO. Dit aanvullend op de bijdrage die wij tot nu toe betalen, €233.582 voor GO. Dit is inclusief de bijdrage Economic Board. Deze verloopt via het GO. (zie ook programma R0)

Risico profiel

Risico's Middel (bij vorige risicokompas 'Laag')

Lingezegen

Vestigingsplaats	Arnhem	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Programma	R5 Cultuur, recreatie en sport	
Doel verbonden partij	De realisatie en coördinatie van het beheer van Park Lingezegen op basis van het Masterplan, Intergemeentelijke structuurvisie, het Uitvoeringsprogramma en het AB-besluit 2015-004 over de Afronding van de basisuitrusting en de doorontwikkeling (AB, 04 12 2015).	
Partners	Provincie Gelderland, Waterschap Rivierenland, gemeenten Lingewaard, Overbetuwe en Arnhem	
Bestuurlijk belang	Wethouder R. Paping is lid van het Algemeen bestuur	
Financieel belang	De gemeente Arnhem draagt voor 25% bij aan de gemeenschappelijke regeling	
Eigen vermogen	Per 01-01-2017	€ 18.336.000
	Per 31-12-2017	€ 15.947.000
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017	€ 497.000
	Per 31-12-2017	€ 470.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019	€ 944.000 negatief
Ontwikkelingen	Het openbaar lichaam Park Lingezegen is opgericht om Park Lingezegen te realiseren en te beheren. Het project is eind 2019 voor wat betreft uit te voeren maatregelen afgerond. De laatste activiteiten in 2019 betreft uitloop van uit te voeren werkzaamheden in het Waterrijk. Vanaf 2019 wordt een beroep gedaan op het beheerfonds. In het meerjarenperspectief zijn de gevolgen daarvan zichtbaar. Het beheerfonds is volgens de laatste berekeningen voldoende om (bij ongewijzigde omstandigheden) 40 jaar vooruit te kunnen.	
Risico profiel	=	
Risico's	Laag	

MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R4 educatie R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning
Doel verbonden partij	De Modulaire Gemeenschappelijke Regeling Regio Centraal Gelderland is opgericht voor de uitvoering van *taken op het terrein van het* sociaal domein .In 2017 is alleen gebruik gemaakt van de samenwerkingsmodule "Inkoop van specialistische zorg". Dit betreft inkoop (aanbesteding), contractmanagement en -beheer binnen het sociaal domein (Jeugdzorg en Wmo). In 2018 zijn er nog twee modules, Werkgeversservicepunt (samenwerking UWV en regiogemeenten) en Onderwijszaken (grotendeels de voormalige GR Onderwijszaken) ondergebracht bij de MGR.
Partners	Gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen, Westervoort en Zevenaar (niet alle gemeenten doen aan alle modules mee).
Bestuurlijk belang	Wethouder R. Paping is lid van het bestuur. In de bestuurscommissies zitten Wethouders mw. M. Louwers (Werkgeversservicepunt), R. van der Zee (Inkoop zorg) en H. de Vroome (Onderwijszaken/Regionaal bureau leerplichtzaken).
Financieel belang	Begrote bijdrage 2019: € 2.977.661
Eigen vermogen	Per 01-01-2019 € 0
	Per 31-12-2019 € 0
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019 € 277.000
	Per 31-12-2019 € 277.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	In het najaar 2018 loopt een besluitvormingstraject om een vierde module "Werkgeversfunctie Sociale Werkvoorziening (de huidige GR Werkvoorziening Midden Gelderland toe te voegen per 1 januari 2019.
Risico profiel	
Risico's	Middel (bij vorige risicokompas 'Laag')

Beheersstrategie

De MGR heeft het risicoprofiel 'middel' maar is wel één van de zes verbonden partijen die het hoogste scoren op basis van de risicokaart. Dit komt omdat de organisatie nog nieuw is en volop in ontwikkeling. Ook gemeenten moeten wennen aan hun verschillende rollen als eigenaar en opdrachtgever. Voor de beheersstrategie geldt het volgende:

De governance structuur van de MGR is goed geregeld. De deelnemende gemeenten hebben hiervoor een governance structuur vastgesteld waarin de rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn vastgelegd. Om de governance structuur goed te laten werken hebben alle gemeenten een accountmanager MGR benoemd. Bovendien is er in 2018 een projectleider die gemeenten en MGR ondersteunt bij de juiste uitvoering van de goverance structuur.

In de regeling van de MGR zijn afspraken vastgelegd over de samenwerking. In dienstverleningsovereenkomsten leggen gemeenten en de MGR uitvoeringsafspraken over de door de MGR te leveren producten en betalingen van gemeenten aan de MGR vast. De MGR stelt in 2018 een meerjarig uitvoeringsplan op en heeft per module ook een jaarlijks uitvoeringsprogramma waarin de speerpunten staan benoemd.

De risicobeheersing in 2019 staat in het teken van de doorontwikkeling van de governance structuur en de regionale samenwerking binnen de MGR. Daarbij gaat het met name om het vergroten van de bewustwording tussen de verschillende rollen die gemeenten hebben als klant en die gemeenten hebben als opdrachtgever. Aan de kant van de MGR zal er een verdere inhoudelijke doorontwikkeling plaatsvinden als uitvoeringsorganisatie binnen het sociaal domein en de samenwerking met de gemeenten daarin. Daarbij is ook goede informatievoorziening een belangrijk aspect.

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R7 Gezondheid en Milieu en R8 Wonen en ruimte
Doel verbonden partij	Goede en efficiënte vergunningverlening en handhaving op het gebied van milieu, bouwen, natuur en water.
Partners	Gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Zevenaar en provincie Gelderland.
Bestuurlijk belang	Wethouder Bouwkamp is lid van dagelijks bestuur en algemeen bestuur
Financieel belang	Wij dragen bij aan de exploitatiebegroting van deze gemeenschappelijke regeling. De jaarlijkse bijdrage afhankelijk van afgesproken werkprogramma. Deze is circa € 5 miljoen.
Eigen vermogen	Per 01-01-2019 € 771.000
	Per 31-12-2019 €771.000
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019 € 1.104.000
	Per 31-12-2019 € 900.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	Landelijke ontwikkelingen zijn de Omgevingswet en de Wet kwaliteitsborging bouwen. De exacte impact daarvan is nu nog niet in te schatten maar mogelijk heeft dit een groot effect op het takenpakket van de ODRA. De invoering van outputfinanciering wordt waarschijnlijk uitgesteld tot 2020.
Risico profiel	▼
Risico's	Middel (bij vorige risicokompas 'Hoog')

Beheersstrategie

Bij de Omgevingsdienst regio Arnhem (ODRA) onderkende risico's voor de gemeente Arnhem worden op de volgende wijzen beheerst. Allereerst is er wekelijks werkoverleg tussen de accounthouders van beide partijen. Relevante ontwikkelingen kunnen daar als eerste gesignaleerd worden. Inmiddels is de ODRA in staat om maandelijks productiecijfers en urenoverzichten op te leveren. De cijfers worden met deze frequentie ook in het accountoverleg besproken. Realisatie van producten en uren kan zo getoetst worden aan planning en budget. Zo nodig kan worden bijgestuurd en relevante ontwikkelingen gemeld worden in de financiële cyclus van de gemeente.

De portefeuillehouder heeft zitting in het Dagelijks Bestuur en het Algemeen Bestuur van de ODRA. Meerdere keren per jaar worden financiële tussenrapportages van de ODRA in de bestuursvergaderingen besproken. De businesscontroller van de gemeente adviseert de portefeuillehouder op deze rapportages en kan risico's vroegtijdig signaleren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan oplopende personeelskosten door schaarste op de arbeidsmarkt of bevindingen van de accountant.

De ODRA heeft een verbeterplan voor de control functie opgesteld en rapporteert de voortgang hiervan regelmatig in het bestuurlijk overleg. Belangrijkste verbeterpunten zijn het beter laten aansluiten van de P&C cyclus bij die van de gemeenten en het op orde brengen van de administratieve organisatie en bedrijfsvoering, waardoor betere sturing mogelijk is.

Landelijke ontwikkelingen in wet- en regelgeving kunnen grote invloed hebben op de taakomvang en -inhoud van de omgevingsdienst. De ODRA is samen met de deelnemende gemeenten actief bezig met de invoering van de Omgevingswet en rapporteert hier geregeld over. Door actief met aankomende ontwikkelingen bezig te zijn, kan beter geanticipeerd worden op eventuele grote consequenties voor het personeelsbestand van ODRA.

De omvang van het takenpakket van ODRA op het gebied van bouw, vergunningverlening en toezicht is direct afhankelijk van initiatieven van particulieren en bedrijven in de stad. Er kunnen grote verschillen zitten tussen jaren. Om hierop te anticiperen houdt de ODRA een flexibele schil met personeel aan. Met de door ODRA per 2020 in te voeren outputfinanciering en een prognose van de gemeente op de bouwontwikkelingen wordt het beter mogelijk om de kosten voor de gemeente vooraf in te schatten.

Regionaal Historisch Centrum Gelders Archief

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R5 Cultuur, recreatie en sport
Doel verbonden partij	Het gezamenlijk vorm en inhoud geven aan het Gelders Archief, een samenwerking van de gemeentelijke archieven van Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal, Provincie en het Rijksarchief Gelderland. Aanvullend zijn taken afgesproken op het terrein van het beheer, het behoud, de presentatie en informatieverstrekking van de historie van de stad Arnhem en de omgeving daarvan.
Partners	De gemeenten Renkum, Rheden en Rozendaal en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
Bestuurlijk belang	Wethouders J. van Dellen en H. de Vroome maken deel uit van het bestuur
Financieel belang	De bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling is in 2019 een bedrag van € 1.090.970
Eigen vermogen	Per 01-01-2019 € 200.000
	Per 31-12-2019 € 200.000
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019 € 20.200.000
	Per 31-12-2019 € 19.800.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	In 2020 zal er waarschijnlijk een wijziging komen in de lumpsum verdeling en zal het project E-Depot starten. Beide ontwikkelingen zullen in 2019 worden gestart.
Risico profiel	▲
Risico's	Middel (bij vorige risicokompas 'Laag')

Werkvoorziening Midden Gelderland (Presikhaaf Bedrijven)

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling met rechtspersonen en daaronder holdings met B.V.'s
Programma	R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning
Doel verbonden partij	Deze regeling was in het leven geroepen voor het uitvoeren van de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW). De kernactiviteit was het bieden van werk onder aangepaste omstandigheden aan personen die (nog) niet kunnen re-integreren in een reguliere baan. De bedrijfsactiviteiten zijn per 1 januari 2018 overgedragen aan Scalabor B.V. (Scalabor). Het overdragen van de bedrijfsactiviteiten heeft een zeer grote impact op organisatie en financiën van Presikhaaf Bedrijven. Presikhaaf Bedrijven houdt de dienstverbanden van alle SW-medewerkers onder haar hoede en draagt zorg voor de uitbetaling en financiering - door middel van de gemeentelijke bijdragen - van de loonlasten en hiermee samenhangende kosten.
Partners	Gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Rheden, Rijnwaarden, Rozendaal, Westervoort en Zevenaar.
Bestuurlijk belang	Het raadslid M. Coenders en wethouders mw. M. Louwers, R. Paping en R. van der Zee in het Algemeen Bestuur (AB) en de wethouders mw. M. Louwers en R. Paping in het Dagelijks Bestuur (DB).
Financieel belang	Voor de begroting 2019 is rekening gehouden met het deelnamepercentage voor het jaar 2018. Voor Arnhem is dit afgerond 53%.
Eigen vermogen	Per 01-01-2019 € 0
	Per 31-12-2019 € 0
Vreemd vermogen	Per 01-01-2019 € 8.000.000
	Per 31-12-2019 € 5.000.000
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	Alle reguliere medewerkers die bij de reorganisatie zijn geplaatst zijn begin 2018 overgegaan naar Scalabor. Alle personen afkomstig uit de Participatiewet die werkten bij Presikhaaf Bedrijven zijn overgegaan naar Scalabor. De SW-medewerkers met een dienstverband bij Presikhaaf Bedrijven zijn qua activiteiten overgegaan naar Scalabor. Dit betekent dat alle op deze medewerkers gerichte acties met betrekking tot de inzetbaarheid, verlaging verzuim, verhoging van productiviteit en verhoging van de betrokkenheid bij de bedrijfsprocessen of andere personele activiteiten door Scalabor geraamd, gestuurd en gemonitord worden. Indien dit van invloed is op het resultaat van Presikhaaf Bedrijven zal hiervan verslag gedaan worden. In deze begroting worden geen concrete effecten voorzien. Op dit moment ligt in de deelnemende gemeenten het voorstel voor om de GR Werkvoorziening Midden Gelderland per 1 januari 2019 onder te brengen bij de Modulaire Gemeenschappelijke Regeling Sociaal Domein Centraal Gelderland. Na een positief besluit kan de GR WeMiGe in 2019 opgeheven worden.
Risico profiel	▼
Risico's	Middel (bij vorige risicokompas 'Hoog')

Scalabor B.V.

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Programma	R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning
Doel verbonden partij	Scalabor B.V. is een arbeidsontwikkelbedrijf dat inwoners met een afstand tot de arbeidsmarkt uit de arbeidsmarktregio Midden-Gelderland ondersteunt bij het overbruggen van die afstand. Scalabor begeleidt inwoners die dat nodig hebben - in opdracht van gemeenten - naar passend en zo regulier mogelijk werk. Scalabor richt zich op het ontdekken en ontwikkelen van talenten van mensen in een werksituatie. Een belangrijke dienstverlening is het begeleiden van SW-medewerkers van de gemeenschappelijke regeling Presikhaaf Bedrijven.
Partners	Gemeente Arnhem is 100% aandeelhouder van Scalabor B.V. De gemeenschappelijke regeling Presikhaaf Bedrijven detacheert SW-medewerkers, in opdracht van de deelnemende gemeenten, bij Scalabor B.V. Daarnaast koopt gemeente Arnhem (als klant) ook ontwikkeltrajecten in bij Scalabor B.V. voor inwoners die een beroep doen op ondersteuning vanuit de Participatiewet.
Bestuurlijk belang	De concerndirecteur van gemeente Arnhem is gemachtigd om namens de gemeente Arnhem stemrecht uit te oefenen in de vergadering van aandeelhouders.
Financieel belang	Gemeente Arnhem bezit 100% van de aandelen met een nominale waarde van in totaal € 3,5 mln. Daarnaast staan wij als gemeente borg voor de lening(en) ter hoogte van maximaal € 4 mln die Scalabor bij de BNG heeft afgesloten.
Eigen vermogen	Per 31-03-2018 € 3,5 miljoen
Vreemd vermogen	Per 31-03-2018 € 4,5 miljoen
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 1 miljoen
Ontwikkelingen	Eind 2017 is Scalabor B.V. opgericht. In 2018 heeft Scalabor activa, contracten en personeel van Presikhaaf Bedrijven overgenomen. In de komende jaren zet Scalabor zich in voor een drietal transformaties: (i) Van sociale werkvoorziening naar arbeidsontwikkelbedrijf, (ii) Van bolwerk naar netwerk, (iii) van hekkensluiter naar middenmoter. De begroting (inclusief plan) 2019 wordt verwacht in november 2018.
Risico profiel	=
Risico's	Hoog

Beheersstrategie

Scalabor heeft een relatief hoog risicoprofiel. Dit komt omdat: het nog een bedrijf in opbouw en ontwikkeling is (per 1-1-2018 gestart); de inzet van Scalabor cruciaal is voor de gemeentelijke uitvoering van de Participatie wet; de maatschappelijke en financiële impact van eventueel disfunctioneren van Scalabor groot zijn; de omgeving van Scalabor een grote dynamiek kent en sterk beïnvloed wordt door landelijke wet- en regelgeving en de gemeentelijke uitvoering daarvan. Het is daarom van belang te beschikken over een adequate beheersstrategie gericht op het wegnemen en elimineren van de ongewenste effecten van de risico's en het borgen van de continuïteit van de verbonden partij. Op hoofdlijnen is deze strategie voor Scalabor als volgt:

De governance rondom Scalabor is in de basis adequaat geregeld en georganiseerd: de statuten zijn duidelijk over de rollen, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de Algemene Aandeelhoudersvergadering (AvA), de Raad van Commissarissen (RvC) en de directeur; de aandeelhouders rol is passend belegd binnen de gemeentelijke organisatie; er zijn spelregels overeengekomen over het dividend beleid; enzovoorts.

De risicobeheersing over 2019 staat dan ook vooral in het teken van de doorontwikkeling hiervan. Concreet gaat het om de aanscherping van de gemeentelijke aandeelhouders rol en een passende monitoring en beïnvloeding van de drie gewenste transformaties (van sociale werkvoorziening naar arbeidsontwikkelbedrijf; van bolwerk naar knooppunt in arbeids regionaal netwerk; van hekkensluiter naar middenmoter), een goede invulling van de in 2018 nader gedefinieerde gemeentelijke klant rol richting Scalabor, een adequate invulling van de informatiebehoefte van de aandeelhouder door Scalabor zoals die in 2018, op basis van een nadere uitwerking en afstemming, is overeengekomen en een periodieke update van de risico's vanuit verschillende invalshoeken (klant, eigenaar, juridisch, financieel, enzovoorts).

Daarnaast wordt vanuit het programma Doorbraak Naar werk actief gestuurd op een optimale ketensamenwerking tussen de belangrijkste uitvoeringspartners van het programma (Cluster Werk & Inkomen (W&I), Centrum voor Activerend Werk (CAW), Scalabor en Werkgeversservicepunt (WSP)). Dit in de eerste plaats om de programmadoelen te realiseren, maar ook om de risico's van het haperen van de arbeidsontwikkelketen (en dus vermindering/ uitval van opdrachten aan Scalabor) te beheersen.

Sportbedrijf Arnhem

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap
Programma	R5 Cultuur, recreatie en sport
Doel verbonden partij	Per 1 januari 2017 is het Sportbedrijf Arnhem verzelfstandigd als Sportbedrijf Arnhem B.V. De gemeente is hierin enig aandeelhouder. Met een beleidsopdracht worden de inhoudelijke en financiële kaders meegegeven aan het Sportbedrijf.
Partners	Gemeente Arnhem
Bestuurlijk belang	De Concerndirecteur is gemachtigd als de aandeelhouder van het Sportbedrijf
Financieel belang	De gemeente Arnhem is 100% aandeelhouder van het Sportbedrijf
Eigen vermogen	Per 01-01-2017 € 436.000
	Per 31-12-2017 € 450.000
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017 € 14.879.000
	Per 31-12-2017 € 19.016.000
Financieel resultaat	Resultaat 2017 € 14.000
Ontwikkelingen	2019 is het derde jaar voor het Sportbedrijf als zelfstandige organisatie. Deze zal met namen in het teken staan van verdere professionalisering van de bedrijfsvoering en het verder op orde brengen van de interne processen, teneinde een goedkeurende controleverklaring van de accountant te verkrijgen.
Risico profiel	
Risico's	Hoog (bij vorige risicokompas nog geen risicoprofiel)

Beheersstrategie

Het politiek belang is groot aangezien het Sportbedrijf de grootste uitvoerder is van het sportbeleid van de gemeente Arnhem. Als opdrachtgever en eigenaar van het Sportbedrijf, zijn er voldoende informatie- en stuurmogelijkheden voor de gemeente.

De organisatie van het Sportbedrijf en de samenwerking met de gemeente Arnhem moet de komende jaren nog verder professionaliseren. De financiële functie binnen het Sportbedrijf is sterk in ontwikkeling en wordt als voldoende beschouwd, echter vraagt nog wel nadere aandacht m.b.t. de kwartaalrapportages in relatie tot het jaarresultaat.

Er zijn geen risicomanagement- of kwaliteitssystemen opgezet binnen het Sportbedrijf. De focus voor 2018 ligt bij het op orde krijgen van de AO/IC, daarna zal hieraan aandacht worden besteed.

Ondanks dat het beleid van de gemeente Arnhem voor sport en de afzetmarkt van het Sportbedrijf stabiel zijn, zien we weinig flexibiliteit terug in de bedrijfsvoering van het Sportbedrijf. Het sportbedrijf zal worden uitgedaagd flexibiliteit in te bouwen met stapjes richting 30% van de subsidie. De grootste uitdaging op de korte termijn is de verandering in het BTW regime voor 2019.

Als opdrachtgever en enig aandeelhouder van het Sportbedrijf, is het eigenaarsbelang natuurlijk groot. Met een jaarlijkse subsidie van ruim € 16 miljoen lopen we natuurlijk een groot risico, mochten er zaken binnen het Sportbedrijf niet goed gaan. Daarom zijn maand- en kwartaalgesprekken waarin de actuele stand van zaken wordt besproken en knelpunten gedeeld en opgelost.

De financiële ratio's van het Sportbedrijf, gebaseerd op de jaarrekening 2017, zijn onvoldoende. Dit betekent dat zij niet genoeg op orde zijn om risico's op te vangen binnen hun begroting c.q. eigen vermogen. Echter, 2017 is het eerste jaar dat het Sportbedrijf zelfstandig opereert, verdere professionalisering van de bedrijfsvoering staat op de agenda en wordt aan gewerkt.

Ondanks dat het financiële resultaat beter is over 2017 dan begroot, blijven de financiën een aandachtspunt. Een groot deel van de verstrekte subsidie zit 'vast' in (meer jaren)contracten. Zoals hiervoor al aangegeven, zijn de financiën een vast punt op de agenda in de onderlinge overleggen.

De informatievoorziening van het Sportbedrijf aan de gemeente Arnhem als opdrachtgever, is in principe voldoende. Over de kwaliteit wordt met elkaar gesproken, alsmede wensen voor de toekomst. Daar 2017 het eerste jaar is als zelfstandige organisatie, is ook de informatievoorziening continue in ontwikkeling.

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM)

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	R1 Veiligheid, R6 Participatie en maatschappelijke ondersteuning en R7 Volksgezondheid
Doel verbonden partij	In deze regeling participeren (inclusief Arnhem) 15 gemeenten. Het betreft hier een wettelijk aangewezen organisatie met taken op het terrein van de brandweer (hulpverlening), volksgezondheid en rampenbestrijding. Veiligheid en gezondheid zijn in de regio de kerntaken.
Partners	15 gemeenten (inclusief Arnhem) participeren in de gemeenschappelijke regeling.
Bestuurlijk belang	dhr. P. van Hoof (Veiligheid), mw. B. Willaert (publieke gezondheidszorg), M. Meurs (jeugdgezondheidszorg), I. Weenk en A. Vervaart (afdeling Businesscontrol).
Financieel belang	Gemeentelijke bijdrage Brandweer 2019: € 11.272.210 Gemeentelijke bijdrage Volksgezondheid 2019: € 3.886.026
Eigen vermogen	Per 01-01-2017 € 5.450.527
	Per 31-12-2017 € 8.239.483
Vreemd vermogen	Per 01-01-2017 € 45.463.020
	Per 31-12-2017 € 37.035.595
Financieel resultaat	Begroot voor 2019 € 0
Ontwikkelingen	In de begroting 2019 van VGGM zijn geen beleidsmaatregelen opgenomen. Alleen de compensatie van de loon- en prijsstijging is conform de vastgestelde methodiek verwerkt. Bij het opstellen van de begroting voor 2019 was er nog geen of onvoldoende zicht op het beleid van het Rijk en op nieuwe beleidsinitiatieven van gemeenten. In maart 2018 vonden de gemeenteraadsverkiezingen plaats. Dat heeft geleid tot collegeakkoorden voor de periode 2018-2022. De collegeakkoorden van de nieuwe gemeentebesturen worden waar nodig vertaald naar VGGM. VGGM zal daartoe na de zomerperiode van 2018 in nauwe samenspraak met beleidsambtenaren een meerjarig perspectief schetsen.
Risico profiel	▲
Risico's	Middel (bij vorige risicokompas 'Laag')

7 Grondbeleid

In de paragraaf Grondbeleid geeft de gemeente aan hoe het grondbeleid wordt ingezet om de bestuurlijke doelstellingen te realiseren. Per locatie wordt een afweging gemaakt tussen doelstellingen en (financiële) risico's.

Zicht op gegronde keuzes

Het beleidsmatige kader voor het Grondbeleid is verwoord in de nota *Zicht op Gegronde Keuzes.* Belangrijk uitgangspunt van de nota is situationeel grondbeleid. Dit betekent dat de keuzes afhankelijk worden gesteld van wat in concrete situaties het nodig is om ruimtelijke ontwikkelingen van de grond te krijgen. Per locatie zal dus maatwerk worden geboden, ofwel actief grondbeleid door de gemeente of het ondersteunen van private ontwikkelingen.

Het genoemde maatwerk komt tot uitdrukking bij de vaststelling van bestemmingsplannen of bestemmingsplanwijzigingen – waarbij de raad via de achterliggende (deels vertrouwelijke) exploitaties deelgenoot wordt gemaakt van mogelijke financiële implicaties. Een voornemen tot het openen van een nieuwe grondexploitatie wordt vooraf door de raad vastgesteld.

Inbedding en dienstbaarheid aan de programma's

Voor het grondbeleid gelden de volgende doelstelling:

- het tijdig kunnen realiseren van ruimtelijke ontwikkelingen;
- het bevorderen van maatschappelijk gewenst ruimtegebruik;
- het bevorderen van een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over gebruikers, exploitanten, eigenaren en overheid;
- het verhogen van de kwaliteit van het ruimtegebruik, de zeggenschap voor de burger en de marktwerking op de grondmarkt;
- het realiseren van nieuwe ontwikkelingen tegen aanvaardbare maatschappelijke offers en kosten.

Deze doelen staan niet op zich. Het uitgangspunt hierbij is het bereiken van publieke doelstellingen, zoals verwoord in bijvoorbeeld de visie Structuurvisie Arnhem 2020 / doorkijk 2040.

Binnen het grondbeleid wordt onderscheid gemaakt tussen een tweetal soorten projecten:

- grondexploitaties (vastgestelde en in voorbereiding), waarbij risico's worden gelopen bij zowel kosten als opbrengsten;
- investeringsprojecten, grote projecten die mogelijk worden gemaakt door bijdragen van de gemeente zelf of van externe partijen (denk onder andere aan Rijk of provincie), waarbij de (afgedekte) risico's vooral liggen in de kosten.

Een belangrijke plaats in het grondbeleid zijn de zogenaamde strategische projecten. Dit zijn grootschalige projecten en clusteringen van kleinere projecten op het gebied van bedrijvigheid en wonen met het doel om Arnhem aantrekkelijker te maken. Deze strategische projecten kunnen zowel grondexploitaties als investeringsprojecten omvatten. De huidige strategische projecten zijn:

- Arnhem-Centraal, Nieuwe Kade Kwartier en Zuidelijke binnenstad ten behoeve van de ontwikkeling van de binnenstad van Arnhem;
- Centrum-Zuid, Malburgen en Schuytgraaf in Arnhem-Zuid;
- Presikhaaf in Arnhem-Oost.

Naast deze strategische projecten wordt gewerkt aan een groot aantal kleinschalige projecten, ten behoeve van wonen en werken in Arnhem.
Het grondbeleid wordt afgestemd op het gemeentelijk beleid vanuit de programma’s met veranderopgaven en vanuit de reguliere programma’s.

Ontwikkelingen op de grondmarkt / de grondexploitatie

De vraag vanuit de markt is groot in zowel het koop- als het huursegment. Dit komt tot uiting in een groot aantal projecten met woningbouw in het programma, waaronder Schuytgraaf en Zuidelijke Binnenstad. Naast nieuwbouw zijn er ook veel transformatieprojecten van marktpartijen in het centrum.

Uit bevolkingsprognoses volgt voor de periode 2015 - 2040 voor de gemeente Arnhem een verwachte bevolkingsgroei van 12%. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) verwacht daarmee een sterke bevolkingsgroei in de gemeente Arnhem. Die verwachting geldt eveneens voor de huishoudensontwikkeling met een groei van meer dan 10%. Hiermee komt voor de toekomst een omvangrijke woningbehoefte voor Arnhem naar voren.

Een recente studie van het PBL naar de transformatiepotentie in bestaande steden concludeert voor de regio Arnhem/Nijmegen dat er onvoldoende ruimte is in leegstaande panden en on(der)benutte terreinen om in bestaand bebouwd gebied aan de volledige woningbehoefte te kunnen voldoen. Meegegeven wordt dat de

(regionale) overheid afwegingen dient te maken tussen enerzijds duurzame verstedelijking via stringente toelatingsplanologie en een strakke toepassing van de ladder voor duurzame verstedelijking. Anderzijds het voorzien in een voldoende en tijdige woningbouwproductie om het woningtekort terug te dringen via het (eventueel) toestaan van uitleglocaties. De opgave voor de komende jaren is dan ook om de verwachte groei in goede banen te leiden en op zoek te gaan naar mogelijke locaties (zowel private als publieke gronden) waar dit eventueel kan plaatsvinden. Daarom zal in de komende periode actief worden onderzocht op welke manier het grondbedrijf hier een rol in kan spelen. Rond 2026 zijn de gemeentelijke grondexploitaties afgerond. De gemeente wil niet geheel afhankelijk zijn van de markt/ontwikkelaars. Daarom zal er nu actief moeten worden gekeken welke locaties voor ontwikkeling in aanmerking komen. Daartoe zal in de komende periode een onderzoek worden gestart naar potentiële (woning)bouwlocaties.

Strategisch aankopen in het kader van een actief grondbeleid

Het strategisch bezit betreft voor een bedrag van circa € 3,6 miljoen bebouwde gronden. Deze panden (inclusief ondergrond) zijn gewaardeerd tegen een bedrag van maximaal 80% van de oorspronkelijke aanschafprijs of, indien lager, de getaxeerde marktprijs. De panden zijn destijds aangekocht met het oog op toekomstige ontwikkelingen.
Naast de gebouwen heeft de gemeente ook nog voor circa € 12,1 miljoen aan onbebouwde terreinen als strategisch bezit. Deze gronden hebben een boekwaarde van gemiddeld € 19 per m^2.

Ontwikkelingen in financiële positie van het grondbeleid/de grondexploitatie

Het grondbedrijf heeft over 2017 een positief resultaat behaald van € 25,4 miljoen positief. Het positieve resultaat zorgt ervoor dat het grondbedrijf, op basis van de huidige risico inschatting, zelf haar risico's kan dragen.

In onderstaande grafiek zijn de kosten en opbrengsten (een optelling van grondopbrengsten en overige opbrengsten / subsidies) weergegeven. Per saldo wordt er in totaal nog voor circa € 114 miljoen geïnvesteerd in de lopende grondexploitaties en investeringsprojecten en komt er nog voor circa € 215 miljoen aan opbrengsten binnen. Ter vergelijking: vorig jaar bedroeg het totaal aan nog te realiseren investeringen circa € 145 miljoen en de nog te realiseren opbrengsten circa € 193 miljoen. De wijzigingen zijn terug te voeren op gerealiseerde kosten en opbrengsten in 2017 en eventuele mutaties in grondexploitatieprojecten (programma, planning, afboekingen) en investeringsprojecten.

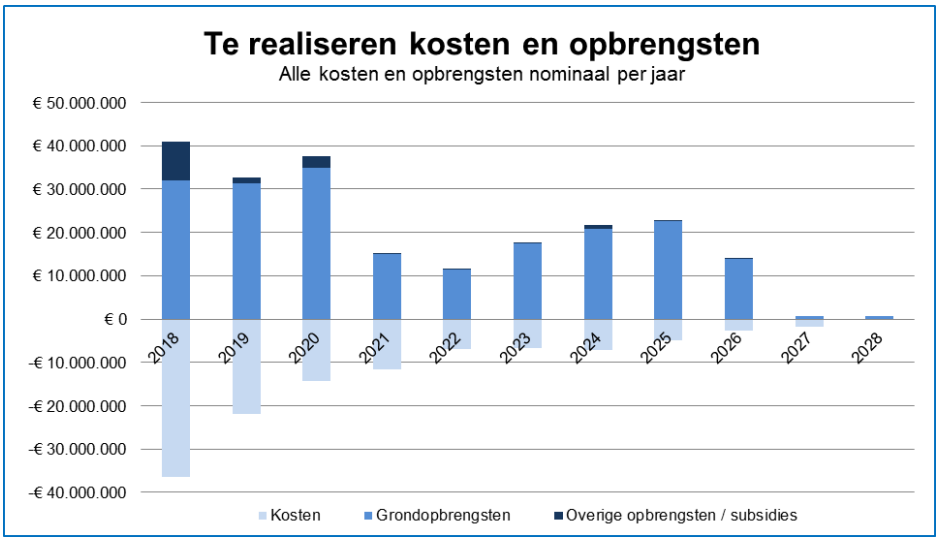

Vermogenspositie van het grondbedrijf

De vermogenspositie van het Grondbedrijf kan worden beoordeeld op de verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandscapaciteit. De beschikbare weerstandscapaciteit wordt bepaald vanuit de reservepositie van het grondbedrijf en op basis van de verwachte resultaten;

De benodigde weerstandscapaciteit wordt bepaald door een risicosimulatie uit te voeren op het totaal van de relevante kosten- en opbrengstencategorieën op de vastgestelde grondexploitaties. Er wordt gewerkt met aannames voor onzekerheden rond uitgaven, inkomsten en fasering in de tijd van te realiseren inkomsten. Op een zelfde wijze is het benodigde weerstandsvermogen voor de aankoop van panden binnen de ‘grondexploitaties in voorbereiding’ en het strategische bezit bepaald. Indien de herontwikkeling niet of gedeeltelijk doorgaat, moeten de panden (het gaat voornamelijk om panden) worden verkocht of herontwikkeld. Het risico bestaat dat de gemeentelijke investering niet geheel kan worden terugverdiend.

Uitgangssituatie
In 2017 is wederom een positief resultaat behaald binnen het Grondbedrijf. Daarmee zijn ook de bestemmingsreserves weer verder opgebouwd. Eventuele financiële tegenvallers in de toekomst dienen eerst zelf door het Grondbedrijf opgevangen te worden, voordat een beroep kan worden gedaan op de Algemene reserve.

Winstpotentie van grondexploitaties
Daarnaast is er ook nog een winstpotentie van circa € 20 miljoen, naast de extra tussentijdse winstneming die afgelopen jaar al uit het Grondbedrijf is genomen. Aangezien deze middelen pas in de toekomst tot onze beschikking worden deze vanuit het voorzichtigheidsprincipe niet tot de beschikbare weerstandscapaciteit gerekend.

Reserve grondbedrijf

Ontwikkeling bestemmingsreserves grondbedrijf	***Saldo per 31-12-2016***	***Saldo per 31-12-2017***
Bedragen x € 1.000		
Bestemmingreserve grondexploitaties	0	7.360
Bestemmingreserve voorstudies	33	53
Bestemmingreserve strategische posities	739	1.500
Totaal bestemmingsreserves grondbedrijf	**772**	**8.913**

Voorzieningen
Voor grondexploitaties met een verwacht negatief eindresultaat wordt een voorziening getroffen ter grootte van het voorziene resultaat. De voorziening voor grondexploitaties bedraagt op dit moment ongeveer € 62,4 miljoen. De voorzieningen worden niet tot de beschikbare weerstandscapaciteit gerekend.

De benodigde weerstandscapaciteit
Ruimtelijke projecten zoals grondexploitaties, grote infrastructurele werken en herontwikkeling van stadsdelen zijn altijd omgeven met risico's. Risico's van operationele aard, strategische risico's maar zeker ook exogene risico's, zoals grote schommelingen in de (economische) markt. Op deze laatste risico's kan de gemeente niet of nauwelijks sturen.

Jaarlijks worden de ramingen van de nog te realiseren inkomsten en uitgaven van deze projecten geactualiseerd om een solide basis voor de projectbegrotingen te verkrijgen. Maar projecten verlopen soms anders dan op voorhand wordt verondersteld.
Risico's die optreden kunnen het financiële beeld ten opzichte van die basis aanmerkelijk beïnvloeden. Daarom heeft de gemeente een weerstandsvermogen nodig om die onzekerheden in financieel opzicht het hoofd te bieden.

Op de lopende projecten worden regelmatig risicoanalyses uitgevoerd om risico's te identificeren, te beoordelen en beheersmaatregelen te treffen.
Daarnaast worden risico's en onzekerheden rond de begrote inkomsten en uitgaven, maar ook rond de projectplanningen binnen bandbreedtes op basis van simulatie gekwantificeerd in het benodigde weerstandsvermogen. Het resultaat van de risicosimulatie wordt in de volgende tabel weergegeven.

Gewenste weerstandscapaciteit grondbedrijf	***FJP 2017***	***FJP 2016***
Zekerheidspercentage	***90%***	***90%***
Bedragen x € 1.000		
Grondexploitaties	4.436	6.345
Strategisch bezit (MVA)	1.570	1.425
Benodigd weerstandsvermogen grondbedrijf	**6.007**	**7.770**
Grote projecten niet zijnde grondexploitaties	685	2.107
Benodigd weerstandsvermogen	**6.691**	**9.877**

Vermogenspositie grondbedrijf

Wanneer de benodigde weerstandscapaciteit voor het grondbedrijf wordt afgezet tegen de beschikbare weerstandscapaciteit, dan blijkt het grondbedrijf over voldoende middelen te beschikken om de risico’s op te kunnen vangen. Met de in 2017 gemaakte winst binnen het Grondbedrijf is de Bestemmingsreserve Grondexploitatie volledig aangevuld. Daarmee hoeft het Grondbedrijf geen beslag meer te leggen op de algemene weerstandscapaciteit van de gemeente.

Eisen met betrekking tot de verantwoording en verslaglegging

Per 1 januari 2016 zijn gemeenten vennootschapsbelastingplichtig. Voor het grondbedrijf is een quickscan uitgevoerd om te bepalen of de grondbedrijfsactiviteiten als onderneming kwalificeren. Dit is vooralsnog niet het geval, omdat er op basis van de lopende grondexploitaties geen sprake is van een structureel winstoogmerk. Zolang het grondbedrijf niet als onderneming kwalificeert hoeft de gemeente geen vennootschapsbelasting over het resultaat van het grondbedrijf af te dragen.

Onderzoek spelregels weerstandsvermogen

Uit een onderzoek naar de spelregels weerstandsvermogen is onder andere naar voren gekomen dat het weerstandsvermogen tijdens de economische crisis niet toereikend was. Onder andere de tekorten in het grondbedrijf waren veel groter dan bij de berekening van de risico's was voorzien. Uit het onderzoek komen de volgende adviezen:

- Houdt meer rekening met tegenvallers in een crisissituatie en houdt hiermee rekening bij de bepaling van het gemeentelijk weerstandsvermogen.
- Reken dit door in de vorm van scenario's waardoor een meer tastbaar en transparant beeld voor de gemeenteraad ontstaat. Die benadering is ook al gekozen voor het Grondbedrijf waarbij in de Financiële Jaarrapportage steeds drie scenario's zichtbaar worden gemaakt.

Bij de actualisatie van de Beleidsnota zal in de vorm van scenario's worden geduid wat de effecten zijn op het weerstandsvermogen, indien deze berekend wordt op meer robuuste uitgangspunten. Bijvoorbeeld bij de bepaling van de risico's in het grondbedrijf is sprake van een mogelijke dalende grondopbrengst tot 90% van de huidige prijzen en mogelijke vertragingen op de gronduitgifte tot maximaal vijf jaar.
De Beleidsnota wordt eind 2018 of begin 2019 geactualiseerd en wordt dan ter besluitvorming aan de gemeenteraad voorgelegd.

8 Investeringen

De raad autoriseert op grond van zijn budgetrecht de middelen voor de beleidsuitvoering. Hieronder vallen ook de investeringen. Investeringen vragen – anders dan reguliere begrotingsposten – meerjarig budgetruimte en dienen afzonderlijk te worden vastgesteld door de raad. In de Verordening financieel beleid en beheer van de gemeente Arnhem is opgenomen dat de raad de investeringsruimte autoriseert met het vaststellen van de meerjarenprogrammabegroting.

Inleiding

In het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) wordt expliciet aandacht gevraagd voor de investeringen. In artikel 20 van het BBV staat dat de uiteenzetting van de financiële positie een raming moet bevatten voor het begrotingsjaar van de financiële gevolgen van het bestaande en het nieuwe beleid dat in de programma's is opgenomen. Afzonderlijke aandacht moet hierbij worden besteed aan de investeringen. Naast de wettelijke taak om specifiek aandacht te besteden aan de investeringen is er ook bestuurlijk veel behoefte aan transparantie rond de gemeentelijke investeringsportefeuille. In deze paragraaf wordt de investeringsplanning 2019 – 2022 toegelicht.

Beleid

Het huidige meerjarig investeringsplan is een gedetailleerd plan waarin afzonderlijke investeringen per programma zijn gerangschikt. Hiermee hebben gemeentebestuur en management een middel in handen om goed onderbouwde afwegingen te maken en de realisatie van investeringen door de tijd nauwgezet te volgen.
In deze investeringsplanning is het voor de gemeenteraad mogelijk om investeringen over de programma's tegen elkaar af te wegen om – wanneer nodig – ruimte te creëren voor de ambities met onze stad. De gemeente beschikt daarnaast over een gedetailleerde afschrijvingstabel met daarbij een aangescherpte set van regels rond activering van investeringen.

In de investeringsplanning 2019 - 2022 zijn alle voorgenomen investeringen opgenomen, zowel de programma- als de bedrijfsvoeringsinvesteringen. Bedrijfsvoeringsinvesteringen betreffen veelal de vervanging van bedrijfsmiddelen, zoals het vervangen van de computers, de ICT-infrastructuur, meubilair en dergelijke. Investeringen in de grondexploitatie en in grootschalige projecten zijn in de meerjarenprogrammabegroting niet opgenomen. Hierover vindt besluitvorming plaats in de gemeenteraad op basis van afzonderlijke raadsvoorstellen.

Investeringen 2018 - 2022

Bijgaande tabel bevat naast de geplande investeringen in de periode 2019 - 2022 de geactualiseerde jaarschijf 2018 uit het MIP 2018 - 2021. In het overzicht is aangegeven welke kredieten de gemeenteraad beschikbaar stelt ten behoeve van het doen van investeringsuitgaven.

- Voor het geactualiseerde begrotingsjaar 2018 zijn kredieten beschikbaar tot een bedrag van € 63,4 miljoen. Dit is inclusief een doorloop van € 14,1 miljoen uit 2017 vanwege in 2017 nog niet afgeronde investeringen. Voor de jaren 2019 t/m 2022 worden in deze MJPB kredieten aangevraagd van € 169,7 miljoen. De nadruk ligt op het jaar 2019 met geplande investeringen van € 62,8 miljoen.
- Voor de hele planperiode van deze MJPB inclusief 2018 wordt uitgegaan van investeringen tot een totaalbedrag van € 233,1 miljoen. In het MIP 2017 - 2021 was dit nog € 260,7 miljoen.
- Bij een vergelijking tussen deze investeringsplanningen valt op dat na de (oorspronkelijke al aanwezige) nadruk op de jaren 2018 en 2019 een geleidelijke daling in het investeringsniveau optreedt. Na 2019 worden geen investeringen in culturele accommodaties voorzien en in 2021 en 2022 dalen de voorziene investeringen in onderwijsaccommodaties sterk.
- Voor de jaren 2021 en 2022 worden geen grote, nieuwe investeringen worden begroot. Alleen een aantal min of meer reguliere investeringen (onder andere onderwijshuisvestingsplan, riolering en bedrijfsvoering) is voorzien. Hiermee wordt ruimte gelaten voor nieuwe investeringsplannen door de nieuwe gemeenteraad en het nieuwe college na de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018.
- In de voorliggende investeringsplanning is nog geen rekening gehouden met ontwikkelingen in de uitvoering en handhaving van de wet Houdbare overheidsfinanciën (wet Hof), die het niveau van investeringen kan gaan beperken.

Wet Hof

- De Europese afspraak om het begrotingstekort van Nederland terug te brengen tot 3 % van het bbp en vervolgens in jaarlijkse stappen van minimaal 0,5 % naar 0 (het zogenaamde Medium Term Objective) is door de minister van Financiën vertaald in de Wet houdbare overheidsfinanciën. Om te bereiken dat de decentrale overheden hun aandeel dragen in het gezond maken van de overheidsfinanciën is in de Wet hof vastgelegd wat voor deze decentrale overheden in totaliteit hun EMU-saldo mag zijn. Voor afzonderlijke decentrale overheden wordt geen toegestaan EMU-saldo bepaald. Dit geeft overheden die een “te groot” beroep doen op de macronorm voor de decentrale overheden de mogelijkheid om te compenseren met lagere EMU-saldi van andere decentrale overheden;
- Met de Wet hof in de hand kan het ministerie van Financiën nauwgezet toezien op realiseren van het toegestane EMU-saldo van gemeenten, provincies en waterschappen. Het EMU-saldo voor een gemeente wordt in grote lijnen berekend volgens de formule:
  +/- Begrotingssaldo
  + Afschrijvingen
  +/- Saldo bestedingen buiten de exploitatie van lasten en baten (vooral investeringen)
  EMU-saldo

- De Wet hof spreekt over een gelijkwaardige inspanning van Rijk en decentrale overheden om het EMU-tekort van Nederland terug te dringen, maar kwantificeert deze inspanning niet. Voor Nederland als geheel zijn er de regels van de EU, voor decentrale overheden stelt de wet dat bij aanvang van een nieuw kabinet in een bestuurlijk overleg een EMU-saldopad moet worden afgesproken. Decentrale overheden zijn dus niet op voorhand gebonden aan een saldopad dat analoog loopt aan dat van het Rijk.
- In 2018 is in het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen tussen Rijk en decentrale overheden vastgelegd dat de macroreferentiewaarde voor de decentrale overheden gezamenlijk voor de jaren 2019 t/m 2022 0,4% (van het bbp) bedraagt.
- De decentrale overheden hebben deze macronorm verder verdeeld, waarbij voor de gemeenten gezamenlijk een ruimte is afgesproken van 0,272%. Er zijn geen individuele referentiewaarden vastgesteld, wat een reden is dat in dit MIP geen rekening is gehouden met de mogelijk beperkende invloed van de Wet hof.

Toelichting investeringen in gebouwen

In de nota waarderen en afschrijven is als gemeentelijke regel vastgesteld dat van voornemens tot investeren in een gebouw van meer dan € 2 miljoen in de paragraaf Investeringen een tekstuele toelichting wordt gegeven, zo ook in deze MJPB 2019 – 2022. De hier toegelichte investeringen zijn alle reeds door de gemeenteraad vastgesteld.

Renovatie en uitbreiding Museum Arnhem	
Programma	De ingrepen in Museum Arnhem richten zich op een uitbreiding en renovatie van het monumentale deel (o.a. publieksfaciliteiten) en realisatie van een nieuw depot.
Planning	Realisatie in 2019
Raming	Bruto investering: 14,7 mln. Netto investering: 14,7 mln.
Beschikbare middelen	Het benodigde krediet voor het Museum is beschikbaar gesteld door de gemeenteraad bij vaststelling van het MIP in de MJPB 2017 - 2020. Voor het depot wordt het benodigde krediet beschikbaar gesteld bij vaststelling van het MIP in de MJPB 2018 - 2021.
Randvoorwaarden	-

Kentalis Hommelseweg	
Programma	Koninklijke Kentalis verzorgt in Arnhem aan de Dr. P.C.M. Bosschool en De Stijgbeugel onderwijs voor kinderen en jongeren met een auditieve en/of communicatieve beperking. Daarnaast heeft zij voorzieningen voor diagnostiek, behandeling en begeleiding. Om haar activiteiten optimaal af te kunnen stemmen op de behoeften van de doelgroep heeft zij besloten tot het ontwikkelen van brede regionale Zorg Onderwijs Combinaties (ZOC) op verschillende locaties in Nederland, onder andere in Arnhem.
Betrokkenen	Kentalis
Planning	Realisatie in 2021
Raming	Bruto investering: 8,8 mln; Netto investering 7,9 mln.
Beschikbare middelen	Investeringskrediet van 7,9 mln
Randvoorwaarden	Bijdrage van Kentalis voor renovatie Dr. Bosschool/De Stijgbeugel en tevens bijdrage in kader van frisse scholen

Briant College / De Ommezwaai	
Programma	Renovatie van locatie Briant college (Voortgezet speciaal onderwijs) en nieuwbouw daarnaast ten behoeve van de Ommezwaai (speciaal onderwijs). Tussen beide scholen in wordt een gezamenlijke sportvoorziening gebouwd.
Betrokkenen	De onderwijsspecialisten en Sportbedrijf Arnhem
Planning	Realisatie in 2019/ 2020
Raming	Bruto investering: 14,1 mln. Netto investering: 12,9 mln.
Beschikbare middelen	€ 12,9 mln. is beschikbaar in het totale financieringspakket toekomstige huisvesting (V)SO. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallasten.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbestuur voor frisse scholen en renovatie Briant college

Nieuwbouw Prisma Heijenoordseweg	
Programma	Het vervangen van de huidige verouderde school voor Speciaal onderwijs op een naastgelegen perceel, inclusief sportvoorziening.
Betrokkenen	De onderwijsspecialisten
Planning	Realisatie in 2020
Raming	Bruto investering: 12,6 mln. Netto investering: 12,2 mln.
Beschikbare middelen	€ 12,2 mln. is beschikbaar in het totale financieringspakket toekomstige huisvesting (V)SO. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbestuur voor frisse scholen

Renovatie Mariëndaal aan de Middachtensingel	
Programma	Deze locatie was oorspronkelijk slechts tijdelijk. Nu is besloten om deze school voor Voortgezet speciaal onderwijs te renoveren zodat deze weer een groot aantal jaren mee kan. Bestaande sporthal aan de Kinderkamp wordt vervangen door nieuwbouw en zal ook worden gebruikt door basisscholen uit de omgeving.
Betrokkenen	De onderwijsspecialisten en Sportbedrijf Arnhem
Planning	Realisatie in 2020
Raming	Bruto investering: 11,9 mln. Netto investering: 11,0 mln.
Beschikbare middelen	€ 11,0 mln. is beschikbaar in het totale financieringspakket toekomstige huisvesting (V)SO. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbestuur voor frisse scholen en renovatie

Uitbreiding in wijk Schuytgraaf met 3e schoollocatie	
Programma	De bestaande schoollocaties (MFC Omnibus en MFC De Salamander) zullen op korte termijn de verwachte leerlingaantallen niet binnen de huidige beschikbare ruimte kunnen opvangen. Ook zullen de nu in gebruik zijnde noodlokalen naast het MFC Salamander binnen enkele jaren moeten worden afgebroken. Op de nieuwe locatie is tevens ruimte gereserveerd voor een verdere uitbreiding die wordt verwacht in 2023. Deze uibreiding is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Delta, De Basis, Fluvius
Planning	Realisatie in 2020
Raming	Bruto investering: 4,4 mln. Netto investering: 4,4 mln.
Beschikbare middelen	€ 4,4 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	-

Vervangende nieuwbouw De Krakeling in Vredenburg	
Programma	Vervanging op bestaande locatie voor een drietal basisscholen (Ommelander, Aletta Jacobs en de Troubadour) Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Delta, De Basis, Fluvius
Planning	Realisatie in 2021
Raming	Bruto investering: 6,9 mln. Netto investering: 6,2 mln.
Beschikbare middelen	€ 6,2 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbesturen

Renovatie scholen Breezandpad	
Programma	Vervangende nieuwbouw van tweetal scholen (Blinkert en de Troubadour) in aansluiting op de vervangende nieuwbouw van De Kringloop. Door de raad in februari 2018 i.h.k.v. het jaarprogramma 2018 van het Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen besloten om niet te renoveren maar nieuw te bouwen
Betrokkenen	De Basis, Fluvius
Planning	Realisatie in 2021
Raming	Bruto investering: 4,4 mln. Netto investering: 4,1 mln.
Beschikbare middelen	€ 4,1 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbesturen

Vervangende nieuwbouw en renovatie De Piramide en Horizon	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor De Piramide en renovatie van de Horizon op de locatie aan de Groningensingel Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	De Basis, Delta
Planning	Realisatie in 2020
Raming	Bruto investering: 4,2 mln. Netto investering: 3,9 mln.
Beschikbare middelen	€ 3,9 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbesturen

Vervangende nieuwbouw voor drietal scholen in Presikhaaf Oost	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor een drietal scholen (Willem Drees, John F. Kennedy en IBN- i Sina) Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	De Basis, Fluvius en Simon
Planning	Realisatie in 2021
Raming	Bruto investering: 6,4 mln. Netto investering: 5,7 mln.
Beschikbare middelen	€ 5,7 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbesturen

Vervangende nieuwbouw voor tweetal scholen in Eimersingel-Oost	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor een tweetal scholen (Mozaïk en Johannes) Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	De Basis, Delta
Planning	Realisatie in 2022
Raming	Bruto investering:7,2 mln. Netto investering: 6,4 mln.
Beschikbare middelen	€ 6,4 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbesturen

Meerjareninvesteringsplan (MIP) gemeente Arnhem 2018-2022

MeerjarenInvesteringsPlan (MIP) gemeente Arnhem 2018-2022								
Programma		Omschrijving investering	E / M nut ')	Investeringsbedragen				x € 1.000,--
Nr.	Omschrijving			2018 geactualiseerd	2019	2020	2021	2022
R2	Verkeer, vervoer en water-staat	*Straatparkeren:*						
		- Parkeerautomaten	E	506	50	50	50	55
		- Digitalisering parkeerproducten	E	70	0	0	0	0
		- Bebording	E	24	0	0	0	0
		Garageparkeren:						
		- Bewegwijzering PG Arnhem Centraal	E	400	0	0	0	0
		- Sprinklerinstallaties PG Arnhem Centraal	E	0	0	6		
		- Vervangen garage-apparatuur (alle drie)	E	360	550	50	50	55
		- CCTV Camera video vervang. PG Centraal	E	56	0	0	0	0
		- Planmatig onderhoud Langstraat 10	E	65	0	0	0	1
		- Planmatig onderhoud Willemstunnel	E	142	0	240	85	0
		- Planmatig onderhoud Velperbuitensingel	E	0	0	0	19	3
		Andere afdelingen:						
		- Parkeermaatregelen infra	E	97	60	60	60	60
		- Parkeermaatregelen OR	E	0	20	20	20	25
		Verkeersinfrastructuur/- voorzieningen / -regelingen:						
		- Verkeersinfrastructuur	M	1.532	1.643	1.239	986	986
		- Kunstwerken w.o. viaducten A325	M	772	1.663	693	650	650
		- Verkeerskrediet algemeen	M	214	170	170	175	175
		- Verkeersregelinstallaties	M	680	660	1.356	3.705	800
		Overige:						
		- Diversen m.n. Schelmseweg	M	156	0	0	0	0
		- Voormalige landbouwwegen	M	411	0	0	0	0
		- Gladheidsbestrijding	M	196	57	57	57	57
		- Ontsluiting RIN-locatie (Sylva's Bos)	M	80	0	0	0	0
		Openbare verlichting:						
		- Masten algemeen: OV projecten	M	2.677	2.435	1.344	1.853	1.375
		- Kabels	M	275	76	71	98	425
R3	Economie	Infocentrum Slag om Arnhem	E	50	0	0	0	0
R4	Educatie	***Onderwijshuisvestingsprogramma (OHP)***						
		Onderwijshuisvestingsprogreamma regulier	E	1.100	1.100	1.100	1.100	1.100
		Renovatie/Nieuwbouw regulier onderwijs						
		Schuytgraaf:						
		- Grond veld 22a	E	813	0	0	0	0
		- Uitbreidng OW (3 lok)	E	661				
		- Uitbreiding 14 lok	E	0	0	4.425	0	0
		Mesdaglaan 70:						
		- Gebouw OW Panorama	E		308			
		- Sloop noodgebouw	E		19			
		De Krakeling:						
		- Gebouw OW Ommelander	E	0	0	0	2.924	0
		- Gebouw OW Da Vinci	E	0	0	0	2.808	0
		- Sloop gebouw	E	0	0	0	520	0
		Breezandpad 3-5:						
		- Gebouw OW Klimboom	E	0	3.342	0	0	0
		- Gebouw IKC	E	0	459	0	0	0
		- Sloop gebouw	E	0	272	0	0	0
		C1 Groningensingel 1185:						
		- Gebouw OW Piramide	E	0	0	3.033	0	0
		- Gebouw OW Horizon	E	0	0	681	0	0
		- Sloop gebouw	E	0	0	171	0	0
		Presikhaaf-Oost:						
		- Gebouw OW Drees-Kennedy	E	0	0	0	3.514	0
		- Gebouw OW Ibn-i Sina	E	0	0	0	2.099	0
		- Sloop gebouw Kinderkamp	E	0	0	0	102	0
		Eimerssingel-Oost:						
		- Gebouw OW Mozaiek	E	0	0	0	0	4.146
		- Gebouw OW Johannes	E	0	0	0	0	1.864
		- Sloop 3 gebouwen	E	0	0	0	0	355
		Gymzaal Fluitekruid	E	0	1.168	0	0	0
		Uitbreiding Wijzer	E	0	518	0	0	0
		Uitbreiding Pieter Jongeling	E		500	0	0	0
		Uitbreiding Jozef Sarto	E		263	0	0	0
		Uitbreiding Jozefschool	E		599	0	0	0
		Uitbreiding Arnhemse Montessori School	E	0	417	0	0	0

	Vervolg							
R4	**Educatie**	***Huisvesting Speciaal Onderwijs***						
		Kentalis:						
		- Gebouw en inrichtig	E	0	0	0	7.880	0
		Ommezwaai:						
		- Gebouw en inrichtinhg	E	0	4.681	0	0	0
		Briant:						
		- Gebouw en inrichting	E	0	0	4.537	0	0
		Briant / Ommezwaai:						
		- Sportvoorziening	E	0	3.712	0	0	0
		Mariëndael:						
		- Gebouw en inrichting	E	0	4.372	4.372	0	0
		- Sportvoorziening	E	0	0	3.217	0	
		Prisma	E	2.700	0	9.536	0	0
R5	**Cultuur, recreatie en sport**	*Valkenhuizen:*	E					
		- Asfalt	E	624	0	0	0	0
		- Zwembad	E	12.008	0	0	0	0
		Sporthal Middachtensingel:						
		- Tribune	E	1.040	0	0	0	0
		- Installaties	E	560	0	0	0	0
		Ontwikkeling sportpark Drielsedijk	E	0	20	0	0	0
		Verlenging veld Bakenhof t.b.v. Rugby	E	0	64	0	0	0
		Verplaatsen verlichting rugbyclub	E	0	10	0	0	0
		Parkeerproblematiek Rijkerswoerd	E	0	50	0	0	0
		Opruimen gebouwen sportpark Lange water	E	0	30	0	0	0
		RVS ophangconstructie Grote Koppel	E	0	75	0	0	0
		Afvoer Grote Koppel	E	0	70	0	0	0
		Focus Filmtheater Arnhem	E	11.419	0	0	0	0
		Museum Arnhem	E	0	11.883	0	0	0
		Depot Museum Arnhem	E	0	2.444	0	0	0
		Archeologisch depot	E	0	412	0	0	0
		Voorzieningen in bossen en parken	E	70	40	50	50	50
		Eusebiuskerk: Restauratie 2017-2019	E	1.362	260	0	0	0
R6	**Participatie en maat-**							
	schappelijke ondersteuning	Kantoorinrichting 3 D's	E	10	0	0	0	0
R7	**Gezondheid en Milieu**	Gemeentelijke Riolerings Plan (GRP)	E	7.121	8.356	8.211	5.711	5.711
		Ondergrondse containers (glas en papier)	E	1.253	25	25	25	32
		Ondergrondsafvaltransport	E	0	0	50	250	20
		Software Belastingdienst	E	0	50	0	0	0
		GFT-voorzieningen	E	0	300	0	0	0
		Verkleining trommels	E	0	300	0	0	0
		Afsluiten PDM-containers	E	0	100	0	0	0
		Investeringen Afhaal Breng Station (ABS)	E	0	1.500	0	0	0
		Cardreaders	E	0	500	0	0	0
		Versterken waterstofeconomie	E	0	250	0	0	0
R9	**Financiën en bedrijfsvoering**	Planmatig onderhoud	E	6.003	1.425	580	221	559
		Duurzaamheid	E	296	1.339	1.026	1.153	968
		Informatie Technologie (IT):						
		- Diverse bedrijfsapplicaties	E	4.813	1.500	1.100	670	670
		- Hardwareplekken	E	75	0	0	0	0
		- Bedrijfsapplicatie 3 decentralisaties	E	227	0	0	0	0
		- Zaakgericht werken (EDDIE)	E	602	0	0	0	0
		Huisvesting en Facilitaire Zaken (HFZ):						
		- Machines en installaties	E	512	729	530	27	412
		- Gereedschappen	E	97	62	60	60	51
		- Vervoermiddelen	E	392	788	70	203	104
		- Inrichting gebouwen en inventaris	E	771	1.087	666	68	235
		Adm. - Geo Apparatuur (installaties)	E	68	0	0	0	0
				63.361	**62.784**	**48.796**	**37.193**	**20.944**

') Economisch- / Maatschappelijk nut

9 Subsidies

De gemeente Arnhem heeft per programma haar doelstellingen met de daarbij behorende beoogde effecten en resultaten geformuleerd. Deze doelen kunnen op verschillende manieren worden bereikt. Daarvoor stelt de raad ieder jaar de financiële kaders per programma vast. Dit betreft onder andere het lastenniveau van een programma. Het college kan – binnen deze kaders blijvend – bepalen met welke kostensoort zij de gewenste doelstellingen wil realiseren, bijvoorbeeld door mensen in dienst te nemen (kostensoort personeel), door werken te gaan aanbesteden (kostensoort inkopen) of door het aangaan van een subsidierelatie (kostensoort subsidie).

Inleiding

In deze paragraaf gaat het om de kostensoort subsidies. Aan subsidie zijn nadere regels verbonden. Volgens artikel 4:23, eerste lid van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) mag een bestuursorgaan alleen subsidie voor activiteiten verstrekken op grond van een wettelijke voorschrift. Dat kan een Rijksregeling, provinciale regeling of een gemeentelijke (subsidie)verordening zijn. Het derde lid van artikel 4:23 Awb geeft enkele uitzonderingen op de hoofdregel. De belangrijkste hiervan is de subsidiëring op basis van de gemeentelijke begroting.

Het is niet altijd zinvol om een aparte regeling op te zetten voor het verstrekken van een subsidie. Bijvoorbeeld wanneer er maar één instelling is die een bepaalde gesubsidieerde activiteit uit kan voeren. Voor die gevallen is in het wetsartikel 3c van de Awb een uitzondering gemaakt. Instellingen die met naam in de begroting worden genoemd in combinatie met een maximaal subsidiebedrag, kunnen buiten een regeling om toch subsidie ontvangen.

Begrotingssubsidies zijn grofweg in twee soorten te verdelen: product- of budgetsubsidies en waarderingssubsidies. Aan de product- of budgetsubsidies liggen onderliggende stukken of nota's ten grondslag waaruit blijkt waarvoor subsidie wordt verstrekt. Bij waarderingssubsidies is niet een directe relatie aan te wijzen tussen het subsidiebedrag en de activiteiten die de instelling verricht. Met waarderingssubsidies worden meer in zijn algemeenheid bepaalde activiteiten gesubsidieerd/gewaardeerd, waarbij er vaak een historie aanwezig is.

De Algemene Subsidieverordening Arnhem 2002 (ASV) is de procedurele basis voor alle subsidieverkeer binnen de gemeente Arnhem.

Subsidieregelingen

In Arnhem worden de meeste subsidies (ongeveer de helft van de subsidieafspraken) verdeeld volgens subsidieregelingen. Op basis van de ASV heeft Arnhem verschillende subsidieregelingen. Subsidieregelingen creëren een wettelijke en rechtmatige grondslag voor subsidies. Op basis van vooraf bepaalde criteria worden de subsidies verstrekt aan betrokken instellingen. De volgende zijn op de ASV gebaseerd:

1. Subsidieregeling Amateurkunst;
2. Subsidieregeling Fonds Cultuur;
3. Subsidieregeling Programmatische Activiteiten Cultuur;
4. Subsidieregeling Stroomversneller Cultuur;
5. Subsidieregeling Burgerkracht Sociaal Domein;
6. Subsidieregeling Vrijwillig jeugdwerk;
7. Subsidieregeling Sport;
8. Subsidieregeling Voorschools aanbod gemeente Arnhem;
9. Subsidieregeling Woningisolatie;
10. Nadere regels Subsidie Elektromobiliteit 2016;
11. Nadere regels Subsidie Wonen Boven Winkels Arnhem 2012 (aanvraagmogelijkheid beëindigd);
12. Nadere regels subsidiëring publieksevenementen gemeente Arnhem 2005 (nieuwe regeling in voorbereiding);
13. Subsidieregeling Veilig Ondernemen;
14. Subsidieregeling No-Riskpolis.

Subsidies 2019 naar grondslagen

De verwachting is dat in 2019 in totaal voor € 74,3 miljoen aan subsidies verstrekt gaat worden. Onderstaande tabel geeft inzicht in de verdeling naar grondslagen.

Subsidies naar grondslagen ***Bedragen x € 1.000***	**Begroting 2019**	**Begroting 2018**	**Realisatie 2017**
Begroting	74.310	72.318	74.528
ASV en gedelegeerde subsidieregelingen	6.276	6.391	6.871
Totalen	**80.586**	**78.709**	**81.399**

Indicatieve subsidiebedragen 2019 met de grondslag begroting

In 2019 wordt naar verwachting voor een bedrag van in totaal € 74,3 miljoen aan subsidie met de grondslag 'begroting' verstrekt. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de instellingen, het te subsidiëren bedrag per instelling en de beleidsgrondslag. Daarnaast is aangegeven wanneer sprake is van een waarderingssubsidie. Door het vaststellen van de begroting en deze tabel wordt de maximale subsidie per vermelde instelling voor 2019 vastgesteld.

Progr	Instelling *Bedragen x € 1.000*	Begroting 2019	Begroting 2018
R5	Sportbedrijf Arnhem BV	15.722	16.115
R5	St. Rozet	8.671	8.508
R5	St. Musis en Stadstheater	6.747	6.503
R6	St. Rijnstad	6.358	6.626
R6	St IrisZorg	4.438	4.583
R6	Moviera	3.372	3.372
R5	St. Museum Arnhem	2.797	2.802
R4	St. Pas	2.590	2.590
R7	VGGM	2.123	2.123
R6	St. Welzijn Ouderen Arnhem	2.051	2.051
R9	Te verdelen accres	1.799	0
R4	St. Natuurcentrum Arnhem	1.705	1.701
R6	St. Veilig Thuis Gelderland Midden	1.507	374
R6	Pactum	1.470	1.470
R4	Rijn Ijssel	1.081	1.081
R5	St. Focus Filmtheater	781	583
R0	St. Economic Board (namens GO ANCR)	768	768
R4	Bewegingsonderwijs basisonderwijs	571	238
R5	St. Sonsbeek & State of Fashion	388	388
R3	St. Ondernemersfonds Arnhem	380	380
R5	St. Luxor Live	368	368
R6	St. 2GetThere Arnhem	357	357
R6	Mantelzorg en Vrijwillige Thuishulp	342	342
R3	RBT KAN	315	315
R5	St. Eusebius	311	650
R5	St. Zwembad Klarenbeek	308	308
R6	MEE Gelderse Poort	279	279
R5	St. Sportcentrum Rijkerswoerd	271	271
R6	St. Vluchtelingenwerk Oost-Nederland	266	489
R6	Presikhaaf Bedrijven	266	266
R5	St. Rijnstad	263	263
R4	Pactum	263	258
R3	St. Airborne Museum	250	250
R6	St. Leergeld Arnhem	239	239
R6	Zorgbelang Gelderland	223	223
R6	St. Stoelenproject "De Duif"	212	212
R5	St. Jacobiberg	211	211
R4	St. Kentalis Onderwijs	204	204
R5	St. Het Huis van Puck	201	201
R5	St. SLAK	190	190
R5	St. KAB Posttheater	188	188
R4	IVIO-Opleidingen	175	175
R6	St. Kruispunt	166	166
R5	St. Productiehuis Plaatsmaken	153	153
R5	Leuke Linde Bouwspeelplaats	141	141
R5	St. Bezoekerscentrum Sonsbeek-Molenplts	135	135
R6	Wijkverenigingen	130	118
R6	RIBW OGGZ	129	129
R6	Leger des Heils Gelderland	122	122
R4	De Onderwijsspecialisten	121	121

Progr	Instelling	Begroting	Begroting
Bedragen x € 1.000		2019	2018
R5	St. RTV Arnhem	121	121
R6	Arnhems Platf Chronisch zieken en Gehand	118	118
R6	Indigo	116	116
R5	St. Introdans	111	111
R6	RIBW Inloopvoorz	99	99
R4	St. Rijnstad	95	95
R6	De Helling Exp.Werkplaats	82	82
R6	Youth for Christ Nederland	80	80
R5	De Nieuwe Oost	78	78
R7	St. VanHarte	75	75
R5	Het Gelderse Orkest	64	64
R6	St. Jeugdland	64	64
R5	St. Toneelgroep Oostpool	64	64
R1	St. Vitesse Betrokken	57	57
R6	VGGM	57	61
R6	St. Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek	54	54
R4	St. Vluchtelingenwerk Oost-Nederland	53	53
R3	St. Platform Binnenstad Arnhem	50	50
R6	St. Humanitas	48	48
R4	Graafschap College	44	44
R4	LeukOmteLeren Weekendschool Arnhem	44	44
R6	St. De Huurdershuis	44	44
R6	St. De Instap	41	41
R6	St. Catharina	35	35
R5	St. Eusebius Orgel en carill	35	35
R5	Vredenburg	34	34
R6	Kunstbedrijf Arnhem	32	32
R6	Slachtofferhulp Nederland, Regio Oost	32	32
R6	Rooms Katholieke Parochie St. Eusebius	31	31
R6	Pro Persona Arnhem	28	28
R5	Cultuur Uitmarkt	26	26
R4	St. PRAGO	24	24
R5	St.Omars Gym	21	21
R4	St. Schools cool Arnhem	21	21
R6	St Ome Joop's Tour	21	21
R1	St. Halt, team Gelderland	19	19
R0	St. Viering Nat. Feest- en Gedenkdagen	18	18
R6	GGNet Voortgezette Behandeling	18	18
R7	St. Rijnstate Ziekenhuis	15	15
R6	St. De Klup	15	15
R6	VMBO 'T Venster	13	43
R7	Mantelzorg en Vrijwillige Thuishulp	12	12
R5	Beeldbepalende cult. evenement	12	12
R6	RIBW Dak en thuislozen	11	11
R6	De Opgroeiwinkel	11	11
R6	Diverzo, COC Midden-Gelderland	11	11
R6	Nederlandse Vereniging voor Autisme	8	8
R0	St. Airborne Herdenkingen	7	7
R5	Arnhemsche Fed van Muziekgezelschappen	5	5
R0	St. Jumelage Arnhem	5	5
R0	St. Die Blide Incomst van Sinterniclaesz	3	3
R6	St. Vrijwillige Terminale Zorg Arnhem	2	2
R5	St. De Regenboog	1	1
R4	Algemeen aanpak onderwijsachterstanden	1	1
R6	Prot Christelijke Ouderenbond Arnhem	1	1
R4	NIVON afdeling Arnhem	1	1
R6	Algemeen maatschappelijke ondersteuning	1	1

Progr *Bedragen x € 1.000*	Instelling	Begroting 2019	Begroting 2018
R6	Wijkprojecten	0	4
R6	St. Vitale Verbindingen	0	7
R3	City Centrum Arnhem	0	10
R1	Handhaving openbare veiligheid	0	12
R7	EMIA Energie en milieutechnologie (EMT)	0	15
R8	Wonen Overige Stimuleringsmaatregelen	0	18
R6	St. Beheer Rozet	0	23
R6	St. Next Step	0	25
R3	Programmabudget SEF	0	25
R6	Samenlevingsopbouw bewoners	0	51
R6	St. Het Omgangshuis Arnhem	0	62
R5	St. Theater Het Hof	0	63
R4	St. Gym & Turnen Arnhem	0	79
R8	Vredelust BV	0	100
	Totaal subsidies	**74.310**	**72.318**

Begrotingssubsidies verminderen

Het vaststellen van subsidiebijdragen op basis van een omvangrijke lijst met namen van instellingen en (maximale) subsidiebedragen wordt als minder transparant ervaren. Beleidslijn blijft daarom om op termijn het aantal begrotingssubsidies te verminderen. Enerzijds door zoveel mogelijk subsidies onder te brengen in transparante subsidieregelingen, die invulling geven aan door de raad vastgestelde beleids- en begrotingskaders. Anderzijds door steeds meer zaken via aanbesteding en inkoop van diensten te realiseren in plaats van via subsidiëring van activiteiten. In hoeverre dit mogelijk is zal in de komende jaren moeten blijken. De Arnhemse situatie zal ook worden vergeleken met die in andere gemeenten.

Indicatieve subsidiebedragen 2019 per programma

De omvang van de subsidies in 2019 bedraagt € 80,5 miljoen. In onderstaande tabel is de verdeling per programma zichtbaar. De niveau van subsidies blijft ongeveer gelijk. Er zijn 2 belangrijke ontwikkelingen:

- Het accres dient nog verdeeld te worden over de desbetreffende instellingen (+€ 1,8 miljoen).
- Nieuwe taken op het gebied van Veilig Thuis (+€ 1,1 miljoen).

Programma *Bedragen x € 1.000*	Begroting 2019	Begroting 2018	Realisatie 2017
IR3 Economie	0	0	823
IR5 Cultuur, recreatie en sport	0	0	1.651
R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	802	802	33
R1 Veiligheid	77	89	75
R2 Verkeer, vervoer en waterstaat	0	0	1
R3 Economie	1.564	1.689	2.129
R4 Educatie	11.025	10.735	10.870
R5 Cultuur, recreatie en sport	39.554	39.749	37.864
R6 Participatie en Maatschappel Ondersteuning	23.539	23.287	25.175
R7 Gezondheid en Milieu	2.225	2.240	2.445
R8 Wonen en Ruimte	0	118	334
R9 Financien en bedrijfsvoering	1.799	0	0
Totalen	**80.585**	**78.710**	**81.399**

OVERIG PROGRAMMAPLAN

In dit hoofdstuk wordt duidelijk gemaakt op welke wijze de overhead in het overzicht baten en lasten tot uitdrukking komt. In DEEL 3 FINANCIËLE BEGROTING wordt een meerjarig overzicht van baten en lasten op het niveau van de programma's en overzichten gepresenteerd.

Hierin zijn de volgende overzichten opgenomen:

- lastenontwikkeling van een gemiddelde woning;
- algemene dekkingsmiddelen;
- kosten van overhead;
- bedrag voor de heffing voor de vennootschapsbelasting;
- bedrag voor onvoorzien.

Overzicht lastenontwikkeling gemiddelde woning Gemeente Arnhem 2019 ten opzichte van 2018	2018	2019	% Lasten-ontwikkeling
Onroerend zaakbelasting	€ 338	€ 338	0,0%
Rioolheffing	€ 169	€ 172	1,5%
Afvalstoffenheffing (meerpersoonshuishouden)	€ 244	€ 245	0,5%
Totaal	**751**	**755**	**0,50%**

Algemene dekkingsmiddelen	2019		
	Lasten	Baten	Saldo
			Bedragen x €1.000
Treasury	-963	2.112	3.075
OZB-woningen	-4.480	27.151	31.631
OZB niet-woningen	0	28.349	28.349
Belastingen overig	-5	381	386
Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	0	395.238	395.238
Totaal	**-5.448**	**453.230**	**458.678**

Overhead	2019		
	Lasten	Baten	Saldo
			Bedragen x €1.000
Overhead	-80.749	33.583	114.331
Totaal	**-80.749**	**33.583**	**114.331**

Heffing VPB	2019		
	Lasten	Baten	Saldo
			Bedragen x €1.000
Vennootschapsbelasting	-600	0	600
Totaal	**-600**	**0**	**600**

Onvoorzien	2019		
	Lasten	Baten	Saldo
			Bedragen x €1.000
Onvoorzien	-272	0	272
Totaal	**-272**	**0**	**272**

DEEL 3 FINANCIËLE BEGROTING

De financiële begroting is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Overzicht van baten en lasten per programma

  In het overzicht van baten en lasten wordt aangegeven tot welke bedragen de raad het college autoriseert door middel van het vaststellen van de begroting per programma.

- Overzicht van geraamde incidentele baten en lasten
  Tot de incidentele baten en lasten worden de lasten en baten gerekend die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Ook de post onvoorzien wordt tot de incidentele lasten gerekend.

- Financiële Staten
  - Geprognosticeerde balans;
  - Verloop van reserves en voorzieningen;
  - EMU-saldo 2018;
  - Overzicht van geraamde baten en lasten per taakveld.

Vanuit het Besluit begroting en verantwoording (BBV) is ten behoeve van de onderlinge vergelijkbaarheid van gemeenten voorgeschreven om een taakveldenbegroting op te stellen.

- Mutaties mei-circulaire Gemeentefonds

Overzicht van baten en lasten per programma

Nr.	Omschrijving	Lasten						
		Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
		2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	-32.448	-35.662	-33.280	***-33.182***	-33.024	-32.675	-32.651
Geb2	Noordwest	-31.298	-28.985	-28.041	***-28.293***	-28.143	-27.800	-27.678
Geb3	Noordoost	-23.846	-24.448	-23.955	***-24.208***	-24.136	-23.777	-23.718
Geb4	Presikhaaf	-22.873	-25.087	-24.407	***-24.454***	-24.368	-24.047	-24.033
Geb5	Malburgen	-35.561	-36.902	-35.644	***-36.561***	-36.411	-36.042	-36.028
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	-23.883	-22.151	-21.759	***-21.920***	-21.841	-21.503	-21.459
Geb7	De Laar / Elden	-16.302	-18.055	-17.062	***-17.461***	-17.411	-17.107	-17.105
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	-25.497	-27.550	-26.801	***-27.454***	-27.358	-27.012	-27.005
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	-11.482	-11.692	-12.262	***-12.728***	-12.324	-11.910	-11.910
R01	Veiligheid	-14.505	-13.628	-14.459	***-14.727***	-14.625	-14.441	-14.433
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	-23.523	-21.778	-21.993	***-23.227***	-23.710	-23.379	-23.784
R03	Economie	-5.912	-5.064	-5.789	***-5.826***	-5.491	-5.470	-5.467
R04	Educatie	-23.783	-19.165	-18.193	***-17.457***	-18.517	-20.402	-21.139
R05	Cultuur, recreatie en sport	-65.348	-46.985	-48.114	***-51.519***	-51.778	-51.526	-52.680
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	-232.986	-208.560	-216.929	***-215.789***	-215.565	-214.099	-214.008
R07	Gezondheid en Milieu	-34.052	-30.580	-29.715	***-30.885***	-31.712	-30.702	-30.563
R08	Wonen en Ruimte	-60.899	-42.017	-53.386	***-38.920***	-40.274	-29.382	-20.163
R09	Financien en bedrijfsvoering	-102.310	-98.674	-96.126	***-102.912***	-104.133	-102.444	-102.537
	Totaal	**-786.506**	**-716.983**	**-727.916**	**-727.523**	**-730.820**	**-713.720**	**-706.362**

Nr.	Omschrijving	Baten						
		Rekening 2017	Begroot 2018 Geamendeerd	Begroot 2018 t/m Raad 3-7	*Begroting 2019*	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	9.363	10.061	9.262	***9.482***	9.452	9.408	9.376
Geb2	Noordwest	3.488	2.325	2.517	***2.255***	2.263	2.256	2.264
Geb3	Noordoost	2.818	2.391	2.300	***2.067***	2.076	2.073	2.082
Geb4	Presikhaaf	2.699	2.754	2.752	***2.530***	2.545	2.539	2.554
Geb5	Malburgen	4.644	4.754	4.793	***4.511***	4.548	4.573	4.609
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	3.595	2.790	2.893	***2.700***	2.710	2.708	2.717
Geb7	De Laar / Elden	1.916	1.812	1.769	***1.563***	1.573	1.572	1.582
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	2.069	1.927	2.372	***2.100***	2.107	2.097	2.104
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	5.051	3.684	4.024	***3.968***	3.959	3.961	3.965
R01	Veiligheid	2.035	1.513	1.526	***1.518***	1.518	1.518	1.518
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	11.394	8.772	9.286	***9.184***	9.185	8.650	8.597
R03	Economie	909	492	368	***947***	947	947	947
R04	Educatie	5.452	4.531	3.626	***3.623***	4.285	4.035	3.585
R05	Cultuur, recreatie en sport	24.715	8.669	8.482	***8.482***	8.482	8.366	8.366
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	123.218	106.792	109.798	***110.041***	111.296	112.530	112.530
R07	Gezondheid en Milieu	37.812	35.380	35.447	***35.605***	35.476	35.569	35.574
R08	Wonen en Ruimte	85.520	38.962	50.715	***36.248***	39.016	28.382	17.476
R09	Financien en bedrijfsvoering	475.452	466.212	463.472	***486.823***	489.693	492.221	494.284
	Totaal	**802.148**	**703.822**	**715.401**	**723.645**	**731.130**	**723.406**	**714.130**

Nr.	Omschrijving	Exploitatieresultaat						
		Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
		2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	-23.085	-25.602	-24.019	***-23.700***	-23.572	-23.267	-23.275
Geb2	Noordwest	-27.810	-26.659	-25.524	***-26.038***	-25.880	-25.544	-25.414
Geb3	Noordoost	-21.028	-22.057	-21.655	***-22.142***	-22.060	-21.704	-21.635
Geb4	Presikhaaf	-20.174	-22.332	-21.654	***-21.924***	-21.823	-21.508	-21.479
Geb5	Malburgen	-30.917	-32.148	-30.851	***-32.050***	-31.863	-31.469	-31.418
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	-20.288	-19.361	-18.867	***-19.219***	-19.132	-18.795	-18.742
Geb7	De Laar / Elden	-14.387	-16.244	-15.293	***-15.898***	-15.838	-15.536	-15.524
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	-23.427	-25.623	-24.428	***-25.355***	-25.251	-24.915	-24.901
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	-6.431	-8.007	-8.238	***-8.760***	-8.364	-7.949	-7.945
R01	Veiligheid	-12.469	-12.115	-12.934	***-13.209***	-13.107	-12.923	-12.915
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	-12.129	-13.005	-12.707	***-14.043***	-14.525	-14.729	-15.188
R03	Economie	-5.003	-4.572	-5.421	***-4.879***	-4.543	-4.523	-4.520
R04	Educatie	-18.331	-14.634	-14.567	***-13.835***	-14.232	-16.367	-17.555
R05	Cultuur, recreatie en sport	-40.633	-38.316	-39.632	***-43.037***	-43.297	-43.160	-44.314
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	-109.768	-101.768	-107.131	***-105.747***	-104.269	-101.569	-101.477
R07	Gezondheid en Milieu	3.761	4.800	5.732	***4.720***	3.765	4.868	5.011
R08	Wonen en Ruimte	24.621	-3.055	-2.671	***-2.671***	-1.257	-1.001	-2.688
R09	Financien en bedrijfsvoering	373.142	367.539	367.346	***383.911***	385.560	389.777	391.747
	Totaal	**15.643**	**-13.161**	**-12.514**	**-3.878**	**310**	**9.686**	**7.768**

Nr.	Omschrijving	Toevoeging reserves						
		Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
		2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb2	Noordwest	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb3	Noordoost	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb4	Presikhaaf	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb5	Malburgen	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb7	De Laar / Elden	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	0	0	0	***0***	0	0	0
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	-16	0	0	***0***	0	0	0
R01	Veiligheid	-173	0	0	***0***	0	0	0
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	-7.950	-4.275	-5.022	***-5.978***	-5.859	-5.770	-5.729
R03	Economie	-253	0	0	***0***	0	0	0
R04	Educatie	-8.640	-6.255	-14.286	***-6.879***	-5.572	-5.229	-5.108
R05	Cultuur, recreatie en sport	-4.597	-2.136	-2.136	***-1.285***	-342	-386	-408
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	-22.517	-6.180	-6.180	***-2.790***	-290	0	0
R07	Gezondheid en Milieu	-1.189	-4.247	-4.247	***-262***	-120	-146	-495
R08	Wonen en Ruimte	-11.273	-1.472	-4.779	***-437***	-1.941	-1.848	-161
R09	Financien en bedrijfsvoering	-11.030	-4.430	-6.527	***-14.649***	-14.045	-16.731	-16.884
	Totaal	**-67.638**	**-28.995**	**-43.176**	**-32.279**	**-28.168**	**-30.109**	**-28.785**

Nr.	Omschrijving	Onttrekking reserves						
		Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
		2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb2	Noordwest	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb3	Noordoost	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb4	Presikhaaf	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb5	Malburgen	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb7	De Laar / Elden	0	0	0	***0***	0	0	0
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	0	0	0	***0***	0	0	0
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	28	21	21	***21***	21	21	21
R01	Veiligheid	178	321	200	***200***	300	300	300
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	7.612	6.379	7.043	***6.499***	6.356	5.787	5.760
R03	Economie	161	173	343	***120***	115	100	100
R04	Educatie	3.746	7.286	7.986	***6.376***	6.052	7.062	7.436
R05	Cultuur, recreatie en sport	2.931	369	528	***403***	594	525	525
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	24.481	17.474	15.052	***5.584***	4.957	1.139	1.139
R07	Gezondheid en Milieu	8.584	4.947	4.977	***-15***	434	81	327
R08	Wonen en Ruimte	2.858	1.915	579	***501***	462	462	462
R09	Financien en bedrijfsvoering	19.034	3.270	18.960	***16.468***	8.568	4.947	4.948
	Totaal	**69.613**	**42.156**	**55.691**	**36.157**	**27.858**	**20.423**	**21.017**

Nr.	Omschrijving	Saldo						
		Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
		2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000								
	Veranderopgaven							
V01	Vitale economie Arnhem Nijmegen	0	0	0	***0***	0	0	0
V02	Klimaat en energie	0	0	0	***0***	0	0	0
V03	Doorbraak naar werk	0	0	0	***0***	0	0	0
V04	Zorg dichterbij	0	0	0	***0***	0	0	0
V05	Inclusief Arnhem	0	0	0	***0***	0	0	0
	Wijken							
Geb1	**C**entrum **S**pijkerkwartier **A**rnhemse broek	-23.085	-25.602	-24.019	***-23.700***	-23.572	-23.267	-23.275
Geb2	Noordwest	-27.810	-26.659	-25.524	***-26.038***	-25.880	-25.544	-25.414
Geb3	Noordoost	-21.028	-22.057	-21.655	***-22.142***	-22.060	-21.704	-21.635
Geb4	Presikhaaf	-20.174	-22.332	-21.654	***-21.924***	-21.823	-21.508	-21.479
Geb5	Malburgen	-30.917	-32.148	-30.851	***-32.050***	-31.863	-31.469	-31.418
Geb6	Schuytgraaf / Elderveld	-20.288	-19.361	-18.867	***-19.219***	-19.132	-18.795	-18.742
Geb7	De Laar / Elden	-14.387	-16.244	-15.293	***-15.898***	-15.838	-15.536	-15.524
Geb8	**V**redenburg **K**ronenburg **R**ijkerswoerd	-23.427	-25.623	-24.428	***-25.355***	-25.251	-24.915	-24.901
	Reguliere programma's							
R00	Algemeen bestuur en publieke dienstverlening	-6.419	-7.986	-8.217	***-8.739***	-8.343	-7.928	-7.924
R01	Veiligheid	-12.464	-11.794	-12.734	***-13.009***	-12.807	-12.623	-12.615
R02	Verkeer, vervoer en waterstaat	-12.467	-10.901	-10.686	***-13.522***	-14.028	-14.711	-15.157
R03	Economie	-5.095	-4.399	-5.078	***-4.759***	-4.428	-4.423	-4.420
R04	Educatie	-23.225	-13.603	-20.867	***-14.338***	-13.752	-14.534	-15.226
R05	Cultuur, recreatie en sport	-42.299	-40.083	-41.239	***-43.919***	-43.044	-43.021	-44.198
R06	Participatie en Maatschappelijke Ondersteuning	-107.804	-90.474	-98.258	***-102.953***	-99.603	-100.430	-100.339
R07	Gezondheid en Milieu	11.156	5.500	6.462	***4.443***	4.079	4.802	4.843
R08	Wonen en Ruimte	16.206	-2.612	-6.870	***-2.607***	-2.737	-2.387	-2.387
R09	Financien en bedrijfsvoering	381.146	366.379	379.779	***385.730***	380.083	377.993	379.811
	Totaal	**17.617**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Overzicht van geraamde incidentele baten en lasten

Progr.	Incidentele lasten en baten	2019	2020	2021	2022
				Bedragen x € 1.000	
Incidentele lasten					
div	Afschrijvingslasten extra investeringen duurzaamheid vastgoed	-22	-56	-75	-75
div	Besparing op energiekosten vanaf 2019	14	35	47	47
div	Business Case De Connectie (collegenota 7 maart 2017)	-	-	2.300	2.300
R.00	Borgen en verstevigen regionale samenwerking, Mobiliteit, Duurzaamheid, Economie en Wonen	-343	-	-	-
R.02	Invasieve exoten	-333	-333	-333	-
R.02	Baggeren havens, Defensiehaven	-500	-	-	-
R.02	Jaarlijks budget autobereikbaarheid	-700	-700	-700	-700
R.03	Mogelijk maken markt langs Jansbeek	-250	-	-	-
R.06	Dotatie aan reserve voor Individuele studietoeslag	-535	-	-	-
R.06	Werk-Investeringsfonds (voeding nieuwe BR)	-2.500	-	-	-
R.07	Doorgeven middelen bodem aan beleidsveld	-255	-383	-	-
R.08	Niet-grondexploitatieprojecten	-597	-597	-	-
R.08	Overhevelen naar beleidsveld middelen Bodemsanering	-96	-89	-	-
R.08	Frictiekosten bij invulling taakstelling ODRA	-17	-	-	-
R.08	Nog in te vullen taakstelling op verkoop Vastgoed: Aframen bestaande stelpost	-	-700	-700	-
R.08	Opbrengst verkoop Vastgoed (2021 250 t.l.v. de algemene middelen)		700	450	-
R.08	Dotatie aan BR Zuidelijke Binnenstad	-	-	-1.780	-
R.09	Frictiekosten afbouw overhead	-202	-	-	-
R.09	Frictie uit verzelfstandiging MSSA	-175	-	-	-
R.09	Actualisatie frictiekosten (minder frictiekosten dan in MJPB 2017 begroot)	202	-	-	-
R.09	Dotatie aan algemene reserve rampenoefening	-5	-5	-5	-5
R.09	Dotatie aan algemene reserve ingroei vermogenspositie MJPB 2013-2016	7	7	7	7
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie FJP 2014	-44	-	-	-
R.09	Dotatie aan algemene reserve verzelfstandiging MSSA	-40	-40	-40	-40
R.09	Dotatie aan algemene reserve MJPB 2016-2019	-3.385	-3.385	-3.385	-3.385
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie FJP 2015	20	-	-	-
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie FJP 2016		-	715	715
R.09	Dotatie aan algemene reserve verzamelbesluit 1-2016	-135	-135	-135	-135
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie divers	-5	-1	41	41
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie divers verzamelbesluit 2 2017	-16	-15	-15	-15
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie divers verzamelbesluit 3 2017	-350	-350	-350	-350
R.09	Dotatie aan algemene reserve MJPB 2017-2020	-361	-	-861	-861
R.09	Dotatie aan Br taakmutaties overloop/gemeentefonds	-290	-290		
R.09	Dotatie aan algemene reserve resultaat MJPB 2018-2021	-719	-1.285	-4.390	-4.390
R.09	GRP: Kasschuif: toevoegen/onttrekken aan BR Onderhoud openbare ruimte ter dekking van tekort (5)	-28	-28	-146	-146
R.09	Taakstelling huisvesting	-	-600	-600	-600
R.09	Invulling door aanpassing huurcontract Stadskantoor	-	900	1.800	1.800
R.09	OW072 Toevoeging AR inz transitiebudget	-1.193	-1.718	-	-
R.09	Dotatie aan algemene reserve correctie FJP 2017	-298	-149	122	-
R.09	Vanaf 2019 reservering voor aflossen schulden in BR Kapitaallasten	-7.796	-6.506	-5.098	-5.098
R.09	Parkeertarieven en legestarieven stijgen niet	-225	-225	-225	-225
R.09	Kasschuif ivm sluitend maken MJPB 2019-2021	-441	-397	-1.374	-1.527
Totaal incidentele lasten 2019-2022		**-21.613**	**-16.345**	**-14.730**	**-12.642**

Progr.	Incidentele lasten en baten	2019	2020	2021	2022
				Bedragen x € 1.000	
Incidentele baten					
div	Vastgoed incidenteel potentiele verkoop € 1,4 mln.	-	700	700	-
R.00	MJPB 2018-2021 Amendement 17A31: Terugdraaien taakstelling bij Raad	21	21	21	21
R.01	MJPB 2018-2021 Amendement 17A32: De overlast te lijf; meer handhavers in de openbare ruimte	200	300	300	300
R.01	Borgen en verstevigen regionale samenwerking, Mobiliteit, Duurzaamheid, Economie en Wonen	48	-	-	-
R.02	Niet indexeren parkeertarieven deels t.l.v. de BR bereikbaarheidsfonds	100	100	100	100
R.02	Extra opbrengsten autobereikbaarheid	100	100	100	100
R.03	MJPB 2018-2021 Amendement 17A49: Extra middelen accountmanager	100	100	100	100
R.04	MJPB 2018-2021 Amendement 17A35: Coördinator Laaggeletterdheid	75	-	-	-
R.05	MJPB 2018-2021 Amendement 17A43: Duurzaamheid 3. Groenfonds	50	50	50	50
R.05	Ontrekking aan BR evenementen	20	15		
R.06	MJPB 2018-2021 Amendement 17A50: Schulden voorkomen	100	100	-	-
R.06	Ontrekking aan BR Burgerinitiatieven sociaal domein	472	-	-	-
R.07	Dekking door inzet reservering budget vergroening elektriciteit en gas 2016-2018	10	-	-	-
R.07	GRP: Vrijval van kapitaallasten	-	207	-	-
R.07	GRP: Kasschuif: toevoegen/onttrekken aan BR Onderhoud openbare ruimte ter dekking van tekort	98	-	-	-
R.07	MJPB 2018-2021 uitstellen diftar	155	385	-	-
R.07	Ontrekking aan BR Energy made in Arnhem	10	-	-	-
R.08	Niet-grondexploitatie	241	241	-	-
R.08	Dekking frictiekosten invulling taakstelling ODRA uit vrijval programmakosten Wabo 2016 (reserveren)	17	-	-	-
R.08	Ontrekking aan BR vastgoed	5	5		
R.09	Bijdrage in GF voor individuele studietoeslag	535	-	-	-
R.09	Verkoop bezit (vastgoed, 4 jaar incidenteel)	1.000	-	-	-
R.09	Onttrekking BR taakmutaties GF-overloop	974	782	-	-
R.09	Onvoorzien	272	-	-	-
R.09	Bodensamering, incidentele uitkering in GF	96	89	-	-
R.09	Dividend BNG	pm	pm	-	-
R.09	Dekking uit bestemmingsreserve tbv frictiekosten verzelfstandigingen af te bouwen overhead	202	-	-	-
R.09	Dekking uit vorming bestemmingsreserve tbv frictiekosten verzelfstandigingen MSSA	175	-	-	-
R.09	Onttrekking aan algemene reserve zomernota 2016-2019	50	50	50	50
R.09	Onttrekking aan algemene reserve PN sluitend maken jaarschijf 2017	-	69	69	69
R.09	Minder onttrekken aan BR frictiekosten	-202	-	-	-
R.09	Reeds gereserveerd in begroting voor verbeteren vermogenspositie (onttrekking AR)	4.238	3.807	3.807	3.807
R.09	Onttrekking aan algemene reserve MJPB 2019-2022	9.962	3.293	4.822	4.823
Totaal incidentele baten 2019-2022		**19.124**	**10.414**	**10.119**	**9.420**

Incidentele lasten en baten MJPB 2019-2022	2019	2020	2021	2022
			Bedragen x € 1.000	
Totaal incidentele lasten	-21.613	-16.345	-14.730	-12.642
Totaal incidentele baten	19.124	10.414	10.119	9.420
Per saldo hogere incidentele baten (+), hogere incidentele lasten (-)	**-2.489**	**-5.931**	**-4.611**	**-3.222**

Geprognosticeerde balansen

Geprognosticeerde balans 2019

Gemeente Arnhem

	Activa	
	31-12-2018	31-12-2019
Bedragen x € 1000		
Vaste activa		
Materiële vaste activa:		
Investeringen met een economisch nut	643.277	681.580
Investeringen in openbare ruimte met maatschappe	57.827	54.693
Financiële vaste activa	93.395	87.964
Immateriële vaste activa	9.407	8.707
Totaal vaste activa	***803.906***	***832.944***
Vlottende activa		
Onderhanden werk	69.087	59.313
Voorraden	326	326
Kortlopende vorderingen	102.099	99.122
Liquide middelen	0	
Overlopende activa	1.000	1.000
Totaal vlottende activa	***172.512***	***159.761***
TOTAAL	**976.418**	**992.705**

	Passiva	
	31-12-2018	31-12-2019
Bedragen x € 1000		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	37.872	30.369
Bestemmingsreserves	100.789	104.417
Totaal eigen vermogen	***138.661***	***134.786***
Voorzieningen	***12.578***	***13.371***
Leningen	669.402	707.978
Obligo's	2.600	2.600
Vooruitontvangen erfpacht en waarborgsommen	3.400	3.400
Langlopende schulden	***675.402***	***713.978***
Totaal vaste passiva	***826.641***	***862.135***
Vlottende passiva		
Kortlopende schulden	58.425	55.448
Liquide middelen	46.352	30.122
Overlopende passiva	45.000	45.000
Totaal vlottende passiva	***149.777***	***130.570***
TOTAAL	**976.418**	**992.705**

OHW=grex -VZ grex

Geprognosticeerde balans 2020

Gemeente Arnhem

	Activa	
	31-12-2019	31-12-2020
Bedragen x € 1000		
Vaste activa		
Materiële vaste activa:		
Investeringen met een economisch nut	681.580	703.431
Investeringen in openbare ruimte met maatschappe	54.693	51.623
Financiële vaste activa	87.964	82.636
Immateriële vaste activa	8.707	8.007
Totaal vaste activa	***832.944***	***845.697***
Vlottende activa		
Onderhanden werk	59.313	51.956
Voorraden	326	326
Kortlopende vorderingen	99.122	99.124
Liquide middelen	0	
Overlopende activa	1.000	1.000
Totaal vlottende activa	***159.761***	***152.406***
TOTAAL	**992.705**	**998.103**

	Passiva	
	31-12-2019	31-12-2020
Bedragen x € 1000		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	30.369	30.052
Bestemmingsreserves	104.417	105.044
Totaal eigen vermogen	***134.786***	***135.096***
Voorzieningen	***13.371***	***14.169***
Leningen	707.978	712.266
Obligo's	2.600	2.600
Vooruitontvangen erfpacht en waarborgsommen	3.400	3.400
Langlopende schulden	***713.978***	***718.266***
Totaal vaste passiva	***862.135***	***867.531***
Vlottende passiva		
Kortlopende schulden	55.448	55.450
Liquide middelen	30.122	30.122
Overlopende passiva	45.000	45.000
Totaal vlottende passiva	***130.570***	***130.572***
TOTAAL	**992.705**	**998.103**

OHW=grex -VZ grex

Geprognosticeerde balans 2021

Gemeente Arnhem

	Activa	
	31-12-2020	31-12-2021
Bedragen x € 1000		
Vaste activa		
Materiële vaste activa:		
Investeringen met een economisch nut	703.431	712.043
Investeringen in openbare ruimte met maatschappelijk nut	51.623	48.592
Financiële vaste activa	82.636	77.326
Immateriële vaste activa	8.007	7.307
Totaal vaste activa	***845.697***	***845.268***
Vlottende activa		
Onderhanden werk	51.956	40.906
Voorraden	326	326
Kortlopende vorderingen	99.124	99.225
Liquide middelen	0	
Overlopende activa	1.000	1.000
Totaal vlottende activa	***152.406***	***141.457***
TOTAAL	**998.103**	**986.725**

	Passiva	
	31-12-2020	31-12-2021
Bedragen x € 1000		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	30.052	34.311
Bestemmingsreserves	105.044	110.470
Totaal eigen vermogen	***135.096***	***144.781***
Voorzieningen	***14.169***	***14.867***
Leningen	712.266	690.404
Obligo's	2.600	2.600
Vooruitontvangen erfpacht en waarborgsommen	3.400	3.400
Langlopende schulden	***718.266***	***696.404***
Totaal vaste passiva	***867.531***	***856.052***
Vlottende passiva		
Kortlopende schulden	55.450	55.551
Liquide middelen	30.122	30.122
Overlopende passiva	45.000	45.000
Totaal vlottende passiva	***130.572***	***130.673***
TOTAAL	**998.103**	**986.725**

OHW=grex -VZ grex

Geprognosticeerde balans 2022

Gemeente Arnhem

	Activa	
	31-12-2021	31-12-2022
Bedragen x € 1000		
Vaste activa		
Materiële vaste activa:		
Investeringen met een economisch nut	712.043	703.624
Investeringen in openbare ruimte met maatschappelijk nut	48.592	45.691
Financiële vaste activa	77.326	72.102
Immateriële vaste activa	8.007	6.607
Totaal vaste activa	***845.968***	***828.024***
Vlottende activa		
Onderhanden werk	40.906	61.543
Voorraden	326	326
Kortlopende vorderingen	99.225	99.328
Liquide middelen	0	
Overlopende activa	1.000	1.000
Totaal vlottende activa	***141.457***	***162.197***
TOTAAL	**987.425**	**990.221**

	Passiva	
	31-12-2021	31-12-2022
Bedragen x € 1000		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	34.311	38.698
Bestemmingsreserves	110.470	113.849
Totaal eigen vermogen	***144.781***	***152.547***
Voorzieningen	***14.867***	***15.565***
Leningen	690.404	685.333
Obligo's	2.600	2.600
Vooruitontvangen erfpacht en waarborgsommen	3.400	3.400
Langlopende schulden	***696.404***	***691.333***
Totaal vaste passiva	***856.052***	***859.445***
Vlottende passiva		
Kortlopende schulden	55.551	55.654
Liquide middelen	30.122	30.122
Overlopende passiva	45.000	45.000
Totaal vlottende passiva	***130.673***	***130.776***
TOTAAL	**986.725**	**990.221**

OHW=grex -VZ grex

Reserves en voorzieningen

Omschrijving	JV 2017 Stand per 01-01-2018	Begroot 2018 Toe-voeging	Begroot 2018 Ont-trekking	Stand per 31-12-20 / 01-01-2019	Begroot 2019 Toe-voeging	Begroot 2019 Ont-trekking	Stand per 31-12-2019 / 01-01-2020
Algemene Reserve (AR)	58.240	4.381	24.749	37.872	6.965	14.468	30.369
Bestemmingsreserves (BR's)	92.936	38.795	30.942	100.789	25.313	21.685	104.417
Totaal Reserves	**151.176**	**43.176**	**55.691**	**138.661**	**32.278**	**36.153**	**134.786**
Totaal Voorzieningen	**11.757**	**2.742**	**1.921**	**12.577**	**2.884**	**2.091**	**13.371**

Verloop Bestemmingsreserves P/R	Omschrijving	JV 2017 Stand per 01-01-2018	Begroot 2018 Toe-voeging	Begroot 2018 Ont-trekking	Stand per 31-12-20 / 01-01-2019	Begroot 2019 Toe-voeging	Begroot 2019 Ont-trekking	Stand per 31-12-2019 / 01-01-2020
R0	Onderzoek Rekenkamer	252	0	0	252	0	0	252
R0	Raad	12	0	0	12	0	0	12
R0	Fractie-ondersteuning	0	0	0	0	0	0	0
R1	Veilig ondernemen	103	0	0	103	0	0	103
R2	Buitengewoon Beter	3.375	0	1.500	1.875	0	0	1.875
R2	Bereikbaarheid	2.364	4.401	4.525	2.240	5.978	5.972	2.246
R2	Groot onderhoud en vervanging Openbare Ruimte	3.873	247	783	3.337	262	739	2.860
R3	Sociaal Economisch Fonds	441	0	33	408	0	0	408
R3	Evenementen	305	0	20	285	0	20	265
R4	Onderwijs	11.930	14.285	7.211	19.004	6.879	6.301	19.582
R5	Beeldbepalende culturele manifestaties	507	0	0	507	0	0	507
R5	Beeldende en Monumentale Kunst	20	0	0	20	0	0	20
R5	Cultureel Vastgoed	9.347	1.863	2	11.208	1.043	38	12.213
R5	Groenfonds	394	50	0	444	50	0	494
R6	Participatie	492	0	0	492	0	0	492
R6	Maatschappelijke opvang	179	0	0	179	0	0	179
R6	Wijkfondsen	166	0	0	166	0	0	166
R6	Bewonersbudgetten	164	0	0	164	0	0	164
R6	Pakketmaatregelen WMO	23	0	0	23	0	0	23
R6	Beschermd en Weerbaar	3.168	0	0	3.168	0	0	3.168
R6	Herstructurering OGGz	456	0	0	456	0	0	456
R6	Noodfonds	16.406	1.180	6.117	11.469	0	4.501	6.968
R6	Burgerinitiatieven sociaal Domein	995	0	472	523	0	472	51
R6	Revolverend fonds (schuld)	0	5.000	0	5.000	0	0	5.000
R6	Werk-Investeringsfonds	0	0	0	0	2.500	0	2.500
R7	Toezicht peuterspeelzalen en gastouderopvang	261	0	25	236	0	25	211
R7	Huishoudelijk afval	778	0	200	578	0	155	423
R7	GRP-dekking kapitaallasten	134	0	134	0	0	0	0
R7	Energie made in Arnhem	550	0	50	500	0	10	490
R7	Duurzaamheidsleningen	438	0	14	424	0	12	412
R7	Revolverend fonds (duurzaam)	0	3.000	0	3.000	0	0	3.000
R7	Duurzaam Arnhem	0	1.000	0	1.000	0	0	1.000
R8	Omgevingslawaai	455	0	0	455	0	0	455
R8	Risicobeheer Arnhem Centraal	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469
R8	Grondexploitatie	7.360	54	0	7.414	66	0	7.480
R8	Voorstudies	53	0	0	53	0	0	53
R8	Strategische posities	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500
R8	Herstructureringsgebieden	0	0	0	0	0	0	0
R8	Zuidelijke Binnenstad	2.700	4.600	0	7.300	0	0	7.300
R8	Volkshuisvesting	579	75	75	579	43	43	579
R8	Startersleningen	1.651	0	426	1.225	0	410	815
R8	Stimulering woningbouw	444	0	30	414	0	30	384
R8	Vastgoed	602	2.099	5	2.696	0	5	2.691
R8	Bouw - en sloopleges	0	0	0	0	0	0	0
R9	Taakmutaties Gemeentefonds-Overloop	8.808	535	7.142	2.201	290	974	1.517
R9	Fictiekosten en Organisatie-ontwikkeling	102	406	34	474	406	17	863
R9	Bedrijfsvoering	5.646	0	1.891	3.755	0	1.708	2.047
R9	ICT	235	0	55	180	0	55	125
R9	Kapitaallasten	2.199	0	198	2.001	7.796	198	9.599
	Totaal	**92.936**	**38.795**	**30.942**	**100.789**	**25.313**	**21.685**	**104.417**

* Let op in de stand per 31-12-2018 / 01-01-2019 is nog geen rekening gehouden met de begrotingswijzigingen die volgen uit de Turap-2 2018 (w.o. Klimaatfonds ad 10 mln.) en Verzamelbesluit 2-2018

	Begroot 2020			Begroot 2021			Begroot 2022		
Stand per 31-12-2019 / 01-01-2020	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2020 / 01-01-2021	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2021 / 01-01-2022	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2022 / 01-01-2023
									Bedragen € 1.000
30.369	7.473	7.790	30.051	9.671	5.412	34.310	9.800	5.413	38.697
104.417	20.694	20.067	105.044	20.438	15.012	110.470	18.983	15.604	113.849
134.786	**28.167**	**27.857**	**135.095**	**30.109**	**20.424**	**144.780**	**28.783**	**21.017**	**152.546**
13.371	**2.884**	**2.086**	**14.169**	**2.784**	**2.086**	**14.867**	**2.784**	**2.086**	**15.565**

	Begroot 2020			Begroot 2021			Begroot 2022		
Stand per 31-12-2019 / 01-01-2020	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2020 / 01-01-2021	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2021 / 01-01-2022	Toe-voeging	Ont-trekking	Stand per 31-12-2022 / 01-01-2023
									Bedragen € 1.000
252	0	0	252	0	0	252	0	0	252
12	0	0	12	0	0	12	0	0	12
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
103	0	0	103	0	0	103	0	0	103
1.875	0	0	1.875	0	0	1.875	0	0	1.875
2.246	5.859	5.951	2.154	5.770	5.715	2.209	5.728	5.687	2.250
2.860	120	438	2.542	146	146	2.542	495	393	2.644
408	0	0	408	0	0	408	0	0	408
265	0	15	250	0	0	250	0	0	250
19.582	5.572	6.052	19.102	5.230	7.062	17.270	5.108	7.436	14.942
507	0	0	507	0	0	507	0	0	507
20	0	0	20	0	0	20	0	0	20
12.213	100	312	12.001	144	243	11.902	166	242	11.826
494	50	0	544	50	0	594	50	0	644
492	0	0	492	0	0	492	0	0	492
179	0	0	179	0	0	179	0	0	179
166	0	0	166	0	0	166	0	0	166
164	0	0	164	0	0	164	0	0	164
23	0	0	23	0	0	23	0	0	23
3.168	0	0	3.168	0	0	3.168	0	0	3.168
456	0	0	456	0	0	456	0	0	456
6.968	0	4.034	2.934	0	1.098	1.836	0	1.098	738
51	0	0	51	0	0	51	0	0	51
5.000	0	0	5.000	0	0	5.000	0	0	5.000
2.500	0	0	2.500	0	0	2.500	0	0	2.500
211	0	25	186	0	25	161	0	25	136
423	0	385	38	0	0	38	0	0	38
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
490	0	0	490	0	0	490	0	0	490
412	0	11	401	0	9	392	0	9	383
3.000	0	0	3.000	0	0	3.000	0	0	3.000
1.000	0	0	1.000	0	0	1.000	0	0	1.000
455	0	0	455	0	0	455	0	0	455
3.469	0	0	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469
7.480	1.748	0	9.228	0	0	9.228	118	0	9.346
53	0	0	53	0	0	53	0	0	53
1.500	0	0	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7.300	0	0	7.300	1.780	0	9.080	0	0	9.080
579	43	43	579	43	43	579	43	43	579
815	0	388	427	0	388	39	0	388	-349
384	0	30	354	0	30	324	0	30	294
2.691	0	5	2.686	0	0	2.686	0	0	2.686
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.517	290	782	1.025	0	0	1.025	0	0	1.025
863	406	0	1.269	406	0	1.675	406	0	2.081
2.047	0	1.343	704	1.771	0	2.475	1.771	0	4.246
125	0	55	70	0	55	15	0	55	-40
9.599	6.506	198	15.907	5.098	198	20.807	5.098	198	25.707
104.417	**20.694**	**20.067**	**105.044**	**20.438**	**15.012**	**110.470**	**18.983**	**15.604**	**113.849**

EMU-saldo 2019

Sinds 1999 bestaat de Economische en Monetaire Unie (EMU), die in Europa verantwoordelijk is voor het gezamenlijke monetaire beleid van de deelnemende landen. Deze EMU-landen zijn gehouden aan de –met elkaar afgesproken- eis om het begrotingstekort van de overheid niet te laten stijgen boven de 3% van het bruto binnenlands product (BBP). Deze grens van 3% geldt voor de gehele overheid, dus inclusief de gemeenten, provincies en waterschappen.
In 2011 hebben de Europese regeringsleiders deze afspraak herbevestigd nadat een groot aantal landen als gevolg van de economische crisis een EMU-tekort presenteerde dat hoger was dan de overeengekomen 3%. Nadrukkelijk is in de afspraken herbevestigd dat in economisch slechte tijden een EMU-tekort van maximaal de genoemde 3% toegestaan is (de overheidsschuld mag groeien), maar in economisch goede tijden moet de overheidsschuld afnemen, en daarvoor is een EMU-overschot nodig.
De afspraak is in Nederland vertaald in de wet Houdbare Overheidsfinanciën (wet Hof), die op 1 januari 2014 van kracht is geworden. Hierin is benadrukt dat Rijk en decentrale overheden gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de beheersing van het Nederlandse EMU-tekort.
Eén van de uitwerkingen van de wet Hof is de verplichting voor decentrale overheden, waaronder gemeenten, in de begroting het EMU-saldo te presenteren, dat voortvloeit uit die begroting.
Het EMU-saldo wordt berekend op een manier die afwijkt van de manier waarop bij gemeenten het begrotingsresultaat wordt bepaald. Decentrale overheden zijn gehouden aan de regelgeving in het BBV, dat uitgaat van een stelsel van baten en lasten. Het zogenaamde EMU-saldo is een saldo van inkomsten en uitgaven (dus op kasbasis) en om dat te kunnen bepalen uitgaande van het begrote saldo van lasten en baten is een aanvullende berekening nodig.
In het overzicht is het EMU-saldo berekend voor de jaren 2018 tot en met 2020, zoals dat voortvloeit uit deze begroting.

Omschrijving	**2018**	**2019**	**2020**
Bedragen x € 1.000			
Exploitatiesaldo **vóór** toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	19.916	-9.179	-2.520
Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	30.548	27.614	30.015
Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie minus de vrijval van de voorzieningen ten bate van de exploitatie	2.324	2.474	2.474
Investeringen in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	-63.611	-62.783	-48.796
Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4			
Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa:			
Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), **voor zover niet op exploitatie verantwoord**			
Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)			
Baten bouwgrondexploitatie:			
Baten voorzover transacties **niet op exploitatie verantwoord**			
Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	-1.859	-1.798	-1.706
Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten			
Verkoop van effecten:			
Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)	nee	nee	nee
Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?			
Totaal	**-12.682**	**-43.672**	**-20.533**

Voor de jaren 2019 t/m 2022 is voor de decentrale overheden (gemeenten, provincies en waterschappen) een zogeheten macronorm vastgesteld van 0,4% van het BBP. De decentrale overheden hebben in overleg bepaald dat de norm voor gemeenten 0,272% bedraagt. Deze macronorm wordt niet nader toegedeeld aan individuele gemeenten, er zijn geen referentiewaarden op het niveau van individuele organisaties.
De hoogte van de macronorm bepaalt voor een belangrijk deel de ruimte die gemeenten hebben om investeringen te doen, maar vanwege het ontbreken van individuele referentiewaarden is het voor afzonderlijke gemeenten heel moeilijk, zo niet onmogelijk, te sturen op het EMU-saldo.

Overzicht geraamde lasten en baten per taakveld

Omschrijving	Lasten						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	-5.907	-6.850	-7.005	***-7.245***	-6.859	-6.486	-6.486
0.2 Burgerzaken	-5.575	-4.842	-5.258	***-5.483***	-5.464	-5.425	-5.424
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	-2.003	-1.490	-1.573	***-1.529***	-1.649	-2.016	-2.021
0.4 Overhead	-97.072	-83.039	-84.286	***-80.749***	-78.439	-76.380	-76.401
0.5 Treasury	12.304	-1.753	-1.753	***-963***	-4.143	-3.853	-3.853
0.61 OZB woningen	-3.003	-4.816	-4.473	***-4.480***	-4.480	-4.480	-4.480
0.62 OZB niet-woningen	-1.435	0	0	***0***	0	0	0
0.64 Belastingen overig	-7	-5	-5	***-5***	-5	-5	-5
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	***0***	0	0	0
0.8 Overige baten en lasten	-10.175	-6.922	-3.452	***-14.587***	-14.818	-15.110	-15.177
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	-919	-649	-600	***-600***	-600	-600	-600
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	-11.853	-11.646	-11.816	***-12.184***	-12.176	-12.167	-12.159
1.2 Openbare orde en veiligheid	-4.050	-3.730	-4.404	***-4.222***	-4.228	-4.053	-4.053
2.1 Verkeer en vervoer	-26.983	-25.140	-24.108	***-23.670***	-24.604	-24.588	-24.968
2.2 Parkeren	-9.761	-9.258	-9.315	***-9.816***	-9.834	-9.624	-9.566
2.4 Economische havens en waterwegen	-1.145	-755	-758	***-650***	-646	-641	-636
2.5 Openbaar vervoer	-1.046	-1.114	-1.753	***-1.472***	-973	-812	-808
3.1 Economische ontwikkeling	-3.142	-2.630	-3.152	***-3.172***	-3.169	-3.165	-3.162
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	-507	-373	-127	***-339***	-89	-89	-89
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	-2.264	-2.061	-2.511	***-2.316***	-2.233	-2.216	-2.216
4.2 Onderwijshuisvesting	-25.420	-19.788	-19.055	***-18.828***	-19.847	-21.689	-22.372
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-15.803	-16.786	-17.014	***-17.495***	-17.419	-17.418	-17.416
5.1 Sportbeleid en activering	-18.607	-16.905	-16.709	***-16.596***	-16.634	-16.634	-16.634
5.2 Sportaccommodaties	-19.548	-3.472	-3.355	***-4.160***	-4.091	-4.029	-3.892
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-16.316	-17.534	-15.886	***-17.409***	-18.245	-18.149	-19.700
5.4 Musea	-4.779	-4.632	-4.608	***-4.615***	-4.613	-4.497	-4.497
5.5 Cultureel erfgoed	-1.881	-1.734	-1.811	***-1.529***	-1.507	-1.502	-1.497
5.6 Media	-5.873	-5.769	-8.037	***-8.200***	-8.200	-8.200	-8.200
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-9.744	-8.643	-9.671	***-10.923***	-10.308	-10.323	-9.980
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-14.925	-14.214	-14.994	***-14.308***	-13.342	-13.307	-13.295
6.2 Wijkteams	-15.597	-1.010	-15.238	***-15.867***	-16.117	-16.137	-16.137
6.3 Inkomensregelingen	-135.385	-126.640	-137.244	***-138.378***	-139.474	-139.471	-139.471
6.4 Begeleide participatie	-48.979	-46.210	-40.237	***-37.345***	-36.108	-34.970	-34.903
6.5 Arbeidsparticipatie	-19.474	-15.467	-13.043	***-10.781***	-10.781	-10.777	-10.777
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	-5.013	-12.114	-6.577	***-7.004***	-7.504	-7.534	-7.534
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	-47.138	-51.750	-46.843	***-49.260***	-49.376	-48.797	-48.785
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	-35.841	-40.443	-33.851	***-34.078***	-33.529	-31.230	-31.230
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	-63.815	-62.274	-62.231	***-64.716***	-64.634	-64.662	-64.662
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	-4.879	-4.950	-4.950	***-5.175***	-5.175	-5.175	-5.175
7.1 Volksgezondheid	-6.307	-5.768	-5.806	***-5.879***	-5.873	-5.816	-5.797
7.2 Riolering	-14.995	-12.258	-12.184	***-12.334***	-12.618	-12.888	-13.042
7.3 Afval	-14.465	-13.884	-13.390	***-14.454***	-14.643	-14.020	-13.697
7.4 Milieubeheer	-6.238	-5.600	-5.402	***-5.742***	-6.053	-5.352	-5.351
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	-37	-48	-48	***-48***	-48	-48	-48
8.1 Ruimtelijke ordening	-953	-1.271	-1.160	***-1.160***	-1.160	-1.160	-1.160
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	-34.353	-29.749	-31.225	***-26.717***	-31.410	-21.038	-13.278
8.3 Wonen en bouwen	-25.598	-10.996	-21.001	***-11.043***	-7.703	-7.184	-5.726
Totaal	**-786.506**	**-716.983**	**-727.916**	**-727.523**	**-730.820**	**-713.720**	**-706.362**

Omschrijving	Baten						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	1.797	1.243	1.243	***1.243***	1.243	1.243	1.243
0.2 Burgerzaken	3.253	2.441	2.781	***2.725***	2.716	2.718	2.722
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	21	0	0	***0***	0	250	250
0.4 Overhead	39.979	36.312	33.477	***33.583***	32.871	32.708	32.708
0.5 Treasury	2.967	1.913	1.913	***2.112***	2.029	1.947	1.947
0.61 OZB woningen	26.016	48.249	26.827	***27.151***	27.399	27.901	28.062
0.62 OZB niet-woningen	29.476	7.258	28.349	***28.349***	28.349	28.349	28.349
0.64 Belastingen overig	363	381	381	***381***	381	381	381
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	367.096	372.100	372.525	***395.238***	398.616	400.599	402.462
0.8 Overige baten en lasten	9.533	0	0	***10***	49	87	126
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0	***0***	0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	1.336	1.170	1.183	***1.183***	1.183	1.183	1.183
1.2 Openbare orde en veiligheid	802	479	479	***447***	447	447	447
2.1 Verkeer en vervoer	4.633	1.460	463	***498***	498	498	498
2.2 Parkeren	14.024	13.467	13.514	***14.155***	14.060	13.963	13.868
2.4 Economische havens en waterwegen	718	474	474	***474***	474	474	474
2.5 Openbaar vervoer	1.366	1.538	2.016	***1.702***	1.757	1.277	1.277
3.1 Economische ontwikkeling	205	0	0	***0***	0	0	0
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	227	297	91	***45***	45	45	45
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	485	195	277	***902***	902	902	902
4.2 Onderwijshuisvesting	5.229	4.632	3.790	***3.836***	4.499	4.249	3.799
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	11.327	9.723	9.726	***9.629***	9.734	9.839	9.943
5.1 Sportbeleid en activering	307	0	0	***0***	0	0	0
5.2 Sportaccommodaties	18.578	3.626	3.580	***3.580***	3.580	3.580	3.580
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	5.560	5.479	5.278	***5.278***	5.278	5.278	5.278
5.4 Musea	460	234	234	***234***	234	118	118
5.5 Cultureel erfgoed	522	444	507	***507***	507	507	507
5.6 Media	0	0	0	***0***	0	0	0
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	1.139	692	692	***692***	692	692	692
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	668	78	78	***78***	78	78	78
6.2 Wijkteams	13	0	0	***0***	0	0	0
6.3 Inkomensregelingen	110.017	101.756	109.588	***109.969***	111.226	111.770	111.770
6.4 Begeleide participatie	117	370	0	***0***	0	690	690
6.5 Arbeidsparticipatie	6.016	2.970	135	***0***	0	0	0
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	225	221	-141	***-141***	-141	-141	-141
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	8.876	7.358	6.758	***4.943***	4.943	4.843	4.843
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	1.451	0	0	***0***	0	0	0
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	1.710	694	694	***694***	694	694	694
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	0
7.1 Volksgezondheid	897	236	374	***374***	374	364	364
7.2 Riolering	16.782	16.351	16.351	***16.599***	16.864	17.161	17.443
7.3 Afval	18.498	17.909	18.024	***17.933***	17.540	17.336	17.059
7.4 Milieubeheer	3.893	3.043	2.955	***2.955***	2.955	2.955	2.955
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	22	16	16	***16***	16	16	16
8.1 Ruimtelijke ordening	31	0	0	***0***	0	0	0
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	58.563	29.726	31.246	***26.495***	33.097	22.757	13.334
8.3 Wonen en bouwen	26.948	9.289	19.522	***9.774***	5.940	5.646	4.163
Totaal	**802.148**	**703.822**	**715.401**	**723.645**	**731.130**	**723.406**	**714.130**

Omschrijving	Exploitatieresultaat						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	-4.110	-5.606	-5.761	***-6.001***	-5.616	-5.242	-5.242
0.2 Burgerzaken	-2.321	-2.401	-2.477	***-2.758***	-2.749	-2.707	-2.703
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	-1.982	-1.490	-1.573	***-1.529***	-1.649	-1.766	-1.771
0.4 Overhead	-57.093	-46.727	-50.809	***-47.166***	-45.569	-43.672	-43.694
0.5 Treasury	15.272	161	161	***1.149***	-2.114	-1.906	-1.906
0.61 OZB woningen	23.013	43.433	22.355	***22.671***	22.919	23.421	23.582
0.62 OZB niet-woningen	28.041	7.258	28.349	***28.349***	28.349	28.349	28.349
0.64 Belastingen overig	356	376	376	***376***	376	376	376
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	367.096	372.100	372.525	***395.238***	398.616	400.599	402.462
0.8 Overige baten en lasten	-642	-6.922	-3.452	***-14.577***	-14.769	-15.023	-15.051
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	-919	-649	-600	***-600***	-600	-600	-600
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	-10.518	-10.476	-10.632	***-11.001***	-10.992	-10.984	-10.976
1.2 Openbare orde en veiligheid	-3.248	-3.250	-3.925	***-3.774***	-3.781	-3.605	-3.605
2.1 Verkeer en vervoer	-22.350	-23.680	-23.645	***-23.172***	-24.106	-24.090	-24.470
2.2 Parkeren	4.262	4.208	4.200	***4.340***	4.226	4.340	4.302
2.4 Economische havens en waterwegen	-426	-281	-284	***-176***	-172	-167	-163
2.5 Openbaar vervoer	320	424	263	***230***	784	465	469
3.1 Economische ontwikkeling	-2.937	-2.630	-3.152	***-3.172***	-3.169	-3.165	-3.162
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	-279	-76	-36	***-294***	-44	-44	-44
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	-1.779	-1.866	-2.234	***-1.413***	-1.331	-1.314	-1.314
4.2 Onderwijshuisvesting	-20.191	-15.156	-15.266	***-14.992***	-15.348	-17.440	-18.573
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-4.476	-7.063	-7.288	***-7.866***	-7.685	-7.579	-7.473
5.1 Sportbeleid en activering	-18.300	-16.905	-16.709	***-16.596***	-16.634	-16.634	-16.634
5.2 Sportaccommodaties	-971	153	225	***-579***	-510	-449	-311
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-10.756	-12.055	-10.607	***-12.131***	-12.966	-12.870	-14.422
5.4 Musea	-4.318	-4.398	-4.374	***-4.381***	-4.379	-4.379	-4.379
5.5 Cultureel erfgoed	-1.359	-1.289	-1.304	***-1.022***	-1.000	-995	-990
5.6 Media	-5.873	-5.769	-8.037	***-8.200***	-8.200	-8.200	-8.200
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-8.605	-7.951	-8.979	***-10.231***	-9.616	-9.631	-9.288
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-14.257	-14.137	-14.916	***-14.230***	-13.264	-13.229	-13.217
6.2 Wijkteams	-15.584	-1.010	-15.238	***-15.867***	-16.117	-16.137	-16.137
6.3 Inkomensregelingen	-25.368	-24.885	-27.656	***-28.409***	-28.249	-27.701	-27.701
6.4 Begeleide participatie	-48.862	-45.840	-40.237	***-37.345***	-36.108	-34.280	-34.213
6.5 Arbeidsparticipatie	-13.457	-12.497	-12.908	***-10.781***	-10.781	-10.777	-10.777
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	-4.788	-11.893	-6.718	***-7.145***	-7.645	-7.675	-7.675
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	-38.261	-44.392	-40.085	***-44.317***	-44.433	-43.954	-43.942
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	-34.390	-40.443	-33.851	***-34.078***	-33.529	-31.230	-31.230
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	-62.105	-61.580	-61.536	***-64.022***	-63.940	-63.968	-63.968
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	-4.879	-4.950	-4.950	***-5.175***	-5.175	-5.175	-5.175
7.1 Volksgezondheid	-5.410	-5.532	-5.431	***-5.504***	-5.498	-5.452	-5.433
7.2 Riolering	1.787	4.093	4.167	***4.266***	4.246	4.272	4.400
7.3 Afval	4.032	4.025	4.634	***3.479***	2.897	3.316	3.362
7.4 Milieubeheer	-2.345	-2.557	-2.447	***-2.787***	-3.099	-2.397	-2.397
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	-15	-32	-32	***-32***	-32	-32	-32
8.1 Ruimtelijke ordening	-922	-1.271	-1.160	***-1.160***	-1.160	-1.160	-1.160
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	24.210	-23	21	***-222***	1.687	1.719	56
8.3 Wonen en bouwen	1.351	-1.708	-1.479	***-1.268***	-1.763	-1.538	-1.563
Totaal	**15.643**	**-13.161**	**-12.514**	**-3.878**	**310**	**9.686**	**7.768**

Omschrijving	Toevoeging reserves						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	-16	0	0	***0***	0	0	0
0.2 Burgerzaken	0	0	0	***0***	0	0	0
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	***0***	0	0	0
0.4 Overhead	-1.317	-406	-1.884	***-406***	-406	-406	-406
0.5 Treasury	-874	0	0	***0***	0	0	0
0.61 OZB woningen	0	0	0	***0***	0	0	0
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	***0***	0	0	0
0.64 Belastingen overig	0	0	0	***0***	0	0	0
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	-2.624	-535	-535	***0***	0	0	0
0.8 Overige baten en lasten	-6.215	-3.489	-4.108	***-14.243***	-13.639	-16.325	-16.478
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0	***0***	0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	-173	0	0	***0***	0	0	0
1.2 Openbare orde en veiligheid	0	0	0	***0***	0	0	0
2.1 Verkeer en vervoer	-3.688	-529	-529	***-600***	-600	-600	-600
2.2 Parkeren	-4.262	-3.746	-4.493	***-5.378***	-5.259	-5.170	-5.129
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	0	***0***	0	0	0
2.5 Openbaar vervoer	0	0	0	***0***	0	0	0
3.1 Economische ontwikkeling	-57	0	0	***0***	0	0	0
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	***0***	0	0	0
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	-196	0	0	***0***	0	0	0
4.2 Onderwijshuisvesting	-7.620	-6.255	-14.286	***-6.879***	-5.572	-5.229	-5.108
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-1.020	0	0	***0***	0	0	0
5.1 Sportbeleid en activering	0	0	0	***0***	0	0	0
5.2 Sportaccommodaties	-89	-21	-21	***-16***	-15	-15	-15
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-4.072	-2.065	-2.065	***-1.219***	-277	-320	-343
5.4 Musea	0	0	0	***0***	0	0	0
5.5 Cultureel erfgoed	0	0	0	***0***	0	0	0
5.6 Media	0	0	0	***0***	0	0	0
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-436	-50	-50	***-50***	-50	-50	-50
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-258	0	0	***0***	0	0	0
6.2 Wijkteams	0	0	0	***0***	0	0	0
6.3 Inkomensregelingen	-500	-5.000	-5.000	***0***	0	0	0
6.4 Begeleide participatie	-9.889	0	0	***0***	0	0	0
6.5 Arbeidsparticipatie	-786	0	0	***-2.500***	0	0	0
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	-3.476	-700	-700	***0***	0	0	0
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	-4.528	-480	-480	***-290***	-290	0	0
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	-2.053	0	0	***0***	0	0	0
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	-1.027	0	0	***0***	0	0	0
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	0
7.1 Volksgezondheid	-115	0	0	***0***	0	0	0
7.2 Riolering	-505	-247	-247	***-262***	-120	-146	-495
7.3 Afval	0	0	0	***0***	0	0	0
7.4 Milieubeheer	-569	-4.000	-4.000	***0***	0	0	0
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	***0***	0	0	0
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	***0***	0	0	0
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	-10.442	-1.397	-55	***-66***	-1.748	-1.780	-117
8.3 Wonen en bouwen	-831	-75	-4.724	***-371***	-193	-68	-43
Totaal	**-67.638**	**-28.995**	**-43.176**	**-32.279**	**-28.168**	**-30.109**	**-28.785**

Omschrijving	Onttrekking reserves						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	28	21	21	***21***	21	21	21
0.2 Burgerzaken	0	0	0	***0***	0	0	0
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	***0***	0	0	0
0.4 Overhead	2.183	844	1.485	***559***	55	55	55
0.5 Treasury	0	0	0	***0***	0	0	0
0.61 OZB woningen	0	0	0	***0***	0	0	0
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	***0***	0	0	0
0.64 Belastingen overig	0	0	0	***0***	0	0	0
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	1.716	535	535	***0***	0	0	0
0.8 Overige baten en lasten	15.135	1.891	16.940	***15.908***	8.512	4.891	4.892
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0	***0***	0	0	0
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	121	121	0	***0***	0	0	0
1.2 Openbare orde en veiligheid	57	200	200	***200***	300	300	300
2.1 Verkeer en vervoer	4.995	3.595	4.133	***2.321***	2.201	1.871	1.846
2.2 Parkeren	2.577	2.752	2.878	***4.153***	4.130	3.916	3.914
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	0	***0***	0	0	0
2.5 Openbaar vervoer	40	32	32	***25***	25	0	0
3.1 Economische ontwikkeling	77	133	133	***100***	100	100	100
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	***0***	0	0	0
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	84	40	210	***20***	15	0	0
4.2 Onderwijshuisvesting	3.646	7.211	7.211	***6.301***	6.052	7.062	7.436
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	100	75	775	***75***	0	0	0
5.1 Sportbeleid en activering	585	85	85	***85***	85	85	85
5.2 Sportaccommodaties	895	93	97	***97***	97	97	97
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	344	2	46	***38***	312	243	243
5.4 Musea	0	0	0	***0***	0	0	0
5.5 Cultureel erfgoed	9	4	0	***0***	0	0	0
5.6 Media	50	50	50	***50***	50	50	50
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	1.048	135	250	***133***	50	50	50
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	1.567	513	711	***513***	41	41	41
6.2 Wijkteams	305	0	0	***0***	0	0	0
6.3 Inkomensregelingen	321	5.000	5.586	***0***	0	0	0
6.4 Begeleide participatie	7.368	6.735	1.309	***740***	1.110	790	790
6.5 Arbeidsparticipatie	734	29	1.679	***0***	0	0	0
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	2.062	0	0	***0***	0	0	0
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	4.508	811	1.011	***1.094***	1.290	43	43
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	7.615	3.340	3.711	***2.465***	1.916	202	202
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	0	1.046	1.046	***772***	600	63	63
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	0
7.1 Volksgezondheid	456	0	5	***5***	5	0	0
7.2 Riolering	6.538	287	287	***131***	33	72	318
7.3 Afval	778	535	535	***-173***	385	0	0
7.4 Milieubeheer	812	4.125	4.150	***22***	11	9	9
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	***0***	0	0	0
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	***0***	0	0	0
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	2.301	1.350	0	***0***	0	0	0
8.3 Wonen en bouwen	557	565	579	***501***	462	462	462
Totaal	**69.613**	**42.156**	**55.691**	**36.157**	**27.858**	**20.423**	**21.017**

Omschrijving	Saldo						
	Rekening	Begroot 2018		*Begroting*	Begroting	Begroting	Begroting
	2017	Geamendeerd	t/m Raad 3-7	*2019*	2020	2021	2022
Bedragen x €1000							
Taakvelden							
0.1 Bestuur	-4.098	-5.585	-5.740	***-5.980***	-5.595	-5.221	-5.221
0.2 Burgerzaken	-2.321	-2.401	-2.477	***-2.758***	-2.749	-2.707	-2.703
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	-1.982	-1.490	-1.573	***-1.529***	-1.649	-1.766	-1.771
0.4 Overhead	-56.227	-46.289	-51.208	***-47.013***	-45.919	-44.023	-44.044
0.5 Treasury	14.398	161	161	***1.149***	-2.114	-1.906	-1.906
0.61 OZB woningen	23.013	43.433	22.355	***22.671***	22.919	23.421	23.582
0.62 OZB niet-woningen	28.041	7.258	28.349	***28.349***	28.349	28.349	28.349
0.64 Belastingen overig	356	376	376	***376***	376	376	376
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	366.188	372.100	372.525	***395.238***	398.616	400.599	402.462
0.8 Overige baten en lasten	8.278	-8.520	9.380	***-12.911***	-19.895	-26.457	-26.637
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	-919	-649	-600	***-600***	-600	-600	-600
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	-10.570	-10.355	-10.632	***-11.001***	-10.992	-10.984	-10.976
1.2 Openbare orde en veiligheid	-3.191	-3.050	-3.725	***-3.574***	-3.481	-3.305	-3.305
2.1 Verkeer en vervoer	-21.043	-20.615	-20.041	***-21.451***	-22.505	-22.819	-23.224
2.2 Parkeren	2.577	3.214	2.584	***3.115***	3.097	3.086	3.086
2.4 Economische havens en waterwegen	-426	-281	-284	***-176***	-172	-167	-163
2.5 Openbaar vervoer	360	456	295	***255***	809	465	469
3.1 Economische ontwikkeling	-2.917	-2.497	-3.019	***-3.072***	-3.069	-3.065	-3.062
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	-279	-76	-36	***-294***	-44	-44	-44
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	-1.891	-1.826	-2.024	***-1.393***	-1.316	-1.314	-1.314
4.2 Onderwijshuisvesting	-24.165	-14.200	-22.340	***-15.570***	-14.868	-15.607	-16.244
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-5.396	-6.988	-6.513	***-7.791***	-7.685	-7.579	-7.473
5.1 Sportbeleid en activering	-17.715	-16.820	-16.624	***-16.511***	-16.549	-16.549	-16.549
5.2 Sportaccommodaties	-165	226	301	***-498***	-428	-367	-229
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-14.484	-14.119	-12.626	***-13.312***	-12.931	-12.948	-14.522
5.4 Musea	-4.318	-4.398	-4.374	***-4.381***	-4.379	-4.379	-4.379
5.5 Cultureel erfgoed	-1.350	-1.285	-1.304	***-1.022***	-1.000	-995	-990
5.6 Media	-5.823	-5.719	-7.987	***-8.150***	-8.150	-8.150	-8.150
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-7.993	-7.866	-8.779	***-10.148***	-9.616	-9.631	-9.288
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-12.949	-13.623	-14.205	***-13.717***	-13.223	-13.188	-13.176
6.2 Wijkteams	-15.279	-1.010	-15.238	***-15.867***	-16.117	-16.137	-16.137
6.3 Inkomensregelingen	-25.547	-24.885	-27.070	***-28.409***	-28.249	-27.701	-27.701
6.4 Begeleide participatie	-51.383	-39.105	-38.928	***-36.605***	-34.998	-33.490	-33.423
6.5 Arbeidsparticipatie	-13.509	-12.468	-11.229	***-13.281***	-10.781	-10.777	-10.777
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	-6.202	-12.593	-7.418	***-7.145***	-7.645	-7.675	-7.675
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	-38.281	-44.061	-39.554	***-43.512***	-43.434	-43.911	-43.899
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	-28.828	-37.103	-30.141	***-31.613***	-31.613	-31.028	-31.028
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	-63.132	-60.534	-60.490	***-63.250***	-63.340	-63.905	-63.905
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	-4.879	-4.950	-4.950	***-5.175***	-5.175	-5.175	-5.175
7.1 Volksgezondheid	-5.069	-5.532	-5.426	***-5.499***	-5.494	-5.452	-5.433
7.2 Riolering	7.820	4.134	4.207	***4.135***	4.159	4.198	4.223
7.3 Afval	4.810	4.560	5.169	***3.305***	3.282	3.316	3.362
7.4 Milieubeheer	-2.102	-2.432	-2.297	***-2.765***	-3.088	-2.388	-2.388
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	-15	-32	-32	***-32***	-32	-32	-32
8.1 Ruimtelijke ordening	-922	-1.271	-1.160	***-1.160***	-1.160	-1.160	-1.160
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	16.069	-70	-33	***-288***	-62	-62	-62
8.3 Wonen en bouwen	1.077	-1.218	-5.624	***-1.138***	-1.494	-1.145	-1.145
Totaal	**17.617**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Overzicht taakvelden per programma (lasten)

Omschrijving	R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverl	R1 Veiligheid	R2 Verkeer, vervoer en waterstaat	R3 Economie	R4 Educatie	R5 Cultuur, recreatie en sport	R6 Participatie en Maatschappel Ondersteun	R7 Gezondheid en Milieu	R8 Wonen en Ruimte	R9 Financien en bedrijfsvoering	*Totaal stadsprogramma's*
Bedragen x €1000											
Taakvelden											
0.1 Bestuur	-7.245	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***-7.245***
0.2 Burgerzaken	-5.483	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***-5.483***
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-1.529	***-1.529***
0.4 Overhead	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-80.749	***-80.749***
0.5 Treasury	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-963	***-963***
0.61 OZB woningen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-4.480	***-4.480***
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
0.64 Belastingen overig	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-5	***-5***
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
0.8 Overige baten en lasten	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-14.587	***-14.587***
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	-600	***-600***
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	0	-12.184	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***-12.184***
1.2 Openbare orde en veiligheid	0	-2.543	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***-2.543***
2.1 Verkeer en vervoer	0	0	-14.314	***0***	0	0	0	0	0	0	***-14.314***
2.2 Parkeren	0	0	-6.791	***0***	0	0	0	0	0	0	***-6.791***
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	-650	***0***	0	0	0	0	0	0	***-650***
2.5 Openbaar vervoer	0	0	-1.472	***0***	0	0	0	0	0	0	***-1.472***
3.1 Economische ontwikkeling	0	0	0	***-3.172***	0	0	0	0	0	0	***-3.172***
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	***-339***	0	0	0	0	0	0	***-339***
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	0	0	0	***-2.316***	0	0	0	0	0	0	***-2.316***
4.2 Onderwijshuisvesting	0	0	0	***0***	-12.514	0	0	0	0	0	***-12.514***
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	***0***	-4.943	0	0	0	0	0	***-4.943***
5.1 Sportbeleid en activering	0	0	0	***0***	0	-10.487	0	0	0	0	***-10.487***
5.2 Sportaccommodaties	0	0	0	***0***	0	-2.428	0	0	0	0	***-2.428***
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	0	0	0	***0***	0	-16.799	0	0	0	0	***-16.799***
5.4 Musea	0	0	0	***0***	0	-4.615	0	0	0	0	***-4.615***
5.5 Cultureel erfgoed	0	0	0	***0***	0	-1.529	0	0	0	0	***-1.529***
5.6 Media	0	0	0	***0***	0	-8.200	0	0	0	0	***-8.200***
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	***0***	0	-7.461	0	0	0	0	***-7.461***
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	0	0	0	***0***	0	0	-2.663	0	0	0	***-2.663***
6.2 Wijkteams	0	0	0	***0***	0	0	-3.729	0	0	0	***-3.729***
6.3 Inkomensregelingen	0	0	0	***0***	0	0	-127.135	0	0	0	***-127.135***
6.4 Begeleide participatie	0	0	0	***0***	0	0	-33.834	0	0	0	***-33.834***
6.5 Arbeidsparticipatie	0	0	0	***0***	0	0	-2.307	0	0	0	***-2.307***
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	0	0	0	***0***	0	0	-1.948	0	0	0	***-1.948***
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	0	0	0	***0***	0	0	-10.686	0	0	0	***-10.686***
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	-567	0	0	0	***-567***
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	0	0	0	***0***	0	0	-31.819	0	0	0	***-31.819***
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	-1.102	0	0	0	***-1.102***
7.1 Volksgezondheid	0	0	0	***0***	0	0	0	-5.304	0	0	***-5.304***
7.2 Riolering	0	0	0	***0***	0	0	0	-12.334	0	0	***-12.334***
7.3 Afval	0	0	0	***0***	0	0	0	-7.897	0	0	***-7.897***
7.4 Milieubeheer	0	0	0	***0***	0	0	0	-5.302	0	0	***-5.302***
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	***0***	0	0	0	-48	0	0	***-48***
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	***0***	0	0	0	0	-1.160	0	***-1.160***
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	***0***	0	0	0	0	-26.717	0	***-26.717***
8.3 Wonen en bouwen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	-11.043	0	***-11.043***
Totaal	**-12.728**	**-14.727**	**-23.227**	**-5.826**	**-17.457**	**-51.519**	**-215.789**	**-30.885**	**-38.920**	**-102.912**	**-513.989**

Omschrijving	GEB1 CSA	GEB2 Noordwest	GEB3 Noordoost	GEB4 Presikhaaf	GEB5 Malburgen	GEB6 Schuytgraaf /Elderveld	GEB7 De Laar/Elden	GEB8 RKV	*Totaal Wijken*	*Totaal lasten*
Bedragen x €1000										
Taakvelden										
0.1 Bestuur	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-7.245**
0.2 Burgerzaken	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-5.483**
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-1.529**
0.4 Overhead	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-80.749**
0.5 Treasury	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-963**
0.61 OZB woningen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-4.480**
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
0.64 Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-5**
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
0.8 Overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-14.587**
0.9 Vennootschapsbelasting (VpB)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-600**
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-12.184**
1.2 Openbare orde en veiligheid	-210	-210	-210	-210	-210	-210	***-210***	-210	-1.679	**-4.222**
2.1 Verkeer en vervoer	-1.817	-1.212	-1.353	-1.240	-993	-889	***-827***	-1.026	-9.357	**-23.670**
2.2 Parkeren	-2.978	-3	-2	-1	-2	-27	***-1***	-10	-3.025	**-9.816**
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-650**
2.5 Openbaar vervoer	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-1.472**
3.1 Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-3.172**
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-339**
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-2.316**
4.2 Onderwijshuisvesting	-14	-606	-344	-964	-1.442	-2.564	***-20***	-360	-6.314	**-18.828**
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	-1.345	-1.234	-1.236	-1.646	-3.468	-1.332	***-1.221***	-1.069	-12.551	**-17.495**
5.1 Sportbeleid en activering	-406	-738	-1.048	-606	-1.029	-950	***-742***	-589	-6.108	**-16.596**
5.2 Sportaccommodaties	-106	-250	-282	-65	-90	-362	***-165***	-413	-1.732	**-4.160**
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-82	-79	-70	-85	-91	-66	***-65***	-71	-610	**-17.409**
5.4 Musea	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-4.615**
5.5 Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-1.529**
5.6 Media	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-8.200**
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-395	-372	-375	-414	-414	-431	***-415***	-646	-3.462	**-10.923**
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	-1.383	-1.744	-1.517	-1.603	-1.770	-1.190	***-1.085***	-1.353	-11.645	**-14.308**
6.2 Wijkteams	-1.612	-1.572	-1.432	-1.498	-1.963	-1.308	***-1.246***	-1.507	-12.138	**-15.867**
6.3 Inkomensregelingen	-1.627	-1.444	-1.125	-1.582	-2.606	-817	***-805***	-1.236	-11.243	**-138.378**
6.4 Begeleide participatie	-518	-591	-428	-413	-558	-278	***-288***	-438	-3.511	**-37.345**
6.5 Arbeidsparticipatie	-1.441	-1.186	-847	-1.186	-1.779	-508	***-593***	-932	-8.474	**-10.781**
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	-576	-772	-577	-534	-669	-531	***-509***	-887	-5.056	**-7.004**
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	-5.231	-5.750	-4.909	-4.284	-6.095	-3.533	***-3.103***	-5.670	-38.574	**-49.260**
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	-3.612	-4.420	-3.590	-3.923	-5.576	-4.054	***-3.417***	-4.919	-33.511	**-34.078**
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	-8.540	-4.274	-3.293	-2.964	-5.917	-1.653	***-1.652***	-4.605	-32.897	**-64.716**
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	-424	-546	-424	-473	-701	-506	***-416***	-583	-4.073	**-5.175**
7.1 Volksgezondheid	-55	-19	-193	-112	-115	-17	***-29***	-34	-575	**-5.879**
7.2 Riolering	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-12.334**
7.3 Afval	-742	-1.186	-893	-613	-1.031	-652	***-604***	-836	-6.557	**-14.454**
7.4 Milieubeheer	-68	-86	-59	-38	-41	-40	***-48***	-59	-440	**-5.742**
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-48**
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-1.160**
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-26.717**
8.3 Wonen en bouwen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**-11.043**
Totaal	**-33.182**	**-28.293**	**-24.208**	**-24.454**	**-36.561**	**-21.920**	**-17.461**	**-27.454**	**-213.534**	**-727.523**

Overzicht taakvelden per programma (baten)

Omschrijving	R0 Algemeen bestuur en publieke dienstverl	R1 Veiligheid	R2 Verkeer, vervoer en waterstaat	R3 Economie	R4 Educatie	R5 Cultuur, recreatie en sport	R6 Participatie en Maatschappel Ondersteun	R7 Gezondheid en Milieu	R8 Wonen en Ruimte	R9 Financien en bedrijfsvoering	*Totaal stadsprogramma's*
Bedragen x €1000											
Taakvelden											
0.1 Bestuur	1.243	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***1.243***
0.2 Burgerzaken	2.725	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***2.725***
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
0.4 Overhead	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	33.583	***33.583***
0.5 Treasury	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	2.112	***2.112***
0.61 OZB woningen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	27.151	***27.151***
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	28.349	***28.349***
0.64 Belastingen overig	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	381	***381***
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	395.238	***395.238***
0.8 Overige baten en lasten	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	10	***10***
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	0	1.183	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***1.183***
1.2 Openbare orde en veiligheid	0	335	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***335***
2.1 Verkeer en vervoer	0	0	429	***0***	0	0	0	0	0	0	***429***
2.2 Parkeren	0	0	6.579	***0***	0	0	0	0	0	0	***6.579***
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	474	***0***	0	0	0	0	0	0	***474***
2.5 Openbaar vervoer	0	0	1.702	***0***	0	0	0	0	0	0	***1.702***
3.1 Economische ontwikkeling	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	***45***	0	0	0	0	0	0	***45***
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	0	0	0	***902***	0	0	0	0	0	0	***902***
4.2 Onderwijshuisvesting	0	0	0	***0***	418	0	0	0	0	0	***418***
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	***0***	3.205	0	0	0	0	0	***3.205***
5.1 Sportbeleid en activering	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
5.2 Sportaccommodaties	0	0	0	***0***	0	1.770	0	0	0	0	***1.770***
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	0	0	0	***0***	0	5.278	0	0	0	0	***5.278***
5.4 Musea	0	0	0	***0***	0	234	0	0	0	0	***234***
5.5 Cultureel erfgoed	0	0	0	***0***	0	507	0	0	0	0	***507***
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	***0***	0	692	0	0	0	0	***692***
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	0	0	0	***0***	0	0	60	0	0	0	***60***
6.2 Wijkteams	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
6.3 Inkomensregelingen	0	0	0	***0***	0	0	109.667	0	0	0	***109.667***
6.4 Begeleide participatie	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
6.5 Arbeidsparticipatie	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	0	0	0	***0***	0	0	-181	0	0	0	***-181***
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	0	0	0	***0***	0	0	-199	0	0	0	***-199***
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	0	0	0	***0***	0	0	694	0	0	0	***694***
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	0	0	0	***0***	0	0	0	33	0	0	***33***
7.2 Riolering	0	0	0	***0***	0	0	0	16.599	0	0	***16.599***
7.3 Afval	0	0	0	***0***	0	0	0	17.732	0	0	***17.732***
7.4 Milieubeheer	0	0	0	***0***	0	0	0	1.224	0	0	***1.224***
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	***0***	0	0	0	16	0	0	***16***
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	***0***	0	0	0	0	0	0	***0***
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	***0***	0	0	0	0	26.495	0	***26.495***
8.3 Wonen en bouwen	0	0	0	***0***	0	0	0	0	9.753	0	***9.753***
Totaal	**3.968**	**1.518**	**9.184**	**947**	**3.623**	**8.482**	**110.041**	**35.605**	**36.248**	**486.823**	**696.439**

Omschrijving	GEB1 CSA	GEB2 Noordwest	GEB3 Noordoost	GEB4 Presikhaaf	GEB5 Malburgen	GEB6 Schuytgraaf /Elderveld	GEB7 De Laar/Elden	GEB8 RKV	*Totaal Wijken*	*Totaal baten*
Bedragen x €1000										
Taakvelden										
0.1 Bestuur	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**1.243**
0.2 Burgerzaken	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**2.725**
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
0.4 Overhead	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**33.583**
0.5 Treasury	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**2.112**
0.61 OZB woningen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**27.151**
0.62 OZB niet-woningen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**28.349**
0.64 Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**381**
0.7 Algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**395.238**
0.8 Overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**10**
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**1.183**
1.2 Openbare orde en veiligheid	88	3	3	3	3	3	***3***	3	113	**447**
2.1 Verkeer en vervoer	39	4	4	4	4	4	***4***	4	69	**498**
2.2 Parkeren	7.571	1	1	1	1	1	***1***	1	7.576	**14.155**
2.4 Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**474**
2.5 Openbaar vervoer	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**1.702**
3.1 Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**45**
3.4 Economische promotie (Arnhem promotie)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**902**
4.2 Onderwijshuisvesting	0	294	163	704	1.057	1.114	***0***	87	3.419	**3.836**
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingzaken	672	508	573	906	2.118	578	***604***	464	6.424	**9.629**
5.1 Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
5.2 Sportaccommodaties	94	241	358	84	150	346	***323***	214	1.810	**3.580**
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**5.278**
5.4 Musea	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**234**
5.5 Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**507**
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**692**
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	2	2	2	2	2	2	***2***	2	18	**78**
6.2 Wijkteams	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
6.3 Inkomensregelingen	49	41	30	42	65	19	***21***	33	302	**109.969**
6.4 Begeleide participatie	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
6.5 Arbeidsparticipatie	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
6.6 Maatwerkvoorziening (WMO)	4	7	4	3	6	3	***3***	9	40	**-141**
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+ (Maatwerkdienstverlening volwassenen)	665	720	601	604	858	478	***460***	755	5.142	**4.943**
6.72 Maatwerkdienstverlening 18- (Maatwerkdienstverlening jeugd)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
6.81 Geëscaleerde zorg 18+ (Geëscaleerde zorg volwassenen)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**694**
6.82 Geëscaleerde zorg 18- (Geëscaleerde zorg jeugd)	20	20	139	37	59	23	***20***	24	341	**374**
7.2 Riolering	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**16.599**
7.3 Afval	23	38	28	20	24	22	***19***	27	201	**17.933**
7.4 Milieubeheer	251	370	157	115	160	104	***99***	474	1.730	**2.955**
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**16**
8.1 Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**0**
8.2 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	0	0	***0***	0	0	**26.495**
8.3 Wonen en bouwen	3	3	3	3	3	3	***3***	3	21	**9.774**
Totaal	**9.482**	**2.255**	**2.067**	**2.530**	**4.511**	**2.700**	**1.563**	**2.100**	**27.206**	**723.645**

Mutaties meicirculaire

Overzicht (mutaties in) decentralisatie- en integratie-uitkeringen gemeentefonds (voor 2018-2022 en/of incidenteel voor 2018)

Decentralisatie-uitkeringen (DU):

DU Schulden en Armoede
Ter versterking van het gemeentelijke armoede- en schuldenbeleid stelt het kabinet voor drie jaar geld ter beschikking voor het voorkomen van schulden en de bestrijding van armoede, in het bijzonder onder kinderen. Voor Arnhem € 350.000 in 2018 en € 290.000 voor 2019 en 2020. Er zijn afspraken op hoofdlijnen gemaakt met de VNG over de inzet van deze middelen. Met deze middelen wordt de aanwezig taakstelling op Armoede/beschermingsbewind in de jaren 2019 en 2020 ingevuld.

DU Armoedebestrijding kinderen
De huidige decentralisatieuitkering is geactualiseerd op basis van door het CBS ontwikkelde gegevens over kinderen met kans op armoede. Dit betekent voor Arnhem een verhoging vanaf 2019 met circa € 70.000.

DU Bodemsanering
Voor de uitvoering van onze bodemtaken ontvangen we van het Rijk een Decentralisatie Uitkering Bodem (DUB). Het Bodemconvenant 2016-2020 biedt de mogelijkheid om een aanvulling aan te vragen voor de periodes 2016-2017 en 2018-2020. In 2016 ontvingen we Aanvullend Bodembudget voor 2016-2017. Ook voor de periode 2018-2020 hebben we een aanvraag gedaan en is € 1.021.697 toegekend. Het aanvullend budget is bedoeld voor de uitvoering van bodemonderzoek en -sanering in 2018 t/m 2020 op beheer- en ontwikkellocaties in Arnhem, die niet uit de huidige DUB gefinancierd kunnen worden.
Om het Aanvullende Bodembudget ook daadwerkelijk in te kunnen zetten, is het noodzakelijk het Aanvullende Bodembudget toe te kennen aan het beleidsveld Bodem & Ondergrond (programma R7). Dit in verlengde van de afspraken over de DUB 2016-2020. Door de inzet te regelen via het beleidsveld Bodem&Ondergrond kunnen sanering en uitvoering goed op elkaar worden afgestemd en wordt stagnatie van projecten voorkomen. In totaal bedraagt het Aanvullend Bodembudget 2018-2020 € 1.021.697. Dit wordt uitgekeerd in 2018, 2019 en 2020.

DU Interreg V
Er is een bedrag van € 266.850 toegekend aan Arnhem voor 2018. Dit bestaat uit € 23.750 en € 243.100, beide bedragen zijn toekend voor het Europese project Clean Mobil Energy.
Op 20 september 2016 heeft het college de raad geïnformeerd over het besluit om deel te nemen aan het Europese project Clean Mobil Energy (CME). De door de gemeente Arnhem aangevraagde rijksbijdrage is toegekend.
Het CME project draagt bij aan het onderdeel 'opwekken en besparen' van het project New Energy made in Arnhem. De inbreng van Arnhem richt zich op de ontwikkeling van lokale productie van duurzame energie, opslag daarvan en gebruik in o.a. elektrische voertuigen.
Het voorstel om deze middelen toe te voegen aan het beleidsveld is in een afzonderlijk raadsvoorstel reeds aan de raad voorgelegd.

Suppletie-uitkering Bommenregeling
Een aantal gemeenten, waaronder Arnhem ontvangt in 2018 een uitkering voor de kosten die gemaakt zijn voor het opsporen en ruimen van conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog. Daarvoor zijn vanuit de gemeente aanvragen voor ingediend. Bij deze meicirculaire wordt een bedrag van € 159.000 aan Arnhem toegekend. In de MJPB 2019-2022 is deze bijdrage overgeheveld naar het beleidsveld, conform het raadsvoorstel van mei 2017.

DU Aanpak Jihadisme
Arnhem ontvangt in 2018 middelen voor de lokale aanpak van radicalisering en jihadisme. Met een afzonderlijke raadsvoorstel zijn deze middelen reeds overgeheveld naar het beleidsveld.

DU Matchen op werk (Arbeidsmarkt Periodieke Ketenanalyse)
Het ministerie SZW heeft half april 2018 onze aanvraag voor het uitvoeren van een Arbeidsmarkt Periodieke Ketenanalyse (APK) gehonoreerd en € 110.000 beschikbaar gesteld voor de arbeidsregio Midden Gelderland. Het doel is het invoeren van een continu verbeterproces in de gehele keten van arbeidsontwikkeling (bij gemeenten, UWV, onderwijs en het nieuwe arbeidsontwikkelbedrijf Scalabor) tot en met bemiddeling (bij WSP). In het najaar 2018 zal de eerste APK plaatsvinden, in het voorjaar 2019 de tweede. In deze MJPB zijn deze regionale middelen toegevoegd aan programma R6 Participatie.

DU Verhoogde Asielinstroom
Op basis van de realisatie van geplaatste vergunningshouders over de maanden november en december 2017 worden middelen toegekend in 2018. Voor Arnhem gaat het om € 133.000.

DU Maatschappelijke begeleiding
In het kader van de DU Maatschappelijke begeleiding ontvangen we middelen voor maatschappelijke begeleiding van inburgeringsplichtige asielmigranten en hun gezinsleden. Voor Arnhem geldt een beperkt bedrag van € 7.100. Gemeenten ontvangen per gehuisveste statushouder een bedrag 2370 en moeten daarvoor taken uitvoeren op het gebied van maatschappelijke ondersteuning. Voor de uitvoering heeft Vluchtelingenwerk de opdracht namens de gemeente en dus is het geld al min of meer bestemd. Tot 30 september werd dit bedrag door COA rechtstreeks aan de gemeente overgemaakt maar vanaf 1 oktober is daar dus de wijziging in gekomen. In de septembercirculaire volgen de middelen van de huidige instroom en het is gerelateerd aan het aantal gehuisveste statushouders van 18+.

DU Vrouwenopvang
Uitbreiding taken Veilig thuis (uit de maartcirculaire): Met de aanscherping van de Wet Meldcode en de radarfunctie Veilig Thuis wordt de taak van Veilig Thuis verder geïntensiveerd. Voor de hiermee samenhangende kosten is in het Interbestuurlijk programma-akkoord tussen VNG en Rijk (in het IBP) afgesproken dat gemeenten deze kosten zelf uit het gemeentefonds zullen dekken. Vanuit de algemene uitkering Gemeentefonds worden middelen toegevoegd aan de decentralisatie-uitkering Vrouwenopvang (DuVO), zodat het geld terechtkomt bij de (centrum)gemeenten die de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling vormgeven. Veilig Thuis maakt hier onderdeel van uit. Arnhem is in deze zowel één van de verantwoordelijke centrumgemeenten voor de regio Gelderland-Midden alsook de regio Noord-Oost Gelderland. Op basis van voorlopige kostenramingen wordt ingeschat dat de extra Duvo-middelen hiervoor ook nodig zijn. De actualisatie van de maatstaven uit de meicirculaire worden opgevangen binnen de algemene middelen.

DU LHBT-emancipatiebeleid
Arnhem maakt deel uit van de Regenboogsteden en ontvangt voor de verlenging van de samenwerking op LHBTI-beleid € 20.000 in 2018. In de MJPB 2019-2022 zijn deze middelen naar het beleidsveld overgeheveld, omdat er een toezegging onder ligt om dit geld te besteden aan diverse activiteiten ter ondersteuning van de integratie van LHBTI-ers met name transgenders.

DU Referendum
Gemeenten ontvangen in totaal € 8 miljoen voor het organiseren van het raadgevend referendum over de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten dat is gehouden op 21 maart jl. Arnhem krijgt
€ 55.000. Deze middelen worden naar het beleidsveld (Burgerzaken) overgeheveld en zijn nodig om de extra kosten (drukwerk en personeel) als gevolg van het referendum te kunnen dekken.

DU Basisregistratie Personen (centralisering inschrijving vergunninghouders)
Vanwege de sluiting van de BRP-straat op Schiphol en in Noordenveld alsmede een andere taakverdeling tussen de overige BRP-straten wordt de verdeling van de decentralisatie-uitkering gewijzigd. Arnhem ontvangt vanaf 2018 € 685.985. De extra middelen zijn nodig voor de financiering van onze BRP-straat in Zevenaar, waarbij drie ontwikkelingen relevant zijn:
1. Een wetswijziging per 1-9-2017, waardoor asielzoekers eerder ingeschreven worden in de BRP en de potentiële doelgroep groter is geworden;
2. Sluiting van 2 van de BRP-straten in 2017, waardoor nieuwe asielzoekers over minder BRP-straten verdeeld moeten worden;
3. Te verwachten ontwikkelingen ten aanzien van de asielinstroom.

IU Sociaal Domein
De IU Sociaal domein wordt vanaf 2019 voor een groot deel overgeheveld naar de algemene uitkering in het gemeentefonds en houdt daarmee op te bestaan. De niet-integreerbare onderdelen worden vanaf 2019 ondergebracht in drie afzonderlijke nieuwe integratie-uitkeringen, namelijk:
- IU Voogdij/18+
- IU Beschermd Wonen
- IU Participatie

BIJLAGEN

Bijlage 1	**:**	**Portefeuilleverdeling**
Bijlage 2	**:**	**Overzicht Lokale heffingen**
Bijlage 3	**:**	**Verplichte prestatie-indicatoren BBV**
Bijlage 4	**:**	**Afkortingenlijst**
Bijlage 5	**:**	**Begrippenlijst**

Bijlage 1 Portefeuilleverdeling

Burgemeester Ahmed Marcouch
- Openbare orde en veiligheid
- Veiligheidshuis
- Regionale samenwerking
- Externe relaties
- Integriteit
- Lobby
- G32 Algemeen bestuur
- Herdenken

Wethouder Cathelijne Bouwkamp (GroenLinks, 1e locoburgemeester)
- Duurzaamheid
- Groen
- Ruimtelijke Ordening en Omgevingswet
- Openbare ruimte
- Asielzaken
- Vluchtelingenzaken
- Dierenwelzijn
- Project Oostelijk centrumgebied
- Project Centrum Zuid
- G32 fysieke pijler

Wethouder Roeland van der Zee (VVD, 2e locoburgemeester)
- Vastgoed
- Grondzaken
- Mobiliteit: inclusief duurzame mobiliteit
- Zorg: WMO, Sociale wijkteams, Inkoopmodule spec. zorg / deelname regionaal b.o. publieke gezondheid ca., huiselijk geweld en kindermishandeling
- Project Blauwe Golven
- Project Stadsblokken-Meinerswijk
- Project Arnhem Centraal

Wethouder Hans de Vroome (D66, 3e locoburgemeester)
- Cultuur en erfgoed
- Onderwijs (inclusief bibliotheek en volksuniversiteit)
- Jeugd /Jeugdzorg
- Evenementen
- Toerisme en recreatie
- Privacy
- Project Binnenstad (project)
- Project Gele Rijdersplein / Jansbeek boven water

Wethouder Martien Louwers (PvdA, 4e locoburgemeester)
- Werk en Inkomen
- Wijksturing en Wijkzaken
- Schulddienstverlening
- Inclusie: inclusief diversiteit, emancipatie, integratie
- Welzijn: Maatschappelijke opvang, welzijn, ouderenbeleid en vrijwilligers- en mantelzorgbeleid
- Burgerparticipatie

Wethouder Ronald Paping (GroenLinks, 5e locoburgemeester)
- Financiën
- Wonen
- Armoedebeleid

- Vergunningen en handhaving
- Project Malburgen
- Project Presikhaaf
- Project Park Lingezegen

Wethouder Jan van Dellen (VVD, 6e locoburgemeester)

- Economische Zaken / Acquisitie: Van Bedrijven Weten, Circulaire economie, G32 economische pijler, Regio, Provincie, Citymarketing
- Sport
- Publieke dienstverlening
- Automatisering
- Personeel en Organisatie
- Bedrijfsvoering
- Communicatie
- Project Kleefse Waard

Bijlage 2 Overzicht lokale heffingen

Onroerend zaakbelasting

2018	Tarieven			WOZ-waarde	Begroot 2018		
	gebruiker	eigenaar	totaal	totaal	gebruiker	eigenaar	totaal
Bedragen x € 1.000							
Woningen		0,1852%	0,1852%	13.437.161		25.207	25.207
Niet woningen	0,1844%	0,5532%	0,7376%	3.837.117	7.075	21.226	28.301
Totaal				**17.274.278**	**7.075**	**46.433**	**53.508**

2019	Tarieven			Stijgings%-tarief	WOZ-waarde	Begroot 2019		
	gebruiker	eigenaar	totaal		totaal	gebruiker	eigenaar	totaal
Bedragen x € 1.000								
Woningen		0,1699%	0,1699%	-8,23%	14.834.697		25.542	25.542
Niet woningen	0,1887%	0,5661%	0,7548%	2,33%	3.749.629	7.075	21.226	28.302
Totaal					**18.584.326**	**7.075**	**46.768**	**53.844**

Onroerend zaakbelasting	gemiddelde woning		gemiddelde niet-woning	
Lasten 2018	338		4.873	
	0	0,00%	0	0,00%
Lasten 2019	**338**		**4.873**	

Afvalstoffenheffing

	Tarieven				Aantal huishoudens		Begroot	
	Tarief	2018	Tarief	2019	2018	2019	2018	2019
Bedragen x € 1.000								
Eenpersoonshuishoudens		180,84		181,68	27.757	28.597	5.020	5.196
Meerpersoonshuishoudens		243,96		245,16	43.122	43.286	10.520	10.612
Totaal					**70.879**	**71.883**	**15.540**	**15.807**

Afvalstoffenheffing		eenpersoons			meerpersoons	
Lasten 2018	**€**	**180,84**		**€**	**243,96**	
ontwikkeling tarief	€	0,84	0,5%	€	1,20	0,5%
Lasten 2019	**€**	**181,68**		**€**	**245,16**	

Rioolheffing

Rioolheffing 2018	Tarieven eigenaar	Tarieven gebruiker	Totaal	aansluiting op riool totaal	Begroot 2018 gebruiker	eigenaar	totaal
Bedragen x € 1.000							
Woningen	0,0452%	0,0452%	0,0903%	13.362.162	6.035	6.035	12.070
Niet woningen	0,0571%	0,0571%	0,1142%	3.737.117	2.134	2.134	4.268
Totaal				**17.099.279**	**8.169**	**8.169**	**16.338**

Rioolheffing 2019	Tarieven eigenaar	Tarieven gebruiker	Totaal	Stijgings%-tarief	Aansluiting op riool totaal	Begroot 2019 gebruiker	eigenaar	totaal
Bedragen x € 1.000								
Woningen	0,0415%	0,0415%	0,0831%	-8,03%	14.759.697	6.131	6.131	12.261
Niet woningen	0,0594%	0,0594%	0,1188%	4,00%	3.649.629	2.167	2.167	4.335
Totaal					**18.409.326**	**8.298**	**8.298**	**16.596**

Rioolheffing	gemiddelde woning		gemiddelde niet-woning	
Lasten 2018	**€ 169**		**€ 769**	
Indexatie 1,5%	€ 2,5	1,50%	€ 11,54	1,50%
Lasten 2019	**€ 172**		**€ 781**	

Bijlage 3 Verplichte prestatie-indicatoren BBV

Verplichte prestatie-indicatoren BBV

Alle gemeenten zijn vanaf 2017 vanuit het landelijk Besluit begroting en verantwoording (BBV) verplicht een basisset beleidsindicatoren op te nemen in de begroting en het jaarverslag. Een aantal indicatoren dient de gemeente zelf aan te geven. Deze zijn in de paragraaf Bedrijfsvoering opgenomen.

Het merendeel van de gegevens zijn de gegevens die de gemeente verstrekt aan het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de zogenaamde gevraagde Iv3 (Informatie voor derden).

Op deze manier worden de beleidsresultaten van de gemeenten en gemeenten onderling vergelijkbaar.

Verplichte indicatoren: gegevens Iv3 (Informatie voor derden aan CBS)

De verplichte BBV indicatoren zijn te vinden op de website waarstaatjegemeente.nl.

Bijlage 4 Afkortingenlijst

A.

- **APPA** – Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers
- **APV** – Algemene Plaatselijke Verordening
- **AR** – Algemene Reserve
- **ASV** – Algemene Subsidieverordening Arnhem
- **AU** – Algemene uitkering (gemeentefonds)
- **AWB** – Algemene Wet bestuursrecht
- **AWBZ** – Algemene Wet bijzondere ziektekosten

B.

- **B&W** – Burgemeester & Wethouders
- **BBV** – Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
- **BGB** – Buiten Gewoon Beter
- **BGD** – Buiten Gewoon Doorgaan
- **BNG** – Bank Nederlandse Gemeenten
- **Boom** – Budgetondersteuning op Maat
- **BR** – Bestemmingsreserve
- **BUIG** – Bundeling Uitkeringen Inkomensvoorzieningen Gemeenten
- **BV** – Besloten Vennootschap
- **BVO** - Bedrijfsvoeringsorganisatie

C.

- **CAO** – Collectieve arbeidsovereenkomst
- **CBS** – Centraal Bureau voor de Statistiek
- **COELO** – Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
- **CROW** – Netwerk waar gemeentelijke professionals kennis etc uitwisselen over openbare ruimten
- **CSA** – Centrum, Spijkerkwartier en het Arnhemse Broek
- **CPB** – Centraal Plan Bureau

D.

- **DB** – Dagelijks Bestuur

- **DU** – Decentralisatie Uitkering
- **DVO** – Dienstverleningsovereenkomst

E.

- **EV** – Eigen Vermogen
- **EMT** – Energie en Milieu Technologie
- **EN** – Europese Norm
- **EMU** – Economische en Monetaire Unie
- **EU** – Europese Unie
- **EZ** – Economische zaken

F.

- **FIDO** – Financiering Decentrale Overheden
- **FJP** – Financiële Jaarrapportage Projecten
- **FTE** – fulltime-equivalent (formatieplaats)

G.

- **GO** – Georganiseerd Overleg
- **GR** – Gemeenschappelijke Regeling
- **GRP** – Gemeentelijk Rioleringsplan

H.

- **HHT** - Huishoudelijkehulp toelage

I.

- **IPB** - Interbestuurlijk programma
- **ICT** – Informatie- en communicatietechnologie
- **IKB** - Individueel keuzebudget
- **IKC** – Integrale Kindcentra
-

J.
- **JGZ** – Jeugdgezondheidszorg
- **JOGG** – Jongeren Op Gezond Gewicht

K.
- **KVO-keurmerk** – Keurmerk Veilig Ondernemen

M.
- **MBO** – Middelbaar beroepsonderwijs
- **MFC** – Multi Functioneel Centrum
- **Ministerie OCW** – Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- **Ministerie van BZK** – Ministerie van Binnenlandse Zaken
- **MIP** – Meerjareninvesteringsplan
- **MJPB** – Meerjarenprogrammabegroting
- **MDP** - Meldpunt discriminatie en pesten
- **MSSA** – Musis Sacrum-Schouwburg Arnhem

N.
- **NEN** – Nederlandse Norm
- **NV** – Naamloze Vennootschap

O.
- **OAT** – Ondergronds Afval Transport
- **ODRA** – Omgevingsdienst Regio Arnhem
- **OCW** – Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschap
- **OGGz** – Openbare Geestelijke Gezondheidszorg
- **OR** – Openbare Ruimte
- **OV** – Openbaar Vervoer
- OVA- Overheidsbijdrage arbeidskostenontwikkeling
- **OVL** – Openbare verlichting
- **OZB** – Onroerend Zaak Belasting

P.
- **P&O** – Personeel & Organisatie
- **PBA** - Platform Binnenstad Arnhem
- **PHB** – Presikhaaf bedrijven
- **PMD** - plastic-, metaalverpakkingen en drankenkartons
- **PO** – primair onderwijs

R.
- **RES** - Regionale energiestrategie
- **RIEC** – Regionaal Informatie en Expertise Centrum
- **RKV** – Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg
- **RMC** – Regionaal Meld- en Coördinatiepunt
- **ROC** – regionaal opleidingscentrum
- **RPW** - Regionaal Programma Werklocaties

S.
- **Slak** – Stichting Leniging Ateliernood Kunstenaars
- **SO** – speciaal onderwijs
- **SW** – Sociale Werkvoorziening
- **SWT** - Sociale wijkteams

- **SWOA** – Stichting Welzijn Ouderen Arnhem
- **SZW** – Sociale Zaken en Werkgelegenheid

T.

U.
- **UWV** – Uitvoeringsinstituut Werknemers Verzekeringen

V.
- **VGGM** – Veiligheid- en Gezondheidsregio Gelderland Midden
- **VMBO** – Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
- **VNG** – Vereniging Nederlandse Gemeenten
- **VO** – Voortgezet Onderwijs
- **VRI** – Verkeersregeling installatie
- **VSO** – Voortgezet Speciaal Onderwijs
- **Vsv** – Voortijdig schoolverlaten
- **VV** - Vreemd vermogen
- **VVE** – Voor- en vroegschoolse educatie
- **VWO** – Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
- **VWS** – Volksgezondheid welzijn en sport

W.
- **Wabo** – Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- **Wbb** – Wet bodembescherming
- **Wet hof** – Wet houdbare overheidsfinanciën
- **Wga** - Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorziening
- **WGR** – Wet gemeenschappelijke regelingen
- **Wgs** - Wet gemeentelijke schuldhulpverlening
- **Wlz** - Wet langdurige zorg
- **Wmo** – Wet maatschappelijke ondersteuning
- **WOZ** – Wet waardering onroerende zaken
- **Wpg** – Wet publieke gezondheid
- **WPO** – Wet op het primair onderwijs
- **Wsnp** – Wet schuldsanering natuurlijke personen
- **Wsp** - Werkgeversservicepunt
- **Wsw** – Wet sociale werkvoorziening
- **WSW** - Waarborgfonds Sociale Woningbouw
- **WVO** – Wet op het voortgezet onderwijs
- **WWB** – Wet werk en bijstand
- **Wwnv** – Wet werken naar vermogen

Z.
- **Zzp -** zelfstandige zonder personeel

Bijlage 5 Begrippenlijst

A.

Accress
Groei/daling van het gemeentefonds (zie ook trap-op-trap-afmethodiek).

Activa (vaste)
Bezittingen die langer dan één jaar meegaan en die in meerdere jaren worden afgeschreven (bijvoorbeeld gebouwen). Activa staan op de balans.

Algemene dekkingsmiddelen
Algemene dekkingsmiddelen zijn inkomsten zonder vooraf bepaald bestedingsdoel. De gemeente kan deze vrij besteden. Het gaat om de uitkeringen vanuit het Gemeentefonds, om bepaalde gemeentelijke belastingen (zoals OZB-belasting) en deelnemingen/dividend.

Algemene uitkering
Uitkering uit het gemeentefonds van het Rijk dat de gemeente geheel vrij mag besteden.

Algemene reserve
Het vrij besteedbare eigen vermogen van de gemeente. Dit vormt een buffer voor financiele tegenvallers.

Auditing
Het controleren van een organisatie.

B.

Balans
De balans toont een overzicht van de bezittingen, schulden en eigen vermogen van de gemeente op een bepaald moment.

Baten en lasten (stelsel van)
Gemeenten werken met een stelsel van baten en lasten. Dit betekent dat inkomsten en uitgaven moeten worden toegerekend aan het begrotingsjaar waarop zij betrekking hebben (dat wil zeggen het jaar waarin de prestatie geleverd is).

Bedrijfsvoering
De beheersing van, het toezicht op en de verantwoording over de bedrijfsprocessen binnen de gemeentelijke organisatie op basis van een bedrijfsvoeringfilosofie.

Begroting
Een begroting geeft aan welke beleidsvoornemens de gemeente heeft, hoeveel middelen daarmee gemoeid zijn en uit werlke bronnen die middelen afkomstig zijn.

Begrotingsresultaat
Financieel verschil tussen het bedrag dat volgens de begroting is toegestaan en het te verwachten bestede bedrag.

Begrotingstekort
Een begrotingstekort treedt op wanneer de lasten hoger zijn dan de baten.

Beheersmaatregel
Een activiteit die zich richt op het elimineren, vermijden of verkleinen van de oorzaak of het gevolg van een ongewenste gebeurtenis.

Belastingcapaciteit
De OZB is voor gemeenten de belangrijkste eigen belastinginkomsten. De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Om deze ruimte weer te kunnen geven is een ijkpunt nodig. In dit geval de landelijk gemiddelde tarieven. Voor gemeenten wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de hoogte van de gemiddelde woonlasten (OZB, rioolheffing en reinigingsheffing). Naast de OZB wordt tevens gekeken naar de riool- en afvalstoffenheffing omdat de heffing niet kostendekkend hoeft te zijn, maar ook lager mag worden vastgesteld (er is dan sprake van belastingcapaciteit die niet benut wordt).

Benodigde weerstandscapaciteit
Het bedrag dat benodigd is om alle risico's in de begroting waarvoor geen maatregelen zijn getroffen, in financiële zin af te dekken.

Beschikbare weerstandscapaciteit
De middelen die beschikbaar zijn om eventuele tegenvallers (risico's) op te kunnen vangen.

Bestaand beleid
Beleid waarover al besluitvorming heeft plaatsgevonden.

Bestemmingsreserve
Naast de Algemene reserve zijn er buffers gevormd die niet worden meegerekend tot de weerstandscapaciteit. Het gaat hier om de bestemmingsreserves. Bestemmingsreserves zijn voor specifieke doeleinden gevormd op basis van een raadsbesluit. Bestemmingsreserves zijn gebonden aan de bestemmingen die door de raad zijn vastgesteld. Wanneer de nood echt hoog is kan er door de raad aan de betreffende bestemmingsreserve een andere bestemming worden gegeven. Aan een deel van de bestemmingsreserves hangen verplichtingen tot bestedingen waarbij er beperkte sprake is sprake is van beleidsvrijheid.

Besluit begroting en verantwoording (BBV)
Het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) beschrijft de regels waaraan onder andere begroting van een gemeente aan moet voldoen.

Bestuurlijk belang
Een gemeente kan een bestuurlijk belang hebben in een verbonden partij doordat zij in het bestuur is vertegenwoordigd. De gemeente kan het ook hebben doordat zij stemrecht heeft in de verbonden partij.

BTW-compensatiefonds
Rijksfonds waaruit gemeenten een bepaald deel van de door hen betaalde BTW kunnen terugvorderen.

C.

Circulaire
Een circulaire informeert de gemeenten over de omvang en de verdeling van de algemene uitkering, de integratie-uitkeringen - inclusief die voor het sociaal domein - en de decentralisatie-uitkeringen uit het gemeentefonds

Compabiliteitsvoorschriften
Dit zijn de wettelijke voorschriften voor de inrichting van de gemeentelijke begroting en rekening. Sinds 2004 zijn de nieuwe voorschriften volgens het Besluit Begroting en Verantwoording van kracht.

D.

Deelneming
Participatie in een besloten of naamloze vennootschap, waarin de gemeente aandelen heeft.

Dividend
Een vergoeding die wordt uitbetaald aan aandeelhouders.

Doeluitkering
Uitkering door het Rijk aan een lagere overheid voor een nauw omschreven wettelijk vastgesteld doel of taak. De gelden zijn niet vrij besteedbaar.

E.

EMU-saldo
Het geraamde of het gerealiseerde saldo van de ontvangsten en uitgaven van een gemeente. Dit bedrag wordt berekend op transactiebasis en volgens Europese voorschriften.

F.

Financieel belang
Van financieel belang is sprake als de gemeente de middelen die ze ter beschikking stelt verloren gaan in geval van faillissement van de verbonden partij (een derde rechtspersoon) en/ of als financiële problemen bij de verbonden partij verhaald kunnen worden op de gemeente.

Financiële kengetallen
Getallen waarmee inzicht verkregen kan worden in de financiële positie van de gemeente.

Financieringsmiddelen
Kort- of langlopende geldmiddelen die nodig zijn om de kosten van uitgaven te betalen.

Alle jaarlijkse kosten van kapitaalgoederen die terug te vinden zijn op de begroting. Daarbij gaat het om afschrijvingen, rentekosten, onderhoudskosten, kosten om risico's te dekken en overheadkosten.

G.

Gemeenschappelijke regeling
Is het publiekrechtelijk juridisch kader waarbinnen twee of meer gemeentebesturen kunnen samenwerken.

Gemeentefonds
Uitkering van het Rijk die de gemeenten in principe vrij mogen besteden.

Grondexploitatie
De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitatie een forse impact kan hebben op de financiële positie van een gemeente. Indien gemeenten leningen hebben afgesloten om grond te kopen voor een (toekomstige) woningbouwproject hebben zij een schuld. Bij de beoordeling van een dergelijke schuld is het van belang om te weten of deze schuld kan worden afgelost wanneer het project wordt uitgevoerd. Van de opbrengst van de verkochte gronden kan immers de schuld worden afgelost. Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale (geraamde) baten.

K.

Kans
De mogelijkheid dat een gebeurtenis zich voordoet uitgedrukt in een waarde tussen 0 en 1.

Kapitaalgoederen
Spullen die de gemeente nodig heeft om de diensten en goederen die zij levert aan inwoners te kunnen produceren. Daarbij gaat het om grotere zaken zoals wegen, riolering, water, groen en gebouwen.

Kapitaallasten
Afschrijvingen en toegerekende rente op activa. De afschrijvingen betreffen de jaarlijkse waardevermindering van de investering. Door middel van de afschrijving worden lasten van de investering uitgespreid over de jaren dat er van de investering gebruik wordt gemaakt. De rente betreft het eigen of geleende geld dat besteed wordt om de investering te financieren.

L.

Leges
Worden geheven ter dekking van de kosten van gemeentelijke dienstverlening. Leges mogen maximaal kostendekkend zijn.

Lokale heffingen
Een type gemeentelijke belasting. Voorbeelden van heffingen zijn de rioolheffing of de afvalstoffenheffing. Het geld dat gemeenten met heffingen ophalen, moeten gebruikt worden om de kosten te dekken van datgene waarvoor ze in rekening worden gebracht.

M.

Meerjareninvesteringsplan (MIP)
In het meerjareninvesteringsplan wordt de planning van de investeringen voor de komende jaren inzichtelijk gemaakt.

Meerjarenraming
Een prognose van de voor meerdere jaren, na het begrotingsjaar, te verwachten baten en lasten alsmede mutaties in reserves.

N.

Netto schuldquote en netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen
Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen en geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft op zichzelf geen probleem te zijn. Of dat het geval is valt niet direct af te leiden uit de netto schuldquote zelf, maar hangt af van meerdere factoren. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten en die gelden vervolgens worden doorgeleend aan bijvoorbeeld woningbouwcorporaties die op hun beurt weer jaarlijks aflossen. In dat geval hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn. Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

O.

Overhead
De kosten van de werkzaamheden of faciliteiten die slechts een indirecte relatie vertonen met de prestaties (bijvoorbeeld leidinggeven, afdelingsadministratie of huisvesting).

P.

Paragrafen
Geven volgens het BBV een dwarsdoorsnede van de begroting op financiële aspecten. Het gaat dan om de beleidslijnen van beheersmatige aspecten die belangrijk zijn, financieel, politiek of anderszins. De paragrafen zijn onderdeel van zowel de beleidsbegroting als het jaarverslag.

Planning- en controlcyclus
De jaarlijks terugkerende werkzaamheden die samenhangen met het opstellen, bespreken, bewaken, bijstellen en verifiëren van budgetten.

Prestatie-indicator
Kwantitatieve en kwalitatieve gegevens die inzicht geven in de resultaten van het gevoerde beleid van de gemeente.

Programma
Is een samenhangende verzameling van activiteiten en geldmiddelen gericht op het bereiken van vooraf bepaalde maatschappelijke effecten.

Programmabegroting
Dit is de typering voor de begroting waarin de programma's centraal staan. Een gemeente is vrij in de keuze van de programma's en het aantal.

R.

Reserve
Bedrag dat is gereserveerd voor toekomstige uitgaven, zonder dat de aard en de omvang van deze uitgaven al bekend zijn. Reserves worden onderverdeeld in algemene reserves en reserves met een specifieke bestemming (bestemmingsreserves).

Restrisico
De inschatting van het risico met medeneming van de effecten van beheersmaatregelen. Risico dat overblijft na risicobeheersing. (netto risico)

Risico
Gebeurtenis die zich al dan niet kan voordoen en die kan leiden tot schade met een financieel gevolg of afwijking van een te behalen beleidsdoel.

Risicobeheersing
Zijn activiteiten (beheersmaatregelen) die de kans op het optreden van risico's dan wel de gevolgen van risico's beïnvloeden (voorkomen of reduceren)

Risico-eigenaar
De persoon of het organisatieonderdeel aan wie het risico gealloceerd is.

Risico irt. weerstandsvermogen
De kans op een gebeurtenis die leidt tot een directe financiële tegenvaller van materiële betekenis, die niet is afgedekt in de begroting.

Risicokaart
De risicokaart geeft inzicht in de spreiding van de risico's naar kans en gevolg.

Risicomanagement
Het geheel aan activiteiten en maatregelen gericht op het expliciet en systematisch omgaan met en beheersen van risico's.

Risicoparagraaf
Is een door het college verstrekt overzicht van alle bekende risico's tot het moment van aanbieden van de begroting.

Risicoprofiel
Overzicht van het geheel aan risico's van het betreffende proces, project, programma of beleidstraject.

Risicoscore
Per risico te bepalen score op basis van kans op voorkomen en gevolg.

Risicoscore

Klasse	Kans	
1	< of 1 x per 10 jaar	10%
2	1 x per 5-10 jaar	30%
3	1 x per 2-5 jaar	50%
4	1 x per 1-2 jaar	70%
5	1 x per jaar of >	90%

Klasse	Geldgevolg
1	X < € 50.000
2	X = of > € 50.000 en X < € 200.000
3	X = of > € 200.000 en X < € 500.000
4	X= of > 500.000 en X < € 1.000.000
5	X= of > € 1.000.000

S.

Solvabiliteit
Is de verhouding tussen het eigen vermogen en het totale vermogen.

Solvabiliteitsratio
Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Indien er sprake is van een forse schuld én veel eigen vermogen (het totaal van de algemene en de bestemmingsreserves), hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn voor de financiële positie. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente.

Stelpost
Schatting van uitgaven, opgenomen in de begroting terwijl de werkelijke kosten nog niet exact bepaald kunnen worden.

Structurele exploitatieruimte
Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting OZB. Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van een lening) te dekken.

T.

Taakmutatie
Extra geld uit het gemeentefonds voor de uitvoering van nieuwe en/of bestaande taken.

Taakveld
Eenheid waarin de programma's zijn onderverdeeld.

Trap-op-trap-af systematiek/ accresmethode
Om het totaal beschikbare bedrag te bepalen dat aan de gemeenten wordt uitgekeerd, gebruikt het Rijk de accresmethode, ook wel de 'trap-op-trap-af systematiek' genoemd. Het accress is gekoppeld aan de ontwikkeling van rijksuitgaven (niet van alle uitgaven). Stijgen de uitgaven dan stijgt het accres, dalen de uitgaven dan daalt het accress.

Treasury
Is het geheel van activiteiten in verband met het beheren van de geldstromen.

V.

Verbonden partij
Is een partij waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie onderhoudt en waarin zij een financieel belang heeft.

Voorziening
Dit is een reservering (geoormerkte gelden) met als doel het bedrag aan te wenden in de toekomst waar de voorziening oorspronkelijk voor is gecreëerd.

W.

Weerstandsfactor
= Beschikbare weerstandscapaciteit : Benodigde weerstandscapaciteit. Bij een lagere factor dan 1 is aanzuivering van de algemene reserve vereist. Indien de factor uitkomt boven de 1,4 dan kunnen reserves worden aangewend voor nieuw beleid.

Weerstandsvermogen
Het weerstandsvermogen is de mate waarin de gemeente in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen, zonder dat het beleid of de uitvoering daarvan in gevaar komt. Het weerstandsvermogen is de verhouding (ratio) tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit.

Z.

Zekerheidspercentage
Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen moet met behulp van de risicosimulatie een keuze worden gemaakt met welke mate van zekerheid de geïdentificeerde risico's worden afgedekt. We noemen dit ook wel het zekerheidspercentage.